

i ş t i r a k î

Marx, “proletaryanın vatanı vardır ve bu vatan yerin bir karış altıdır” diyor. Bu anlamda İngilizcedeki “grassroots”a, Türkçede düzünden “çim kökleri”, anlam olarak “halk” şeklinde çevrilecek sözcüğe atıfta bulunuyor. Marksizm pratiği, bu açıdan Marx öncesi sol, sosyalist, devrimci ve komünist pratikleri bu vatanda ortaklaş-tırmayı ifade ediyor. Vatan, sömürüye ve zulme karşı mücadeleyle günbegün kuruluyor. Kuruluş süreci yerin üzerindeki sarayların duvarlarını çatlatarak gerçekleşiyor.

İştirakî, Osmanlı Sosyalist Fırkası’nın yayın organı *İştirak’*a ve Anadolu’daki komünistlerin 1920’de kurduğu *İştirakiyyun Fırkası*’na ve Ortadoğu coğrafyasında şu veya bu içerikle oluşturulmuş tüm iştirakçi faaliyetlere atıfta bulunarak, söz konusu vatana dair kurma ve yıkma faaliyetine işaret ediyor.

Teorinin, ideolojinin ve politikanın özel insanların dar dünyalarından çıkartılmasının bu kurucu-yıkıcı faaliyet için elzem olduğunu söylüyor. Sömürülenlerin ve mazlumların kolektif mücadelesini aslı hiza olarak belirleyip özelleşmiş, kişiselleşmiş, daralmış ve giderek sığlaşmış tüm pratikleri mücadelenin ateşine çağırıyor.

Ateş bugün Türkiye’de, Mısır’da, Yunanistan’da, Brezilya’da, Meksika’da yanıyor. Cihan, bu *rû-yi zemîn*, ortaklaşmanın, başka hayatın adlarıyla çatlıyor. Sömürülen-mazlum halklar, kapitalizmin ve emperyalizmin kuruttuğu bozkırı akıllarının ve yüreklerinin ateşleriyle bir bir tutuşturuyor.

İştirakî sınırsızlığın-sınıfsızlığın yeryüzü sofrasına çağırıyor. Burjuvaziden ve devletten öğrendiğimiz her şeyi o ateşin içine atıyor. Dökülen kan ve terle alıyor abdestini. Kulübelerin öfkesini rekabetin ve mülkiyetin kendisine kurduğu saraylara çeviriyor. Marx, “yapıyorlar ama ne yaptıklarını bilmiyorlar” diyor. Kolektif dergi pratiği, yapma ve bilme arasındaki açının teorik ve pratik düzlemde devrimleştirilmesine kendi varlığı ile katkı sunmayı amaçlıyor. Taksim’den Rio’ya, Tahrir’den Atina sokaklarına yuvarlanan alev topunu teorinin tıkanmış damarlarına taşıyor.

Sömürüye ve zulme karşı direnç oluşturmuş ve oluşturan tüm dinamikleri kendisine yoldaş belliyor. Özel insanların dar dünyalarında devrimci teori, ideoloji ve politikanın burjuva siyasetinin liberal, muhafazakâr ve faşist türevlerine hapsediğini tespit ediyor. Geleceğin devriminin bugünde, söz konusu hapis duvarlarından kurtulmayı emrettiğini söylüyor.

Teorinin, ideolojinin ve politikanın esnaflarından, zanaatkârlarından ve tüccarlarından kurtulma çağrısı olarak **İştirakî**, bu üç alana dönük proleter bir müdahalede vücut buluyor. Bu vücut, sömürülenlerin ve mazlumların kanı ve teriyle var oluyor. Dolayısıyla özellikle İslami ve sosyalist/komünist tüm pratikleri eksiği gediği, doğrusu yanlışlığı ile kucaklıyor. *Rosa Luxemburg’un Spartacus’ü ve Spartakist hareketi varsa, aynı düzlemde, bu Doğu coğrafyasının da Muhammedî hareketi var diyor ve ona koşulsuz yoldaş olmak gerektiğini söylüyor.*

Kanı-teri, sömürüleni-mazlumunu, tarihi-toplumu, insanı-doğayı, bedeni-ruhu ve geçmişle geleceği ayırıp karşı karşıya koyanlara karşı devrimci tevhidi mücadeleyi savunuyor. *Bu ayrımların rekabete ve mülkiyete ilişkin ve içkin yanlarını redde tabi tutuyor.*

Bu noktada mütevazı bir çalışma olarak **İştirakî**, etrafına kendi sesini yankılamaktan başka işe yaramayacak duvarlar örmek yerine, duvarları parçalamaya yazgılı o sese katılacak öfkeli ve dertli sesleri arıyor.

Öfkeye ve derde selâm olsun.

İştirakî

iştirakî

iştirakî

3 Aylık Teorik/Politik Dergi
Mart 2016 - Haziran 2016
Yıl 2 Sayı 9

KAPAK RESMİ: *Memories of Genocide* (Osman Ahmed, 1988)

SAHİBİ VE SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Fahrettin Uzunkaya

İLETİŞİM ADRESİ:
Gazi Mah. 1411. Sokak No 19/1
Sultangazi/İstanbul

BASIM YERİ:
Ceylan Matbaacılık
Topkapı Güven Sanayi Sitesi B Blok
No:317 Topkapı/İstanbul
Tel:0212 613 10 79

Yerel Süreli - 3 Ayda Bir Yayınlanır.

✉ istiraki@gmail.com

✉ istiraki.com

✉ istiraki.blogspot.com.tr

✉ facebook.com/istiraki

✉ twitter.com/istiraki

İçindekiler

SPOT

- 5 Halk İştirakiyun Fırkası'nın 12 Eylül 1922'de Yasaklanmasını Protesto Metni

BAŞYAZI

- 7 Tevhid Boyası (Tevfik Ziya)

GÜNCEL

- 11 Adalet Gazeli [Şiir] (Ahmet Çınar)
13 Cihangir'in Topları (Siddik Doğugil)
19 Allah'ın Ordusu Mazlumlardır (Berzan Amed Aykaç)
23 Demokratik Açılım ve Barış Süreci (İsmail Şahin)
27 Sana Diyorum Ey Âşık! (Özgür Şenses)
31 Suriye'de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri:
Ahraru's Şam ve Nusra Cephesi Örnekleri (İslam Özkan)
49 Ortadoğu'da Bir İktidar Problemi, Lübnan Çöp Krizi: You Stink! (Sümeyye Öztürk)

DEVRİMCİ İSLAM

- 51 Senin Mehdin Kim [Şiir] (Mir Serhedi)
53 Siyasal İslam'ın Tarihi değil İslam'ın Siyasal Tarihi (Kadrican Mendi)
57 Ankebut (Cidal Haksoy)
61 Türkiye'de Kurtuluş Teolojisi: Anti-Kapitalist Müslümanlar (Yusuf Ekinci)

MAZLUM HALKLAR

- 69 Gün Devinimi [Şiir] (Salih Ağbalık)
71 Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Bir Broşürü:
Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları (1921) (Hamit Erdem)
83 *İştirakiyyenin Anlamı: 19. Yüzyılda Arapların Sosyalizme Bakışı*
(Murad Mecdi Vehbe)
91 Parya (Eren Balkır)
97 Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti (İsmail Şahin)
113 Yiğınlar, Yiğınaklar ve İki Marksizm (Korel Topaloğlu)
117 Görünür Dünyanın Cehennemi: Cizre (Alper Kumli)
121 Benim Canım Ulus Devletim (Behzat Fikrî Çözer)
123 Frantz Fanon'un Gözüyle Filistin (Nick Rodrigo, Wael Omar)
131 Filistin Sineması (Emrah Karakuş)
135 Mahmut Latreş'in Biyografisi (Mohamed Walid Grine)
139 Çağdaş Aydınlikçı Barbarlar (Ali Eren Demir)
141 Koala [Şiir] (Emrah Karakuş)
143 Uğur'un Olayı [Şiir] (Uğur Demirkıran)

TARİH'TEN

- 147 Manifesto: *Bu Festival Bir Mezarlıktır* (Zelimir Žilnik)

Halk İştirakiyun Fırkası'nın 12 Eylül 1922'de Yasaklanmasını Protesto Metni

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne,

Burjuva efendiler,

Bugünlerde Avrupa emperyalizmine karşı bir zafer kazandıran, Türkiye'nin işçileri ve fakir köylüleridir.

Sizi bugüne kadar ekmezsizlikten, parasızlıktan, silâhsızlıktan sıkıntı çektirmeden memleketin efendisi yapan, bir millî hükümetin dağılmadan yaşamasını sağlayan, Türkiye işçi ve köylüleridir. Siz bu hükümet sandalyesine işçi ve köylüleri merdiven yaparak çıktınız.

Avrupa emperyalizmine karşı Anadolu'da üç yıl süren silâhlı savaşta, bu Kuvva-i Milliye savaşında, işçi ve köylü sınıfından fazla bir fedakârlık yapan başka bir sınıf yoktur.

Kendi hakları ve hürriyetlerine kavuşacağı vaat edilmiş olan işçi ve köylüler, bu kanlı savaşta hiçbir fedakârlıktan çekinmediler. Elindeki malını-evladını-kanını ve canını bu yolda saçtı ve döktü.

Türkiye işçi ve fakir köylülerinin savunucusu olarak kurulan Komünist Partisi, onun kızıl sancağı altında toplanan bütün işçiler ve köylüler, yığın çoğunluğunun izlediği ulusal savunma politikasından ayrılmadı. Hükümete, onun dış politikasında daima yardımcı kaldı.

Uluslararası emekçi güçlerinin yardımını sağlamaya çalıştı. Türkiye işçi sınıfı sınıfsal çıkarlarını bütün zıtlıklarına, karşıtlarına, kendi durumunun günden güne kötüleşmesine, vurguncularınızın soygunlarına, jandarmalarınızın baskı ve ezgisine rağmen, iç politikada metin olmaya çalıştı. Uluşal savaşın süresince, kendi sınıf isteklerini bile gözden çıkardı.

Siz, boş ve yalancı vaatlerden, laftan başka bir şey yapmadınız.

Bir zamanlar hepimiz bir danışıklı "Komünist Partisi" bile kurdunuz, kalpaklarınıza kırmızı tepelik geçirdiniz.

Mecliste ve gazetelerinizde; Anadolu'da basın hürriyeti, toplantı hürriyeti, görüş, kanaat, fikir hürriyeti olduğunu, sansür ve zulüm gibi kötülüklerin yok edildiğini yaygaralarla yaddınız. Bunları siz utanmadan Meclisinizin tutanaklarına bile geçirdiniz.

İşçi ve köylülerin omuzları üzerinde kurduğunuz tahta oturduktan sonra bütün vaatlerinizi unuttunuz. Yalancı olduğunuz meydana çıktı. 12 Eylül 1922'de "Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın (Halk Komünist Partisi'nin) yasaklandığını ilân ettiniz. Böylece Türkiye işçi ve köylülerinin örgütünü, sesini boğmaya kalkıştınız.

Hayır efendiler, hayır!

Komünist Partisi bir varlıktır. Bu parti yasalara göre kurulmuştur. Onu yasaklamaya hakkınız yoktur. Türkiye Komünist Partisi sınıfsal bir varlıktır. O, Türkiye işçi ve köylülerinin partisidir. Bu sınıflar var oldukça o da yaşayacaktır. Bu sınıflar yok edilemez. Partilerini yok edemezsiniz.

Komünist Partisi uluslararası bir varlıktır. Uluslararası proletarya ordusunun Türkiye'deki bir koludur. Uluslararası bu ordu var oldukça, siz o partiyi yok edemezsiniz. Bunun için Meclisten bir kanun çıkarsanız bile hiçbir şey yapamazsınız. Bizim işçi ve köylülerimizin partisi, bizim sınıflarımız gibi daima ayakta duracaktır.

Partimizi yasaklamak, gazetelerimizi kapatmak ve arkadaşlarımızı zindanlara doldurmak, Avrupa emperyalistleriyle pazarlıklara girişmek yolundaki tutumunuzla bağlıdır. Komünistler, politikanızın içyüzünü halka açarak maskelerinizi yere düşürmektedir. Memlekette gerçek reformlar, sosyal devrimler isteyenleri susturmak istiyorsunuz.

Evet, biz işçi ve köylüler biliyoruz; sizin saldırılarımızdan, iftiralarımızdan kasıt budur.

Fakat emin olunuz biz Türkiye Komünistleri susmayacağız. Bu haksız ve barbarca saldırılarınızı kesinlikle protesto ederiz.

Kahrolsun yalancı ve gaddar burjuva politikası!

Yaşasın işçi ve köylülerin kurtarıcı ideolojisi!

Yaşasın TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ!

*Genel Sekreter Salih HACIOĞLU
Kızıl Sendikalar Genel Sekreteri Mahmud
Gençler Birliği Bürosu
TKP MK Kadınlar Kolu Şefi Cemile
Komintern'in 3. Kongresi'ndeki Türkiye delegasyonu Sekreter Sadrettin Celal (Antel)*

Tevhid Boyası

Tevfik Ziya

*Her kim diler makbul ola, tevhide boyanmak gerek
Yoğ olmayan var olamaz, varını dağıtmak gerek*

[Niyazi-i Mısri]

Tayyip Erdoğan'a karşı dururken esasında karşı durulması gereken, Erdoğan'ın şahsında tecessüm eden devletin ve sermayenin, emperyalizmin yönelimleri ve neoliberalleşme sürecinin kendisi olmalıydı. Karşı durulması gerekenin İslam olduğunu söyleyenler, şimdilerde tek adam yönetiminden, otoriterleşmeden söz açıp, başkanlık sistemi taleplerini ön plana çıkarıyorlar. Oysaki Erdoğan'ın sözlerinde bir XIV. Louis değil, müesses nizama hizmet etmeye çalışan biri gizli. Erdoğan'da devletin kendisini bulanlar, Müslüman-muhafazakâr ya da sol-sosyalist olsun farketmez, kurulu düzenin tam da işaret ettiği yere bakıyorlar. Biri tüm çıkış yolunu Erdoğan'ın İslamî-millî(!) yönetiminde bulurken, diğeri tüm kurtuluşu Erdoğan'ın temsil ettiği iktidarın çekip gitmesinde buluyor. Araya çekilen bu sınırın önemsizliği, esas sınırın devletin ve efendilerin çektiği sınır olduğu gözden kaçırılıyor.

Eğer burjuvazinin 18. yüzyılda kendi iktidarı için kurduğu anlatıya inanma saflığını göstermeyeceksek, "devlet-sivil toplum" ayrımı ve bu ayrımdan türetilen politik çıktılarını bir kenara bırakmak gerekiyor. Devlet ve iktidar toplumdaki, toplum diye adlandırılan örgütlenmenin kendisine, üretim biçimi ve mülkiyet ilişkilerine dışsal, aşkın bir şey olmadığı gibi, toplum da devletin biçimlendirmelerinden tamamen bağımsız bir kendilik taşıyor. Devlet ve sermaye kimi zaman çelişen, çoğu zaman uyuşan yönleriyle iktidar aygıtında ve toplum içerisinde hâkim sınıfın gücünü her daim yeniden üretmeye çalışıyorlar. Bu bağlam içerisinde bakıldığında, devlet ve burjuvazinin bir yandan iktidarı düzenlerken, bir yandan da muhalif dinamikleri eritme ve sistem içine çekme çabaları sıklıkla kesiyor.

Erdoğan'ın "devlete tümüyle hâkim olduğunu" söylemenin veya "devletin AKP'lileştiğini" vurgulamanın bir anlamı bulunmuyor. Tıpkı, "devletin Türk-Sünni olduğunu" dönüp dolaşık vurgulamanın tek başına bir anlamı olmadığı gibi... Çünkü o devlet, yüzlerce yıllık gelenekleri ile toplumu yeniden biçimlendirirken, kendisi de yeni görünüm alabiliyor. Örneğin Babai isyanının ardılı ve Baba İlyas'ın halifesi olan Hacı Bektaş'ın temsil ettiği muhalif heterodoks halk İslamı geleneği, Osmanlı Devleti'nin elinde önce Bektaşî tarikatı olarak kurumsallaştırılarak içeriliyor, daha sonra 1826'da Yeniçeri Ocağı'yla birlikte iktidardan tasfiye ediliyor. İlkinde Safevi etkisine ve Anadolu halk isyanlarına karşı bir devlet refleksi görmek gerekirken, ikincisinde devletin modernleşme-merkezleşme çabalarını bulmak gerekiyor. Aynı dinamiklerin günümüzde işlemediğini zannetmek gerçeğe aykırı düşüyor. AKP ve Erdoğan "Türk" ya da "İslamî" oldukları için değil, zaten devletin ve emperyalizmin kabul edeceği biçimi, kalıbı aldıkları için bugün buldukları noktadalar. Efendilerin zarfını mazruf sanmak, muhalefeti kimlikler içinde verilebilecek sınıfsal-ideolojik mücadeleye körleştiriyor. Buradan sol-sosyalist muhalefetin olması gereken bir ders olduğu çok açık. Dünyayı sadece kendi özelliklerinden yola çıkarak okumaya çalışanlar, rakiplerinin de "kendi politik tezlerine geldiğini" vehmediyorlar.

Tevhid Boyası

Ancak, burjuvazinin ve liberalizmin muhalif safları kendi çıkarı için örgütlemeye (bir anlamda da örgütsüzleştirmeye), bir şeylere ikna etmeye çalıştığı akla getirilmiyor. Belki de bu noktada öznelliklerimizin sınırlı olduğunu bilip, sözgelimi tasavvufta yapıldığı gibi, olaylara ve kendine bir de başkalarının gözüyle bakmayı denemek gerekiyor.

Müesses nizam, Erdoğan ve AKP üzerinden ve onlar eliyle örgütleniyor, kendini yeniliyor ve otoritesini güçlendiriyor. Bu noktada İslam, özcülüğe indirgenmiş hâliyle efendilerin elinde kullanılacak bir araç niteliği kazanıyor. İslam tarihinin saygın isimlerinden Rabia'tül Adeviye'nin adını taşıyan sembol, Tayyip Erdoğan'ın dilinde "tek dil, tek din, tek vatan, tek bayrak" sloganına dönüşüyor. Devlet ve burjuvazi, kolektif olandan koparılan bir İslamî özcülüğü kendi sınıfsal çıkarları için kullanıyor. Aynı devlet, Müslüman kitlelere efendilerce sunulan İslamî özcülüğü hakikat sanmayı öğütlerken, aynı burjuvazi sol muhalif kesimlere "kendisinin yerde bıraktığı Aydınlanma ve laiklik bayrağını taşıma" misyonunu fısıldıyor. AKP, Müslüman yoksul halkın prangası olurken, Aydınlanma ve liberalizmin solu prangaladığının farkında olunmalı. Yaşanan süreçte İslam'da kolektife ve mücadeleye dair olan ne varsa dağıtıldığı ve bireysel olana mahkûm edildiği gibi, sosyalizme dair olan şeyler de ezilenden ve kolektif mücadeleden koparılıp bireysel olana, aklın ve bilincin üstünlüğü mitine boğdurulmaya çalışılıyor. Oysa İslamî ve sosyalist olanda içkin olan kolektifliğe, mazluma, fukaraya dair olan şeylere bakmak şart. Devletin dilinde ideolojik bir manipülasyon aracına dönüşen Rabia'tül Adeviye'nin gerçekte ifade ettiği şeyi, yani ceza korkusuna ya da ödül beklentisine dayalı olmayan eşitlikçi imanını referans almak gerekiyor.

[...]

*Hakikat bir denizdir, şeriatır gemisi
Çoklar gemiden çıkıp denize dalmadılar*

[Yunus Emre]

Devlet ve sermaye kendini hem iktidarda hem de toplum içinde muhalif saflarda yeniden üretmeye çalışırken, efendilerin çizdiği ayrımları geçersizleştiren, müstebire karşı mustazafın sesi, şirke karşı tevhidin rengi olan ortak bir mücadeleyi sabırla örmek gerekiyor. Mücadeleyi kendi öznelğinde başlatıp kendi öznelğinde bitiren bir politikleşmenin ezilenlere, fukaraya bir hayrının olmayacağı bilinmeli. Malcolm X'in "hakikat mazlumların safındadır" sözüne kulak vermek, kendi öznelliklerimiz ve şeriatlarımızı putlaştırmak yerine hakikat denizine dalmak, mazlumların, proleterlerin geçmişten bugüne uzanan mücadele akıntısının parçası olmak, Niyazi-i Mısri'nin deyişiyle, "tevhide boyanmak" önemli.

Orta Çağ ve Orta Doğu özdeşliğini "karanlık" üzerinden kurmak, burjuva ilerlemeciliğinin bu topraklardaki temel motifidir. Bu motifin ardında saklı olan ise, kapitalizm öncesi kolektif geleneğe ait olanın tasfiyesi. Avrupa'da ilkel sermaye birikiminin başlangıcında cadı avları ile Thomas Müntzer'de somutlanan dinî kolektivizmin tasfiyesi aslında aynı sürecin ürünü; bu süreç bugün Ortaçağ karanlığından kurtulmak adına meşru kınıyor. Aynı ilerlemecilik, "karanlık" olarak gördüğü Orta Doğu'da da kapitalizmi, bireyciliği, tüketim ideolojisini, akıl ve bilinç putlarını hâkim kılmak adına faaliyet gösteriyor.

Yaklaşık son iki yüzyıldır Müslüman coğrafyada dine, sınıfa ve millete dair kolektif olanın tasfiye edilme çabalarında burjuvazinin stratejisine dair bir birliktelik düşüncesi var iken, aynı birlikteliğin mazlumun mücadele ve mukavemetine dair kurulması istenmiyor. Dinî, sınıfsal ve milli olana dair kurgulanan özcülükler kendi şeriatlarını putlaştırıırken, putların yok edilmesine dair İbrahimî pratik göz ardı ediliyor. Oysa mazlumların ve fukaranın derdi ve öfkesine dair hakikatin bütünlüğü, özcü kurguların sınırlarını aşıyor. Kendi şeriatlarını putlaştıranlar, Sadi-i Şirazi'nin deyişiyle, "benliklerini öne çıkarırlar" da bu nedenle bir yol bulamıyorlar.

Benlik putu, akıl, bilinç ve ilerlemecilik putlarıyla birlikte iş görüyor. Hakikatin açığa çıkması adına bütün mitolojik anlatıların tasfiyesine yönelik iddiasının aksine burjuvazinin büyük

anlatısı ilerleme ve akıl mitleri üzerinden kuruluyor. İlerleme ve akıl mitinin iş görmesi için, burjuvazinin neleri devre dışı bırakmaya çalıştığına bakmak gerekiyor. Tam bu noktada Jose Carlos Mariategui'nin "Mit olmadan insanlık tarihinin bir anlamı kalmaz" sözü uyarıcı bir nitelik taşıyor. Burjuvazinin tasfiye etmek istediği tam da bu "anlamın" kendisi. Mariategui, devrimcilerin gücünü, burjuvazinin akıl, bilim ve ilerleme mitlerinden değil, iman ve tutkularından aldıklarını, bunun da dinî ve mistik, mitolojik bir güç olduğunu söylerken bu noktayı işaret ediyor.

Latin Amerika'nın emperyalizme bağımlılığından yola çıkan Mariategui'nin kapitalist ilerlemeciliğe dayalı aşamalı devrimciliği reddeden tutumu, onu devrim için yerel dinamiklerin, dinî geleneklerin önemli olduğu düşüncesine götürüyor. Küresel emperyalizmin sermaye ilişkilerinin yayılabilmesi için Latin Amerika'da yaptığına benzer yığınağı Ortadoğu olarak adlandırdığı bu coğrafyaya da yaptığını görmek gerekiyor. Bugün Latin Amerika'da ısrarla yerel dinamikleri, Kurtuluş Teolojisi'ni gösterenlerin, Müslüman coğrafyalardaki İslamî kültürü, direniş pratiklerini görmek/göstermek istememeleri manidar. Mariategui'yi etkileyen 1917 Ekim Devrimi'nin yarattığı sarsıntılar etkilerini bütün dünyada olduğu gibi Müslüman doğu halkları üzerinde de göstermiş. Mustafa Suphi 1919'da Batı kapitalizmine karşı "ezilen Doğu'yu kurtarmak için Doğu halkları arasında devrimci ocakların kurulması" hedefinden söz ediyor. Bu hedef için ise Doğu halklarının manevi hayatlarının farkında olunması gerekliliğinden bahsediyor. Mustafa Suphi'nin sözünü ettiği "Doğu halklarının manevi hayatlarının" önemli bir kısmında İslam'a dair olanlar yer alıyor.

İslam'ın işleyişine dair bütüncül bir sömürü ve zulüm pratiği görmek, tarihsel gerçeklere uymuyor. Bu fikrin, 19.ve 20. yy Osmanlı-Türk burjuva aydınlarına ait olduğu bilinmeli. Aynı burjuva aydınlarının, devlet-medrese İslam geleneğini Halk İslamı'na karşı konumlandırma politikaları da tarihsel bir gerçeklik olarak duruyor. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde devlet İslamı, müesses nizamın pratik ihtiyaçlarına dönük olarak bir ortodoksi kurguluyor. Bu ortodoksi ise temelini tevhidî-eşitlikçi olandan değil, şirke dair olandan, Bizans-Sasani sınıflı toplum geleneklerinden, Emevi ve Abbasi saltanatlarından devşiriyor. Bu süreçlerde halk kitlelerinin dini devlet eliyle dönüşüme uğratılmaya çalışılıyor. Sınıf mücadelesi, bu anlamda dinî kültür-algılayış ve yaşayış biçimi üzerinden yürüyor.

Bugün AKP'nin kuruluşunda ve işleyişinde de benzer bir süreç görülebilir. Devlet ve sermaye, kendi gelenekleri içerisinde Müslüman-muhafazakâr halk kitlelerini, yıllarca soğuk baktıkları Kemalist burjuvazinin devletine örgütlemeye çalışıyor; bunu yaparken hem devlet İslamı'nın-ortodoksininin kadim birikiminden faydalanıyor hem de halk kitlelerinin dinî anlayışlarını dönüştürmeye, kolektif kalıntıları dağıtmaya uğraşiyor. "Öz yurdunda garip, öz vatanında parya" olanlar, kendi itirazları üzerinde yükselenlerce zahirî bir İslam örtüsü altında aynı konumda tutulmaya devam ediyorlar. Sol-sosyalist kesimlere ise yoksul Müslüman kitlelerin "devletin yeni sahipleri" olduğu öğütleniyor, böylelikle bir ilişki kurma olanağı boğuluyor.

Devletin, efendilerin kurguladığı ortodoksinin karşısında ise çeşitli dönemlerde isyancı halk kitlelerinin heterodoksisi yer alıyor. Tarihte yaşanan isyanların teolojisinin heterodoks yapısı, bir yönüyle çeşitli kesimlere mensup ezilen halk kitlelerinin ideolojik arka planlarının mücadele içinde ortaklaştırılması olarak görülebilir. Babai isyanlarında, Şeyh Bedreddin kıyamında, 16. yy Anadolu halk isyanlarında, Kızılbaş ve Melamî-Hamzavî hareketlerde benzer süreçler işliyor.

Tarihte örnekleri gözlenen bir tür heterodoksinin, bugün de ezilenlerin mücadele ortaklığını kurarken -mücadele pratiği içinde- oluşturulması anlamlı. Müslümanca komünistleşmek ve komünistçe Müslümanlaşmak, efendilere ait seküler-dinî ortodoksinin mazlumlar ve emekçi halk kitleleri arasına çektiği sınırları aşmak için önem taşıyor. "Zahir batın bir gerek"(Said Emre) sözü uyarınca, varolanların biçim ve özünü bir görerek hakikate yaklaşmak, maddî olanı kendi öznelliğimizde dondurmamak, diyalektik olanı ise mazlumun ve fukaranın gerçekliğinden koparmamak gerekiyor.

Adalet Gazeli [şiiir]

Ahmet Çınar

Aceb var mı gönülde senden özge bir şihâb
Seninle yoğrulmayan fikri neylesin kitâb

Ebediyetler gibi uçsuzsun bucaksızsın
Seni yoz kafalara nasıl etsem istiâb

Sebeb-i kargaşadır bilir erbab-ı hukuk
Adlin terazisinde tartılmayan her hesâb

Kitâb-ı mübininde vazolunmuş kanunun
Sen dahi kullarını onla sınırsın ya Rab

Ahmed adlin vurulmuş bileklerine zincir
Ol sebepten mi inler bilmem ki böyle rebâb

Cihangir'in Toplari

Sıddık Doğugil

2015 senesinin Mayıs ayında bir dizi yazı yayınlanmış *T24* sitesinde.¹ Tophane örneği üzerinden mahallelerdeki halkın ve hassaten esnafın toplumsal hassasiyetlerini (bu tamlama alayla söyleniyor elbette) irdelemeye. Şöyle deniyor başlarında bir yerinde yazının:

Oysa bu Tophane'de ilk tehdit veya saldırı değildi. (21 Eylül 2010 tarihinde Tophane'de sergi açılışında gerçekleşen olaylar kastediliyor -y.n.) Bir sene önce, 2009 yılında, 1 Mayıs eylemlerinde ve IMF'ye karşı protestolarda sokak başlarında elleri sopalı bir grup, polis müdahalesinden kurtulmak için mahalleye kaçan protestoculara saldırmıştı.

Yani? Yani "korkmayın, ben arkanızdayım" (*Gulyabani* filmi hatırlansın). Kim diyor "korkmayın" diye? Yazıyı yazan liberal. Kim arkasında oldukları? Solcular (hatta onlar bile değil, protestocular) Bu laflar sonradan edilecek lafların peşrevi olarak solcuları (protestocuları) ısındırmak üzere ediliyor. Deniyor ki "bu 'hayvan sürüsü' size (ya da ona, buna, şuna) saldırmaya dünden teşne". Neden mi? Çünkü onlar "faşist".

T24'ün liberal yazarı bilahare:

[...] birçok şiddet hadisesi yaşanırken, meseleye sadece "modern-muhafazakâr", "kapitalist-mağdur" gibi ikilikler üzerinden bakmak bu şiddetin nasıl ortaya çıktığı ve desteklendiğine dair bize bir şey söylemiyor.

dedikten, yani:

biz işgalci de olsak, arkamızda gizlenerek ellerini ovuşturan holdingler de olsa, nesnel ya da öznel olarak burjuvazinin öncü gücü de olsak oradakilerin bize şiddet uygulamaya hakları yok, yalnızca ve yalnızca bizim oraya gidip istediğimizi yapma hakkımız var, hak bize mahsus bir şey, siz ise eliniz kolunuz bağlı oturacaksınız oturduğunuz yerde...

demeye getirdikten sonra, biz de "kapitalizm merkezli bir açıklamayı saçma bulduğuna göre nasıl bir izah var aklında acep" diye düşünürken şu cümleyi okuyoruz:

Kabadayılık, mahallelinin şiddet eylemlerini normalleştirmek için atıfta buldukları ortak bir hafızayı oluşturuyor ve kabadayılık hikâyeleri yeni nesillere aktarıldıkça şiddetin sebebi haline geliyor.

Hah! Meğer buymuş; liberal *T24* yazarı "kapitalizm ve onun mağdurları gibi bir ikilik rantla ilgili bir sorunu açıklamakta nasıl yer tutabilir ki?" mealinde zırvalarken demek istediği buymuş; "bizim (şiddet uygulamadığımız için!) her şeyi yapmaya hakkımız olduğu halde bunu anlamayan birileri varsa onların muhitinde şiddet olsa olsa yapısaldır, kanlarında vardır; pis vahşiler!!" diyeymiş.

¹ www.t24.com.tr, Pelin Başaran, *Türkiye'de 'Toplumsal Hassasiyetler' ve Tophane Vakası*, 28 Mayıs 2015

Cihangir'in Topları

İsrarla mahallelinin mahalleye dair dillendirdikleri homojenlik iddiası ile uğraşan, bunun üzerinden mahalleliyle alay eden entel takımının neden bu tutumu takındığı 21 Eylül'ün ardından yayınladıkları bildiri okunduğunda açıklığa kavuşuyor:

Mahalleye geldiğimiz ilk günden beri komşularla iletişim içerisinde olduk. Biz Tophane'deki çeşitliliğin bir parçası olduğumuza inanıyoruz.

Çeşitlilik! Demek ki homojenlik iddiası ciddiye alınmıyor gibi yapılırken bir yandan da buna karşı silah kuşanılıyormuş. Çeşitlilik sözünü duyduğumuz yerde birilerinin bir yere sızmaya çalıştığını fark etmemiz gerekiyor. Şu halde bütün o "siz homojen değil, heterojensiniz" telkinlerinin ardında oraya yerleşmek niyeti varmış; bu telkinlerde bulunanların da oraya ait olmadıklarını hissettikleri anlaşılıyor. Ama zaten bu zevatın aitlik değil sahiplik iddia etmeye meyyal olduğu malum.

İdeolojik planda bunlar bütün dünyayı kendi evi görüyorlar. Bir hippinin kış vakti Ankara sokaklarında yalınayak gezmesi bunun sembolik ifadesi olarak örnek gösterilebilir. O Amerikalı hippinin ayak bastığı her yer kendi toprağı zira. Orada konuşulan dilin tek kelimesini bile bilmediği halde, ilk defa gideceği şehirde havaalanından kalacağı yere taksi kullanmadan nasıl ulaşabileceğini hesap eden Batılı da aynı "kimseye muhtaç olmadan yaşama" kurgusu ile hareket ediyor. Hâlbuki biz insanın insana muhtaç olduğu bilgisine muhatap olmuş bir halkın (komşu komşunun külüne...), bir dinin (komşusu açken tok yatan...), bir sınıfın (ya hep beraber ya... -bu slogana düştüğümüz şerh baki kalsın-) mensupları olarak bu topraklarda yaşıyoruz.

Bunların evvelden ağzında olan "mutenalaşma"ya ne oldu peki? Kavramın toplumsal şiddet, faşizm vs. analizlerine kurban edildiğini anlıyoruz. Biray Kolluoğlu şöyle demiş:

Oradaki saldırıyı mutenalaşma ile sanat dünyasının oraya girmesiyle, iki farklı grubun karşılaşmasıyla anlayabileceğimizi düşünmüyorum. Mutenalaşma her zaman böyle bir çatışma yaratmak zorunda değildir. Bence zaten içinde bulunduğumuz artan faşizm ve polarizasyon bu karşılaşmaların bu kadar düşmanca olmasını sağlıyor.

Öyle ya, şiddet varsa elbette mahalledeki "ideolojik yapı"dan kaynaklanıyor olmalı. Bütün Batılı işgalcilerin dilindeki aşağılık argümanlar bunlarınkinde de yankılanıyor. Gecekondu mahallelerindeki halkı "devletin arazisine konmuş hırsız sürüsü" vs. görüp telin eden orta sınıfın kini bunlarda yeni bir maske buluyor; burjuvazinin örgütlediği mülkiyetçi tepki "sosyolojik analiz"in arkasına gizleniyor.

Tayyip Erdoğan bir mitingde şöyle demiş yazıya göre:

"(bu sanatçılar -y.n.) önlerinde viski, bir elleri çenelerinde, kaşları hafif yukarıda, bilgi bakışlarla, hiçbir şey üretmeden sadece hakaret ederler. Tiyatrodan sadece bunlar anlar. Sinemadan, müzikten, heykel, resim edebiyattan sadece bunlar anlar. Bunlar milleti beğenmez; milletin alın terini beğenmez; milletin kültürünü, tercihini beğenmezler. Yıllarca karikatürlerle aşağıladılar bu milleti. Yıllarca köşelerinden, ekranlarından aşağıladılar. Yıllarca oyunlarında, filmlerinde, yazılarında bu ülkenin gerçek hizmetkârlarını; din adamlarını aşağıladılar."

Bunlar (yazıyı yazan liberal bundan habersiz görünüyör) Cem Karaca'nın "yarım porsiyon aydınlık" isimli şarkısının sözleri aslında (din adamlarıyla ilgili kısım hariç). Şarkıda şöyle bir bölüm de var: *Bu yaz yine güneydeyiniz/ bol raki, güneş ve deniz/ her şey bir harikaydı ancak/ yerli halkı beğenmediniz...* Müslüman'ın bunlara duyduğu öfke öyle ya da böyle Tayyip Erdoğan şahsında bir karşılık buluyor.

Yine bu tayfadan Ferhan Şensoy bir oyununda birtakım sayfiye yerlerini kendilerinin bulduğunu, ardından sonradan görme burjuvazinin gelip oraları mekân tuttuğunu anlatıyordu

yakınarak. Ne yazık ki, burjuvazinin keşif kolu olarak nesnel ajanlık ettiğinin farkında bile değil (ya da farkında ama kendi sınıfsal konumunu sanatsal konumu lehine gizleme derdinde).

Bugün Trump'a "yabancı düşmanı", "İslamofob" vs. diye küfrediliyor; (ikincinin solcular, ilerliciler arasında ne oranda tedavülde olduğu tartışmalı gerçi; İslamofobi kavramının kendisi bile İslam korkusundan türemiş gibi duruyor ama Türkiyeli solcuların kavrama teoride tam olarak değilse de pratikte mutlak surette koydukları mesafenin ardında elbette başka saikler var) fakat o günlerde Yaşar Adanalı² (soyadından utanıyordur mutlaka!) gibilerinin Tophane'nin "mikro sosyoloji"sini, yani orada meskûn "Siirtli Arapları" ve "Romanları" şiddetin müsebbipleri olarak gösterirken, Trump'tan âlâ Trump'lık edip etmediği sorusu sorulmuyor.

Özünde meram şu: AKP -bu sosyoloji meftunlarının diliyle söylersek- "kurmak istediği özcü organik bağlar dolayısıyla" mahallelere hâkim olacağına "rasyonel hesaplar ve bireysel çıkarlar" hâkim olsun.³ O hesap ve çıkarların devletin ve burjuvazinin hesap ve çıkarlarından ayrı düşünülemediğini gizleme görevi sola düşüyor.

Sanat âleminde Asena Günel (tabii ki koordinatör!) Tophane'de cereyan eden vakada mahalleliden gazı yedikten sonra birdenbire "sanat, belki de sandığımız kadar dönüştürücü bir şey değildi" diye yeise kapıldığını anlatıyor.⁴ Yalan söylüyor! Gazını yediklerinin tam da sanatın o dönüştürücü şiddetine maruz kalmış olduğunu gizlemek derdiyle hareket ediyor. Sanatın "dönüştürücülüğü" İstanbul'daki göçürme faaliyetinin belli uğraklarında rahatlıkla izlenebiliyor hâlbuki.

Mahallelinin çıplak-doğrudan vs. diye adlandırılan şiddetine dair yapılan analizlerde hep bir "alttan alma" tonunun hâkim olduğu gözleniyor. Alttan almak elbette kendini üstte görenin işi. Deniyor ki mahallelinin tepkisi sınıfsaldır; aslında Tophane'de oturanlardan sınıfsal konumları itibarıyla her şeyin umulabileceği ima ediliyor. Bu ima bir büyülenmeyi de içinde saklıyor elbette; alt sınıfın bir mazlum ve madun üyelerinin sanattan, medeniyetten anlamasının, "hoşgörü kültürü"ne sahip olmasının beklenemeyeceğidir kast edilen. Baş sıkıştığında derhal nesnel çözümlere girişiliyor. Buradaki nesnellik özne olmakla, özne olmaya layık olmakla ilgili tabii; kendileri özne olanlar nesne olan diğerlerini mazur görüyorlar.

Bir parantez açarak şu söylenmeli: HDP denen yapı tam olarak bu türden bir öznelliğe hizmet etmek üzere işlevlenmiş görünüyor. Örneğin bir HDP'li hiç utanıp sıkılmadan kendisi akademide günde sadece 6-7 saat çalışırken, 12-13 saat bir kaportacıda ter döken gencin doğal olarak kendisine dış bileceğini söylüyor. Sınıfsal analizden anladıkları bu. Kendi sınıfsal konumlarının ve bu konumun "nimet"lerinin sorgulanmamasını sağlamanın yollarını aramaya sınıfsal analiz diyorlar. O akademisyenin "öznel"liğine karşıt bir "nesne" olan o gencin dışlarını sökecek kerpetenin adı ise HDP oluyor. O genç, söz konusu akademisyenin de semeresini gördüğü düzene isyan etmekten utanıp nedamet getirsin diye HDP var.

Bunca "kent", "sokak" bilmemne vurgusu yapanların asıl dertlerinin sokaktan kendi öznel varlıklarına yönelebilecek tehlikeyi bertaraf etmek olduğu anlaşılıyor. Siirtli Arap'tan duyulan korku adama envai çeşit teorik takla attırıyor.

Gazetelere Cihangir ve Tophane arasındaki gerilim biçiminde yansıyan ve esasen Cihangir'deki bir alanın ranta açılması ile ilgili olduğu söylenen hadiselere dair yazılanlardan Cihangir'i temsil eden sloganın "farklılıklarla birarada yaşamak" olduğunu çıkarmak mümkün. Demek ki bilhassa Batı'nın büyük şehirleri özelinde HDP sadece yöneticilerinin sınıfsal nitelikleri değil, bahsi geçen sloganın ideolojik içerimleri bakımından da Cihangir partisi.

² www.planlama.org, Yaşar Adanalı, *Tophane 2010*, 4 Ekim 2010

³ www.evrensel.net, Yaşar Adanalı, *Mahallenin Namusundan Mahalle Siyasetine*, 8 Şubat 2015

⁴ www.bianet.org, Asena Günel, "*Burası Tophane!*", 24 Eylül 2010

Cihangir'in Toplari

HDP İstanbul il başkanı Ayşe Erdem'in arabeske olan ilgisini anlattığı bir röportajda kendisine arabeskçilerin konserlerine gidip gitmediği sorulduktan itibaren röportaj şöyle bir seyir izlemiştir:⁵

- Hayır, öyle bir kültürüm yok. Onlar benim hiç merak ettiğim kişiler değil. Onları sahnede görmek gibi bir derdim yok [...]
- O zaman siz bu arabeskçileri görüntüsüz dinlemekten yanasınız.
- Evet, çıktıkları magazin ve TV programlarına da bakamıyorum. İçim fena oluyor. Onlar gerçek hayatta benim için varolan insanlar değil, sadece evde onların parçalarını dinliyorum [...]

Kürtler de tam olarak bu konumdalar işte Ayşe Erdem gibiler için. Onlar *gerçek hayatta varolan insanlar değil*. Bu küçük(!) burjuvaların günlük hayatlarını renklendiren bir obje, şu anki politik durum itibariyle de kendi ontolojik, epistemolojik, siyasi vs. kaygılarını teskin edebilecek bir güç unsuru.

Ne diyor cumhuriyetin meşhur gençlik marşı: “orada bir köy var uzakta [...] gitmesek de gelmesek de o köy bizim köyümüzdür”. Arabesk müzik icra edenleri görmeye bile tahammülü yok, ama dinleme işini de ele yâr etmiyor; bu köy onun köyü, bu toprak onun toprağı, bu ağaçlar, bu yollar hep onun zira. Kürt de onun, Türk de. Sünni de, Alevi de. O, devletin ta kendisi; tek başına devlet o.

Tophane ve Cihangir arasında kimin asıl devlet olduğuna ilişkin bir tartışma yürüyorsa, Ayşe Erdem'i bu bağlamda bir Cihangir tecessümü olarak görmek gerekiyor. Tophane'nin karşısına Cihangir'i koyanlar velev ki Tophane'de de oturuyor olsalar özünde Cihangir'e tabiler. Bunların hali dininin ölçüsünü dinsizlikte bulan Müslüman'ınki ile bir. Cihangir her şeyin mübah olduğu, girişte takva şartı aranmayan bir cennet simülasyonu; takva sahibinin bu “anti-cennet”le görülecek hesabı takvadan arı olabilir mi? Bahadır Baruter'in karısı “Cihangir ne kadar yukarıdaysa, aşağı mahalle de o kadar aşağıdadır”⁶ diyerek kinini kusarken, ona “ben de yukarıdayım” demenin anlamı var mı?

Süregelen tartışmada Tophane'nin ve Cihangir'in birer mecaz olarak kullanıldıkları anlaşılıyor. Devletin ve burjuvazinin bir iç muhakemesine şahit oluyoruz bir yönüyle. Burjuvazi adına devleti savunanlar “fetihçilik”, devlet adına burjuvaziyi savunanlar “kanunculuk” ediyorlar bu muhakeme özelinde. Devletin fizikî sınırlarının dışı doğru açılmasıyla, hukukî sınırlarının içe doğru tahkimatı birarada yürütülüyor. Bu esnada devletin ve burjuvazinin yedeğine kümelenenler Tophanecilik ve Cihangircilik ediyorlar. Özünde fetih de kanun da verili nizamla, o nizamın berkitilmesiyle ilgili hâlbuki.

Kanun sözcüğü Yunancadan alınma; bir hipoteze göre ise Batı dillerinin çoğunda savaşlarda kullanılan top karşılığı olan sözcük kanunla akraba. Bu bir tarafa, biz biliyoruz ki kanun topsuz kurulmuyor. Bizi bugün kanunun yanına dizmeye çalışanlar top mermilerinin temsil ettiği zulümdeki paydaşlıklarını örtmenin derdindeler bir bakıma. Ve toplar Tophane'de dökülse de fitilleri Cihangir'de.

Tophane tarihsel olarak Fatih Sultan Mehmet'e, Cihangir ise Kanuni'ye yazılıyor. Sultan Mehmet'in top döktürdüğü yer olarak Tophane mecazen devletin şiddetini, Cihangir ise bu şiddete muhtaç oligarşiyi temsil ediyor; Cihangir, ismini Kanuni'nin oğlundan alıyor. Soya sopa meraklı oligarşinin Cihangir'de yuvalanması herhalde tesadüf değil. Ayşe Erdem'in İstanbul il başkanı olması da tesadüf olmamalı. Devletin “çıplak-doğrudan” şiddeti ile “birikmiş şiddet” olarak oligarşi mutlaka beraber düşünülmesi. Burjuvazi ile devleti teoride mutlak surette ayırıştırılanların bu ikisinden birinin yanında saf tutma niyeti ile hareket ettiği kesin. Bu niyetin ifadelerinden biri olarak liberalizm devletin içimize sızma biçimi aslında.

⁵ www.hurriyet.com.tr, Ezgi Başaran'ın Ayşe Erdem röportajı, 4 Ekim 2008

⁶ www.cumhuriyet.com.tr, Mine Söğüt, *Cihangirli aydınlar da artık tehlikenin farkındalar*, 5 Şubat 2016

Bir de şu var: liberalizmin her bireyin kendisi için iyi olanın peşine düşmesi yönündeki öğüdü “sol liberalizm olarak müşterekçilik”te yeni bir ifade buluyor belli ki. “Rasyonel hesaplar ve bireysel çıkarlar” emrettiğinde bir takım “müşterekler”in korunmaya alınması bir “proje” olarak ortaya konuyor. Bir gün bu çıkarlar yeni hesapları gündemleştirdiğinde ne olacağı, hayatın basit bir organizma olarak var olmanın dışında kalan sahalarında bu hesap ve çıkarların kimlerin canını yakacağı soruları bilhassa sorulmuyor. Devletin bekası ile bireyin bekasının ayrı ayrı meseleler değil, müşterek bir dava olduğunu unutmamak gerek ve yine unutulmamalı ki Yüksekova’ya düşen top mermileri ideolojik barutunu bir yönüyle işte bu “kentsel müşterek”çilerden, onların “aslolan benim”ciliğinden sağlıyor. O “ertelemecilik” eleştirilerinin “Amerikancı bir darbenin kararlılık kazanması”⁷ temennisinde somutlandığını görmek aslında neye iştirak edildiğinin ve Kürt’ü en fazla bir lafız olarak ağızlarına dolayanların esasta neyi murad ettiğinin anlaşılması bakımından önemli. Demek ki bu darbenin “programının demokratik nüveler barındırması için zorlayıcı bir katalizör”⁸ arayıp Kürt’le ancak bu siyaset(!) üzerinden ilişkilenenlerin “barış”ı ile Munzur dağlarından “bu dağlardaki meşe ağaçları artık bizsiz açacak” diye yanarak çekilenlerin barışı bir değil. Bildirilerinde ve yazılarında “oportünist” olarak niteledikleri hareketler ile birebir aynı değerlendirmeleri yapan, yani emekli Amerikan büyükelçilerinin ağzına bakarak siyasi analize girişip “geleneksel finans kapitalin” HDP’yi ziyaretinden medet uman, ama örgütünün isminde “devrim” geçtiği için bütün bunların meşruiyet kazandığını düşünenlerin savaşı ile meşruiyetini zulme bilenmiş halkından alanların savaşının bir olmadığı gibi.

Bakur filminde “3 sana, 2 bana” gibi bir bölüşüme “kardeş payı” denmesine “bu olsa olsa Türk’ün kardeşlikten anladığıdır” diye itiraz ediyor bir gerilla. Bu söz o gerillaya ve Kürt halkına hak. Kürt’ün dilindeki Türk’le, kardeşlik ya da düşmanlık vaaz edenlerin dilindekini aynı görmek kabil değil. Ercan Kesal’ın anlattığı bir hikâye var: Erivan’da bir pazarda gezerken Türk olduğunu anlayan bir pazarıcı ile yaptığı sohbette Hrnt’ın adı geçince “kardeşimizdir” diyor Kesal. Pazarıcı ise “kestaneden duduk olmaz” diye cevap veriyor.

Ancak şu da unutulmamalı: Ayşe Erdem HDP’nin marazı değil hakikati ise Cihangir(cilik) de bu bakımdan bir sapmaya değil, doğrultuya işaret ediyor. Cemil Bayık’ın zamanında HDP’ye yaptığı “Beyoğlu marjinalerinden ayrışma” uyarısı şimdilik boşa düşmüş görünüyor. Türk’e düşmanlık edilecekse, Cihangir’in bu işin piri olduğunu kavramak ve ondan ayrışmak için devletin Türk’ün de düşmanı olduğunu tespit etmek önemli. Bu devletin Türklüğüyle gariban bir Anadolu çocuğunun Türklüğü aynı kefeye konmamalı. Asıl, devletin Türklük ve Müslümanlık iddiasının kendisi mesele edilmeli.

Cihangir bir yönüyle devletse, devletin kendi varlığını mümkün kılan, devamlılığını sağlayan unsurlar dışında kalan her şeyin karşısında olduğunu bilmek gerek. Sırf ideolojik tahkimat namına Türk’ün de bu unsurlardan olduğunu ele güne ilan etmekte cevval olanlar devletle görülecek hesabı siyaseten kendilerine, kendi varlıklarına kapatmak isteyenlerdir olsa olsa; bir de onların bu siyasetini istismar etmeye çalışanlar. Hâlbuki bu siyaset “hesabı kapatmak” anlamına da gelecektir bir bakıma. Acele etmesinler. Bilsinler ki devlet Tophane’de kendine mesken arasa da asıl ikametgâhı Cihangir’dedir.

⁷ www.baslangicdergi.org, Cemil Aksu, *Darbe ya da Devrim (mi)*, 30 Mart 2016

⁸A.g.e.

Allah'ın Ordusu Mazlumlardır

Berzan Amed Aykaç

Bir inşaatta, Kürd bir işçi namaz kılmış ve ardından Kürdçe dua etmiş. Bunu işiten Türk iş arkadaşı, "Allah Kürdçe biliyor mu ki?" diye sormuş. Kürd işçi de: "Ma oxlım Allah da MHP'lidir?" diye cevap vermiş.

Bu fıkra Kürdistan'da yaygın olarak anlatılır. Espirili yönünün yanı sıra, içerdiği gerçeklik daha çarpıcı.

Türk-İslamcı cenahın veya sıradan Türk Müslümanlarının çoğunlukla düştüğü yanılgı, Allah'ın Türk veya Türklerden yana olduğu hastalığıdır. Türkler İslam'ın sancaktarı, yeryüzünün halifeleri, dinin yegâne sahipleri ve İslam'ın ak yüzüdür onlar için. Osmanlı gibi sapık bir şirk teşkilatının gayr-i İslamî yönetimi ve tağut şeyhül İslamları bu algıyı oluşturmuş ve günümüze kadar taşınmasına önayak olmuştur.

Daha sonraları Cumhuriyet'in ilânıyla Türklük olgusu belirginleştirilmiş ve ideolojik/pratik olarak şu savlar genel kabul görmüştür: Türkler efendidir, Türk askeri Muhammed peygamberin ocağındandır (aynı zamanda modernliğin koruyucusudur), Türkler ahir zamanın kutlu milletidir ve bütün Müslümanlar Türklere biat etmelidir..

Bugün internet üzerinden rastladığım bir fotoğraf beni bu yazıyı yazmaya zorladı. Şırnak'ın İdil ilçesinde bir duvara şöyle yazılmış: "Allah tektir, ordusu Türk'tür". Allah'ın tek olduğuna şüphe yok elhamdülillah, fakat Allah'ın bir ordusu mu var? Varsa bu ordu Türk müdür? Yoksa yine zalim Osmanlı kültürünün etkisi midir bu delalet?

Öncelikle belirtmemiz gereken, Allah'ın bir ordusunun bulunmadığı gerçeğidir. Zira Allah'a insanî ve dünyevi nitelikler atfetmek şirkidir. Allah'ın ordulara ihtiyaç duymayacak kadar büyük bir kudreti ve her şeyi çepeçevre kuşatan bir yaratıcılık niteliği vardır. Kûr'ân'da bazı ayetlerde (örn. Bedir savaşıyla ilgili), Allah'ın "görünmez ordularıyla desteklemesi" tabiri kullanılmış olsa da bunu meleklerden teşekkül bir ordu olarak anlamaktan ziyade, müteşabih ayet olduğu gerçeğini görerek; Allah'ın savaşanlara cesaret, sabır, güç, dirayet, vs. vermesi olarak anlamak gerekir.

Melekler gibi insana nazaran daha nitelikli güçleri haiz bir orduya ihtiyaç duymayacak kudrette olan Allah neden insanlardan oluşturulmuş bir orduya sahip olsun? Sanırım burada verilmek istenen mesaj, Türklerin Allah'ın ordusu oluşudur. Türkler öyle yüce bir millettir ki Allah'ın yeryüzüne bahsettiği halifelerdirler, İslam'ın ve dahi bütün insanlığın yegâne kurtarıcılarıdır ve nihayetinde -galiba- Cennet'in kapılarında muhafızdırlar. Bu tarz hamasi söylemlere Türkiye'de rastlamak sıklıkla mümkündür. Başka hiçbir milletin kendisini bu kadar yüce gördüğüne ve İslam'ın sahibi, koruyucusu, halifesi sandığına şahid olmadım.

Oysa İslam milletler arasında ayırım yapmaz, bilâkis dillerin, renklerin, milletlerin farklı oluşunun Allah'ın varlığına birer delil, Allah'ın ayeti olduğu söylenir. [Rum 22] Aynı zamanda;

Allah'ın Ordusu Mazlumlardır

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanıyıp kaynaşasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah katında en üstün olanınız, en çok takva sahibi (erdemli ve Allah'a saygılı) olanınızdır. Allah her şeyi bilendir; her şeyden haberdar olandır." [Hucurat:13]

Bu ayetten de anlaşılacağı üzere, üstünlük kişinin ait olduğu millette, dilde, cinsiyette veya inançta olması ile değil, takva sahibi olup olmamasıyla ilgilidir.

Türklerin kendilerini Allah'ın ordusu, halifesi olarak sunması meselesini daha iyi anlamak için, İslam'da savaşın ne zaman ve kimlere izin verildiğine de bakmamız gerekir. Çünkü Allah'ın ordusu olduğunu iddia eden bir milletin Allah'ın emir ve yasaklarına uyması ve nefsanî değil, emro-lunduğuyla icraatte bulunması gerekir. Bu nedenle yazının bundan sonraki bölümünü İslam'da savaşa, barışa ve Türkiye'de yaşanan pratik boyutlarıyla İslamî olup olmadığına bakıp tartışmaya çalışacağım.

"Zulme uğrayanlara, kendilerine savaş açılmış müminlere savaş izni verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette gücü yetendir." [Hacc:39]

Ayetten de açıkça anlaşılacağı üzere, zulme uğrayan grupların savaşmasına Allah'ın indinden izin vardır. Kendisine savaş açılan Müminler de, öz savunma yaparak bu savaşa karşı direnmelidirler. Allah kat'î suretle mazlumların yanındadır ve/fakat mazlumların bir kurtarıcı veya Allah katından "görünmez ordular" beklemeleri yerine savaşmaları, direnmeleri ve kendilerini savunmaları farzdır. Bu savaş için bütün mazlumlar, ezilenler ve kendisine/kendi grubuna savaş açılmış olanlar elleriyle, dilleriyle, mallarıyla ve canlarıyla direnmelidirler; zulme karşı var güçleriyle mücadele etmelidirler.

"Nasıl olur da, Allah yolunda savaşmayı ve "Ey Rabbimiz! Bizi halkı zâlim olan bu topraklardan kurtarıp özgürlüğe kavuştur ve rahmetinle bizim için bir koruyucu ve destek olarak bir yardımcı gönder" diye yalvaran çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklar için savaşmayı reddedersiniz?" [Nisa:75]

İşte bu ayet çok çarpıcıdır. Yakıcı bir gerçekliği yüzümüze bir tokat gibi indirmektedir. Yukarıda mazlumlara savaşın meşru olduğunu ayetle önermiştim. Bu ayetle de mazlum için savaşmanın farz olduğunu ve zulme uğrayanlara yardım elini uzatmamanın Allah tarafından garipsenen ve hor görülen bir tutum olduğunu açıkça görüyoruz.

Bu savaş meselesi sadece silahlı bir çatışmadan ibaret olmamakla birlikte, elbette ki saldıran gruba misliyle cevap verme hakkını da zayı etmez. Nitekim hoşunuza gitmese de, Allah'ın mazlumun yanında durmaması ve onlarla beraber savaşmamız, direnmemiz, sabretmemiz ve kendimizden feda etmemiz üzerine emirleri vardır.

"Hoşunuza gitmese de savaş size farz kılındı; mümkündür ki bazen hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için iyi, hoşunuza giden bir şey de hakkınızda kötü olabilir. Allah bilir, siz bilemezsiniz." [Bakara:216]

Türkler ve Kürdler özelinde yukarıda alıntılıdığım ayetleri tekrardan okuyalım. Zulme uğrayan kimler ve zulmeden kimlerdir? Cumhuriyet tarihinden itibaren yüzbinlerce insanı vahşice yöntemlerle katledilen, işkencelerden geçirilen, "faili meçhul" cinayetlerle kaybedilip analara mezar taşı verilmeyen, "faili belli ve aleni" cinayetlerle cesetleri sokak ortasına, buzdolaplarına, yanık bir vaziyette bodrumlara, bir akrebin arkasında süründürülerek koca bir ilçeye ve köpeklerin, kedilerin etlerini yemesine mahal vererek dar sokaklara terk edilen, en temel hakları gasp edilen, milyonlarcası zorunlu göçe tabii tutulan ve daha saymakla bitiremeyeceğimiz zulüm çeşitlerine maruz kalmış olan Kürdler değil midir mazlum olan? Bugün dahi şehirleri dümdüz edilen, talan edilen, canı, tarihi, kültürü, varlığı, onuru, namusu vahşi, sapık ve sapkın yöntemlerle

hedef alınan Kürdler değil midir mazlum olan? Evleri başlarına yıkılan, ticareti tüketilen, yiyecek ekme bulamayan, üstüne üstlük evleri (Sur İçi'nin tamamı) kamulaştırılarak sermayeye peşkeş çekilen Kürdler değil midir mazlum olanlar?

Bu sorulara verilecek dürüst bir cevap elbette vardır. Vereceğiniz cevap da bu noktada yazının ilgilendiği mesajla da doğrudan ilgili olacaktır. Çünkü eğer Allah'ın ordusu Türk ise zulmetmemesi, aksine mazlumdan yana olması gerekir.

Türkiye'de 100 senedir düşük ölçekten yüksek ölçüğe kadar bir savaş yürütülmektedir. Bu savaş kimi zaman devlet ile Kürd halkı, kimi zaman da devlet ile Kürd halkının savunma güçleri arasında gelişmiştir. İlk bakışta iki Müslüman kavmin bir savaş içerisinde oluşu ve İslam gibi ismiyle dahi barış mesajı taşıyan bir dine mensup olanların savaşıyor oluşu eğreti duruyor. Allah bu konuda da Kûr'ân'da bize bildiriyor;

"İnananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa onların arasını bulun. Onlardan biri ötekine saldırırsa, ALLAH'ın buyruğuna dönünceye kadar saldırgan grupla savaşın. Dönerse onların arasını tarafsızca düzeltin ve adaletli davranın. ALLAH adaletli davrananları sever." [Hucurat:9]

Allah'ın her zaman öncedelediği olgu barıştır. Her daim tavizsiz bir biçimde barışa hizmet etmekle, hürmet etmekle ve barışı tesis etmekle yükümlüyüz. Fakat eğer iki Müslüman grup birbiriyle savaşıyorsa ve barışa yanaşmayan bir taraf var ise, o vakit o tarafa karşı -barışa dönünceye kadar savaşmak, mücadele etmek ve direnmek gerekir.

Dolmabahçe mutabakatını ve ateşkesi bozan Türkiye devletinin ve hükümetinin derhal barış görüşmelerine geri dönmesi, bu akıl dışı, insanlık dışı, din dışı savaş pratiklerine son vermesi gerekmektedir. Çünkü;

"Haram ay, haram aya karşılıktır. Barışa hürmet de karşılıklıdır. Kim size saldırırsa, siz de ona denk olacak şekilde saldırınız. Allah'tan sakınınız ve biliniz ki, Allah sakınanlarla beraberdir." [Bakara:194]

Savaş sonu gelmeyen bir kısır döngü yaratmaktadır ve savaşa müdahil olan her kesim maaşesef gittikçe kirlenmektedir. Savaş gibi bir kaosun içerisinde düzeni, doğruyu, ahlaklı olanı ve İslamî olanı bulmak elbette zorlaşır. Bu nedenle her daim barışı savunmak ve barışa karşılıklı olarak hürmet etmek gerekmektedir.

"Ey iman edenler! Hepiniz birden barışa giriniz! Sakın şeytanın peşinden gitmeyiniz. Çünkü o size apaçık bir düşmandır." [Bakara:208]

Allah'ın vaadi haktır, emri kesindir ve dinde hüküm koyucu yalnız O'dur. Eğer Türk ordusu Allah'ın askerleri oldukları iddiasındaysalar öyleymiş gibi davranmaları gerekir. Barıştan ve mazlumdan yana olmaları gerekir. Zulmetmemeliler ve zulüm emirlerine karşı koyarak Nisa suresinin 75. ayetinin yakıcı emrini iliklerine kadar hissetmelidirler. Ve eğer iktidardakiler Allah'ın adaletine ve hüküm koyuculuğuna iman ediyorsa bu ayetlerin örnekliğinde açıklamaya çalıştığım zalimliklerini bir an önce fark edip tevbe ederler ve hırsızlar için değil, barış için kendilerini siper ederler. İsmi barış manasına gelen bir dinin dindarı olduğunu iddia edip savaşta bu kadar diretmek ve savaşı kutsamak, ataları kutsamak, ölümü ve öldürmeyi kutsamak acı ve şirk dolu bir paradokstur.

İktidar mecmuası gibi fetvalar yayınlayan Diyanet İşleri Başkanlığına da değinmek gerekir belki, zira kendileri İsa dönemindeki Yahudi Hahamlar gibi dinlerini az bir ücret karşılığında satmış, Allah'ın emirlerini gizlemiş ve Allah'a karşı din uydurmuştur. Diyanet'in böyle bir durum içerisinde bulunuşu, dinin barışçıl çağrılarını yapmak yerine savaşı kutsayan söz ve eylemlerde bulunuyor oluşu hem camilerimizi birer kışlaya çevirmiş, hem de Müslüman halkı barıştan ziyade savaşa tutunur hale dönüştürmüştür.

Allah'ın Ordusu Mazlumlardır

Hâlâ bu gafletlerde ısrar etmeleri ve talan edilen, dümdüz edilen ve içerisinde binlerce insanın canına mal olan savaşlardan sonra fetihçi bir anlayışın aşikâr edilişi olarak başbakanla Cuma namazı merasimi düzenlemeler, ayrıca bir yazının konusudur. Fakat bu yazıda bizi ilgilendiren kısmı, Fatih Sultan Mehmet adlı kardeş ve çocuk katili birinin sırf bir şehri işgal edebilmek adına kendisi adına hadis uydurması, sahte bir Eyüp Sultan türbesi bulması ve "...fetheden asker ne güzel askerdir" uydurma hadisiyle Osmanlı ordusunu Muhammed peygamberi kullanarak, sömürerek ve ona iftira ederek yüceltmesi bugünümüzü ve konumuzu gayet net izah ediyor.

Asırlardır sürdürülen yalanların, hamasetin ve şirklerin bir sonucu bugün Şırnak'ın İdil ilçesinin bir duvarında tezahür etti. Daha önce başka Kürd şehirlerinde de aynı minvalde yazılamalar olmuştu. Zaten Türk-İslamcıların/Müslümanların büyük bir kısmı da bu yalanları tamamen içselleştirmiştir maalesef. Oysa barış için çabalamayanların, zalimlerin, insanları yurtlarından zorla çıkarılanların, kan dökenlerin bırakın Allah'ın ordusu ve halifesi olmasını, dost ve hükümdar dahi olamayacağını Kûr'ân'ın birçok ayetinde görebiliriz. Eğer Allah'ın bir ordusu olsaydı, yeryüzündeki fitneyi (savaşları ve bozgunculuğu) ortadan kaldıracak mazlumlardan müteşekkil olurdu.

Sözlerimi bu konudaki bir ayetle bitirirken, hepimizin topyekûn barış yurduna girmemizi Allah'tan niyaz ederim.

"Allah sadece, sizinle din konusunda savaşanları, sizi yurduunuzdan çıkaranları ve sizin çıkarılmanıza yardımcı olanları veli (dost, hükümdar) edinmenizi yasaklar. Kim onları dost edinirse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir." [Mümtehine:9]

Demokratik Açılım ve Barış Süreci

İsmail Şahin

Demokratik açılım ile ilgili mücadelenin iki tarafının da getirdiği ve diplomatik siyasal sürecin önünün açıldığı dönemi ele alalım. Baştan şunun belirtilmesinde fayda var. Abdullah Öcalan'ın Kürt halkı ve PKK üzerindeki etkisini koruduğu bir gerçektir. Bundan dolayı sürecin onun şahsı üzerinde yoğunlaşan bir diplomasi olduğunu kabul etmek gerekir. Öcalan'ın tutsaklığı politik olarak Kürt halkı ve PKK üzerindeki etkisini zayıflatmamıştır. Ancak gerilla, Öcalan ve HDP arasında sorunların olduğu açık, bunun mücadeleye yansıyan sonuçlarını açacağız, ama önce Öcalan'ın Marksizmle olan ilişkisini ele alıp onun yeni dünya görüşünün nereye oturtulabileceğini gözlemlemeye çalışacağız.

Öcalan ne modernist ne post-modern ne de ulusalcı bir çizgiye oturtulmalı. O gerçekten bölgeyi iyi analiz edebilen, aynı zamanda ezilen ulusların iç ilişkilerini doğru okuyabilen bir zeminde. Bölge ilkel komün özelliklerini korumaktadır. Öcalan bu özelliği görmüştür. Öcalan her ne kadar kadın özgürlüğü, ekolojik düzen ve insanlaşma başlıklarını öne çıkarsa da modernist ve pozitivistçi değildir. Kadın ve ekolojiyi yukarı barbar geleneklerin dindarlık-soydaşlık yapısına yedirerek bir yurttaşlar konfederalizmi inşa etmeye dönük programı bütün bölgenin etnolojik ve sosyolojik konumuyla uyumlulaşan bir duruşa sahiptir. Bu anlamda demokratik cumhuriyetin içini dolduran bu argümanlar onun bir tarihsel devrimci olduğunu çağırıştır. Öcalan ilkel sosyalizmle anarşizmin sentezi olan bir önderdir, yani barbardır.

Şunu söylersek fazla ileri gitmiş sayılmayız; Kürt halkı da yukarı barbar geleneklerin, yani tarihçi devrimciliğin ağır bastığı bir konumdadır. Bunun somut örneği sülaleler ve kahramanlık çağından kalan orta ve yukarı barbarlığın özelliklerini sosyolojisinde hâlâ korumasıdır. Şafii mezhebine dayanan cemaat yapısı (dindarlık) ve sülaleler konfederasyonu yani aşiretlere bağlı kabile yapısı (etnizim) Kürt halkında hâlâ korunmaktadır. Öcalan Kürt halkının sosyolojisindeki bu tarihselliği yakaladıktan sonra onu daha da derinleştirmiş ve Marksizmin her iki yanından da (modern/post-modern) kopmuştur. Bu, tam bir gerçekçi devrimci duruştur.

Fakat 93'lerden beri adım adım geliştirdiği strateji ve taktiğin gerillada birebir anlaşılabilirliği söylenemez. Şimdi tekrar başa dönebiliriz. AKP Öcalan ve HDP ile anlaşmıştır. Milli burjuvaziyi de (Anadolu burjuvazisi ya da tececi-bezirgân sınıfı) temsil eden AKP bu anlaşmaya gerçekten isteyerek mi varmıştır, orası meçhul. Aslında her iki tarafın da isteyerek anlaşmalarını söylemek güçtür. Konjonktür iki tarafı da böyle bir konuma itmiştir.

Kemalist baskıcı devletin tasfiye edildiği bir isteğin ağır bastığı gerçekliği görmemek için kör olmak gerekir. Ergenekon, Şemdinli ve finans-kapitale çeki düzen verme girişimi onun ilk hamleleridir. Kemalist devlet ağırlıklı olarak ordu demektir. Bu süreçte kemalist devlete yüklenilirken, demokratik açılımlara hız verilmiştir. Çünkü AKP klasik anlamda bir düzen partisi değil, kendi dünya görüşü ve siyasi projesi olan farklı bir partidir. Geleneksel burjuva partilerinden farklıdır, yalnız daha sonra bütün bunlardan vazgeçip geleneksel partilerin özüne geri dönmüştür. Bunu açacağız.

Demokratik Açılım ve Barış Süreci

AKP yoksulların adalet duygularını, orta sınıfların AB hayallerini, Finans-Kapital'in ise yayılmacı eğilimlerini sentezleyen bir partidir. Yalnız ilginç olan şu bu parti de Türkiye halkının halen tasfiye edilememiş yukarı barbar geleneklerini öne çıkararak bir öznedir. Onun anlaşılabilmesi bundandır. Dindarlığa, İslamî değerlere seslenmesi de bununla ilgilidir. Modernistler bunu gerici olarak tarif etseler de yanılmaktadırlar. Nerede gericilemiştir? Tam da bu soru demokratik açılım ve barış sürecini de açıklar. Tasfiye adımları bu süreçte başlar. Ordunun manipüle edilmesi, yargının tarafsızlığından sökülüp alınması ve Türkiye ekonomisinin geldiği düzey gibi adımlar Tayyip Erdoğan'ın tıpkı Özal'ın zorladığı adımları atmaya çalıştığını göstermektedir. Alt emperyalist konumu zorlayan Türkiye'nin bölgede ve Afrika'da attığı adımlar finans-kapitali ürkütmüştür. Tıpkı devlette olduğu gibi finans-kapitalde de aynı şey vardır, yani gelenekçidir. AKP ise hem devleti hem finans-kapitali hem de MÜSİAD'ı daha cesur adımlar atmaya zorlamaktadır.

Öcalan ve HDP'ye rağmen PKK ateşkesi niçin bozmuştur? Çünkü Tayyip Erdoğan ABD taleşonu Fethullah ile, emperyalist müstemleke çocuğu cemaatle hesaplaşmak zorunda kaldığında Kemalist devletle ve orduyla uzlaşmaya gitmiştir. Bunun sonucu bütün subayların beraati olmuştur ama diyeti de saldırgan yayılmacı bir tutumla bölgedeki güçlerle emperyalist çıkarlar doğrultusunda hesaplaşma isteği olan bir ordunun şekillenmesi olmuştur. Yani AKP Kemalist devleti revize ederek ABD ile bölgede gittikçe farklılaşan çıkarlarıyla arasındaki gerilime yeni bir denge unsuru katmıştır.

Finans-kapital Tayyip Erdoğan'ın kendisine yönelik sert söylemi ve ABD/AB düzenine karşı göstermeye çalıştığı tutumdan ürkemektedir. AKP'nin içeride orduyla kurduğu denge barış sürecinin rafa kaldırılmasına sebep olmuştur. Çünkü ordu bu konuda tavizsiz ve esnek olmayan bir yapıya sahiptir. Yalnız burada barışın bozulması sadece iktidarla ilgili değildir. PKK de Öcalan ve HDP'ye rağmen ateşkesin bozulmasında taraftır.

Suriye'de oluşan iktidar boşluğu PYD'nin orada bir coğrafya tutmasını sağlamıştır. Bu durum PKK'yi alan yaratma-tutma politikasına itmiş hem işlemeyen bir sistem hem PYD'ye müdahaleyi engellemek hem de bir ayaklanma yaratmak için istikrarsızlık yaratacak bir süreci başlatmıştır. Şu an ciddi bir istikrarsızlık vardır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'ni zorlar ama sarsmaz. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti bölgedeki bütün müstemleke ülkelerden farklıdır. Bin yıllık devlet geleneği, güçlü ordusu gibi olgulardan dolayı Türkiye'de bir kalkışma olmadan herhangi bir devrimci durumun oluşma şansı yoktur. Nasıl ki Filistin'in özgürlüğü Arap devrimine bağlıysa, Kürdistan devrimi de Türkiye devrimine bağlıdır.

Haziran seçimleri HDP'nin zaferiyle sonuçlanmış bu durum AKP'yi ürkütmüştür. Tayyip Erdoğan bu yüzden koalisyonu kurdurmamış, söylemini sertleştirerek erken seçime gitmiş, yeniden milliyetçi oyları alarak tek başına iktidar olmuştur. PKK'nin böylesi bir süreçte ateşkesi bozması doğru olmamıştır. Türk kamuoyundan da destek alan HDP Türkiyelileşmeye başlayan siyasi duruşuyla Kürtler için bir umut olurken, Türk halkının barış elini tutarak MHP'den daha güçlü bir konuma gelmiştir. Böyle bir süreçte hendek savaşı taktik olarak olumlu karşılanmadığı gibi (Halkın beş yüz bine varan göçü) başarı şansı da yoktur.

Ortaya çıkabilecek iki süreçten bahsedebiliriz. Birincisi AKP bölgede orduyu kullanabilirse Kürtleri parlamentoda ve dağda barındırmayacak, daha sonra gericileşecektir. İkincisi tasfiyenin onu da tasfiye edecek oluşu ihtimaline karşı diplomatik süreci yeniden başlatmasıdır. AKP ABD ile bu konuda görüşmüş ve uzlaşma sağlayamamıştır. ABD'nin 50 yıldır Ortadoğu'da bir Kürt projesi vardır, bundan kısa vadede vazgeçebilir, ancak uzun vadede Siyonizmle ittifak sağlama ihtimali olan tek unsur olarak laik Kürtleri yalnız bırakmayacaktır. Bu konuda Tayyip Erdoğan ABD/AB karşısında geri adım atmamaktadır.

Eğer İran uluslararası sistemle yaptığı anlaşma çerçevesinde tavizlerini sürdürürse ABD/AB cephesinin Türkiye'ye olan ihtiyacı azalacaktır. Şimdilik Türkiye Cumhuriyeti'ni gözden çıkara-

mazlar, ancak gerilim de bir şekilde çözülecektir. ABD Abdullah Gül ve Arıncı üzerinden Tayyip Erdoğan'a bir bypass yapma hazırlığındadır. Tarih tekerrür eder mi, Ecevit'i düşüren ABD AKP'yi de düşürebilir mi, bilemeyiz. Ama eğer Tayyip Erdoğan'la yürümek zorunda kalırsa, PYD'ye olan desteği zayıflayacaktır. Tabii ki PKK'ye de. Çünkü emperyalizmin bölgedeki dikenli teli PKK'dir.

PKK hendek savaşında psikolojik anlamda başarılı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ikinci defa kendi toprağında ağır silahlar kullanmıştır. Tanklarla kendi toprağını halka rağmen yerle bir etmiştir. Böyle bir görüntü vermek Türkiye Cumhuriyeti'nin yenilgisidir. Ancak PKK'nin de bir zafer kazandığından söz edilemez. O da gücünü kaybetmiştir. Bundan sonraki süreçte Öcalan-HDP çizgisi ile PKK arasındaki çatlağın derinleşme ihtimali vardır. Kürt Özgürlük Hareketi hızla Türkiyelileşmeli, Türk devrimcileri de Kürdistanlılaşmalıdır. Hemen anti-kapitalist anti-emperyalist söyleme geri dönülmeli, yoksul köylülüğün toprak reformu ve işçi sınıfının kamulaştırma talepleri hayata geçirilmelidir.

Sonuç olarak:

PKK, Karayılan'ın açıkladığı gibi, hendek savaşında yanlış yapmıştır. Stratejik hedefe yönelik böyle bir taktik bütünlüklü değildir. Ne yapmak istediği belirsizdir ve öfkeli bir ruh hali içinde kaybolmaktadır. Devrimci bir durum vardır ama bununla ilgili bir tutum içinde değildir. PKK ya ayaklanmayı başlatmalıydı ya da mevcut konumunda tutunmalıydı. Kobani'de elde edilen zafer Türkiye'de heyecan yaratmıştır, bütün devrimci güçlere moral vermiştir. Lakin bu kadarla sınırlı kalmalıydı. Koşulların uygun olmadığı bir konjonktürde bir çatışma ortamı yaratmak siyasal zeminde kazanılan başarıları aşındırmıştır.

HDP gerçekten bir zafer elde etmişti. Kürt sorununun Türkiye'nin bütününde siyasallaşması meşru açıdan elde edilmişken, Kürdistan'daki hendek taktiği bu sonucu ve ileriye dönük Türkiye'nin bütününe de kapsayacak bir gelişmeyi riske atmıştır. Her taktik stratejiyi beslemek zorunladır. Hendek taktiği AKP'nin elini güçlendirmiştir. Evet, AKP askerî olarak mücadeleyi kazanmamış görünmektedir, ancak kendi pozisyonu açısından ve siyasi olarak Kürtlerle daha derinlikli ilişkiler geliştirebilir.

PKK'nin Kürdistan'da bu süreçten sonra nasıl davranacağı konusunda kafası karışıktır. AKP ile Kürdistan'da bu saatten sonra iki rakiptirler. PKK askerî olarak siyaset üretmede bu sürecin neresinde nasıl davranması gerektiğini hesaplamak zorunladır. Politik olarak Kürtler büyük bir zaferin yitirilmesiyle karşı karşıya gelebilir, hatta çok kısa zamanda bunun sonuçları görülecektir. HDP soğukkanlılıkla meşru siyaset zemininden kopmama isteğindedir ve öyle yapacaktır. Kürtlerin özgürlüğü parlamentoda kendine yer edinmiştir, bu durum AKP'yi demokratik ve ekonomik açılımları yapmak zorunda bırakmıştır. Artık meşru siyaset zemininde atılacak her adım bu zaferin iteği özgürlükler olacaktır.

Ancak silahı elinde bulunduranlar onunla siyaset yapar. Askerî varlığını yitirme paniği içinde olan PKK yaratılan kazanımları bekleme tutumu içerisinde değildir. Eğer bunda ısrara ederse, demokratik kazanımları geriye itilecek, AKP daha da saldırganlaşacaktır. ABD bu konuda taraftar ve Tayyip Erdoğan'ı uyarmıştır ancak o geri adım atmayabilir.

Eğer AKP'nin Kürdistan'da silahı olmayana müdahale etmeyen tutumu devam eder ve Kürdistan'ın yeniden imarı gerçekleşirse, PKK'nin tek rakibi AKP olacaktır. Kürt hareketinin halkın duyarlılığını kestirerek AKP'nin İslamî adımlarına alternatif Cuma namazı gibi politikalarla karşılık vermesi çok anlamlıdır, ancak artık Kürt meselesi yeniden başka bir boyutta AKP'nin de gündemindedir ve o da Kürtlere dönük siyaset üretme çabasındadır.

Bu durum gerçekten savaştan yorgun düşen Kürt halkını etkilemektedir. PKK gittikçe genç kuşağa doğru geri çekilmektedir. Analar, babalar barışçıl bir dönemin beklentisi içerisinde. Öcalan bunun farkındadır ve HDP'yi barış sürecini tıkayan taraf olmama konusunda uyarmakta-

Demokratik Açılım ve Barış Süreci

dır. PKK'nin pozisyonuyla Öcalan'ın istekleri belli noktalarda uzlaşmamaktadır. Öcalan etnik politikadan kopmamakla birlikte, onun bölgeyi ve Türkiye'yi içine alan demokratik konfederalizm projesi PKK'nin ve Kürt halkının taleplerini aşan bir zemindedir ve bu strateji bütün bir bölgede devrimci bir durumu ortaya çıkaracaktır. Çünkü bölgenin tamamı yukarı barbar (ilkel sosyalist) geleneklerin ağır basan konumu içindedir.

Türkiye sosyalistleri derhal modern/postmodern/ulusalcı pozisyondan çıkmak zorundadır. Coğrafyadaki etnolojik ve kültürel yapıyı iyi analiz etmelidirler; aksi takdirde onları PKK bile kurtaramayacaktır. Anti-kapitalist olmak modern olmak anlamına gelmez. Bu topraklarda modernizm ve pozitivism karşılık bulmaz, bulmamaktadır.

Tasfiyeyle karşı karşıya olan sol çareyi PKK ile ittifak oluşturma da bulmuştur. Ancak yapması gereken, derhal coğrafyanın insan üretici ve tarih üretici gücüyle ilişkilendirilmesidir, aksi ise tasfiyedir.

Sana Diyorum Ey Âşık!

Özgür Şenses

Ve Rabbin meleklerle: "Muhakkak ki ben yeryüzünde bir halife kılacağım." demişti. (Melekler de): "Orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birisini mi yaratacağın? Biz seni, hamd ile tesbih ve takdis ediyoruz." dediler. (Rabbin de): "Muhakkak ki ben, sizin bilmediklerinizi bilirim." buyurdu. [Bakara:30]

Gözyaşlarımı tutamıyorum...

İçimdeki ses durmadan haykırıyor... "Bir avuç insan yok mu, bu ateş'e su serpecek..."

Son günlerde yüreği çocuk sevgisi, beyni Türkiye sorunları ile ilgilenen herkesin derdi, savaşın yoğun olduğu kentlerin nasıl 'barış'a ulaşacağı ile ilgili.

Bunlardan bir tanesi de Ayşe Çelik.

Beyaz Show'un 8 Ocak 2016 tarihli yayınında programa telefon bağlantısıyla konuk olan ve kendini öğretmen olarak tanıtan Ayşe Çelik'ten bahsediyorum. Ayşe Çelik'in dile getirdiği sözler şunlardı; "Savaş son bulsun, çocuklar ölmesin, anneler ağlamasın, artık barış gelsin."

Peki ya sonra ne oldu?

Bu ülkede "savaşa hayır" dedi, "terör propagandası yapıyor" dediler.

"Artık yeter barış gelsin" dedi fitneci oldu, "çocuklar ölmesin" dedi, vatan haini ilan edildi.

Mehmet Y. Yılmaz'ın sözü ile cevap vermek elzem: "Yani Ayşe Çelik'in sözlerinin neresinde terörü övmek var, neresinde şiddeti yüceltmek var? Beyaz ne yapsaydı?"

Kadınların ve çocukların öldürülüyor olmasına sevinmeli miydi?"

Göç eden insanları düşünün, şimdilik kulağa çok rahat geliyor. Bir de empati kurunuz, hatta göç eden bir vatandaş ile muhabbet ediniz, gözlerindeki o çaresizliği hissedersiniz.

Düşünün, evini barkını, büyüdüğü şehri, anılarını, birikimlerini bir seferde üfleyp savurdular vakit öyle kolay mı? Yeniden, sil baştan başlamak kolay mı?

Çok zor...

Çocuklar kin ve nefretle kalbini yormayan, ıslıl ıslıl bakışlarla karşısındakini süzen, sürekli ironi halleri ile güldürten yegâne varlık değil miydi ey âşık?

Şu an, bu anlamsız savaşlar da en çok zarar gören çocuklar...

Geçen Cuma namazındayım, Cuma namazına tam beş dakika kala yaşı 12-13 olan bir yurttaş birden avlunun içinde haykırmaya başladı "Ben Suriyeliyim, evin tek çocuğu benim, annem,

Sana Diyorum Ey Âşık!

babam Suriye’de şehit düştü, ben tek ve yalnız kaldım. Hiç kimsem yok, bana yardım edin!..”
Onun o vaziyetini görmek canımı yaktı.

Çünkü çocukluğunu çalmışlardı...
Çünkü anne ve babasını çalmışlardı...
Çünkü hallerini karartmışlardı...
Çünkü duygularını öldürmüşlerdi...
Suriyeli çocuğun çığlığı, vicdanlarda asılı kaldı.
Her kelimemi, her bir mısraımı, her melodimi iyi dinle ey âşık?
Oysa ki çocukluk; bir barıştı,
Bin umuttu,
Bir nehirdi,
Bin çiçektir,
Bir huzurdu,
Bin renkti,
Kulaklarımızda cınlayan eşsiz şarkıydı...
Bunlar mazlum çocuklara reva görülür mü?

Şimdi, 97 yıl önce Türkiye Cumhuriyeti yoktu. 717 yıl önce Osmanlı İmparatorluğu yoktu. 979 yıl önce Büyük Selçuklu İmparatorluğu da yoktu. Yani diyeceğim o ki, bir zamanlar Dünya’da insan bile yoktu. Her an, her saat, her bir dakika dahi, hayatta olup olmayacağımız da belli değil! Hazır hayatta iken İslam’ı anlatalım, kardeşliği yayalım, barışı empoze edelim.

Aysel Gürel’in dediği gibi; “Bu dünya ne sana ne de bana kalmaz.” Bulduğumuz asrı iyi değerlendirilelim. Bu güzellik, bu mutluluk, bu barış, bu nezaket, bu yardımseverlik, bu bütün hümanist duyguları içimizde barındırmak varken, neden bu kötü duygular?

Savaş, Ayrılık, Ölüm ve Gözyaşı!

Baskı ve şiddet politikaları olduğu müddetçe Kürt sorununa bir çözüm üretilemediği gibi onu daha bir karanlığa itmektedir. Bunun bilincine varalım.

Savaş olduğu müddetçe bu karanlıkta, bu hüsranlıktaki, bu ateş ve ölüm çemberinin içinde sıkışıp kalan çocuklar, istikbale nasıl hazırlanacaklar? Bunu düşünelim.

Çocuklar aşkına, öldürtmek yerine artık yaşatalım, husumet yerine kardeşlik icra edelim, savaş yerine barışı getirelim.

Ümmet kardeşliği, halklar kardeşliği, hangisi olursa, razıyım. Yeter ki bir sonuca varalım. Her coğrafyada, renkli, mutlu ve barış dolu bir dünya olalım.

Barış’a bir şans daha tanıyalım ve

Cahit Sıtkı Tarancı’nın ‘Memleket İsterim’ başlıklı muteber şiirine kulak verelim ve hep birlikte dile getirelim...

Memleket isterim
Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;
Kuşların çiçeklerin diyarı olsun.

Memleket isterim
Ne başta dert, ne gönülde hasret olsun;
Kardeş kavgasına bir nihayet olsun.

Memleket isterim
Ne zengin fakir, ne sen ben farkı olsun;
Kış günü herkesin evi barkı olsun.

Memleket isterim
Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun;
Olursa bir Őikâyet ölümden olsun.

Bu by böyle devam etsin...

Vesselam.

Suriye’de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri: Ahraru’s Şam ve Nusra Cephesi

İslam Özkan

Suriye’de Selefi hareketin kökleri 19. yüzyıla kadar gider. İlk çıkışı itibarıyla Seleflik¹, diğer bütün Arap ve İslam ülkelerinde olduğu gibi burada da Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abdüh gibi önderlerden etkilenecek yenilikçi bir çizgide gelişme göstermiştir. Bu ıslahatçı çizginin amacı İslam düşüncesinin içinde bulunduğu atalete bir son vermek, İslam düşüncesini karşı karşıya kaldığı sorunlara yanıt verebilecek bir dinamizme kavuşturmaktır. Müslüman dünyanın 20. yüzyıl başlarında üst üste geçirdiği şokları da tecrübe eden bu çizgi, İslam âleminin yeniden silkinmesini mümkün kılacak entelektüel ve siyasî düzeye ulaşmayı kendisine hedef edinmiştir.

Suriye Selefliliği

Modern çağın, özellikle sömürgeciliğin İslam dünyası üzerine bir heyula gibi çöktüğü, işgal ve politikalarıyla büyük travmalarla yol açtığı bir dönemde ıslahatçı çizgi, yer yer modernliğin imkânlarından yararlanarak tarihin külleri arasında unutulmaya yüz tutmuş meseleleri tozlu raflarından indirmeye, istibdat başta olmak üzere, birçok sosyal ve siyasî soruna eğilmeye çalışmıştır. Suriye’de bu hareketin öncüsü ise Reşit Rıza, Abdurrahman Kevakibi ve Cemaleddin Kasımı gibi Selefi hareket önderleri olmuştur.² Bu önderlerin içinden geçmekte olduğumuz dönemde *Selefi-Vehhabi* olarak adlandırılan bu çizgiyle yer yer kesişmeleri olsa da İslam tarihinde Ehli Hadis’ten çok Ehl-i Rey’e daha yakın olduğu söylenebilir. Bu nedenle iki akım arasındaki müşterek noktalardan ziyade karşıtlıkların bulunduğunu söylemek daha isabetli olacaktır.³

Bu çizginin bir uzantısı olarak 1924 yılında kurulan el Ğarra Cemiyeti, 1930 yılında Kasımı’nin talebesi Behcet Baytar ve Mazhar el Azme gibi öncü isimlerin kurduğu *İslam Medeniyeti Müessesesi* gibi Suriye siyasî ve toplumsal hayatında önemli etkiler bırakan kurumlar vücuda gelmiştir. Öze dönüş hareketi olarak adlandırılabilir bu çizgi, tamamen özgürlükçü bir temelde ve İslam’da aklın merkeziliğine vurgu yapan bir eksende gelişmiştir.

Öte yandan Suriye’de tecdid çizgisinin dışında daha muhafazakâr, yukarıda kısaca bahsettiğimiz özgürlükçü düşüncenin dışında ve hatta yer yer onunla çatışan, tamamen muhafazakâr bir zeminde serpilip gelişen, İbni Teymiye ve İbni Kayyim El Cevziye’nin düşüncelerini merkeze alan

¹ Seleflik İslam dünyasında 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında ilk dönemler şu anki anlamından farklı bir anlam ihtiva etmekteydi. Seleflik öze dönüş karakteri ortaya koyan, aklın önemine vurgu yapan, akılla vahiy arasında dengeye vurgu yapan bir hareketti. Selefliliğin Vehhabilikle özdeşleştirilmesi ve bugünkü anlamına kavuşması büyük ölçüde 1970’li yılların başlarından itibaren olmuştur.

² Abdurrahman el Hac, *es Selefiyyetu ve’s Selefiyyun fi Suriya: mine’l İslahi ile’l Cihad*, Erişim Tarihi; 26 Mayıs 2013. <http://studies.aljazeera.net/reports/2013/05/2013520105748485639.htm>.

³ Zira tevili kabul eden, modern bilimin imkânlarına kapılarını aralamış, ayetlerin tefsirinde cesur yorumlara yer vermiş Afgani-Abdüh çizgisiyle, M. Abdülvehhab’dan mülhem ve aklı büyük ölçüde dışlayan, tevellere kapılarını kapamış, İslam düşüncesinin ıslah ve tecdidini ve tevhid mücadelesini mezarlara düşmanlığa indirgeyen, birleştirici olmak yerine ayrıştırıcı, getirdiği bir takım radikal yorumlarla türbe ve mezarlara zarar veren, tasavvuf içerisindeki bazı ritüeller nedeniyle sufliliği, geleneksel inançları tekfir eden anlayış arasında benzerliklerin sadece bazı bidat ve hurafelere yönelik eleştirilerde olduğunu, bunun dışında kalan konularda çok az ortak yön olduğunu söylemeliyiz.

Suriye’de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri

bir çizgi de neşet etmiştir. Vehhabi çizgiye yakın, geleneksel Seleflilik diyebileceğimiz bu çizginin Suriye’deki en büyük temsilcisi Nasır el Albani’dir.⁴ Albani’nin yanısıra Abdülkadir el Arnaut ve talebesi Muhammed İyd el Abbasi de Suriye’de muhafazakâr Selefliliğin önemli isimlerindedir. Bu çizgi, büyük ölçüde siyasî faaliyetlerden uzak durmuş ve enerjisini tamamen ilmi alana tahsis etmiştir.⁵ Bu nedenle Suriye’de geleneksel-muhafazakâr Seleflilik, bir toplumsal ve siyasal dönüşüm aracı olarak şiddete başvurmasa da ileride de göreceğimiz gibi, Selefi cihadî akımla yer yer dirsek temasında bulunmuş, cihadî anlayışa geçişte önemli bir köprü işlevi görmüştür. Buna koşut olarak Arap isyanları öncesi dönemde geleneksel Selefliliğin temsilcisi olan bazı isimler, ayaklanmalar başladıktan sonra kurulan TV kanalları üzerinden Selefi cihadî örgütlerin önde gelen destekçileri olmuş, hatta bunun da ötesine geçerek “Suriye Devrimi”nin propagandisti hâline gelmiştir.

Suriye’de Selefi Cihadîliğin Kökenleri

Suriye’de Devlet Başkanı Hafız Esad yönetiminin son dönemlerine tekabül eden 90’lı yıllar, küresel ölçekte Selefi cihadîliğin teoriden pratiğe geçmeye ve kurumsallaşmaya başladığı dönemdir. Sovyetler’in çöküşüyle birlikte Afganistan’ın Sovyet işgaline karşı mücadele eden Selefi cihadî yapılar için önemli bir üs hâlini alması, Afganistan’da cihada katılan Arapların ülkelerine dönmesi, Cezayir’de FIS iktidarına yönelik askerî darbe, Bosna’da Müslümanlara karşı işlenen katliamlar ve 2. Körfez krizi, Suriye’deki cihadî gruplar için 90’lı yıllardaki önemli dönüm noktalarıdır. Ayrıca ülke içerisinde 82’deki Hama olaylarının ardından hapse atılan İhvan üyelerinin bir kısmının serbest kalmasıyla birlikte hapisanede yaşanan işkenceler ve ölümlerin meydana getirdiği trajedinin ortaya çıkması da Selefi cihadî akımı etkileyen önemli unsurlardan biri olmuştur.⁶ 90’lı yıllarda Bosna ve Afganistan’daki mücadelenin diğer İslam ülkelerindeki cihadî akımlar açısından taşıdığı değer, henüz yeni yeni teşekkül etmeye başlayan, ancak ülkedeki baskı nedeniyle örgütlenme aşamasına geçemeyen, dağınık bir şekilde varlığını sürdürmeye çalışan Suriye’deki Selefi cihadî gruplar için de aynen geçerlidir.

Bu noktada can alıcı soru, henüz daha teşekkül döneminde olan cihadî grupların Suriye’deki en köklü İslamî yapılardan biri olan Müslüman Kardeşler hareketinin önde gelen isimlerinden Mervan Hadid tarafından kurulmuş teşkilatın silahlı kanadı *et Taliatu’l Mukatile*⁷ tecrübesinden mi

⁴ Albani, 1999’da vefat etmiştir. 1967 yılına kadar Suriye’de yaşayan Albani, İbn-i Teymiye’nin de yüzyıllar önce tutuklanmış olduğu Şam Kalesi denen bölgede gözaltına alınmıştır. Serbest bırakılmasının ardından, Ürdün’ün başkenti Amman’a yerleşmiş ve burada vefat ettiği 1999 yılına kadar kendisini tamamen ilmi çalışmalarına vermiştir.

⁵ Hamza el Mustafa, *Cebhetun Nusra li Ehliş Şam, Mine’t Tesisi ile’l İnkısam*, Doha Institute, Erişim Tarihi: 21 Kasım, 2013. <http://www.dohainstitute.org/release/331736fa-9bc7-4e05-a232-2ed07f9c1cd2>.

Bu noktada İslamî Hareketler ve özellikle de Selefi cihadîlik konusunda önemli uzmanlardan biri olan Ürdünlü araştırmacı Muhammed Ebu Rumman, bizim ıslahatçı/yenilikçi Seleflilik dediğimiz Afgani-Abduh-Rıza çizgisine *Akalcı Seleflilik* adını verir. Vehhabi Selefliliği ise ikiye ayırır: *es Selefiyyetul Harekiyye* (Eylemci Seleflilik) ve *es Selefiyyetu’t taklidiyye’l muhafıza* (Geleneksel Muhafazakâr Seleflilik). Birincisinin kurucu ismi olarak Hama olaylarından sonra Suudi Arabistan’a giderek Müslüman Kardeşler’den ayrılan ve onlara başkaldıran Muhammed Surur bin Nayif Zeynel Abidin’i gösterir. Bu Seleflilik, Körfez ülkelerinde oldukça etkili olmuş Sururiyye hareketi adını taşır. Gelenekçi muhafazakâr Selefliliğin babasıysa Muhammed Nasır el Albani’dir ki, yüzlerce öğrenci yetiştirmiş ve yetiştirdiği öğrenciler İslam dünyasının dört bir yanına dağılarak İslam dünyasında oldukça etkili olmuşlardır.

Muhammed Ebu Rumman, *el Harekatu’l İslamiyyetu fi’l Vatani’l Arabi* içinde *es Selefiyyetu fi Maşriki’l Arabi* adlı bölüm... <http://www.judran.net/?p=2219>.

⁶ Abdurrahman el Hac, *a.g.e.*

⁷ Suriye’de Selefi cihadî akımın temsilcisinin Müslüman Kardeşler’in askerî kolunu kuran Mervan Hadid olduğu kabul edilir. Hadid, Mısır’dan dönmesinin ardından Müslüman Kardeşler’in silahlı kanadını kurmak için kolları sıvamış, Suriye İhvanı’nın bu teklife teşkilat olarak karşı çıkmasının ardından ikna ettiği İhvan üyeleriyle birlikte el Fetih Hareketi’nin Ürdün’deki kamplarına giderek eğitim almış ve bilahare “Tanzimu’t Taliatu’l Mukatile” adlı örgütü kurmuştur. Hamza el Mustafa, *a.g.e.* <http://www.dohainstitute.org/release/331736fa-9bc7-4e05-a232-2ed07f9c1cd2>

yoksa Suriye dışındaki cihadî dünyanın farklı unsurlarından mı etkilendikleri sorusudur. Yazar Abdurrahman el Hac, gerçek etkinin daha çok yurtdışı kaynaklı olduğu kanaatindedir. Ona göre, her ne kadar Suudi Arabistan içinde bazı isimlerden etkilenme durumu söz konusuysa da Şeyh Abdullah Azzam'ın sembolizmi ve karizması, Suriye Selefi-cihadî hareketi için çok önemlidir. Özellikle daha sonraki dönemde (Suriye kriziyle birlikte) ülkede Nusra Cephesi adı altında silahlı faaliyetlerine başlayan el Kaide'nin oluşumunda Azzam'ın rolüne dikkat edildiğinde bunun ehemmiyeti daha iyi anlaşılır.⁸

Ancak bu noktada İslamî Hareketler uzmanı Ürdünlü araştırmacı Muhammed Ebu Rumman, Abdurrahman el Hac'dan farklı düşünmektedir. Ona göre, Mervan Hadid'in çekirdeğini oluşturduğu ve kurucusu olduğu *et Taliatu'l Mukatile* en az dışardaki cihadî hareketler kadar Suriye cihadiliğinde etkili olmuştur.⁹

Suriye'deki Selefi cihadî hareketi heyecanlandıran, ona enerji veren, ancak tamamen Selefi cihadî hareketlerin dışında gelişen başka ilgi çekici ilham kaynakları da bulunmaktadır. 1987'de başlayan ve 1993'e kadar devam eden 1. İntifada, Suriye Selefi cihadî hareketi içerisindeki gençlerin etkilendiği önemli dönemlerden biridir. Ancak daha da ilginç olanı, Lübnan'da Hizbullah önderliğinde İsrail işgal güçlerine karşı mücadele veren İslamî Direniş de aradaki mezhebî farklılığa rağmen Selefi hareketin etkilendiği, bu cihad sempatisini gençler için önemli heyecan kaynaklarından biridir ve etkisi intifadanın etkisinden daha az değildir.¹⁰ Tabii bu bahsedilen dönem 90'lı yıllardır. Bu etki en fazla 2. Körfez Savaşı'nın meydana geldiği 2002 yılına kadar devam etmiş, Irak'ın işgali ve bölgede mezhepçiliğin yükselişiyle birlikte giderek azalmış ve Suriye krizinin patlak vermesiyle tamamen ortadan kalkmıştır.

Selefi cihadî fikirlere sahip olan gruplar, 90'lı yıllarda Suriye yönetimi tarafından sıkı bir şekilde izlenmektedir. Zaten örgütsüz ve dağınık bir tablo arz eden bu gruplar, bırakalım silahlı mücadeleyi, mevcut yönetime en küçük bir muhalefet dahi gösterebilecek durumda olmadıklarından dışarıya yönelmeyi tercih etmişler, bu da Suriye yönetimi tarafından desteklenmiştir.¹¹

Suriye'deki Selefi cihadî düşünceyi etkileyen gelişmelerden birinin de 70'li yılların sonlarına doğru yıldızı parlayan 90'lı yıllarda ise enternasyonalist hâle gelen Mısır cihadî hareketleri olduğunu unutmamak gerekir. El Kaide ve İŞİD gibi örgütlerin lider kadrosuna bakmak, Mısırlı cihadîlerin evrensel Selefi cihadî hareket içerisindeki önemini göstermesi bakımından önemlidir. Öte yandan o dönemde "Afganî Araplar" ifadesinin 90'lı yılların sonlarına doğru döneme damgasını vurduğunu gözlemek mümkündür.

El Kaide düşüncesi ve mücadelesinin Suriye üzerindeki etkileri

Nusra Cephesi her ne kadar bir takım yerel özellikler arz etse de bağlı olduğu merkez olan el Kaide ideolojisi ve pratiği harekete bütün özelliklerini vermiştir. El Kaide'nin ideolojisi ve silahlı mücadelesi, mücadele ettiği coğrafyanın siyasî, sosyal ve toplumsal koşullarıyla yakından ilgilidir. Her yerde aynı tarz mücadele verdiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Irak'taki koşullar, Körfez ülkelerinden, Cezayir ya da Mağrib'den farklı olduğu için bu farklılaşma, mücadele yöntemlerine de yansımaktadır.

El Kaide'nin ilk kez Soğuk Savaş döneminde Afganistan'da Sovyet işgaline karşı verilen mücadelenin rahminden doğduğu söylenebilir. Örgütün kökenlerini her ne kadar 1979 yılına kadar geri götürmek mümkünse de resmi kuruluşunun 1988 yılında gerçekleştiği ifade edilmelidir. O dönemde henüz daha oluşum aşamasında olan el Kaide'nin, hedeflerine ilişkin ciddi belirsizlikler bulunmaktadır. Örgütün Afgan savaşına katılmış seçkin ve öncü savaşçılar tarafından

⁸ A.g.e.

⁹ Muhammed Ebu Rumman, a.g.e.

¹⁰ Abdurrahman el Hac, a.g.e.

¹¹ A.g.e.

Suriye’de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri

kurulduğu bilinmekle birlikte el Kaide’nin savaşçı kadrosu arasında, Sovyetler’den sonra hangi düşmana karşı savaşaacağına ilişkin belirlenmiş bir uzlaşma olmamasına rağmen, Afgan savaşında önemli tecrübeler kazanan ve modern savaş taktiklerini ileri düzeyde öğrenen bu deneyimli seçkin kadronun dayanışması şeklinde ortaya çıktığı düşünülmektedir.¹² Abdullah Azzam, Selefi cihadî hareketin ideolojisine ilişkin teorik çerçevenin ilk temellerini Afganistan’a ilk kez gittiği 1984 yılından itibaren atmaya başlamış; böylelikle el Kaide’nin ilk nüvelerini oluşturan birinci jenerasyon ortaya çıkmıştır. 1991 yılında patlak veren 2. Körfez Krizi, Sovyetler’in 1989 yılında Afganistan’dan çıkması ve hemen ardından da çöküşünü ilân etmesi, el Kaide’nin ikinci kuşağının ortaya çıktığı döneme denk gelir. Savaşçıların bir kısmı Afganistan’da çatışan mücahit gruplarında savaşımaya devam ederken, Afganistan’da yapılacak bir şey kalmadığını düşünen diğer bazı “Afganîler” ise edindikleri savaş deneyimini ülkelerinde değerlendirmek istemişlerdir. Cezayir’de 1992 yılında FIS’in askerî bir darbeyle alaşağı edilmesinin ardından ülkede patlak veren iç savaş bu anlamda Selefi cihadî düşünce mensupları için önemli bir alan açmış, savaşçıların Cezayir’e taşınmaları için önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Cezayir’deki kadar olmasa da 90’lı yıllar, düşük yoğunluklu savaş ve silahlı saldırılar şeklinde kısmen Mısır’a sıçramıştır. Çeçenistan ve Bosna, Selefi cihadî ideolojinin Afganistan’dan sonra önemli çatışma alanlarından biri olmuştur.

Önemli bir anekdot olarak Arab Afganîler, daha sonra Selefi cihadî ideoloji ve hareketlerin önemli bir medya ve iletişim üssüne dönüşecek olan Avrupa’ya ama özellikle de Londra’ya kendisine üs olarak seçer.¹³ Ayrıca el Kaide’nin 90’lı yılların sonlarına denk gelen ikinci kuşağı, büyük ölçüde dünyadaki küreselleşmenin ve onun doğurduğu uluslararası sosyal ve siyasî dönüşümlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Tam bu noktada el Kaide olarak bilinen ancak gerçek adı “Haçlılara, Yahudilere ve Amerikalılara Savaş için Evrensel İslam Cephesi” adlı örgütün kuruluşu ilân edilir. Yalnız burada ikinci kuşağın birinci kuşaktan farkı, ilkinin genç temsilcilerinin yakın düşman olarak gördükleri Arap ülkelerinde diktatörlere karşı savaşı bir hedef olarak önlerine koyarken, ikinci kuşağın uzak düşman olarak gördüğü ABD ve diğer Batılı ülkeleri hedef tahtasına koymasındır. Selefi cihadî hareketin ikinci kuşağının uzak düşman stratejisini benimseyerek ABD ve diğer Batı ülkelerini de eylemlerinin hedefi hâline getirmelerinin üç ana nedeni vardır:

1. **Ulusal nedenler:** Her bir ülkenin kendi yerel koşullarıyla ilgili olarak demokratik dönüşüm fiyaskolarının yaşanması, toplumsal özgürlük vaatlerinin yerine getirilmemesi, otoriter rejimlerin giderek daha çok diktatörlüğe kayması.
2. **Bölgesel nedenler:** Filistin’de kapsamlı ve adil bir barışın tahakkuk etmemesi. Ortadoğu barış sürecinin başarıya ulaşmaması.
3. **Küresel nedenler:** Sovyetlerin çöküşü ve ABD hegemonyasının perçinlenmesiyle birlikte onu dengeleyecek bir gücün olmamasının yarattığı sıkıntılar (örn. Neoconların iktidara gelmesiyle birlikte ABD saldırganlığının yükseliş trendine girmesi vs. gibi). Nitekim İslamî Cephe’nin buna yönelik ilk yanıtı, Nairobi ve Darusselam patlamalarıyla birlikte gerçekleşti.

11 Eylül 2001 saldırıları ise el Kaide’nin ya da Selefi cihadî ideolojinin üçüncü kuşağı temsilcilerinin ortaya koyduğu eylemliliklerin bir sonucudur. Bu saldırıların hemen ardından el Kaide’nin varlığına, örgütsel ve liderlik yapısına saldırıya geçen Neoconların küresel ölçekte yayılmacı bir strateji benimsemeleri, güvenlik merkezli politikalar gütmeleri, el Kaide’nin ya da Selefi cihadî ideolojinin yeniden hayat bulmasına yol açmıştır.¹⁴ Neoconların el Kaide’yi etkisizleştirmek için Irak’ı ve Afganistan’ı işgali, el Kaide’yi yok etmek bir yana, tersine ona güvenli bir liman ve emin bir sığınak olacak ciddi bir alan açmış, başta Felluce olmak üzere önde gelen Irak kentlerinde el

¹² Hasan Ebu Heniyye, *el Kaide ve İndimacu’l Ebad Vilade salise ve neşe müstenife* (el Kaide ve Boyutların Bütünleştirilmesi [...]) Üçüncü Doğuş ve Yeniden Neşet Etme), *Aljazeera Studies*, erişim tarihi 24/8/2013. <http://www.aljazeera.net/home/print/6c87b8ad-70ec-47d5-b7c4-3aa56fb899e2/36ef41cc-340f-4860-b2e1-9148ce4dcfeb>.

¹³ Ebu Heniyye, *a.g.e.*

¹⁴ Ebu Heniyye, *a.g.e.*

Kaide önemli bir güce kavuşmayı başarmıştır. Ancak Irak yönetiminin yeni bir strateji çizilmesi noktasında ABD'yi ikna etmesi sonucu, yerel aşiret güçlerini el Kaide'ye karşı kullanan Sahva Tugayları sayesinde el Kaide, 2009 yılına gelindiğinde yok olmanın eşiğine gelmiştir. İşte tam bu noktada İslamî yapıların en karlı çıktıkları ya da sonuçlarından en çok yararlandıkları Arap Baharı'nın ve Suriye iç savaşının el Kaide'nin imdadına yetiştiğini görüyoruz.

Suriye'de Cihadî Selefîlik

Mervan Hadidi'nin 60'lı yılların başlarında temelini attığı *et Taliatu'l Mukatile* adlı örgüt, her ne kadar kurucusununun 1967 yılında öldürülmesiyle faaliyetlerine son vermiş olsa da kendinden sonraki dönemde önemli izler bırakmıştır. *Ebu Musab es Suri* ismiyle tanınan Mustafa Abdülkadir Sit Meryem, Ebu Busayr, Mustafa Abdülmunim Halime, Halep'te Mahmud Kulağası¹⁵ gibi öncü şahsiyetler, Irak işgaline karşı vaaz, sohbet seferberliği başlatmış, Selefîliğin cihadî bir boyut kazanmasına katkıda bulunmuşlardır.¹⁶ Bu kişiler Baas yönetiminin denetiminde Suriye'de eğitim görmelerinin ardından Irak'taki cihadî hareketlere katılan gençlerin koordinasyonu işini üstlenmişlerdir.¹⁷ Suriye ayaklanmasının başladığı tarihe kadar hem genel anlamda Selefîliğin hem de cihadî Selefîliğin ülke içinde gelişmemiş olmasında farklı unsurlar rol oynamıştır. Bunların başında Suriye yönetiminin Selefîliği sürekli baskı altında tutmasının yanı sıra, Selefîliğe karşı *Halk İslamı*'na ya da *Tasavvufî İslam*'a destek vermiş olması gelmektedir. Bunun dışında Suriye rejimi, geleneksel Selefî ulema üzerinde baskı kurarak onları büyük ölçüde ülke dışına göç etmeye zorlarken, Selefî cihadîliği de Irak direnişine yönlendirerek yavaş yavaş güçlenmeye başlayan bu akımı, hem Suriye yönetiminin izlediği siyasete hizmet edecek bir noktaya getirmiş hem de yeni oluşmaya başlayan bu sinerjiyi ülke dışına yönlendirerek gelecekte ülke üzerinde oluşturacağı etkiden kurtulmaya çalışmıştır.¹⁸ Ancak gelinen noktada Suriye hükümetinin bu stratejisinin başarılı olabildiğini söylemek zordur. Selefî cihadî akımlardan kurtulmak bir yana, Suriye'de ayaklanmalar patlak verdiğinde bu taktiğin ne kadar başarısız olduğu açığa çıkmış, bu kart, bir bumerang gibi kendisine geri dönmüştür.

Suriye'de Baas yönetimine yakın ulemanın tavrı da 2003'te ABD'nin Irak işgaliyle birlikte değişmeye başlamıştır. Örneğin aynı zamanda bir Nakşibendî şeyhi de olan Suriye Müftüsü Ahmet Koftaro, bütün Müslümanlara cihad çağrısı yaptığı 2003 Martı'ndaki bir Cuma hutbesinde, düşmana diz çöktürmek için işgalci İngilizlere, Amerikalılara ve Sionistlere karşı şehadet eylemleri başta olmak üzere gerekli bütün imkânları kullanmaya çağrıda bulunmuştur. Selefîliğe karşı uzlaşmaz tavrıyla bilinen Ramazan el Buti de aynı çağrıyla tekrarlamış, Müslüman gençleri cihad farızasını yerine getirmeye davet etmiştir. Buti'ye göre, İslam toprakları üzerinde cihadın gerekliliği hiç bu kadar ortaya çıkmamıştır.¹⁹ Öte yandan Ebu Ka'ka' adıyla bilinen Mustafa Kulağası'nın Halep mescitlerinde Cuma Hutbelerinde halka açıkça cihad çağrısında bulunması örneğinde de görüldüğü gibi, Suriye yönetiminin cihad çağrısı yapan ulemaya ve bu doğrultuda silahlı eğitimler verilmesine göz yumması ilginçtir.

ABD'nin Irak'ı 2. kez işgaliye Suriye'deki Selefî cihadîlerin önünü açan ve Arap isyanlarının uç vermeye başladığı 2011'den sonra Suriye'deki silahlı mücadele etkin bir konumda olmalarını açıklayan önemli bir aşama olmuştur. Bu dönemde ilk nüveleri oluşmaya başlayan cihadî hareket, "Irak'a Yardım Komiteleri" adıyla neredeyse yarı aleni bir şekilde faaliyet gösterdiği Suriye'de, Esed yönetiminin de desteğiyle Suriyeli savaşçıları Irak'ta savaşmak üzere silahlandırma işini üstlenmiştir. Bu komiteler, sadece Suriyeli savaşçıları değil, yurtdışından gelen savaşçıları da Suriye

¹⁵ Muhammed Ebu Rumman, *Ebu Kaka'ı kim öldürdü?* <http://alasar.me/articles/view/9468>.

¹⁶ *El İhvanu'l Müslimün fi Suriye* içerisinde Murad Batal eş Şişani Ebu Musab es Suriy ve'l Ceylü's Salis mine's Selefîyyine'l Cihadîyyin (Murat Batal eş Şişani, Ebu Musab eb Suri ve Selefî cihadîlerin 3. Kuşağı) Edisyon, Merkezül' Misbar li'd Dirasat ve'l Buhus Ağustos, 2009 s. 101-128.

¹⁷ Muhammed Ebu Rumman, *a.g.e.* <http://www.judran.net/?p=2219>.

¹⁸ *A.g.e.*

¹⁹ Elhac, *es Selefîyye ve's Selefîyyun*.

Suriye’de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri

üzerinden Irak’a sokma noktasında önemli bir işlev görmüş, hayır kurumları aracılığıyla camilerde Irak’taki savaşçılar için para toplanmaya başlanmıştır.²⁰ Bu dönemde Suriye, Irak’a giden yabancı savaşçılar için güvenli bir geçiş noktası olmuş, Irak’ta kendi kurduğu düzeni tahkim etmek isteyen ABD, savaşçılara geçiş kolaylığı gösteren Suriye yönetimine baskı kurarak bu geçişleri durdurmasını talep etmiştir.²¹

2005-2008 döneminde ABD baskılarına karşı direnen Suriye yönetimi, daha sonraki süreçte yoğunlaşan uluslararası baskılara daha fazla direnemeyince rüzgâr tersine dönmüş, yerli ve yabancı savaşçıların geçişini kolaylaştıran Suriye yönetimi, bu kez Selefi cihadî hareketlerin üzerine gitmeye başlamıştır. Baas tarafından aldatıldığını ve ihanete uğradığını düşünen savaşçı gruplar Esed yönetimiyle yollarını ayırarak Suriye içlerinde saldırılar düzenlemeye başlamıştır.²² İlk eylem, 27 Eylül 2008 yılında başkent Şam’ın Kazez bölgesindeki bir karakola düzenlenen intihar saldırısı olmuş, Suriye yönetimi, el Kaide bağlantılı *Fethu’l İslam* örgütünü intihar saldırısının arkasında olmakla itham etmiştir.

Suriye’deki Selefi cihadî hareketin eylemliliklerini artırması, Irak’ta Sahva Tugayları’nın el Kaide’ye karşı oldukça başarılı mücadelesinin yarattığı travmayla birlikte örgüt içerisinde %13’lük oranla en büyük ikinci kitleye sahip olan Suriyeli cihadîlerin ülkelerine dönmeye başlamasına denk gelir. 2011’de ortaya çıkacak olan ülkedeki krize giden yolda iç savaşın ayak sesleri yavaş yavaş duyulmaya başlamıştır. Çok sık olmasa da sayıları giderek artış gösteren intihar saldırıları ve patlamalar, Suriye’nin önemli kentlerini vurmaktadır.

Suriye’den Irak’a gidenlerin kemmiyet olarak önemli bir yekûna ulaşmış olmasına rağmen yine de Arap isyanlarının filiz verdiği 2011 yılına kadar Suriye’de Selefi cihadî bir örgütlenmenin bulunduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Zira Irak’ta ABD işgal güçlerine yönelik silahlı mücadeleye katılmak isteyen gençlerin önü açılırken, dönüş için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Zira bu gençlerin tamamına yakını, Suriye istihbaratı ve güvenlik güçleri tarafından sorguya alınmakta, bir kısmı ise rejimin hapisanelerinde herhangi bir yargısal ya da hukuki bir süreç başlatılmaksızın son derece kötü koşullar altında uzun süre tutulmakta, ciddi işkence ve kötü muameleye maruz kalmaktadırlar. Ancak örgütlü bir Selefi cihadî çizginin bulunmaması, bireysel bir takım eylemlerin düzenlenmediği anlamına gelmez.

Patlamalardan sorumlu tutulan ve hapisanelere atılan gençlerin önemli bir bölümünün kırsal kesimlerden, çok azınınsa büyük kentlerden olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu durum bize Selefi cihadî fikirleri benimsemiş kişilerin Suriye’de ekonomik olarak düşük gelire sahip, alt tabakalardan, eğitim imkânlarından nispeten daha az yararlanmış kesimlerden olduğunu göstermektedir. Toplumsal ve ekonomik açıdan olumsuz koşulların yanısıra Suriye yönetiminin uyguladığı baskılar, hukukî süreçlerin keyfi olarak işletilmesi, adalet mekanizmalarının tamamen devletin lehine olacak şekilde çalışması, sanıkların adil yargılama haklarından mahrum olmaları, muhaberat devletinin ülkede yapılan sınırlı reformlara rağmen varlığını tüm hızıyla sürdürmesi öyle görünüyor ki Irak’a savaşmaya giden Suriyeli gençlerin kendi ülkelerinde de şiddete başvurma nedenlerinden biridir. Ancak bu genç cihadîlerin en büyük sorunu Suriye krizi çıkana kadar örgütlü bir yapı içerisinde olamamalarıdır.

Öte yandan el Kaide’nin Suriye kanadı olduğu iddia edilen Fethu’l İslam’ın, Suriye muhaberatıyla ilişkisi bulunduğu dair yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Dolayısıyla patlamalarla ilgili Suriye yönetiminin iddiaları doğru olsa bile, bunların iddia edildiği gibi Fethu’l İslam ya da başka

²⁰ Muhammed Cemal Barut, *el Akdu’l Ahir fi Tarihi Suriyye, Cedeliyyetu’l Cumudu ve’l İslah* (Suriye tarihinin son 10 yılı: Reform ve durağanlık ikilemi) el Merkezu’l Arabi li’l Ebhas ve Dirasetu’s Siyasat) Doha-Beyrut s. 312-313.

²¹ Hamza el Mustafa, *a.g.e.*; s. 7.

²² *et Teŕcirat fi Suriyye, Hel Fetahat merhale Cedide?* (Suriye’de patlamalar yeni bir dönemin habercisi mi?)el Merkezu’l Arabi li’l Ebhas ve Dirasetu’s Siyasat Varakatu tahlili’n Nazar.

bir örgüt tarafından yapılmış olma ihtimali yerine bu saldırıların dağınık bir şekilde bulunan cihadî fikirlere sahip gençlerden oluşan son derece küçük, henüz örgüt olma aşamasına gelmemiş, uluslararası bağlantıları olmayan gruplar tarafından gerçekleştirildiği şeklindeki analiz daha doğru bir yaklaşım gibi görünmektedir.²³

Suriye’de “Arap Baharı” sonrası krizin derinleşmesi ve Selefi cihadî hareket

Selefi hareketlerin güçlü bir zemini olmamasına ve yoğun bir tazyike maruz kalmalarına rağmen bu grupların Suriye ayaklanmasında hızla örgütlenip ayaklanmanın silahlı mücadeleye dönüşmesinde kilit bir konuma gelmesi, kafa karıştıran ve muğlak kalmış bir konudur.²⁴ Suriye’deki ayaklanma o kadar hızlı gelişmiştir ki, Selefi cihadî hareketlerin onca imkânı, medya, silah, finans ve ekonomik gücün tamamını nasıl bu kadar kısa bir sürede bir araya getirdiği bilinmemektedir. ABD gibi küresel güçlerin yanı sıra Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye gibi ülkelerin silahlı muhalif gruplara verdiği destek kısmen açıklayıcı olsa da yine de önemli bir hazırlık süresi olmadan bütün bunların kısa bir sürede bir araya getirilmesi noktasında soru işaretleri bulunmaktadır.²⁵

Silahlı mücadeleye dönüşen Suriye ayaklanmasının Baas yönetimine ciddi bir darbe vurma aşamasına gelmiş olmasında önemli bir kısmı yurtdışında bulunan Suriyeli ulemanın etkisini de unutmamak gerekir. Suriye’deki silahlı mücadeleye destek verenler; Muhammed Surur Zeynelabidin, Adnan Arur, Muhammed el Abduh, Muhammed Munced, Muhammed Iyd Abbasi, Muhammed Lütfi Sabbağ, Abdülkerim el Bekkar, Ahmed Sellam, Muhammed Bedi Musa gibi tamamına yakını Suriye dışında bulunan Suriyeli ulemadır.²⁶

Ulema desteğinin yanı sıra Suriye’nin belli toplumsal kesimlerinde verilen destek de Selefi cihadîliğin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

1. Ahraru’s Şam

Yerel unsurların ağırlıkta olduğu Selefi grupların başında Ahraruş Şam Hareketi gelir. Bu hareket ilk olarak Suriye’de krizin ortaya çıkışından birkaç ay sonra; daha 2011 yılının Mayıs ayında Özgür Suriye Ordusu Ortalarında yokken kurulmuştur. Bu anlamda Ahraru’s Şam’ın Suriye’de silahlı mücadele veren en eski Selefi grup olduğu rahatlıkla söylenebilir. Kurucu lideri Hasan Abbud, bu örgütü krizden önce bir grup Selefi ulema, aydın, akademisyen ve aktivistle birlikte kurmuştur.

a. Örgütsel Yapı

Ahraru’s Şam 4 farklı savaşçı grubun koalisyonudur: İslamî Fecr Hareketi, Ketaibul İman el Mukatile, Cemaat’ü Talia el İslamiyye ve Ahraru’s Şam. Birleşme 31 Ocak 2013’te gerçekleşmiştir.²⁷

Ahraruş Şam ideolojik anlamda homojenliği olmayan bir harekettir. Hareket Selefi bir yapıda tesis edilmiş olsa da örgüt içinde, cemaatle namaz kılmama, sigara içme ve müzik dinleme gibi Selefilikle çelişen birçok unsur içinde barındırmaktadır. Ahraruş Şam’ın kurucuları krizden önce Suriye’de Selefi davet üzerinde çalışmaları yapan kişilerden oluşan bir örgüt olmakla birlikte Suriye’de ayaklanmalar patlak verene kadar ülkedeki koşullar altında küresel cihadla çok fazla bağlantıları olmamıştır.²⁸

²³ Abdurrahman Belhac, *a.g.e.* <http://studies.aljazeera.net/reports/2013/05/2013520105748485639.htm>.

²⁴ Muhammed Ebu Rumman, *a.g.e.* <http://www.judran.net/?p=2219>.

²⁵ *A.g.e.*

²⁶ *A.g.e.*

²⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=vEFRdEPeE74>. El Cezire’nin Ahraru’s Şam lideri Hasan Abbud’la yaptığı röportaj. Erişim Tarihi, 9 Temmuz 2013.

²⁸ Hazım es Seyyid, *es Selefiyyetu’r Rifiyye es Saidetu fi Suriya, Haraketu Ahraru’s Şam...* (Suriye’de kırsalda yükselen Selefilik, Ahraru’s Şam Hareketi). Erişim tarihi 27 Kasım 2013. <http://drsc-sy.org/%D8%A7%D9%84%D8%B3%-%>

Suriye’de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri

Daha fazla Suriyeliyi saflarına çekebilmek için bu grup, Müslüman Kardeşler’in mirasına talip olmuş ve sıradan Suriyelileri cezb edebilmek için daha esnek bir dinî anlayış ortaya koymaya çalışmıştır. Hareketin 2014 yılı başı itibarıyla 10 bin kadar silahlı unsuru Tartus ve Suveyda hariç Suriye’nin bütün vilayetlerinde bulunmaktadır. Bazı kaynaklar ise bu rakamı 18 bin olarak telaffuz etmektedir. Ahraru’s Şam Hareketi, büyük ölçüde farklı tugay, grup ve müfrezelerin birleşmesiyle oluşmuştur. Bu birleşmelerle hareket savaşçı sayısını geliştirmiştir.

Örgüt içerisinde oldukça sınırlı sayıda yabancı savaşçı bulunmakta ya da hiç bulunmamaktadır. Bu, hareketin bilinçli bir tavrından kaynaklanmaktadır. Uluslararası toplumun bu konuda hassas olması ve hareketin kamuoyundaki imajını önemseyen örgüt, mümkün merteye yabancı savaşçıları saflarında istihdam etmekten kaçınmaya çalışmıştır. Ancak az sayıda da olsa Ahraru’s Şam’ın saflarında yabancı savaşçıların bulunduğu tahmin edilmektedir. Öte yandan Ahraru’s Şam, Suriye’de ilk cihad ilânında bulunan örgüttür.²⁹

Hareketin finans kaynakları kendi imkânları, evrensel cihad açısından gelen yardımlar ve üçüncü olarak da S. Arabisan, Katar vb. ülkelerin sağladığı finansal yardımlardır. Suriyenin en güçlü hareketi olması, onun işadamlarından ve bölgedeki yönetimlerden bağış toplamasını kolaylaştırmıştır. Örgütün bir diğer gelir kaynağı ise yakın zamana kadar gümrük kapılarından elde edilen gelirlerdir. Bir süre Akçakale gümrük kapısına hâkim olan örgüt IŞİD’le birlikte gümrük gelirlerini paylaşmıştır. Bunun dışında hâkim olduğu yerlerde vergi toplamaktadır. Güneydeki Dera gümrük kapısından da bir süre gelir elde etmiştir, ancak Ürdün’ün bu kapıyı kapatması, örgütün bu gelirlerden mahrum kalmasına neden olmuştur. 2016 yılı itibarıyla örgütün denetimi altında tuttuğu herhangi bir gümrük kapısı bulunmadığı düşünülmektedir.

Ahraru’s Şam, Türkiye’nin Suriye topraklarındaki partner örgütü olarak bilinmektedir. Türkiye’nin en çok yardım ettiği, silah ve para yardımına mazhar olan örgüt Ahraru’s Şam’dır. Örneğin Suriye muhalefeti kaynakları, Türkiye sınırından getirilerek silahlı gruplara teslim edilen Konkurs AT-5 SPANDREL adlı omuzda taşınan Rus anti-tank füzelerinden aslan payını aldığını doğrulamaktadır.³⁰ Ayrıca yardım için örgütlerin birleşmesini şart koşan Katar ve Türkiye, devasa mali, insanî ve silah yardımlarını yine Ahraru’s Şam’ın içinde bulunduğu İslamî Cephe üzerinden yapmıştır ve yapmaktadır.³¹

Ekonomik yapı olarak örgüt her ne kadar kendi ayakları üzerinde durarak dış yardımlara olan ihtiyacını en aza indirmeye çalışsa da bunu istediği düzeyde gerçekleştirememiştir. Dolayısıyla örgütün kendisine yardım eden ülkelere bağımsız bir politika uygulayıp uygulamadığı meselesi oldukça tartışmalıdır.

Bu, Nusra Cephesi lideri, Muhammed Colani’nin ifade ettiği bir husustur. Colani, bağış yapan ülkelerin belirli koşullar ileri sürdüklerini, kendi şartlarını silahlı gruplara dayattıklarını açıkça ifade etmekte ve silahlı grupların neredeyse tamamının silah ve para yardımı aldıkları ülkelerin stratejisini güttüklerini kaydetmektedir. Türkiye ve Katar’dan yardımı kabul eden Ahraru’s Şam’ın stratejisinde yardım aktaran ülkelerin politik tutumlarının ne derece etkisinin bulunduğu aşikârdır.

Örgüt, bazı operasyonlarında intihar komandoları kullanmasına rağmen bunu genellikle açıkça kabul etmemiş veyahut gizlemeye çalışmıştır. Savaş sırasında gelişmiş ağır ve hafif silah kul-

D9%84%D9%81%D9%8A%D9%91%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%8A%D9%81%D9%8A%D9%91%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B5%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A7%D8%8C-%D8%AD/

²⁹ Suriye’de Türkiye’nin favori gruplarıyla yaşanan sorun. <http://warontherocks.com/2015/08/the-trouble-with-turkeys-favorite-syrian-islamists/>

³⁰ Ahraru’s Şam 250 Konkurs füzesi teslim alıyor. http://www.orient-news.net/ar/news_show/3986

³¹ Hazım es Seyyid, *a.g.e.*

lanan bu silahlı yapı, Suriye yönetimine karşı savaşında ABD, Avrupa ülkeleri ve Batılı güçlerle sık sık temas kurmuş, doğrudan olmasa bile başka ülkeler üzerinden dolaylı olarak silah, lojistik ya da para yardımı almıştır. ABD basınında çıkan haberlerde, Amerikan yetkililerinin el Kaide ile ilişkisinin bulunması nedeniyle Ahraru's Şam'a destek vermesinin oldukça güç olduğu ifade edilmektedir.

Bir diğer husus ise Suriye'de Nusra ve IŞİD hariç bütün gruplar, Ürdün'deki kısa adı MOK olan Ortak Operasyon Odası bünyesinde, çoğu Amerikalıların, bir kısmı ise Ürdün ve bazı Arap ülkeleri istihbaratlarının koordinesi altında çalışmaktadır. MOK adlı, CIA'nın kontrolündeki yapı, ülkeyi beşe bölmüş ve beş ayrı bölge için ayrı birimler oluşturmuştur. En yoğun desteği Suriye Devrimciler Cephesi gibi İslamî tandanslı olmayan, Batı'ya yakın gruplara vermektedir, ancak birçok İslamî isim taşıyan örgütler de Batı yanlısı silahlı gruplar kadar olmasa da bundan yararlanmaktadır. MOK Koordinasyonu'yla kendi devletlerine karşı Amerikan istihbaratından yardım alarak savaşmakta olan bu gruplar, Batılı değerlere saygılı olduklarını ifade ederek, bu yardım ve koordinasyon akışının sürmesini sağlamaktadırlar.

b. Suriye'deki diğer silahlı gruplarla ilişkiler

Öyle görünüyor ki Ahraru's Şam, Suriye'deki iç savaşı finanse edebilmek için yukarıda saydığımız yerel kaynakların yanısıra Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerle de temasa geçmektedir.³² Ahraru's Şam son dönemde çeşitli çıkışlar yaparak Batılı ülkelerin desteğini alabilmek için ciddi girişimlerde bulunmuştur. Bu çerçevede örgütün liderlerinden üst düzey bir isim *New York Times*'da kaleme aldığı makalede, kendilerinin ABD'nin istediği tarzda ılımlı yapıya ve güce sahip olduğunu ifade ederek ABD'nin örgüte destek vermesi gerekliliği ve Suriye'nin geleceğinin belirlenmesi noktasında birlikte hareket edebileceklerini ifade etmiştir ki bu durum, Ahraru's Şam'ın görüldüğü kadar ilkeli bir hareket olmadığını, yeri geldiğinde ideolojisine ya da dünya görüşüne ters devletlerle işbirliği yapabileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle bu işbirliği meselesinin tam da IŞİD'e karşı mücadelenin ABD ve AB ülkeleri tarafından gündeme getirildiği bir dönemde bizzat Ahraru's Şam örgütü liderliği tarafından ifade edilmesi önemlidir. Ahraru's Şam'ın, ABD tarafından altı özellikle çizilen IŞİD'e karşı mücadele perspektifini belirli bir süreden sonra hızla benimsediğini biliyoruz. Ancak el Kaide ve Nusra Cephesiyle birlikte hareket etme noktası hâlen müphemliğini korumaktadır. Zira örgütün Nusra cephesiyle ortak birçok operasyon yaptığı, İslamî Cephe içerisinde ittifak hâlinde olduğu, birçok ortak operasyon gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Buna rağmen hareket şu ana kadar yaptığı bazı açıklamalarda el Kaide ile olan bağlantısını reddetmiştir.³³ Ancak burada reddedilen el Kaide'nin merkez yönetimiyle olan ilişkisi mi yoksa Nusra Cephesi'yle olan işbirliği midir onu kestirmek güçtür. Ancak bilinen bir gerçek var ki o da Ahraru's Şam'ın Nusra ile ilişkilerinin oldukça iyi olduğudur. Ortaklaşa çok fazla operasyon gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca Ahraru's Şam yaptığı bazı açıklamalarda ABD'nin Nusra'yı terör listesine eklemesinin ortak eylem yapmalarını engelleyemeyeceğini ifade etmiştir. Açıklamalarında Nusra Cephesi'ni öven sözlere yer vermekle birlikte, siyasî hedef açısından Nusra'dan farklı düşüncelere sahip olduklarını ifade etmektedirler.

Ahraru's Şam, IŞİD'in saldırılarına genellikle karşılık vermemeye çalıştı ve bu saldırıları kınayan açıklamalar yapmakla yetindi. Genel olarak kendisinin ÖSO içerisinde kabul edilmesine karşı çıkmadı, kendi yaptığı eylemlerin ÖSO tarafından gerçekleştirilmiş olduğu yönünde basında çıkan haberlere de itiraz etmedi.

³² Suriye'de muhtemel müttefiklerin İslamcı örgütlerle bağları, ABD'yi sıkıntıya sokuyor. http://www.nytimes.com/2015/08/26/world/middleeast/ahrar-al-sham-rebel-force-in-syrias-gray-zone-poses-challenge-to-us.html?_r=0

³³ Ahraru's Şam Hareketi 24 Ağustos tarihinde genelde yabancı ülkelerle özelden ise el Kaide ile hiçbir bağlantılarının bulunmadığını ifade eden bir bildiri yayınladı. <http://aranews.org/2015/08/%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A3%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D9%86%D9%81%D9%8A-%D9%88%D8%AC%D9%88%D8%AF-%D8%B9/>

Suriye’de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri

Ahraru’s Şam’ın ÖSO ile ilişkileri git gellere tanık olmaktadır. Her ne kadar Selim İdris’in komutanlığındaki askerî konseyde bir üyesi bulunsa da daha sonra buna paralel askerî bir yapılanma olan Suriye Devrimciler Cephesi’nin kuruluşuna ön ayak olmuştur. Silahlı grup, bu cepheye katılmaktan daha sonra İslamî kimliğe sahip olmadığı için vazgeçmiştir.

Ardından SUK’a alternatif bir siyasî oluşum kurmak ya da en azından SUK ya da SMDK içerisinde temsil edilmeyen İslamî oluşumların siyasî arenadaki ağırlığını artırmak için Ahraru’s Şam bazı girişimlerde bulunmuş, bu girişimleri ise ÖSO tarafından eleştirilmiş ve ilişkilerin yer yer gerilmesine yol açmıştır.

Öte yandan kendisiyle el Cezire televizyonunun yaptığı bir röportajda hareketin lideri Abbud, rejimin ancak silahlı bir halk devrimiyle yıkılabileceğini öngörmüş olup seçkin bir cihad hareketinin bu işi başaracağına inanmadığını ve hareketin de bu temelde örgütlendiğini ifade etmektedir.³⁴ Bir başka ifadeyle, hareket sınırlı sayıda silahlı bir grubun silahlı mücadelesiyle değil, tamamen halka mal edilmiş bir örgütlenme biçimi ve mücadele tarzıyla bu ayaklanmanın sonuca ulaşabileceğini ifade etmektedir.

Her ne kadar ABD, Ahraru’s Şam’ı el Kaide’yle bağlantısı noktasında güvenilmez bulsa da bazı uzmanlar ve eski yetkililer, ABD’nin İŞİD’e karşı savaşında Ahraru’s Şam gibi örgütlerin kullanılmasında herhangi bir mahzur görmediklerini ifade etmektedir.³⁵

Öte yandan kendisiyle el Cezire televizyonunun yaptığı bir röportajda hareketin lideri Abbud, örgütün ayaklanmanın ilk başlarında patlak veren barışçıl gösterilere katıldığını, ancak Suriye yönetiminin bu gösterilere yönelik “baskıcı ve zorba tavrı” nedeniyle çok miktarda insanın hayatını kaybettiğini, gösterilere katılanları korumak amacıyla silahlı mücadeleye başladıklarını ifade etmektedir. Abbud ayrıca her isteyen katıldığı bir örgüt olmadıklarını, örgüte katılım için belirli şartlar bulunduğunu ifade etmektedir. Abbud’un işaret ettiği bir başka nokta, kendilerinin el Kaide’ye ya da Nusra örgütüne yakın bir örgüt olarak değerlendirilmesiyle ilgilidir. Bu noktada söz konusu itham ve eleştirilerin, büyük ölçüde başlangıçta Ahraru’s Şam’ın medya faaliyetlerinin kısıtlı ve zayıf olmasından kaynaklandığını ileri süren Ahraru’s Şam lideri, bu eleştirilerin nedeninin kendilerinden kaynaklandığını, silahlı mücadeleye paralel güçlü bir medya ağı oluşturamadıklarını itiraf etmektedir. Kendilerinin ÖSO’dan daha önce kurulduğunu ifade eden Abbud, ÖSO bünyesine katılmayı reddeden ilk örgüt olduklarına, eleştirilerin bir başka nedeninin de bu olabileceğine işaret etmektedir.

Abbud’un Suriye yönetiminden bahsederken “düşman” ifadesini kullanması ise oldukça ilgi çekicidir, zira Arap dünyasında medyada ve basında “düşman” ifadesi genellikle sadece İsrail için kullanılmaktadır. Bunun bir istisnası Irak işgali sırasında ABD’dir, Irak’ta mücadele eden örgütler bunu nadiren de olsa ABD için kullanılmıştır. Ancak genel kullanım, İsrail’e ilişkindir.

Abbud, örgütün askerî faaliyetlerinin yanı sıra sivil faaliyetlerinin de bulunduğunu, özellikle insanî yardım faaliyetlerinin askerî faaliyetlere paralel olarak geliştiğini ifade etmektedir. Hareketin sivil faaliyetlere yer vermesinin önemli bir dönüm noktası olduğunu ifade eden örgüt lideri, bu süreçle birlikte *Ketaib Ahraru’s Şam* olan örgütün adının *Hareketu Ahraru’s Şam* olarak değiş-

³⁴ “Rejimin yıkılması mücadelesi, halk devrimi kanalıyla yürütülmektedir, seçkinlik kriterinin çıtası ne kadar yükselirse yükselsin bu iş, seçkinlerin cihadıyla olmayacaktır.”

³⁵ Suriye’de muhtemel müttefiklerin İslamcı örgütlerle bağları, ABD’yi sıkıntıya sokuyor. http://www.nytimes.com/2015/08/26/world/middleeast/ahrar-al-sham-rebel-force-in-syrias-gray-zone-poses-challenge-to-us.html?_r=0

“They are in a gray zone, but in a civil war if you are not willing to talk to factions in the gray zone, you’ll have precious few people to talk to,” said Robert S. Ford, a former United States ambassador to Syria now at the Middle East Institute.” [Gri alanda bulunuyorlar, ama bir iç savaşta eğer gri alandaki örgütlerle iletişime geçmeye hevesli değilseniz elinizde konuşacak pek az kişi kalır” Robert S. Ford, ABD’nin eski Suriye Büyükelçisi, şu anda Middle East Institute’te görevli.]

tirildiğini, bu süreçte savaş sırasında mağdur olan kesimlere yardım götürürlerken doğrudan savaşın şiddetine maruz kalmaya bile fakir ve muhtaç olan kesimlere de yardım ettiklerini ifade etmektedir. Bu da hareketin silahlı örgütten bir harekete evrilmeye, daha geniş halk kesimleriyle bağ kurmaya çalıştığını göstermektedir.

Hareketin özellikle Suriye yönetiminin bulunmadığı ya da isyancı örgütler tarafından ele geçirilmiş olan bölgelerde güvenliği sağlama noktasında önemli bir rol üslendiğini iddia eden Abbud, özellikle Hama, Halep ve İdlib'de bu misyonu yerine getirdiklerini ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle, örgütün polis gücü de oluşturulmuş bulunmaktadır. Abbud, askerî ve finansal kaynaklarının büyük ölçüde Suriye yönetiminden elde ettikleri ganimetten meydana geldiğini, dışarıda yaşayan Suriyelilerden gelen bağışlarla birlikte, Suriyeli olmayanlardan gelen bağışların da önemli bir yekûn tuttuğunu ifade etmektedir. Ancak o, bu gelen bağışların devletlerden gelmediğini, tersine tamamının sivil kaynaklardan olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu açıklamaların gerçeği yansıtmadığı bizzat muhalif kaynaklarca ifade edilmektedir. Özellikle Türkiye sınırından teslim edilen füzeler, çeşitli muhalif kaynakların bizzat ifadeleriyle aktarılan devasa paralar ve ağır silahlar bunun en önemli kanıtıdır.³⁶

Abbud ayrıca Nusra Cephesi'ne övgüler düzmekte ve el Kaide uzantısı bu örgütle birçok kez işbirliği yaptıklarını ve bunun stratejik bir seçenek olduğunu ifade etmektedir. Ancak gerek taktiksel alanda gerekse İslam ahkâmına ilişkin bazı yaklaşımlar noktasında Nusra ile ihtilaf ettikleri noktalar bulunduğunu ifade etmekle birlikte, bunların neler olduğunu belirtmekten kaçınmaktadır.

c. Düşünce ve ideoloji

Ahraru'ş Şam, basitçe İslamî Hilafet talebinde bulunmaktan önemle kaçınarak bunun yerine adalet, bağımsızlık ve reşid bir İslamî yönetim taleplerini dillendirmeyi tercih etmektedir. Ahraru'ş Şam kimliği ne olursa olsun sivil ölümlere ve Suriye'nin mezhep, etnik köken ya da başka tür saiklerle bölünmesine karşı çıktığını ifade etmekte, yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen Beşşar Esad yönetimi devrildikten sonra farklı toplumsal kesimler arasında ortak yaşamının mümkün olduğunu vurgulamaktadır.³⁷

Ahrar, farklı mezhep ve dinden olanların vatandaşlığı konusunda modern vatandaşlık tanımıyla geleneksel zimmîlik arasında bir yerde durmaktadır. Ancak zimmîlik meselesinin beraberinde getirdiği anayasa ve yasalar karşısında eşit vatandaşlık sorusu bu noktada önem kazanmaktadır. İslam hukukundaki zimmîlik anlayışı aynen benimsendiği takdirde modern ulus devlet çatısı altında yaşama dair ciddi krizlerin ortaya çıkması beklenmelidir.

Ahrar, Kürt sorunu konusunda Suriye yönetimini eleştirme bağlamında onun şovenist politikalarının Kürtlerin ezilmesine yol açtığını belirterek, Kürtlerin ezildiğini kabul etmiştir. Örgüt Kürtçenin eğitim dili olmasını kabul ettiğini de ifade etmiştir.

Hem genel olarak Suriye'deki Selefi cihadî hareketlerin ve Siyasal İslam gruplarının hem de Ahraru'ş Şam'ın dikkat çekecek düzeyde entelektüel ve fikrî bir varlığı yoktur. Örgüt içerisinde

³⁶ Siyasiler: Suud, Suriye muhalefetine gönderdiği paraları kesti ve endişe etmeye başladı.

<http://elbadil.com/2014/08/24/%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D9%8A%D9%88%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D8%AA%D8%B1%D8%A7%D8%AC%D8%B9-%D8%B9%D9%86-%D8%AA%D9%85%D9%88%D9%8A%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B9/>

S. Arabistan ABD istihbarat aygıtının Suriye'deki gizli faaliyetlerini finanse ediyor. http://arabic.sputniknews.com/arab_world/20160125/1017201355.html.

³⁷ Hareketin azınlıklara ilişkin bakış açısı. https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9_%D8%A3%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%B1_%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D9%85_%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A%D8%A9

Suriye’de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri

ve örgütler arasında çoğu geleneksel düzeyde fikhî bir takım tartışmalar yaşanırken, çağın sorunlarına ilişkin derinlikli bir tartışmanın yaşandığına şahit olamamaktayız.

Ahraruş Şam’ın ideolojik profilini çizmek, Selefi cihadî grupların iç içe geçmişliği nedeniyle pek kolay görünmese de ona en yakın isimlerden biri olan ve kriz başlarında İngiltere’den bölgeye gelerek cihadî gruplara liderlik yapan ve daha sonra Ahraruş Şam’a katılan İslamî Fecr Hareketi’nin kurucusu Ebu Busayr et Tartusi’nin bakış açısından bunu gözlemlemek mümkündür.

Tartusi, Mervan Hadid’in fikir ve pratiğinden oldukça etkilenmiştir. Kendisini vehhabi olarak tanımlamakta bir sakınca görmemesine rağmen Suudi rejimine düşmandır. Suriye yönetimini “Nusayri rejimi” şeklindeki nitelemesine ek olarak farkı bir tanımlama yapmakta ve Suriye devletini tarihsel hiçbir ilişkisi olmamasına rağmen İsmailîlerin kurduğu Karimatilikle tanımlamaktadır. “Her türlü batıl ve şerrin içerisine bir şekilde sokulduğu” bir kavram olması nedeniyle demokrasiye karşıtlığını açıkça izhar etmekten çekinmeyen Tartusi, laiklik noktasında da aynı düşüncelere sahiptir. Ancak İslam tarihi boyunca Şura ilkesinin gereğince uygulanmamasının İslam ümmeti içerisinde bir takım tefrikalara yol açtığını da ifade etmekten kaçınmaz.

Dış müdahale konusunda Nusra Cephesi’nden ayrılan Tartusi, bir Tağut’tan kurtulmak için başka bir kâfirden yardım almak gerekiyorsa bunun zaruriyat bahsi altında incelenmesi gerektiğini belirtir ve dış müdahaleyi meşrulaştırır. Irak ve Afganistan’ın koşullarının farklı olduğunu söyleyen Tartusi, orada geçerli olan durumların Suriye’de geçerli olamayacağını belirterek intihar saldırılarından mücadele stratejisine varana kadar Suriye’nin koşullarının farklı olduğunu ifade etmiştir.

Halifelîğin ancak bütün Müslümanların kabul etmesi durumunda geçerlilik kazanabileceğini ifade eden Tartusi, biat edilen diğer emirliklerin ise yerel olup evrensellik kazanamayacağını, dolayısıyla bu emirliklerin hâkimiyet alanının da sınırlı olacağını ifade eder. Tartusi’nin burada ifade etmeye çalıştığı şey, bu tür biatların ve emirliklerin genel geçer ve evrensel bir yapıya sahip olamayacağı ve bağlayıcılığının olmadığı hususlarıdır.

Ahraruş Şam Suriye’de gelişen mezhepçi bilincin yükselişinde ve özellikle de Suriye’de laik, seküler, milliyetçi karaktere sahip Sünni kitlelerin Suriye’deki silahlı gruplarla arasına mesafe koymasına neden olan mezhepçiliğin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Özellikle örgüt lideri Hasan Abbud’un el Cezire’ye verdiği demeçte, örgütün sadece Şii Hilali’ne değil aynı zamanda Safevi etkisine karşı da savaş verdiğini ifade etmesi, bu noktada sahip olduğu yaklaşımı ortaya koymaktadır.³⁸

Demokrasiye bakışı noktasında Abbud, demokrasinin insanların kendilerini uygun gördükleri yasalarla yönetmesi olduğunu ifade ederek, İslam’ın kendine has bir yönetim düzeni olduğunu, bu düzeni Allah’ın kulları için koyduğunu ifade etmektedir. Özgürlük noktasındaysa kendilerinin sınırları belirlenmiş bir özgürlükten yana olduklarını, azınlık ve fahşaya götüren bir özgürlüğü kabul etmediklerini, din ve inanç özgürlüğünün İslamî düzende garanti altına alındığını, İslam tarihi boyunca Yahudi ve Hıristiyanların ibadet ve inanç alanında yaşadıkları özgürlüğün bunun en önemli kanıtı olduğunu ifade etmektedir. Düşünce özgürlüğü noktasındaysa yine İslam’ın ifade özgürlüğünü tanıdığı olduğunu, ancak bunun da sınırsız olmadığını, bütün ülke ve yasalarda mutlaka bir takım sınırlamalar getirilmiş olduğunu söylemektedir. Bu sınırlamaları daha somut bir şekilde ifade eden Abbud, özellikle ülkenin ezici çoğunluğunu oluşturan Müslümanların akidesini ve inancını tahkir eden, onu yaralayan, onunla alay eden ifadelerin düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini dile getirmektedir. Demokrasinin beşiği kabul edilen İngiltere’de örneğin her şeyin eleştirilebilir olmasına rağmen İngiliz kralının ya da kraliçesinin bu özgürlükten istisna edildiğini ve bunun bir tabu olduğunu kaydetmektedir.

³⁸ Türkiye’nin Suriye’de en çok tuttuğu silahlı gruplarla olan sorunu: <http://warontherocks.com/2015/08/the-trouble-with-turkeys-favorite-syrian-islamists/>

El Cezire muhabirinin bir Hıristiyan'ın bakanlık makamını işgal edip edemeyeceğine ilişkin sorduğu soruya verdiği yanıtında Abbud, kurmayı tasarladıkları İslam Devleti'nde yöneticilerin de İslam Şeriatı'na uymaları ve ona vakıf olmaları gerektiğini belirterek dolaylı olarak buna olumsuz baktığını dile getiriyor. Öte yandan Suriye içinde farklı dünya görüşüne sahip ve İslamî düşüncüyü benimsemeyen gruplara kurulması planlanan devlette yer verip vermeyecekleri noktasında örgüt lideri, anayasal ve yasal çerçeveye içerisinde kaldıkları takdirde bunun mümkün olacağını ifade ederken, yasa ve anayasaların nasıl bir özgürlük çerçevesi çizeceğini açıklamaya gerek duymadan politik bir yanıt vererek durumu geçiştirmektedir. Seçimlere ilişkin ise Abbud, İslam tarihinde ve özellikle de Hulefa-ı Raşidin döneminde seçimlere ilişkin örneklerin bulunduğu gibi, kraliyeti andıran bir takım uygulamaların da bulunduğunu, örneğin Hz. Ömer'in bir sonraki halifeyi seçmek için atadığı 6 kişilik komitenin seçim uygulamasını anımsatırken, Hz. Ömer'inse Hz. Ebubekir'in doğrudan atamasıyla halife seçilmesinin bundan ayrıldığını ifade ederek, önümüzdeki süreçte hareketin yayınlayacağı bir takım açıklama ve kitaplarla bunu netleştireceğini ifade etmiştir.

Abbud'un değindiği bir başka önemli husus da hareketin Suriye Ulusal Konseyi SUK'a olan bakışıdır. Dış muhalefet olarak da bilinen ve Suriye halkı adına uluslararası görüşmeler yapan bu grubun temsil yeterliliği ve kabiliyeti olmadığını belirten Abbud, kendileriyle bu konuda istişare edilmediğini ve danışılmadığını belirterek, SUK'un Suriye'de yaşanan gerçekliğe ilişkin hiçbir şey bilmediğini ifade etmektedir.

Suriye ordusundan koparak devrim saflarına katılan unsurlarla ilgili olarak ise Abbud, bunların da kısım kısım olduğunu, bazılarının samimi niyetlerle ve gerçekten Suriye yönetimiyle bağlarını kopardığından dolayı, kimilerinin ise çıkarını Devrim saflarında bulunmakta görmesi nedeniyle, kimisinin de muhaliflerin insicamını bozmak ve muhalif grupları dünya nezdinde kötü bir imaja sahip gruplarmış gibi göstermek için devrim saflarına bizzat rejim tarafından gönderildiğini ifade etmektedir. Kendi saflarında da subay ve askerlerin bulunduğunu belirten Abbud, onlara layık oldukları makam ya da mevkiye göre görev verdiklerini ancak, yine de Suriye'de silahlı mücadele başladıktan sonra Suriye ordusuna yönelik en etkili darbeyi vuran kesimlerin ordudan kopan subaylar ya da askerler değil, sivil kökenli militanlar olduğunu ifade etmektedir.

İŞİD'e karşı tutum noktasındaysa Abbud dikkat çekici bir şekilde İŞİD'e yönelik eleştirilerini bu örgütün yaptığı katliamlar, mezhepçi ve ötekileştirici yaklaşımı ya da şiddetin sivillere ve masum insanlara yönelik gelişigüzel kullanılması noktasından ziyade silahlı gruplararası ilişkilerde katı tutumu üzerinde merkezileştirmektedir. İŞİD lideri Bağdadi'nin İslam Devleti ilânının Suriye halkının öncelikleri arasında yer almadığını, dahası bunun zamanlamasının ve ilân edilme biçiminin mevcut vakiya uyum arz etmemesi gibi bir takım tali konulara temas ederek aslında Ahraru's Şam'ın İŞİD'e nasıl baktığını ortaya koymaktadır ki buna göre Ahraru's Şam'ın İŞİD'e yönelik temel itirazının, İŞİD'in silahlı gruplarla çatışması olduğunu görmekteyiz.

Abbud, rejimle savaşın uzaması ve bunun beraberinde getireceği olumsuzlukların, ölümlerin ve dolayısıyla acıların daha da derinleşmemesi için Suriye yönetimiyle masaya oturup oturmayacağı noktasındaki soruya ise kesinlikle uzlaşma diye bir niyetlerinin olmadığını ve rejim yıkılana kadar silahlı mücadeleyi sürdüreceklerini ifade etmektedir.

Mevcut Suriye yönetimine destek veren bölgesel ülkeler ya da örgütlerle ilgili olarak örgüt lideri, Suriye yönetiminin suçlarına ortak olan herkese bunun bedelini ödeteceklerini, Rusya'nın Suriye'nin geleceğinde hiçbir şekilde yerlerinin olmayacağını, Şii hilaline karşı mücadele vereceklerini ifade ederek yanıtlamıştır. Benzer şeyleri Hizbullah için de söylemiştir. Röportajda geçen bütün bu ifadeler, Ahrar ve benzeri grupların iktidar oldukları takdirde nasıl bir dış politik çizgiyi sürdüreceklerini göstermesi açısından önemlidir. İsrail hakkında, kalbinde en küçük dinî bir gayret ya da duygu kalmış her Müslümanın İsrail'in bu ümmetin düşmanı olduğunu bilmesi gerektiğini ifade etmesine rağmen, İsrail hastanelerinde tedavi olan ÖSO, Ahraru's Şam ve Nusra

Suriye’de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri

militanlarının görüntüleri³⁹ pratikte bu İsrail düşmanlığının ne ifade ettiğini bizlere göstermektedir.

2. Nusra Cephesi

Nusra Cephesi’nin söylemine bakıldığında Suriye’nin geleceğine ilişkin olarak ne yapmayı planladığına dair düşüncelerinin açık ve net olmadığını, Suriye’de yüzyıllardır bir arada yaşadığı hâlde farklılıklarını koruma yeteneğini sürdürübilmiş, dinî ve ideolojik yönelimler bakımından oldukça karmaşık bir toplumsal yapının yönetilmesine dair bir projesinin olmadığı söylenebilir. Öte yandan Nusra Cephesi’nin Alevi ve Şii sivilere yönelik söylemleri, büyük ölçüde mezhepçi bir düşünüş biçiminin açık izlerini taşımaktadır. Usame bin Ladin ve Eymen ez Zevahiri gibi el Kaide liderlerinde görülmeyen, en azından söylemlerine yansımaya bu mezhepçiliğin nasıl olup da Nusra Cephesi’nde vücut bulduğu belki de Suriye’nin özel şartlarıyla, özellikle de buradaki Alevi-Şii karşıtlığının belirli İslamcı kesimler üzerindeki yansıması ile yakından ilgilidir. Nusra Cephesi’nin bu iki mezhebin dışındaki farklı dinî ve mezhebî gruplara yönelik tutumu da yine bu mezhepçi tavrına paralellik göstermektedir. Örneğin 2014 yılında Nusra’nın diğer cihadî gruplarla birlikte ele geçirdiği Türkiye sınırı yakınlarındaki Kesab kasabasında yaşananlar, genelde Suriyeli Selefi örgütlerin özeldir ise Nusra Cephesi’nin tavrını ortaya koyar niteliktedir. Kasaba ele geçirildiğinde Nusra Cephesi’nin kiliselere ve azınlıkların ibadet yerlerine yönelik saygısızlığı oldukça belirgindir.⁴⁰ Nusra burayı ele geçirdiğinde haçları kırmış ve ibadet yerlerinin mahremiyetini çiğneyen tasarruflarda bulunmuştur. Öte yandan el Cezire televizyonunun kendisiyle yaptığı röportajda örgütün lideri Colani, Alevilerin sadece din değiştirerek gerçek anlamda Müslüman olmaları ve Nusra Cephesi’yle işbirliği yapmaları durumunda sağ kalmalarına izin vereceklerini ifade etmiştir ki bu açıklamalar herhangi bir yorumda bulunmaya gerek bırakmayacak kadar açıktır.

Bu örneklerin de gösterdiği gibi Nusra Cephesi’nin el Kaide’nin merkez yapısından farklılık arz ettiği en önemli noktalardan biri de farklı mezheplerin yanı sıra Hıristiyanlara yönelik tavır noktasında belirginleşmektedir. Bu noktayı Eymen ez Zevahiri’nin Şii Müslümanlara ve Hıristiyanlara yönelik silahlı saldırılardan men eden, zaman zaman TV’lere ve gazetelere yansıyan söylemlerinde görmek mümkündür.⁴¹ Zevahiri bu yaklaşımını büyük ölçüde İslamî usul-u fık- hın en temel ilkelerinden biri olan *Celb-i Maslahat ve Der-i Mefsedet*’e dayandırmakta, bu kuralın bugünkü açılımını “Haçlı ve emperyalist Amerikalılara karşı savaşa yoğunlaşma” olarak ifade etmektedir. Suriye’deki Nusra Cephesi’nin el Kaide’nin merkez teşkilatının farklı mezhep ve din mensuplarına yönelik müsamahakâr olmayan bir tutuma sahip olmasının nedenlerine gelince bunları şöyle sıralamak mümkündür:

- Nusra Cephesi militanlarının önemli bir bölümünün daha önce Irak cihadında Irak el Kaidesi saflarında savaşmış olması, Nusra Cephesi’nin farklı İslam mezheplerine bakışını önemli ölçüde etkilemiştir. Zira Ebu Musab ez Zerkavi’nin temellerini attığı Irak el Kaidesi, el Kaide’nin diğer ülkelerdeki kollarından farklı olarak, Selefi-Vehhabi ideolojiyi ve bu ideolonin özellikle de Şia dışmanlığı yönünü ön plana çıkartan özelliğiyle temayüz etmektedir. Irak’ın önde gelen Selefi Âlimler Cemiyeti dahi Zerkavi’nin Irak’ta Ehli Sünnet’le Şia arasında bir savaş çıkarmak istediğini belirterek, Zerkavi’nin fetva verecek makamda olmadığını dile getirmiştir. Genel Sekreter’in İbn-i Teymiye’nin Şia’yı tekfir etmediği ve Müslümanların kanı ve malının haram olduğu yönündeki görüşlerine açıklamasında yer vermiş olması da ayrıca kayda değerdir.⁴² Benzeri açıklamalar ise neredeyse Irak’taki diğer bütün mezhep ve dinî temsilciler tarafından yapılmıştır.

³⁹ Netanyahu silahlı İslamî grupların yaralılarını hastanede ziyaret ediyor: www.youtube.com/watch?v=nC455Ptqr8w.

⁴⁰ Türkiye’nin gözdesi olan Suriye’li İslamî gruplarla ilgili sorunu: <http://warontherocks.com/2015/08/the-trouble-with-turkeys-favorite-syrian-islamists/>

⁴¹ Zevahiri: Şiileri ve Hıristiyanları öldürmekten kaçının: <http://www.almanar.com.lb/adetails.php?eid=614689>.

⁴² Açıklama, Irak’ın en güçlü Selefi STK’sı olarak kabul edilen Davet, İrşad ve Fetva Yüksek Konseyi adlı derneğin Genel Sekreteri Zekeriyya Muhammed Isa et Temimi tarafından 9 Ekim 2005 tarihinde yapılmıştır. Bkz.: <http://archive.aawsat.com/details.asp?article=327389&issueno=9812#.Vi9TI7fhCM8>.

- Esad yönetimine bağlı kâh rejimle koordineli kâh serbest hareket eden bazı paramiliter grupların saldırılarının yanısıra varil bombalarının zaman zaman sivillere isabet etmesi de Nusra Cephesi'nde zaten var olan mezhepçi söylemi daha da güçlendirmiştir.⁴³

- Selefi tavrın Suriye toplumunda giderek yaygınlaşması da bu noktada önem arz etmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde yaygınlaşan popüler Selefi tutumun gerek halk katmanları gerekse savaşı örgütler içerisindeki mezhepçiliğin yükselişine ivme kazandırdığı söylenebilir.

- Suudi Arabistan'ın özellikle Irak'ta etkinliğini kaybetmesi ve buradaki insiyatifi İran'a kaptırmış olması da mezhepçi söylemin, kraliyet yönetimi tarafından finanse edilmesini teşvik etmiştir. Zira Suudiler mezhepçiliğin yaygınlaşması durumunda siyaseten bundan kendilerinin kazançlı çıkacağını düşünmektedirler. Zira Müslüman dünyada çoğunluğu Sünnilerin oluşturması, İslam dünyasındaki mezhepçiliğin yapacağı primin kimin hesabına yazılacağını gayet güzel bir şekilde ortaya koymaktadır.

Öte yandan Nusra Cephesi'nin lideri Muhammed Colani, el Cezire'ye verdiği röportajda ise örgütün yapısı, hedefleri ve stratejisine ilişkin önemli ipuçları veriyor.⁴⁴ 2015'in Nisan-Mayıs aylarında gerçekleşen "İdlib zaferi"nin çok önemli olduğunu, özellikle Lazkiye ile İdlib arasındaki otobanın yanısıra kıyı şeridinin korunması noktasında da önemli stratejik bir zafer elde ettiklerini ifade eden Colani, "Önceleri savaş, Sünni bölgelerde gerçekleşiyordu, rejimin korunmasına oldukça önem verdiği Alevi nüfusun yaşadığı bölgeler belirli bir döneme kadar bu çatışmalardan etkilenmiyordu" şeklinde konuşan Colani, şimdi aynı şeyi söylemenin mümkün olmadığını, artık savaşın Alevilerin de bölgesine ulaştığını, en azından bunu önünün açıldığını ifade ediyor.

Colani Alevi meselesinde son derece mezhepçi ve faşizan bir tutum sergilemekte ve bunu da gizleme ihtiyacı duymamaktadır. Aleviler arasında asker sivil ayrımı yapmadan bütün Alevileri Sünnilere işkence yapmak, katliamlar düzenlemek ve Sünni halka eziyet etmekle suçlayan Colani, Her ne kadar Sünniler içerisinde de Esad yönetimine muhalefet eden bir kitle olduğunu kabul etse de yine de Alevilerin tamamının yönetimi destekliyor olması ve rejimde kilit noktada bulunmaları nedeniyle Alevilerin tamamını olan bitenlerden sorumlu tutmaktan da geri durmamaktadır. Colani Alevileri Müslüman olarak kabul etmediğini açıkça söylemektedir.

Nasıl bir İslamî Devlet istedikleri meselesinde ise Colani başka bir çarpıcı hususu dile getirmekte ve kendilerinin bu savaşta öncelikli amaçlarının İslam devleti kurmak ya da bir toprak parçasını fethetmek değil, kendilerini ya da Sünni halkı savunmak olduğunu iddia etmektedir. Güney'deki bazı bölgelerde bulunan ve Suriye yönetimine destek vermeyen Dürzi ve Hıristiyan köylerine saldırı düzenlemekten kaçındıklarını ifade ederek sadece kendileriyle savaşanlarla savaşıklarını ifade etmektedir ki bu doğruyu yansıtmamaktadır. Aslında bu ifade, kendilerine saldırırsa da yönetimi pasif bir şekilde destekleyen ve silahlı olmayan halkın da Nusra Cephesi'nin hedef tahtasında olduğunu dolaylı olarak kabul etmek demektir. Ancak Keseb'de ve Malule'de yaşananlar Colani'nin dediklerini doğrulamamakta, savaşla ilgisi bulunmayan tarafsız Hıristiyan köylerinin dahi birçok kez Nusra Cephesi'nin saldırısına maruz kaldığını göstermektedir.

Colani Dürzilere davetçi gönderdiklerini, onların inanç noktasındaki hatalarını kendilerine aktardıklarını, dolayısıyla onlarla ilişkilerinin tebliğ ilişkisi olduğunu ifade etse de⁴⁵ bir sonraki açıklamasında Dürzi köylerde bulunan kabirlerin İslamî açıdan şirk kabul edildiğini ve İslam şeriatının emirleri gereğince Dürzilere kabir ziyaretini yasakladıklarını ifade etmektedir.

Colani ayrıca Suriye ordusundan teslim olan askerlere de dokunmadıklarını, kendilerinden binlerce kişiyi öldürmüş olsa dahi silahını teslim etmiş olmasıyla onları tövbe etmiş kabul ettik-

⁴³ Suriye'de reformdan cihada Seleflik ve Selefler:

<http://studies.aljazeera.net/reports/2013/05/2013520105748485639.htm>.

⁴⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=HGw0QeQMFPY>.

⁴⁵ A.g.e. Colani el Cezire Röportajı: <https://www.youtube.com/watch?v=HGw0QeQMFPY>.

Suriye’de Selefi Cihadî Hareketler ve Kökenleri

lerinden hiçbir şekilde onlara bir zarar verilmediğini ve bundan sonra da verilmeyeceğini iddia etmektedir. Ancak Suriye ordusundan ayrılan bazı subaylara yönelik örgüt tavrının iddia edildiği gibi olmadığı bazı muhalif çevrelerce ifade edilmektedir. Ebu Abdullah el Huli vakası buna örnek olarak gösterilmektedir.⁴⁶ Ayrıca Nusra’nın esir düşen Suriyeli ya da Lübnanlı askerleri infaz ettiği de bilinmektedir.⁴⁷

Buna karşılık Colani, kendi teslim olmuş askerle esir alınan askerî birbirinden ayırt etmekte, esir alınana ilişkin herhangi bir garanti vermezken, teslim olmuş askerleri serbest bıraktıklarını, bunun bilinen bir husus olduğunu belirterek Halep’teki Kuveyres Havaalanı baskınına buna örnek olarak vermektedir. Ancak az önce de ifade ettiğimiz gibi, bunun tersi olan vakaların sayısı az değildir.

Batılı ülkelerle ilişkin olarak da Colani, Batılıların insan haklarına dair düşüncelerini önemsemediklerini belirterek, önemli olanın İslam şeriatının uygulanması olduğunu, Hıristiyanlara karşı Şeriat’ın tutumunun belli olduğunu söyleyen Colani, Suriye’de İslamî bir devlet kurulduğu takdirde gücü yeten gayrimüslimlerden cizye alınacağını, yetmeyenlerden ise böyle bir talebin olmayacağını ifade etmektedir. Şu an ise böyle bir durumun söz konusu olmadığını, hiçbir Hıristiyan’dan cizye talep edilmediğini dile getirmektedir.

Colani kuşatma altındaki Şii köyler Fua ve Keferya ile ilgili olarak, rejimin saldırılarını buradan yönettiğini, çıkış noktasının burası olduğunu öne sürerek, kendileriyle savaşan bir bölgeyi kuşatma altına aldıklarını iddia etmektedir. Hâlbuki Fua ve Keferya bölgelerinde Şiilerin büyük bir bölümünün silahlanmayı reddettikleri, yönetimle silahlı gruplar arasındaki bir savaşta tarafsız kalmaktan yana oldukları bilinmektedir. Ayrıca orada açlıktan ölen sivillerin durumuna ilişkin ise bir şey söylememektedir.

Bunun dışında Suriye rejim kaynakları değil muhalefet kaynakları, Nusra Cephesi’nin sivilleri, kadınları çocukları öldürdüğüne dair şu ana kadar çok miktarda haber geçmiştir.⁴⁸

⁴⁶Huli’denzulmükaldırın: <https://shamquake.wordpress.com/2015/03/31/3022/.EbuAbdillahlHuli,NusraCephesi'ninkendisineyönelikithamlarınınmesnetsizolduğunu duyurdu: http://www.shaam.org/%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1/%D8%A3%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A9/%D8%A3%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D9%85-%D8%AA%D8%B9%D9%84%D9%86-%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D8%A1%D8%A9-%D8%A3%D8%A8%D9%8A-%D8%B9%D8%A8%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%87-%D8%A7%D9%84%D8%AE%D9%88%D9%84%D9%8A-%D9%85%D9%86-%D8%A5%D8%AA%D9%87%D8%A7%D9%85%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%B5%D8%B1%D8%A9-%D9%84%D9%87.html>

⁴⁷ Nusra Cephesi bir Lübnan askerini öldürdüğünü açıkladı, diğerini de öldürmekle tehdit etti: <https://arabic.rt.com/news/767052-%D8%A7%D9%84%D9%88%D9%83%D8%A7%D9%84%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%B7%D9%86%D9%8A%D8%A9-%D9%84%D9%84%D8%A5%D8%B9%D9%84%D8%A7%D9%85-%D8%AC%D8%A8%D9%87%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%B5%D8%B1%D8%A9-%D8%AA%D8%B9%D9%84%D9%86-%D8%A5%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%86%D8%AF%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%84%D8%A8%D9%86%D8%A7%D9%86%D9%8A-%D8%B9%D9%84%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B2%D8%A7%D9%84/>

⁴⁸ ÖSO’nun Nusra Cephesi’nin 10 yaşındaki bir çocuğu öldürdüğüne ilişkin açıklaması: <https://www.youtube.com/watch?v=WwicBVo3grM>

El Arabiyye internet sitesinin Nusra’nın Halep’te düzenlediği bir intihar saldırısında onlarca sivil öldürdüğüne ilişkin haberi: <http://www.alarabiya.net/ar/Arab-and-world/syria/2015/01/10/%D9%82%D8%AA%D9%84%D9%89-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%86%D9%81%D8%AC%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D9%86-%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D9%81-%D8%AD%D9%84%D8%A8-%D8%B9%D9%84%D9%89-%D8%AD%D8%A7%D8%AC-%D8%B2%D9%8A%D9%86-%D9%84%D9%84%D9%86%D8%B5%D8%B1%D8%A9-%D9%88%D8%A7%D9%84-%D8%A3%D9%83%D8%B1%D8%A7%D8%AF.html>

Nusra Halep’te 2 kişiyi zina işlediği gerekçesiyle, 8 kişiyi de rejime ajanlık ettikleri gerekçesiyle idam etti: <http://www.syriahr.com/2015/08/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B1%D8%B5%D8%AF-%D8%A7-%>

Dış yardım ve bağışlar konusuna da değinen Colani, kaynaklarının büyük ölçüde elde ettikleri ganimetler ve üyelerinin mali desteklerinden oluştuğunu ifade ederken, bu konuda bağımsız kaynaklar oluşturduklarını iddia etmektedir. Suriye'deki silahlı muhalif gruplar içerisinde dış destek alan birçok yapı bulunduğunu ifade eden Colani, bunlara yardımın şartlı verildiğini, bu şartın yardım verilirken söylenmesinin gerekmediğini, bu grupların dış güçler ya da komşu ülkeler tarafından yönlendirildiğini ifade etmektedir. Colani'nin işaret ettiği bir başka nokta ise söz konusu silahlı gruplara mali desteğin genel bir destek olarak verilmediğini belirterek belirli yerlere operasyon yapma ya da belirli yerlerde eylem gerçekleştirme ya da belirli bir bölgeyi ele geçirmeleri için mali desteğin sağlandığını ifade etmektedir ki bu da aslında Suriye muhalefetinin önemli bir bölümünün dış ülkeler, bölgesel ve küresel güçler tarafından yönlendirildiği gerçeğinin itirafı anlamına gelmektedir.

Ele geçirdikleri bölgelerde ticaret yaptıklarını ve elde ettikleri ganimetleri yatırıma dönüştürdüklerini söyleyen Colani, elde ettikleri bu gelirin de kendileri için yeterli olduğunu, bölge ahalisinden vergi almadıklarını belirtmektedir. Ayrıca yurtdışından gelen bağışları bireysel olmak kaydıyla kabul ettiklerini belirtirken, kendilerine şu ana kadar herhangi bir devlet tarafından yardımın teklif edilmediğini, zira kendilerinin bu kapıyı baştan kapattıklarını iddia etmektedir.

Birçok ülkenin farklı muhalif gruplara mali desteği kesme baskısı uygulayarak onların Nusra ile birlikte hareket etmelerinin önüne geçmeye çalıştığının sorulması üzerine Colani, buna imkân bulunmadığını, Nusra'nın savaşta ön saflarda olduğunu ve sahadaki en etkin güç olduğunu kimsenin şu aşamada buna güç yetiremeyeceğini belirterek diğer grupların Nusra ile çalışmaya mecbur olduğunu ima etmektedir.⁴⁹

D9%84%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A-%D8%AC%D8%A8%D9%87%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%86%-D8%B5%D8%B1%D8%A9-%D8%AA%D8%B9%D8%AF%D9%85-10-%D8%A3%D8%B4%D8%AE%D8%A7%-D8%B5-2/

Nusra Cephesi 20 Dürzi'yi öldürdü: <http://www.i24news.tv/ar/%D8%A3%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1/middle-east/74501-150611-%D8%AC%D8%A8%D9%87%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%B5%D8%B1%D8%A9-%D8%AA%D9%82%D8%AA%D9%84-20-%D8%B4%D8%AE%D8%B5%D8%A7-%D9%85%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D8%B1%D9%88%D8%B2-%D8%B9%D9%84%D9%89-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%82%D9%84-%D9%81%D9%8A-%D8%B4%D9%85%D8%A7%D9%84-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A7>

Nusra neden Kuzey'de Esad yönetimine muhalif Dürzilerden 20'sini öldürdü? <http://arabi21.com/story/837306/%D9%84%D9%85%D8%A7%D8%B0%D8%A7-%D9%82%D8%AA%D9%84%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%B5%D8%B1%D8%A9-%D8%A8%D8%B9%D8%B6-%D8%A3%D8%A8%D9%86%D8%A7%D8%A1-%D9%82%D8%B1%D9%8A%D8%A9-%D9%82%D9%84%D8%A8-%D9%84%D9%88%D8%B2%D8%A9-%D9%85%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D8%B1%D9%88%D8%B2>

⁴⁹ El Cezire Kanalı'nın Colani ile Suriye'de gerçekleştirdiği röportaj: <https://www.youtube.com/watch?v=HGw0QeQMFPY>.

Ortadoğu'da Bir İktidar Problemi, Lübnan Çöp Krizi: You Stink!

Sümeyye Öztürk

Dünya, yöneticileri psikologlar ve halkı da hastalar olan büyük bir tımarhanedir.

Michel Foucault

Fransız düşünür Michel Foucault, iktidarı tanımlarken direniş biçimlerinden şiddete, özne ve iktidar ilişkisinden ekonomiye, kısacası hayatın her alanında bizi gözetleyen bir iktidar olduğunu vurguluyor. Foucault'ya göre, iktidar ilişkileri hem amaçsaldır, hem de öznel değildirler. Amaç ve hedef olmaksızın işletilen iktidar yoktur, iktidarın akılsallığını niteleyen taktiklerdir. Foucault nerede iktidar varsa orada direnme olduğunu belirterek, iktidar ilişkilerinin var olmalarını bir direnme noktaları çokluğuna dayandırır. Ve bu noktaların, iktidar ilişkilerinde hasım, hedef ya da dayanak rolü oynadıklarını söyler. Foucault'nun bu direnme noktaları iktidar ağının her yerinde bulunur ve kendiliğinden sert, yalnız, planlı, saldırgan, şiddetli ya da tavizkâr, katılımcı ve kendini feda edici olabilirler." [Canpolat, 2003, 100] Foucault'ya göre, direniş biçimlerinin mücadeleleri bir iktidar kurumuna, gruba, elit kesime ya da sınıfa saldırmaktan çok, bir tekniğe, bir iktidar biçimine saldırmaktır. "Bu iktidar biçimi kendini, bireyi kategorize eden doğrudan gündelik yaşamda geçerli kılar, ona kendi bireyselliğinin damgasını vurur, ona kendi kimliğini takar, kendisinin kabul etmesi gereken bir hakikat yasası dayatır. Bu bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir. Özne sözcüğünün iki anlamı vardır: denetimle ve bağımlılıkla başka birilerine tabi, vicdani ya da öz bilgiyle kendi kimliğine bağlı. Her iki anlam da özneye boyun eğdiren ve özneye tabi kılan bir iktidar biçimini akla getirir." [Foucault, 1997, 112]

Foucault'nun her şeyden önce gözetim toplumundan kontrol toplumuna geçişi anlamamıza olanak sağlayan özne ve iktidar vurgusunu, kısaca sosyal hayatta reaksiyon gösteren tüm olayların sosyolojik karşılığını gözler önüne serdiğini, yukarıdaki cümlelerinde görüyoruz. İktidarların halkın anlaması gereken sosyal dille yine halka hitap etmeleri gerektiği, bilinen bir gerçektir şüphesiz. Ve teorik olan zeminden pratiğe dökmeleri gereken dilleri onların gelecekte koltukta ne kadar süre kalacaklarını belirler. Ya onlarca yıl sandalyeye oturulur ya da halk isyanlarıyla şapka düşer, kel görünür.

Ortadoğu coğrafyası da tarihte en fazla halk direnişine maruz kalmış coğrafyadır. Savaşın yoğun olarak yaşandığı tüm ülkeler gibi, sosyal, siyasal, ekonomik durumdan memnun olmayan çoğunluk, muktedirliğin başkalarına geçmesini ister ve bu, halkın en temel talebidir. Yolsuzluklar, artan vergiler, iktidarların gözettikleri kendi menfaatleri sivil bireylerin canını maddi ve manevi olarak acıtır. Bu durum tarihin tüm zamanlarında böyle sürmüştür.

Lübnan Çöp Krizi: You Stink!

Teorik olan İktidar ve Özne'nin pratik ayağını yakın geçmişte Lübnan'da yaşanan çöp kriziyle örneklendireceğim.

Lübnan, halk isyanlarından nasibini fazlasıyla almış aynı zamanda "Ortadoğu'nun Paris'i" olarak tabir edilen güzellikte bir Akdeniz ülkesi. Ülkenin güzel olması, onun iç ve dış karışıklıklara maruz kalması önünde engel değil maalesef. Hemen yanında bulunan Suriye savaşı, yaşanan mülteci sorunu ve etnik mezhepsel ve siyasal bölünmeler. Hâlihazırda birçok siyasi sorunla uğraşan çok dinli, çok uluslu bir ülke olan Lübnan'da Ağustos 2015'te patlak veren ve Beyrut'un güneyindeki Naame çöp toplama merkezinin herhangi bir çözüm üretilmeden kapatılmasının ardından şehirde kötü kokuya neden olan çöp krizi ve bununla gündeme gelen yolsuzluk sorunu.

Başbakan Tammam Selam'ı protesto eden birkaç gencin sloganiyla başlayan isyan, kısa sürede büyük bir kitleliliğe kavuştu ve ülkenin başkentini sardı. Bu durum beraberinde polis şiddetini getirdi. Her ne kadar Tammam Selam, polisleri geri çekeceğini söylese de tazyikli su ve biber gazının durmaması, isyancıların artmasına neden oldu.

Ülkede rejimin devrilmesini isteyenler, "you stink!" (kokuyorsun!) sloganlarıyla sosyal olan çöp sorununu siyasi dille dünya gündemine taşımaya çalıştılar. Fakat her zaman olduğu gibi BM'nin umurunda bile değil. Çare halkın kendi çözümü olan protestolar. Mevcut rejimin değişmesini ve yeniden seçime gidilmesini isteyen binlerce insan şehrin merkezinde sokak gösterileri yapıyor ve olaylar henüz sonlanmış değil. Gezi Parkı eylemleri sürecinde olduğu gibi polis şiddetiyle biten her kitlese eylem, yerini daha büyük protestolara bırakıyor. Halkın büyük kısmı ülkelerine politik söylemlerden başka hiçbir sosyal katkı sağlamayan liderlere kafa tutuyor. Yine Foucault'nun "gözetim toplumu" olarak adlandırdığı, çevreyi bastıran iktidar kurumları, seçim standlarında gövde gösterisi yapmayı tek yol biliyor. Hal böyle olunca sivil ölümleri sürmeye devam ediyor.

Kaynakça

CANPOLAT, Nesrin (2003), Michel Foucault: *Kadife Karanlık İçerisinde* (Su Yay, İstanbul)

FOUCAULT, michel (199?), 'Özne ve İktidar': (*Edebiyat Eleştirisi Dergisi* çev: Osman Akınhay)

Senin Mehdin Kim [Şiir]

Mir Serhedî

Senin Mehdin kim?

Peygamberin mi,
Şeyhin mi,
Ecdadın mı,
Tarihin mi,
Bayrağın mı
Ülken mi,
Baban mı,
Annen mi,
Kadının mı,
Dostun mu,
Kardeşin mi,
Sevdiklerin mi,

Senin Mehdin kim?

Toprağın mı
Arsan mı
Paran mı,
İşin mi,
Aşın mı,
Kazancın mı,
Mirasın mı,
Geçmişin mi,
Geleceğin mi,

Senin Mehdin kim?

Düşüncelerin mi,
Kaygıların mı,
Umutların mı,
Acıların mı,
Sevinçlerin mi,
Üzüntün mü,
Yalnızlığın mı,
Kırgınlıkların mı,

Senin Mehdin Kim

Şiirlerin mi,
Kitapların mı,
Fakirliğin mi,
Zenginliğin mi,
Senin Mehdin kim?

Ey,
Denizleri ikiye yaran,
Çarmıha gerilen,
Tufanlar atlatan,
Helak olan,
İnsan,
Kimsin sen,
Senin kurtarıcın,
Senin Mehdin kim?

Siyasal İslam'ın Tarihi değil İslam'ın Siyasal Tarihi

Kadrican Mendi

Hangi tarihi okuduğumuz, bu okumadan çıkacak sonuçları da doğrudan belirler. Şu meşhur tarihin "kazananların yazdığı" bir hikâye olduğu sözü bu anlamda ne kadar da doğrudur.

İddiamızı güçlendirelim; Hâkim sınıfların hâkimiyetlerini gerekçelendirmelerine yarayan en önemli ideolojik araç tarihyazımıdır.

Bu araç, hâkim sınıfın meşruiyetini yaşadığı dönem için tartışılmaz kılarken, ayrıca kuşaklar arasında ortaya çıkabilecek küçük boşlukları da, metni yeniden ve yeniden yorumlayarak giderir. Tek tek olaylar arasındaki kopukluklar, hatta tenakuzlar "süreklilik" vurgusu üzerinden onarılır ve yeniden üretilir.

"Resmî cumhuriyet tarihi"nin "Osmanlı" tasavvuru ile AKP iktidarının "Osmanlı"sı arasındaki uzlaşmaz çelişkiye rağmen, ideolojik sürekliliğin ana temalar üzerinden devam ettirilebilmesi; vatan, millet, bayrak, devlet motifleri üzerinden tarihin nasıl bir süreklilik içinde kurgulandığı ve bu apaçık tutarsızlığın hâkim sınıflar lehine nasıl çözüme kavuşturulduğu ortaya koymaktadır.

Öte yandan bir "İslam tarihi" meydana getirme çabasının kendisi ise tartışmayı çok daha müşkül bir alana taşımaktadır.

Aslında İslam tarihçiliğinde tarihin, ya "ümem ve'l müluk" şeklinde bir "devletler tarihi" ya "tabakat" başlığı altında neseb ve silsile derlemeleri ya da şehir monografileri ve seyahatnameler şeklinde yazılmış olması bile, aslında ilk dönem için çok ciddi ve önemli kaynak teşkil eder.

Ancak İslam tarihinin her şeyden önce bir "siyasal mücadeleler tarihi" olmasına karşın, bu birincil kaynakların "siyasal"ın kendisini; iktidar(lar)a başkaldırıların yol açtığı "fitne"ler şeklinde bir kurgu üzerinden değerlendirmeleri, mezkûr malzemenin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılıyor.

Bu noktada İslam'ın siyasal tarihini yazmaya dönük çabaların karşı karşıya geldiği birkaç temel sorun olduğunu söyleyebiliriz.

İslam tarihinin kendi içinde anlamlı ve izah edici "süreçler"le kavranabilmesini sağlayacak teorik araçlardan yararlanılamaması, bunların içinde belki de en öncelikli olanıdır. Tarihi; sosyal, siyasal, ekonomik "süreçler"le birlikte değerlendirmekten ziyade "tarihdışı"na taşmış, tarihin akışının tepesinde asılı duran bir "ebedî tarih" üzerinden kavramaya çalışan ve bunu daha da indirgeyerek "iktidarların" tarihine sıkıştıran bir tarih nosyonu, tüm verimli tartışma başlıklarının önünü kapatmaktadır.

Yapılan her türlü ekonomik ve ya sınıfsal tahlili "Marksist" olmakla yaftalayıp imtina eden, her hangi bir ilmi disiplinin başına "İslamî" sıfatını koyduğunda "otantik" ve "bircik" olanı yakalayaçağını, böyle bir disiplinin üstü zemin olduğunu zanneden, bilinen tarih metodlarının ötesinde bir "İslamî tarih metodolojisi" olduğunu vehmeden, hâkim "İslam tarihi" anlayışı aslında yeni

İslam'ın Siyasal Tarihi

bir şey söyleyemediği gibi, büyük oranda İbn Haldun'un dahi gerisine düşmekte, Platoncu tarih anlayışının dışında bir şey ortaya koyamamaktadır.

Bununla bağlantılı bir ikinci sorun; ilk yüzyıl içinde yaşanan siyasal krizin aşılması için oluşturulmuş kavramsal çerçevenin ısrarla muhafaza edilmeye çalışılmasıdır.

Bu dönemde tarif edilen; "Asr-ı Saadet", "sahabe", "fitne" gibi bir dizi kavram, İslam'ın siyasal tarihini yazmayı neredeyse imkânsızlaştıran bir işlev görmüştür.

Resul'ün (s.a) yaşayan örnekliğinin yüceltilmesi anlamında itiraz edilemeyecek "Asr-ı Saadet" kavramı, ilk dönem Müslüman toplumunun mükemmel insanlardan oluştuğunu, mümkün olan en mükemmel toplum olduğunu ima etmeye, hatta zamanla dikte etmeye başladığı andan itibaren, tarihin nesnesinin "kelam"a dönüşerek siyasal boyuttan süratle uzaklaşmaya ve vak'a'nın anlaşılması bir yana, işin içinden çıkılmaz hâle gelmesine ve bu son derece önemli sürecin bir seri kelam (efdaliyet meselesi, kebairin hükmü v.s.) tartışması hâline gelmesine yol açmıştır.

Zira, Asr-ı Saadet'in bir "Müslüman ütopyası" olarak tarif edilmesi, Resul'ün vefatı ile başlayan ve yüzlerce yıl sürecek siyasal karmaşa ve şiddetin izah edilmesini imkânsız kılmaktadır.

Bu imkânsızlığı tevil sadedinde üretilen "fiten" edebiyatı, "fırka-i Naciye" literatürü ve tarafların karşılıklı hadis üretme çabaları, bir sonraki adımda sorunu çözmek yerine gizlemek, siyasal faaliyeti bir "fitne" aracı olduğu için ümmetin elinden alıp, iktidarda olana -ki hâkim Sünni paradigmadaki nasıl iktidar olduğu önemli değildir- vermeyi esas alan bir anlayışa evrilmiştir.

Oysa meseleye İslam ontolojisinin kazıye-i muhkemesi olan; insanın mükemmel olmadığı ve zaten bir melek olmasının değil, "muttaki" olmasının beklendiği bir gerçeklik zemininden yaklaşıldığında karşımıza çıkacak şey; fitne olarak tarif edilen şeyin aslında inananlar için "ibret"-ten, "insanlar arasında çevrilen günler"den, "geçmişin kıssaları"ndan ibaret olduğu ve bizzat Kur'an'ın referans çerçevesine tekabül ettiği.

Beni Saide gölgeliğinde ortaya çıkan fiili durumun bir "inhiraf"tan ziyade, yüzleşilmesi gereken bir "yeni durum" olarak okunması, sonrasında ortaya çıkan zincirleme olaylara yaklaşımda da yeni bir perspektif geliştirilebilmesine imkân sağlayacaktır.

Bu yaklaşım şüphesiz "tarihi okuma sorunumuz"u tek başına gidermez.

Zira bu serinkanlı tespiti yapabilmeyi önümüze açacağı imkânlarla rağmen, "siyasal" olanın bizatihi "iktidar sorunu" etrafında dönmesi, dolayısıyla "iktidarın meşruiyeti" tartışmasını da zorunlu kılar. İşte tam da bu nokta, Müslüman'a tarihin hangi tarafında durması gerektiğine ilişkin siyasal, daha doğrusu ahlakî bir sorumluluk yükler.

Fitne tartışmalarının toz dumanına karışan tarihî vak'ayı bilinçli bir çabayla eşelemeye başladığımız, iktidarın kullanımı ve meşruiyetine ilişkin sorular sormaya başladığımız andan itibaren, hâkim sınıfların karşısında silikleşmiş, haklarındaki bilgilere genellikle yine hâkim sınıflarca üretilmiş, çoğu defa iftira ve karalamalarla dolu "reddiyeler" üzerinden ulaşabildiğimiz, yepyeni bir tarihsel katmanla; "halkların tarihi"yle buluşabilme imkânını elde edebiliriz.

İktidar yapılarının İslam öncesinden getirdikleriyle, İslam'dan ürettikleri ideolojik cephenin karşısında ortaya çıkan itirazların, bu itirazların yine İslam referansları üzerinden muhalif bir dil oluşturma çabalarıyla örgütlü yapılara dönüşmeye başlamaları süreci, sorgulayan gözler tarafından kolayca farkedilebilir.

Önceleri "Tevhid ve Adalet" ya da "Kur'an ve Resul'ün Sünnet'ine dönüş" gibi kapsayıcı sancıklar altında başlayan kıyam hareketleri, zamanla daha doktriner, köşeli siyasi mezhepler ve ekoller hâline dönüştüler.

Muktedirlerin İslam tarihinde “*zındıklar ve mülhidler*” üst başlığı altında sunulan bu muhalif yapıların, tarih boyunca nasıl bir direnç ve ısrarla varlıklarını sürdürdükleri, bazen biçimlerini değiştirerek, bazen “legal” yapıların içine sızarak, bazense pervasızca isyan ederek, çoğu zaman bozguna uğrayarak, ama her zaman iktidarların karşısında dikilerek ve İslam’ı; halklar için, ezilenler için yorumlayarak varoldular.

İlk dönemin Hüseyinî kıyamından, Mutezile’nin entelektüel çıkışına, İsmailî isyanlardan, Baba İshaklara, Şeyh Bedreddin’den, Anadolu’nun Melamî/Bayramî dervişlerine, “Fedaiyan”dan, “Mücahidan”a, Filistin’e, Kürdistan’a, Gezi İsyanı’na kadar binlerce farklı ton ve üslupla, ama hep aynı adalet arayışı peşinde devam eden bir dip dalgası, bizleri tefekkür ve tezekkür etmeye çağırıyor.

Ankebut

Cidal Haksoy

Eskiden sol mahfillerde, bilim-kurgu filmlerine dair eleştirilerde, yüzlerce yıl sonra başka bir gezegende kurulan kolonide bile sınıf ilişkilerinin gösterilmesinde kapitalizm savunusuna yer verildiği söylenir, “eğer başka bir gezegene gidilmişse, bu dünyada komünizm kurulmuş olması gerekir” denilirdi. Bu tespit ışığında dolaylı olarak sınıfsızlığın sınırsızlıkla ilişkili olduğu üzerinde durulurdu. Sınırsızlığın tabiatıyla sınıfsızlığı şart koştuğu iddia edilirdi. Bu teoriyi ve pratiği ele geçiren bir tespitti.

Bugünse Sovyetler’in çözülüşü karşısında el çırpınlar, Seattle ve sonrası gelişen halk hareketlerinin söz konusu çözülüş sayesinde gerçekleştiğini iddia ediyorlar. Yani kimilerinin muhayyilesinde sınırsızlık hâlâ sınıfsızlığın mecazı, dolayımı. Zira Sovyetler esasen sınırlı olduğu, dolayısıyla sınıflı olması gerektiği üzerinden eleştiriliyordu. Buradan da yıkılmasında sınıfsızlığa dair bir imkân görüldü. Bu sınıfsızlık sınıfın sınırlayıcılığı ile alakalı idi. Kendisinin sınırötesine ait imkânlarla yaşadığını görenler, sınırlara düşman oldular, düşmanlığı öğrettiler. Batı sınıfı Sovyetler’i kendisinden geri olduğu için eleştiriyordu. Sonunda teori ve pratik bu gerilikten kurtulmuş, sınırötesine ve oradaki imkânlara eş bir düzleme gelmişti.

Bugünse Mısır’daki Müslüman Kardeşler türü örgütsel yapılar da fazla sınırsız olmağlığı üzerinden eleştiriliyorlar. ABD denilen küresel sınırsızlık ile İsrail denilen yerel sınırsızlık her türden sınırsızlık ihtimaline ölçü getiriyor. Batı bu sefer de İslam’daki vurguya karşı kılıcını bileyiyor. Sınırötesine taşınıldığında karşısında sınırlayıcı bir güç olarak İslam’ı buluyor. Bu sefer geri olan O ve onun kısmen hüküm sürdüğü tüm coğrafya.

Bizde Kemalizm “yurtta sulh cihanda sulh” sözünün “kaynaşmış, sınıfsız kitle” temrini ile pekiştirilmesini ifade ediyor. Sınırlı yapısı post-İslamî yapıların sınırsızlığı ile perçinleniyor. O yapılar şimdi Kemalizm ile sınırlanıyor. Batı kaynaklı Kemalizm eleştirileri yüzeysel. Kendi kurduğu öze, içeriğe zerre dokunmuyor. Onu başka bir kabukla sarıp sarmalıyor. Kitlelerin sınırsızlık-sınıfsızlık yalanı ile kuşatılması onda vücut buluyor.

“Andolsun biz, aklını kullanacak bir kavm için o memleketten ibret alınacak apaçık bir delil bıraktık.” [Ankebut:35]

Ol delillerden biri Türk için Kürd; Kürd için Türk olabilir mi? Bugün Kürd Türk’ün engin denizlere açılması önündeki temel engel olarak gösteriliyor. Malın mülkün bir mecazı olarak “Türk” rekabetin imgesi olarak “Kürd”ü buluyor karşısında. Müşterek dava yerin bir karış altında duruyor. “Kürd”ü kuranlar bu sefer ona ruh üflemek istiyorlar. Kavganın harrında pişmiş, tavında dövülmüş bir irade teslim alınmak isteniyor. Ona da sınırsızlık-sınırsızlık yalanı öğretiliyor.

Kur’an sınıfa ve sınıra dair. Sınıfsızlık imgesi olarak bir Kur’an okuması yapmakla; sınırsızlık imgesi olarak bir başka Kur’an okuması yapmak mümkün. Sınır sınıfsal; sınıf sınırlandırıcı. Kur’an’da sınır ve sınıf ötesi, Allah. Müslüman, O’nun adına, sınırlara ve sınıflara saldıran irade. Pers-Bizans arası coğrafyada kendi kulelerini dikenlere saldırmak Pers ve Bizans saraylarına da yönelmeyi emrediyor.

Ankebut

Bu açıdan ABD ve İsrail'in sınırsızlığına öykünmek, sınıfsallığı köreltmek, geri plana itmek zorunda. Ezen-ezilen, işçi-burjuva kavgasına dair her türden ayrımın üzerini örten bir İslamîlik onların sınırsızlığına raptiyelenmeye mecbur. Sınırsız-sınıfsız bir İslam sınırları aşmıyor, sınıfları kaldırmıyorsa, bugün efendilerin hizmetine girmek durumunda. Sınıfsızlık yalanı ABD'den; sınırsızlık yalanı İsrail'den. Zülfikar bu iki yalanı yekten parçalamak için.

Devlet "sınıfsız, kaynaşmış kitle" oluşturmaktır. Bu sınıfsızlık kurgusu, sınıfı ideolojileri düşman görmeye, kitleleri bireylere bölüp o bireyleri ideolojisiz kılmaya mahkûmdur. Kur'an'daki temel vurgu, verili durumda muktedirlerle tanımlı hayatîyetin Allah'ın sınırlandırıcılığına teslim olduğuna dönüktür. O muktedirlerle ölümsüz olacaklarını zannedenlere hitap eden, ölüm ve ölümün eşitleyiciliğidir. Ölmek, yok olmak istemeyen, devletin varlığına biat etmek zorundadır. Küfrün galebe çaldığı yer burasıdır.

"Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz." [Ankebut:57]

Ve Allah, fakara kullarının Kendisi üzerinden bu türden sınırsızlığa ve sınıfsızlığa duçar olmasına izin vermez. Hatırlatılan ahirettir. Bugünden sonrasıdır. Güç ve iktidar yapılarının geçiciliğidir. İktidar gücünü sınırsızlığını sınıfsallığından; sınıfsallığını sınırlılığından alır. Burjuva devlet kendisine günbegün bir halk kurar, o halkın bekasını kendi bekasına bağlar. Sınıfsızlığını muhafaza etmek için halkı adaletsiz, sınırsızlığını idame etmek için onu hürriyetsiz kılmak, tutmak zorundadır. Ama tanrı olayım diye yola çıkan her küçük burjuvanın serencamı nihayetinde başkalarının kulu olmaktır. Bu açıdan huzur değil, kurtuluş İslam'dadır.

Oysa Kur'an ailedeki itaatın kaynağı ana-babadan başlayarak küfre zorlayan ne varsa karşıya atmaya emreder. Devlet kendisini aileyi parçalayıp kendisinde bütünleyerek idame ettirir. Cümlemizi yetim-öksüz kılmak, en azından sürekli böylesi bir tehdit altında tutmak zorundadır. Artık dönülecek tek yer orasıdır, odur. Ailenin parçalandığı, tekrar bütünlendiği yer odur. Cümlemizin küfürde ortaklaştırılması ol sebeptendir.

"Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şâyet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim." [Ankebut:8]

Bugün çeşitli vakıfların devletleşmesine, devletin sokak aralarına sızmasına tanık olunmaktadır. Mevcut müesses nizama aykırı hareket eden dinamikler hizaya çekilmektedir. Allah için hareket ettiğini, cihada dâhil olduğunu söyleyenlerin furkanı silinmiş, devletle Allah arasındaki ayrım kalkmıştır. Kendileri olmasa Allah'ın ve İslam'ın yok olacağını kendilerine ve başkalarına inandırmış olanlar, devletin ideolojik ajanları olarak sahaya sürülmüşlerdir. Cümlemizin tek ailesi olarak devlet firavunî ameliyle her türden ilişkiye nüfuz etmektedir. Eskiden "Hz. Muhammed Türk" diyerek Müslümanlığı bile Türkleşerek ve devletleşerek mümkün bir eyleyişe indirgeyen, yeri geldiğinde "bu milleti Arapların masallarından kurtaracağım" diyen devlet bugün herkesin tek tek sahibidir. Çabamız, emeğimiz, gayretimiz, sevdamız, kavgamız sadece ona dairdir. Devlet bu hâlde muhtaçtır. Yaşamayı için bizim ruhumuzu günbegün emmesi, burjuvazinin çarklarına kanımızı-terimizi akıtması gerekir. Bu zulme, bu küfre bir Furkan şarttır.

"Her kim cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir." [Ankebut:6]

Orta sınıflar nezdinde sınıfsallık meselesi yönetsel ilişkilere, hiyerarşiye tercüme edilir. Bu keşimden mücadeleye dahil edenler, yükselmek isteyenlerdir. İlgili kesim ilk fırsatta, yükselme önündeki engeller kalktığı noktada, sınırsızlığın akışına, rüzgârına saçlarını kaptıracaktır. Burada kural "ne yârdan ne serden geçmek"tir. Devlet bu katmanda kök alır. Kadrolarını buradan devşirir. Münafık, güvenliği için iki yuva açan "tarla faresi" gibidir. Allah için sıkıntı çekmesi gerektiğinde diğer yuvaya sığınır. Devlet, münafıkların daimi yurdudur. İslam'ı huzura, psikiyatri

ilâçlarına indirgeyenler, bu münafıkların hizmetkârlarıdır. Ali Şeriatî'nin vurgusuyla, Müslüman rahatsız etmek için vardır, yoksa yoktur.

"Allah, elbette kendisine iman edenleri de bilir ve elbette münafıkları da bilir." [Ankebut:11]

Artık "ne yârdan ne serden" sözü "ne yârdan ne kârdan"â dönüşmüştür. Bu çift dilli, çift dinli, çift cinsiyetli hâl, had bilmezlikle, karşısındakinin, dışındakinin imkânlarını da talep etmeyi beraberinde getirir. Bu açıdan devlet de bu yol üzredir. O da Allah olmak ister. Kadın erkeğin; erkek kadının yaşadığı hazzı talep eder. Kendisi başkasıdır, başkası yayılma, sömürgecilik imkâmıdır. Başkasının bedenine yayılmak mülkün, başkasının ruhuna, hazzına nüfuz etmek paranın iradesidir. Salih amel o mülke ve paraya kul olmamaktır.

"(Lût) 'Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et' dedi." [Ankebut:30]

Mekke'de zuhur eden İslâmî hareketin "Muhammed" ismi ile anılmaması mühimdir. O binlerce yıllık peygamberlik hareketinin parçası, ona içsel bir devrimdir. Kur'an'a yansıyan, bu yöndeki ikazlar ve tembihlerdir. Mesele kendimizdeki fiilî eksikliği O'nda tamamen erdirip kibirlenme imkânı bulmak değil, O'ndaki kavgayı cisimleştirmektir. Hz. Muhammed (sav) bizdeki yükselme, yayılma, nüfuz etme arzusunun, tekebbürün mecazı ya da dolayımı olamaz.

Kur'an'da belirli bir sınıfsallığa ve sınırlılığa yönelik itirazın örgütlendiği koşullarda o sınıfsallığı ast-üst ilişkisi üzerinden okuyanlar bir bir ikaz edilirler. Rızkı fazla verilmiş olanların üstünlüğü tanınmaz. Onu biriktirmeyenlere özel bir ehemmiyet gösterilir. Sapla saman ayrılır. Sınıfsallık ilişkisi tarumar edilirken, Allah yolunda olanların üstünlüğü açık biçimde tanınır. Ama bu üstünlüğün Allah şahsında istismar edilmesine, başkalarına üstünlük taslanmasına izin verilmez.

"Allah kullarından dilediğine bol verir ve (dilediğine) kısar. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilir." [Ankebut:62]

Devlet yoksul kitlelerin sınırsızlaşma iradesini sömürür; sınıfsızlaşma kavgasını ezer. Bu açıdan dert yoksulun başını okşayıp o yoksulluğun ne kadar doğal, doğal olması hasebiyle ne kadar yüce olduğunu öğütlemek değildir. Devlet dinî hareketleri insanlarda doğal olarak miras kalan "yüce bir millet" kurgusu ile dağıtmak ister. Buna yoksulluğun doğal bir kader olduğunu, güzelliklerinin, derinliğinin tecrübe edilmesini telkin ederek karşı konulamaz. Bu tip bir yaklaşım devletle ortaklaşacak, onu Hakikat'e şirk koşacaktır.

"Gemiye bindikleri zaman dini Allah'a has kılarak O'na dua ederler. Onları kurtarıp karaya çıkardığı zaman ise bir de bakarsın ki Allah'a ortak koşarlar." [Ankebut:65]

Bu ikazı eski Mısır cumhurbaşkanı unutmuş gibidir. Darbenin gerçekleştiği günün öncesinde yaptığı son konuşmada "Tahrir açların devrimi değildi. O hürriyet ve adalet çağrısıydı." demiştir. Devlet katında, yoksul düşün görünür. Gözdeki çapak gibi ele alınır. Bu açlık dünyada yükselen, dünya nimetlerini her an yüceltmeye mecburdur. Açları görmeyen, yoksula yoldaş olmayan bir hürriyet-adalet kavgası efendilerin dişlerin arasını karıştırdığı kürdandır. Mazluma kör bakan her irade efendilerin sınırlı faaliyetlerine koşturulan bir emir eri; onların sınıfsızlık yalanını idame eden bir beçli olmaya mecburdur.

Mursi iktidardan düşmeden önce efendilere işve yapmaktadır. "Açları ben kontrol ederim, sizin için onlara hürriyet-adalet zokasını ben yuttururum demektedir. İş isten geçmiştir, tüm çırpınışlar nafiyledir. Devlet fasılaya bir son vermiş, çeri çöpü başkasına temizlettikten sonra özüne dönmüştür. Hürriyet ve adalet artık sadece Mursi'nin partisinin tabelasında kalmıştır. Koca Tahrir'den ancak kendi çıkarına olanı duyabilmiş olan Mursi'de mesele, onun karaya çıkınca Allah'a devleti ortak koşmuş olmasıdır. Nihayetinde onca fayda ve nankörlük ardından neyin ne olduğunu *"bilmiştir."* [Ankebut:66]

Ankebut

Kitlelerin çığığında ancak ve sadece kendi ismini duyanların, duymak isteyenlerin burada alacağı çokça ders vardır. Kendi varlığını ve benliğini kitlelerin kavgasında sigaya ve sorguya çekmeyen, bu tür musibetlere mecburdur. Devlet, o varlığı ve benliği sınırsızlığın ve sınıfsızlığın cazibesi-iğvası ile kandırır, başköşeye oturtur, ağzına yağlı parmaklarıyla bal çalar, sırtını sıvazlar. Sonra da sınırlı-sınıflı gerçeğın orta yerine fırlatıp atar. Bu tuzağa karşı imanla ve akılla karşı koymak gerekmektedir. İman ve akıl yoksa direniş de yoktur.

Neoliberal dönüşüm için biçilmiş kaftan olduğunu her gün dua gibi tekrarlayıp duranların görmediğı tuzak budur. Esasen tuzağa düşecek olan Müslüman iradedir ve bu, asla umurlarında değildir. Eskiden İslam'la ilişkileri ne ise bugün devletle de ilişkileri o düzeydedir. Küçük burjuvazinin ihanetine karşı emekçi-yoksul Müslüman'ın iradesi bu tuzaklara düşmeyecek ferasete sahiptir.

"Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletacağız. Şüphesiz Allah mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir." [Ankebut:69]

Mursi'nin yanılması, ABD rüzgârı ile bindiğı geminin Nuh'un gemisi olduğuna inanması, milleti inandırmasıdır. Kayalıklara çarptığında ise geride eskinin masalları kalmıştır. Partisine adını veren *hürriyet* sınırsızlıkla; *adalet* sınıfsızlıkla alakalıdır. Gerçek düşmanla çokboyutlu mücadele içerisine girmeden, kolay yoldan iktidar imkânlarından istifade edeceğini düşünmüş, düşmanın sınıfına ve sınırına teslim olmuştur. Kolay yol efendilerin yoludur.

Kahire'de mezarevlerde çile çeken yüz binleri görmeyen bir hürriyet kavgasının; ordunun tahkim ettiği sınıfsallığı karşıya almayan bir adalet mücadelesinin akıbeti budur. İhvan'ın dayanışma örgütü olarak varlığı, Nasır ile birlikte tarihe havale edilmiştir. Nasır İhvan'da, İhvan Nasır'da çözülmüştür. Körfez ile rabitalı fıkıh, neoliberalizmin ve siyonizmin yoluna taş döşemiştir. Bölgeye dair model ülke olma hayalleri Tahrir'de açların öfkelerini görmediğı için, daha doğarken, ölmüştür.

Mesele, düşmanın kurduğı gerçeklikle dövüşmekte, o dövüşte kendimizi dâhil etmekte, gerçeğı kendimizden kurmamakta, her adımızı ünleyene koşmamaktadır. "Hürriyet" dediklerinde kendi öznelliğimizden, nefsimizden dünyaya baktığımızda, "işte beni sınırsız kılacak irade!" diye o yöne koşmamak gerekir. "Adalet" dediklerinde, gene aynı yerden bakıp, "beni boğan küçük sınıfsallıktan kurtaracaklar" diye seğırtmemek lazımdır.

Önce kendimizi nerede, kimle kurduk, ona bakalım. Finans spekülâtörleri, bankerler rahat trafik istiyor diye ormanları talan edip köprüler, boğazlar inşa edilmemeli. Bir an olsun o zenginlerle aynı düzleme gelince, hayallerimizin gerçekleştiğini düşünmemeli. Aradaki sınıfsal farka, sınıra, furkana sıkı sıkı sarılmalı.

"Nice canlılar vardır ki, rızıklarını taşımazlar (yiyecek biriktirmezler). Onları da sizi de Allah rızıklandırır. O hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." [Ankebut:60]

Allah'a güvenmeli. "*Onun yeryüzü genişdir.*" [Ankebut: 56] O arz, sınıfsız-sınırsız kavgayla değil, sınırsızlığın-sınıfsızlığın kavgasıyla parçasıyla sökülüp alınacak, bu bilinmeli. İlki yanılama, vesvese, vehim; ikincisi hakikattir. "Komünizm ütopya, başkanlık gerçek" denileceğine, neyin başı, kimin başkanı, bu sorulmalı. Nihayetinde O'ndan başka dost tutanların, kendisi için, kendine özel bir ev kuranların vay hâline!

"Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğın durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!" [Ankebut:41]

Türkiye’de Kurtuluş Teolojisi: Anti-Kapitalist Müslümanlar

Yusuf Ekinci

Bu yazı, bu derginin geçtiğimiz iki sayısında art arda yayınlanan “Latin Amerika’nın Kurtuluş Teolojisi” ve “İslâmî Kurtuluş Teolojisi” yazılarından oluşan dizinin üçüncü ve son yazısı olarak yazıldı. İlk yazıda, Latin Amerika’da 1960’lı yıllardan itibaren toplumun maruz kaldığı yoksulluk ve sömürü koşullarının bir ürünü olarak yükselişe geçen Kurtuluş Teolojisi akımının literatüre dayalı bir analizi yapılmıştı. İkinci yazıda ise bu teolojinin İslam coğrafyasındaki izdüşümleri ve İslâmî kurtuluş teologları olarak görülebilecek önderleri, İslâmî Kurtuluş Teolojisi başlığı altında tartışılmıştı. Bu yazıda ise Türkiye’de yakın dönemde ortaya çıkmış olan Anti-Kapitalist Müslüman hareketlerin teolojik yorumları Kurtuluş Teolojisi bağlamında ele alınmakta, Türkiye’de Kurtuluş Teolojisi’nin imkân ve sınırlılıkları bu hareket dolayısıyla tartışılmaktadır.

Her ne kadar ne Latin Amerika ne de Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi İslam coğrafyalarının yaşadığı boyutta “sömürge” politikalarının nesnesi olmamışsa da, Türkiye’de de son yıllarda Kurtuluş Teolojisi ile karşılaştırılmaya müsait İslâmî gruplar ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Türkiye’de son yıllarda ortaya çıkan Anti-Kapitalist Müslüman hareketleri de Kurtuluş Teolojisi bağlamında analiz etmek mümkündür. Genel bir niteliklemeyle, Türkiye’de iktidara gelen İslamcılığın ürettiği ekonomi-politiğe karşı sınıfsal bir tepkiyle ortaya çıkan Anti-Kapitalist Müslümanlar’ı (Ekinci, 2014), söylem ve eylemleri itibarıyla Kurtuluş Teolojisi bağlamında analiz etmek mümkündür.¹

Anti-Kapitalist Müslümanlar (AKM), geleneksel İslam anlayışını çağa uygun bir biçimde yeniden inşa ederek, klasik anlamdaki “tarikât” geleneğinin dışında, toplumun halihazırdaki problemlerine çözüm bulmak amacıyla sosyal yaşam içerisinde pratik ve aktif bir mücadelenin gerekliliğine inanmaktadır. AKM öncelikle toplumsal problemleri sosyo-ekonomik bir zaviyeden değerlendirmekte ve asıl problemin sınıfsal ve eşitsizlik temelli olduğunu düşünmektedir. Toplum içinde düştüğü “yoksulluk ve sınıflaşma” koşullarından kurtarmak için mücadele ettiğini ifade eden AKM’nin, bu yönüyle yeni bir İslâmî yorum geliştirdiği söylenebilir.² Bu yorumun da “sömürü” ve “işgal” durumundaki toplumlarda ortaya çıkan “kurtuluşçu” teolojilerle benzerlikler taşıdığını söyleyebiliriz. Bu yazı dizisinin önceki yazılarından birinde, Kurtuluş Teolojisi başlığı altında da ifade ettiğimiz gibi, baskı gören, “sömürülen” ve “işgal” edildiği düşünülen toplumlarda, bu kötü durumda kurtulmak adına çeşitli kurtuluş reçeteleri devreye girer. AKM de toplumun hâlihazırda kapitalizmin ve emperyalizmin etkisiyle “sömürü” altında olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla mevcut “sömürü” koşullarını ortadan kaldırmak için dinsel referanslı bir “kurtuluş” söylemi geliştirmesi bakımından AKM, İslâmî Kurtuluş Teolojisi olarak ele alınmaya müsait bir din yorumu geliştirmektedir.

¹ Bu yazıda Anti-Kapitalist Müslümanlar’la ilgili yapılan analiz ve değerlendirmelerde, 2012 ve 2013 yılında bu hareketin mensuplarıyla yüz yüze gerçekleştirilen derinlemesine mülakat ve gözlemlerden elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

² Her ne kadar bir yönüyle İslamcılık olarak nitelenebilir olsa da, Anti-Kapitalist Müslümanlar’ın, 20. yy’ın ikinci yarısından sonra yükselişe geçen İslamcılık akımından ayırmayı mümkün kılan, kendine has bir İslam yorumu vardır. Bu yorum farklılığı, sınıfsal vurgudan yoksullar lehine bir yorum geliştirmeye kadar birçok noktada kendisini belirgin kılmaktadır. Ayrıca Anti-Kapitalist Müslümanlar, kendi İslam anlayışlarının 20. yüzyılın ikinci yarısında yükselişe geçen İslamcılık anlayışından farklı olduğunu da bizzat ifade etmektedirler.

Türkiye’de Kurtuluş Teolojisi

AKM ve ‘İslâmî Praksis’

Özellikle süregelen İslâmî geleneğin radikal bir eleştirisini sunması itibariyle AKM, temel İslâmî kavram ve metinleri “devrimci” bir biçimde yeniden yorumlamakta ve onu kurtuluşçu bir karakterle yeniden formüle etmektedir. Bu yeniden inşa, toplumsal problemlerin üstesinden gelmek amacıyla İslâmî mücadelenin pratik boyutuna belirgin bir vurguyu sağlamaktadır. Zira AKM’nin diğer Müslümanlardan en belirgin farklılıklarından biri, İslam’ın geleneksel boyutuna getirdiği eleştirilerden biri olan “pasif” ve “edilgen” din anlayışının gündelik problemlere karşı “aktif” ve “etken” bir özneyi inşa etme çabası olarak yeniden yorumlanmasıdır. Kurtuluş Teolojilerinin en önemli özelliklerinden biri, dinin teorik inanç boyutundan ziyade pratik boyutunu, yani “amel”i ön plana çıkarmalarıdır. Diğer bir ifadeyle burada önemli olan nokta, yoksullar ve sömürüye maruz kalan toplumsal kesimlerle birlikte kurtuluşu amaçlayan pratik bir mücadele içerisinde olmasıdır. AKM’nin de bu anlamda bir kurtuluş teolojisi olduğu görülmektedir. Zira AKM, İslam’ın temel metinlerini teorik olarak farklı bir biçimde yorumlamakla kalmamakta, aynı zamanda bu teoriyi gündelik hayatla ilişkilendirerek pratik boyuta taşımaktadır.

Teorik zeminini; Kur’an’ı, Sünnet’i ve İslam’ın 1400 yıllık geleneği içerisindeki devrimci ve heretik örneklikleri referans alarak oluşturduğunu iddia eden AKM, bu teoriyi pratik boyuta taşımakta ve “İslâmî praksis” denilebilecek bir teorik-pratik bütünselliği inşa etmektedir. AKM grupları³; kapitalizme, emperyalizme ve iktidar politikalarına karşı İslâmî bir nitelik taşıyan eylemlerle muhalefet sergilemenin gerekliliğine inanmaktadır. Bu muhalefet biçimini sağlayan asıl motivasyon ise İslam’ın temel metinlerinin inanç boyutu merkeze alınarak yorumlanmasından öte, gündelik hayatta var olan problemlere pratik müdahaleleri mümkün kılacak şekilde yorumlanmasıdır. Bu yorum, İslam’da teorik alana tekabül eden inanç ve itikat alanından farklı olarak Müslüman’ın pratiğini ifade etmek için kullanılan “amel”⁴ kavramına önem atfetmektedir. İslam’da “amel” kavramı, “İslâmî praksis” olarak ifade ettiğimiz kavrama karşılık gelmektedir. Pratik boyutu önceleyen bu yorum, AKM’nin gündelik hayatta problem olarak gördüğü sömür, eşitsizlik ve zulümlere müdahaleci bir yaklaşımla muhalefet etmesinin kaynağı olarak görülebilir. İhsan Eliaçık, teori-pratik ayrımını İslâmî olarak karşılayan itikat-amel kavram çiftini kullanarak, en doğru İslâmî düşünce biçiminin “amel”i “itikad”a önceleyen düşünce olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, cenneti hak edenler “itikada” değil “amel”e, yani teoriye değil pratiğe önem verenlerdir. “İnananlar”dan ziyade, “yapanlar” cennete girecektir. Dolayısıyla asıl makbul olan İslâmî *inanç* değil, İslâmî *eylemdir* (İ. Eliaçık, görüşme. 30 Nisan 2013).

Yeni bir Kurtuluş Teolojisi bağlamında ortaya çıkan hareketler, geleneksel teolojilerin aksine özellikle pratik ve müdahaleci bir karakterle şekillenmektedir. Bu yeni teoloji, imanın gündelik ibadetlerle sınırlandırıldığı geleneksel din algısının aksine, aktif bir müdahaleci benimseyerek, kurtuluşun ancak tazyikine maruz kalınan yapısal problemlere karşı bir mücadeleyle sağlanabileceği görüşüne vurgu yapmaktadır. Bu yeni teolojinin geleneksel teolojiden bu anlamda “kopuş”u temsil ettiğini söylemek mümkündür. Burada “kopuş”, teolojiden değil, teolojinin geleneksel bağlamından kopuştur. Nihayetinde Kurtuluş Teolojileri, teolojinin yoksullar, dışlanmışlar ve baskıya maruz kalmışlar lehine yeniden pratik bir biçimde yorumlanmasıdır. Geleneksel teolojiden farklı olarak burada artık iman; sosyo-ekonomik eşitsizliklerden siyasi baskılara, sömürgeci

³ Giriş kısmında da vurgulandığı gibi bu makalenin Anti-Kapitalist Müslümanlar ile ilgili bölümü, 2012 ve 2013 yıllarının muhtelif zamanlarında temel muhalif kimliğini “kapitalist karşıtlığı” olarak tanımlayan İslâmî oluşumlarla yapılan yüz yüze derinlemesine mülakatlardan elde edilen verilerden yararlanılarak yazılmıştır. Sözü edilen gruplar; Kapitalizmle Mücadele Derneği (KAMU-DER), Devrimci Müslümanlar, TOKAD (Toplumsal Dayanışma, Kültür, Eğitim ve Sosyal Araştırmalar Derneği) ile Emek ve Adalet Platformu’dur. Fakat bu yazıda bazı vurgular, özellikle iki grubun teolojik yorumu üzerinde durulmaktadır. Bunlar KAMU-DER ve Devrimci Müslümanlar’dır.

⁴ *Amel* kavramı; iş, edim, fiil anlamlarına gelmektedir. İslam’da *amel* kavramı, teorik bir anlam ihtiva eden itikad kavramının aksine daha çok imanın pratik boyutunu ifade eden bir anlama sahiptir. Kısacası *amel*, dinin emrettiği buyrukların pratiğe yansıtılmasıdır.

emperyalizmden toplumu esaret altına alan her türlü politikaya karşı aktif mücadeleyi ifade eden bir dinsel başkaldırı potansiyelidir. Zira toplumu baskı ve eşitsizliklerden kurtarmak, burada imanın temel amacı olmaktadır. Kurtuluş Teolojisi'nde olduğu gibi AKM'ye göre de toplumu her türlü baskı altından kurtarmak bir iman meselesidir. Baskı altındaki toplumu özgürleştirmek için sarf edilen çaba, aynı zamanda bir ibadettir. AKM'ye göre, özgürlüğün olmadığı toplumlarda Allah'a imandan söz edilmeyeceği gibi, bu iman gerektirdiği ibadetleri yerine getirmek de mümkün değildir. AKM'nin bu yeni kurtuluş karakterli teolojisi, geleneksel iman anlayışını karakterize eden "namaz kılmak, oruç tutmak, başörtüsü takmak" gibi itikadî meselelerle sınırlı kalmayarak; devrimci ve "sosyal" boyuta vurgu yapan, toplumsal problemlere karşı çözüm üretmek üzere aktif katılımı ve pratiği önceleyen bir kategoriye, "amel"e (*praksise*) önem atfetmektedir:

Demek ki "dava", sadece rahatça namaz kılmak, oruç tutmak, her yerde başörtüsünü serbest bırakmak, dindarların rahatlığa ve bolluğa kavuşması demek değil. Esasında dava dediğimiz bunlardan sonra başlayandır. Çünkü bunlar size yarayan şeylerdir. "Öteki" için ortada bir fedakârlık yoksa orada erdemden bahsedilemez. Sahici anlamda dava, yeryüzünde son kız çocuğu toprağa gömülürken kurtarılan, son aç doyuruluncaya, son mazlum zulümden kurtarıncaya, işgal altındaki son ülke özgürlüğüne kavuşuncaya, Dicle ve Fırat kenarında kaybolan son koyunun hesabı soruluncaya, son Ebu Leheb düzeni yıkılincaya ve son Firavun'un cesedi mumyalanincaya kadar sürecek bir mücadeledir (Eliaçık, 2011:189).

AKM, tıpkı Kurtuluş Teolojisi'nde olduğu gibi, topluma hâkim olan kapitalist ve emperyalist politikaların üstesinden gelmek için İslam'ın temel kaynaklarından hareketle mevcut problemlere bir çözüm yolu üretme yöntemini değil, mevcut koşullardan hareketle İslam'ın temel metinlerinden yorum çıkarma yöntemini benimsemektedir. Bu yöneme göre, örneğin AKM, Kur'an ve Peygamber'in Sünnet'inden hareketle "kapitalist politikaların" ortaya çıkardığını düşündükleri toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırma yöntemi yerine, mevcut toplumsal eşitsizliklerin kaynağı ve sonuçlarından hareketle Kur'an'ı ve Peygamber'in Sünnet'ini bir yöntem olarak işe koşmaktadır. Örneğin daha sonra dağılan bir grup olan Devrimci Müslümanlar hareketinde aktif olarak bulunan, fakat sonrasında CHP'den milletvekili olarak seçilen Eren Erdem'e göre, bugün yaşanan derin sınıflaşmayı anlayabilmenin yolu öncelikle Kur'an'ı okumak yerine İstanbul'un zengin semtlerini ve ardından yoksul semtlerini görmekten geçer. Zira sınıflaşmanın boyutunun kutsal kitapla ilişkisini ancak toplumsal gerçekliğin deneyimlenmesinin ardından anlamak mümkündür:

Bakin bugün basit bir örnek vereyim. Biri bana diyor ki "Kur'an'ı Kerim'i anlamak istiyorum ama anlayamıyorum". Ben de diyorum ki, "Kur'an'ı anlamak istiyorsan, Kur'an'ı bir kere kapatacaksın, açmayacaksın. Çıkacaksın Ortaköy'e ve Bebek'e gideceksin. Oradan da Alibeyköy'e ve Gaziosmanpaşa'ya gideceksin. Bu ikisini de gözlemledikten sonra aç bir daha oku. O zaman meselenin özünü daha iyi görebilirsin" (Eren Erdem, görüşme. 30 Ağustos 2012).

Dolayısıyla temel çözüm yolu, hâlihazırdaki problemleri çözüme kavuşturmak için İslam'ın temel metinlerine, bugünkü bağlamda sorular sormaktan geçer. Örneğin, sık kullandıkları bir ayet olarak Kur'an'da Necm Suresi'nde geçen "İnsana emeğinden başkası yoktur" ayetini yorumlarken "emek" kavramını sınıfsal bağlamda kullanmak suretiyle "pratikten metne" doğru bir yol izleyen AKM mensupları, bu kavramı ayetin indiği toplumsal bağlama değil, günümüzde yaşanan en can yakıcı problem olarak gördükleri bir bağlama oturtmaktadır. Sözü edilen ayette geçen "emek" kavramı sınıfsal olarak okunmakta ve toplumsal gerçekliği referans alan bir şekilde yorumlanmaktadır. Burada izlenen yöntem, sermayenin mevcut toplumsal eşitsizliğin üreticisi olması ve dolayısıyla işçinin emeğinin karşılığını alamadığı düşüncesinden hareketle, Kur'an'dan bu probleme çözüm üretecek bir yorumun çıkarılmasıdır. Kısacası AKM, Kurtuluş Teolojisi'nde de görülen *toplumsal problemlerden metne doğru* bir yöntem izlemekte ve bunu realiteyi anlayabilmenin bir yolu olarak benimsemektedir.

Türkiye’de Kurtuluş Teolojisi

Eskatolojik Anlayıştan ‘Dünyevi Cennet’e⁵

AKM’ye göre ibadet, kapitalizmin ve emperyalizmin sömürüsü altında yaşayan toplumların “kurtuluşu” lehine pratik bir mücadele içerisinde olmakla yakından ilişkilidir. Bu kurtuluşçu mücadeleyi mazlumlarla birlikte gerçekleştirmek, cenneti kişisel ve uhrevi boyuttan, kolektif ve dünyevi bir gerçekliğe dönüştürmeyi sağlamaktadır. Kurtuluşun bu dünyada gerçekleşeceği düşüncesi, geleneksel teolojilerde görülen “pasif” ve “atıl” karakterli Mesihçi anlayışın aksine; AKM’nin aktif, müdahale eden, itiraz edebilen ve “özne” olarak kurtuluşu öne alma gayreti içinde olan bir anlayışı benimsemesini sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle AKM’nin benimsediği Kurtuluş Teolojisi’nde, kaderci ve edilgen din anlayışı yerine “özneleşen” ve “özneleştirdiği” ölçüde aktif mücadeleye kurtuluşu muhayyel olmaktan çıkaran bir irade söz konusudur.

Kurtuluş teolojilerinde, geleneksel teolojilerde görülen eskatolojik düşüncenin aksine, kurtuluşun bu dünyada, ezilenlerle birlikte bir devrimci mücadele ile sağlanabileceği inancı vardır. Bu devrimci mücadelenin sonunda kutsal kitapta tasvir edilen cennet idealinin dünyevi bir boyuta taşınarak; eşitlikçi, özgürlükçü ve sömürünün olmadığı bir sistemi mümkün kılacağı öngörülmektedir. Kurtuluş bu şekilde öte dünyadan bu dünyaya taşınır ve cennetin bir benzerinin bu dünyada kurulması için çaba gösterilir. Böylece müminler “öbür dünyanın başlangıcını bu dünyada bulmaya” (Garaudy, 2012:58) başlayarak, mevcut kötü durumdan kurtuluşun öznesi haline gelirler.

AKM’nin uğruna mücadele ettiği ve yeryüzünde hâkim kılmak istediği ideal düzen, ezilen ve sömürülen halk kesimlerinin iktidara gelmesini öngören bir düzendir. Bu düzende sınıfsal, dinsel, cinsel, etnik ve mezhebî herhangi bir ayırım olmaksızın tüm toplumsal kesimler eşit birer yurttaşdır. Nihai aşamada kurulacak olan bu eşitlikçi düzenin AKM terminolojisindeki adı, Kur’an’dan alınan haliyle Barış Yurdu (*Daru’s Selam*)’dur. Daru’s Selam; sınıfsız, sınırsız, üretilen değerler eşit olarak bölüşüldüğü ortaklaşacı ve dayanışmacı düzenin adıdır. Bu düzen, AKM’de görüşülen isimlerin birçoğuna göre, “dünyevi cennet” olarak ifade edilmektedir.⁶ Görüşmeciler, hâlihazırda kapitalist ve emperyalist politikaların hâkim olduğu dünya sisteminin “dünyevi bir cehennem” olduğunu düşünmektedir. Bu “cehennemî düzene” karşı verilen mücadele, nihai aşamada “dünyevi cennetin” kurulmasını sağlayacaktır.⁷ Eliaçık’a göre, Kur’an’daki bütün cennet tasvirlerini “dünyevi cennet” olarak da anlamak mümkündür. Ona göre “cehennem” yaşadığı bir dünyada “cenneti” kurmak için verilen mücadele, aynı zamanda uhrevi cennetin kazanılmasını da sağlayacaktır:

Tabii “dünyevi cennettir” yani. “Biz burayı böyle yapacağız” diyor. Yani “sınırları kaldıracacağız, devleti yok edeceğiz, krallığı yok edeceğiz, zengini yoksulu ortadan kaldıracacağız.” Cennet işte. “Daru’s Selam” diyor buna Kur’an. “Allah sizi Daru’s Selam’a çağırıyor”, yani evrensel adalet ve barış yurduna, sınırsız ve sınıfsız barış yurduna çağırıyor (İ. Eliaçık, görüşme. 30 Nisan 2013).

⁵ Bu başlık altındaki tartışmalar, daha çok Kapitalizmle Mücadele Derneği (KAMU-DER) ve daha sonra dağılıp kapanan Devrimci Müslümanlar grubu için geçerlidir.

⁶ Örneğin KAMU-DER’li bir görüşmeci, “dünyevi cennet” idealini şöyle tasvir etmektedir: “İdeal cennette insanlar aç kalmayacak, açlık kalmayacak, insanlar söz ve düşüncelerinden dolayı öldürülmeyecek, insanlar birbirlerine zulmetmeyecekler. İnsanlar özgür olacaklar. İnsanlar dillerinden ve kimliklerinden ötürü yok sayılmayacaklar, bombalar altında inim inim iniltilemeyecekler. Ben böyle bir cennete inanıyorum ve böyle bir ideale inanıyorum. Benim inandığım bu ideale, Müslüman olduğum için buna cennet ismini veriyorum. Ben dünyada bir cennet düşünüyorum. Yani cennet dediğim olgunun ben bir uhrevî yüzü bir de dünyevî yüzü olduğunu düşünüyorum. Ve cennetin dünyevî yüzünü böyle tasarlıyorum ve diyorum ki dünyada da cennet vardır.”

⁷ Eliaçık “dünyevi cennet/cehennem” ikiliğini şöyle ifade etmektedir: “Demek ki dünyayı ‘yaşayan cennete’ çevirmeden veya çevirmek için çalışmadan vaat edilen cennete giremeyiz. Yeryüzünü yemyeşil bahçe (cennet) yapmak, yani esenlik, barış, adalet, kardeşlik, paylaşım yurdu (*Daru’s Selam*) yapma davası bunun için son güne kadar sürer. Demek ki dünyayı ‘yaşayan cehenneme’ çevirenler kendi yaktıkları ateşten başka bir yere girmezler.” Bkz. İhsan Eliaçık. (2012). *Bana Dinden Bahset*. 6.Baskı. İnsa Yayınları, İstanbul, s.316.

Dolayısıyla AKM düşüncesinde *Daru's Selam* kavramı, hem uhrevî hem de dünyevî bir anlamda, yaşanan dünyayı cennete çevirme idealinin bir zorunluluk olduğu "dünyevi cehennem" çağında, "ezilenlerle birlikte gerçekleştirilecek bir devrim"den⁸ sonra kurulacak olan eşitlikçi sistemin (ve bu sistemin yaşatıldığı ülkenin) adı olmaktadır.

Marksist düşüncenin "komünizm" idealine denk düşen *Daru's Selam* ideali; sınıflı toplum yapısının, hiyerarşinin, otoritenin ve modern sanayinin olmadığı doğal bir düzeni ön görmektedir.⁹ Eliaçık, bu dünyevi cennet idealinin komünist idealle benzer olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, hem İslâmî bir ütopya olan *Daru's-Selam*, hem de Marksist bir ütopya olan Komünizm; sınıfların, sınıfların, sömürünün, devletlerin, hiyerarşilerin olmadığı; eşitliğin olduğu bir düzen idealleri dolayısıyla birbirlerine benzemektedirler (İ. Eliaçık, görüşme. 30 Nisan 2013).

İslâmî Kaynakların Ezilenler Lehine Yorumu

AKM, benimsediği bu yeni teolojiyle; Kur'an'ı, Peygamber'in Sünnet'ini ve İslam tarihini sınıfsal bir biçimde okumaktadır. Bununla beraber bu teoloji, Kur'an'da geçen ve özellikle yoksul bir yaşam sürüp ezilenlerle birlikte mücadele sergilemiş peygamberlerin mücadelesini benimsemekte ve bunu mevcut eşitsizlikleri çözüme kavuşturma yöntemlerinde işlevsel olarak kullanabilmektedir. AKM üyeleri, Kur'an'daki yoksullar ve ezilenlerle ilgili anlatıları ve kavramları günümüzde sınıfsal açıdan "mahrum" olan toplumsal kesimleri anlamak için kullanmakta ve Kur'an'ı ezilenler lehine yeniden yorumlamaktadır. Böylece bu yorum, yoksulları ve "dışlanmışları" söylemin öznesi haline getirerek, onlar için verilen mücadelenin ilahi referansını sağlamış olur.

İslâmî Kurtuluş Teolojisi'nde de görülen "özne problematiği" (Rahemtulla, 2011), AKM için de geçerlidir. AKM, "sadaka" ve "zekât" kavramlarının İslam'da ekonomik adaletin sağlanması tartışmalarındaki merkezî konumuna eleştiri getirmekte ve bu kavramların derin sınıfsal ayrışmanın yaşandığı bir dönemde toplumsal eşitliği sağlayamayacağı görüşünü savunmaktadır. Zira "sadaka" ve "zekât" gibi sermaye sahibini "özne" kılan uygulamalar, yoksulu "nesne" kılmakta ve edilgen bir pozisyona itmektedir. AKM paradigmasında Kur'an yoksullar lehine yorumlandığından, tıpkı Kurtuluş Teolojisi'nde olduğu gibi "yoksullar" merkezî bir konumda yer almakta, söylemin ve mücadelenin "öznesi" olarak görülmektedir. Bu anlamıyla "özne", sermaye sahiplerinin değil, yoksulların lehine belirlenmektedir. Böylece ilahi kelamın her zaman ezilenler tercih ettiği görüşü benimsenmekte ve "zekât" ve "sadaka" ile ilgili ayetler yapı-söküme muhtaç olarak yoksulların merkezde olduğu bir şekilde yeniden yorumlanmaktadır. Dolayısıyla muhtaç ve dışlanmış konumdakileri ötekileştirdiği ve edilgen kıldığı düşünülen geleneksel İslâmî yorum AKM'nin teolojik yorumuyla yeniden inşa edilmekte ve böylece tıpkı Kurtuluş Teolojisi'nde olduğu gibi söylemin merkezî yoksullar lehine belirlenmektedir.

Ruşen Çakır, 1980 ve 1990'lı yıllarda faaliyet sürdüren radikal İslâmî hareketleri irdelediği *Ayet ve Slogan* (2012) isimli çalışmasında, bu hareketlerin gerçekleştirdikleri eylemlerde "Ayeti sloganlaştırdığını" tespit etmiştir. Bu durumun bir benzerini AKM'de de görmek mümkündür. AKM'nin 1 Mayıs ve benzeri birçok eyleminde ya da söylemlerinde, slogan ve pankartlarının

⁸ Kur'an'da *Kasas* suresinde geçen "Biz ezilenleri yeryüzünde iktidar kılmak istiyoruz" ayeti, AKM'nin en sık referans verdiği ayetlerden biridir. AKM'nin ezilenler lehine geliştirdiği dinsel yorumda, Marksizmin izlerine rastlandığı ve Marksizm ile karşılaştırmaya müsait bir benzerliğin olduğu görülmektedir. Bu ayetin AKM düşüncesindeki yorumu, Marx'ın "proletarya diktatörlüğü" olarak ifade ettiği işçilerle birlikte gerçekleştirilecek devrim idealine benzetilebilir. Zira her iki düşüncede de vurgulanan noktalar, nihai aşamada gerçekleşecek devrim ve eşitlikçi düzen ideali için, dünya-sisteminin sömürülen ve sınıfsal olarak mahrum edilen kesimleriyle birlikte verilecek mücadeledir.

⁹ Devrimci Müslümanlar'ın *Daru's-Selam* ütopyası, her ne kadar sol düşüncenin Komünist sistem ütopyasına benzese de, aralarında çeşitli nüans farklılıkların olduğu söylenebilir. Örneğin *Daru's-Selam*, sol düşüncenin "tersinden kalkınmacılığa" ve modern üretim araçlarına yaptığı vurgunun aksine, makinenin ve sanayinin olmadığı "doğayla iç içe bir toplum" idealini benimsemektedir. Elbette sol ve Marksizm'in yeni yorumlarında görülen "sanayileşme" ve "tersinden kalkınmacılık" eleştirisini bu kategorinin dışında tutmak gerekir.

Türkiye’de Kurtuluş Teolojisi

birçoğunda ayetler işlevsel olarak kullanılmaktadır. Bu ayetler slogan olarak kullanılmakta ve mücadelede ilahi referanslı bir motivasyonla katılmayı sağlamaktadır. Kur’an yorumlarında, eylemlerde ve eylem çağrılarında kullanılan bu sloganlar; ezilenlerin iktidara gelmesi gerektiğini söyleyen (Kasas Suresi, Ayet 5), işçinin emeğine ve alın terinin önemine vurgu yapan (Necm Suresi, Ayet 39), köleleri özgürleştirmek gerektiğini ifade eden (Beled Suresi, Ayet 13), sermaye yarırışını eleştiren (Tekasür Suresi, Ayet 1), zenginliğin ve iktidarın belli ellerde dönüp dolaşmasını yeren (Haşr Suresi, Ayet 7), ihtiyacından arta kalanı yoksullarla paylaşmayı öğütleyen (Bakara Suresi, Ayet 219) vb. ayetlerden oluşmaktadır. Özetle AKM, İslam’ın temel kaynağı olan Kur’an’ı ezilenlerin lehine yorumlamakta ve onu mağdur edilmiş toplumsal kesimler için verilen mücadelenin temel motivasyon kaynağı olarak kullanılmaktadır. Nitekim AKM mensupları, tıpkı Kurtuluş Teolojisi gibi, siyasal ve toplumsal olarak verdikleri mücadeleleri, ilahi metinden elde edilen yorumlar ışığında ortaya koyduklarını iddia etmektedirler.

AKM’de İslâmî Kavramaların Devrimci Yapı-sökümü

Kurtuluş Teolojisi’nde Hıristiyan teolojisine ait ‘Tanrı Krallığı’, ‘kurtuluş’, ‘selamet’, ‘yoksul’, ‘günah’, ‘komşu sevgisi’ gibi önemli kavramlar politik-ideolojik göndermeler yüklenerek yeni anlamlar kazanmıştır. Söz konusu kavramlar, kurtuluş söylemi içerisinde genellikle bireysel-manevi anlamlarından çözümlenerek ‘komünist toplum ideali’, ‘tarihsel eylem’, ‘devrim’, ‘yabancılaşmanın aşılması’, ‘eşitlik’, ‘adalet’, ‘sömürü düzeni’, ‘kapitalizm’, ‘yeni insanın yaratılması’ vb. toplumsal ve politik yani ağır basan yeni içeriklere kavuşmuştur (Akdal, 2014:119). Benzer biçimde AKM de temel İslâmî kavramları yeniden yorumlamakta ve tanımlamaktadır. Şeriat, cihat, tevhid, ümmet, cennet ve cehennem gibi kavramlar, AKM’nin retoriğinde yeniden inşa edilmekte ve pratik mücadelenin içerisinde yeni bir anlam kazanmaktadır. AKM’nin kullandığı şekilde ideal anlamda “ümmet”, içerisinde farklı inanç ve ideolojilere sahip “ezilen” insanların olduğu sınıfsız toplumu; “cennet”, nihai aşamada devrimden sonra kurulacak olan ve sömürünün olmadığı eşitlikçi toplumu; “cehennem”, hâlihazırda yaşanan ve yoksul ile zengin arasında uçurumun olduğu, sömürünün olduğu ve doğanın yıkıma uğratıldığı kapitalist düzeni; “şeriat”, nihai aşamada kurulacak olan ve “dünyevi cennet” olarak ifade edilen düzenin adalet ve eşitlik temelinde örgütlenmiş hukukunu; “tevhid”, içerisinde etnik, dinsel, mezhebî, cinsel ayrılığın olmadığı toplumsal birliği; “şirk” ise sınıfın, sömürünün yaşandığı ve çelişkilerin hâkim olduğu hâlihazırda toplumsal yapıyı tanımlamaktadır. Öte taraftan AKM’nin retoriğinde “cihat” kavramı; emperyalizm, küresel kapitalizm, sermaye ve sınıf gibi temel mücadele kategorilerine karşı aktif muhalefet içerisinde olma hali olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, AKM için “cihat” kavramı; özgürlüğü, adaleti, eşitliği, yani “dünyevi cennet” olarak ifade edilebilecek bir düzeni kurmak için verilen devrimci gayret ve mücadelenin adıdır.

Sonuç

Görüldüğü üzere AKM, bir dönem Latin Amerika’da sömürge politikalarına karşı kapitalizme, emperyalizme ve yerel diktatörlüklere karşı mücadelenin adı olarak bilinen Kurtuluş Teolojisi akımıyla çeşitli veçheleri itibarıyla karşılaştırmaya müsait bir teolojik anlayışa sahiptir. Bu benzerlik, her iki hareketin de yoksulları ve toplumsal açıdan dışlanmışları eylem ve söyleminin merkezine almalarını sağlayan teolojik yorumlarında ve sol hareketlerle/Marksizm’le kurdukları yakın ilişkide kendisini göstermektedir. Fakat özellikle Latin Amerika Kurtuluş Teolojisi’nin ortaya çıktığı bağlam ile karşılaştırıldığında, Türkiye’deki siyasal ve sosyo-ekonomik koşulların Latin Amerika’daki gibi bir Kurtuluş Teolojisi’ni ortaya çıkarabilecek *boyutta* olmadığı görülmektedir. Gerek Türkiye’nin Latin Amerika’nın yaşadığı sömürge koşullarını yaşamaması ve gerekse de Türkiye’de Latin Amerika’daki gibi diktatörlüklerin olmaması dolayısıyla, Anti-Kapitalist Müslümanlar’ı ortaya çıkaran bağlam ile Kurtuluş Teolojisi’ni ortaya çıkaran bağlam arasında benzerlikler olduğu gibi farklılıkların olduğu görülmektedir. Zira ne Türkiye’de Latin Amerika’da Kurtuluş Teolojisi’nin yaygınlaşmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri olan trajedi boyutundaki yoksulluk ve sınıflaşma vardır ne de ölüm mangalarıyla ve istibadıyla toplumun üye-

rine çöken bir diktatörlük rejimi vardır. Dolayısıyla bu anlamda AKM'yi bir Kurtuluş Teolojisi olarak ele alırken ve onunla karşılaştırırken, söz konusu sınırlılıkları göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Kaynakça

- Akdal, Hüseyin A. (2014). *Kurtuluş Teolojisi Hareketinin Düşünsel ve Toplumsal Kaynakları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Çakır, R. (2012). *Ayet ve Slogan: Türkiye'de İslami Oluşumlar*. 10. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Eliaçık, İ. (2011). *Mülk Yazıları*. 3. Baskı, İnşa Yayınları, İstanbul.
- Eliaçık, İ. (2012). *Bana Dinden Bahset*. 6. Baskı. İnşa Yayınları, İstanbul.
- Ekinci, Y. (2014). Müslüman, Proleter, Muhalif: Türkiye'de Anti-Kapitalist Müslümanlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.
- Garaudy, R. (2012). İslamiyet ve Sosyalizm. (İç.) İslamiyet ve Sosyalizm. Erdem, H. (Çev.), Rebeze Kitaplığı, İstanbul, ss. 19-98.
- Rahemtulla, S. (2011). İslâmi Kurtuluş Teolojisi. (Der.). *Kurtuluş Teolojisi*, Rowland C. (Ed.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, ss. 126-153.
- Yazçığec, R. (2004). Kurtuluş Teolojisi: 'Kurtuluş Teolojisi'nden Hareketle İslami bir Kurtuluş Teolojisi' İmkânı. *Tezkire*, 40, ss. 68-91.

Gün Devinimi [Şiir]

Salih Ağbalık

Bütün insanların gizemi yordandı
Bitkindi artık sabırsız şehvet geceleri
Bukalemunun rengine çizilen dünya,
Düştü açtığım oyuktan
Çağın yazgısına iliştiğim kehanet de ölümle uzlaştı
Usulluğunda vardım Habil'e;
Kan ve kardeşlik gördüm.
Evvelki vakitlerden arda kalan metruk bir kentin küllerindeydik
Kuşlar cama vuruyordu,
Kesik başlarıyla camdan sarkıyordu kuşlar
Kutsalına dayandım da zeytinin,
Kan ve Kabil'i gördüm
Zira uzun bir bekleyiştii kuşağım
Kardeşliğin de çaresizliğini gördüm.
Sonra, seslenenler de usandı insanlığa
Dinle: cılızlaşan alevdir artık sessizlik
Bütün tezatıyla pıhtılaşan manzara: Auschwitz
Çığlığdır kızıllaşan güneşin
Ve ağlamak boşuna
Bu son intihardır artık.
Ey halkım:
Tufandan geriye kalansın
Pervasız bir cinnettii çünkü dün
Bugün kutlu bir günün tebliğidir artık

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Bir Broşürü: *Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları (1921)*

Hamit Erdem

1908 Meşrutiyeti ile başlayan dönem, modern anlamda 'sol' hareketlerin Osmanlı toplumunda seslerini yükselttikleri dönemin de başlangıcı kabul edilir.

1908 sonrasında Selanik'ten Şam'a kadar Osmanlı devletinin bütün önemli şehirlerinde meydana gelen işçi hareketleri ve grev dalgası, yalnız çok zor yaşam koşullarına katlanamayan işçilerin başkaldırısı değildi. Büyük grevler; Osmanlı'nın feodal sistemine karşı 'burjuva devrimine' yardım etmiş Osmanlı işçi sınıfının, devrim'in nimetlerinden istediği payı alamamasının sonucuydu.

Türkiye'de sınıf mücadelesi tarihinin önemli kilometre taşlarından; *Osmanlı Sosyalist Fırkası* ve *Türkiye Sosyalist Fırkası*, bu tarihsel koşullarda doğmuştur.

Osmanlı Sosyalist Fırkası Ağustos 1910'da kurulmuş, hükümetlerin yoğun baskısına maruz kalarak neredeyse altı ay yaşayabilmiştir. Türkiye Sosyalist Fırkası ise, İttihatçıların iktidardan düştüğü 1918'den sonra kurulmuş ve 1922 sonuna kadar siyasi hayatta kalabilmiştir.

Her iki parti de Türkiye'nin yakın tarihinde ilk defa sosyalizme dair değer ve kavramları kitlelerle buluşturan, sendikaların önü kesildiği için, işçileri 'parti' üzerinden örgütlemeye çalışan siyasi yapılarıdır.

Osmanlı sosyalistleri; İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet, Beşeriyet, İdrak adlarıyla çıkarıldığı gazetelerinde; genel bir özgürlük savunucusu rolünde, İttihatçıların keyfi uygulamalarına karşı meşrutiyet anayasasını savunan yazılar yayımlamışlardır. Gazetelerinin ilerleyen sayılarında ise, sosyalizmin temel sorunlarına daha çok değinen, eşitlik ve özgürlük alanlarının sosyalizmle bağlı olduğunu savunan, sosyalizmin önemli düşünürlerini okurlarına tanıtan bir çizgisi olmuştur.

Osmanlı Sosyalistleri, yukarıda andığımız gazetelerin dışında çeşitli broşürlerle mücadelelerini farklı toplum kesimlerine duyurma kaygısını da gütmüşlerdir.

1911 tarihinde basılan "*Siyaset-i Hazıra-i Meş'ume*", ve "*Sosyalizm ve Rehber-i Amele*" ile 1913'de çıkarılan "*Haraç Mezat Satıyoruz!*" broşürleri bu kapsamdadır.

1920-21 yıllarında ise "*En Büyük Kuvvet*", "*Sosyalistlik Nedir?*", "*Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları*" adlarını taşıyan broşürleri çıkarmışlardır. Fırka'nın bir yayınında, diğer bir broşürün "yakında neşredileceği ve '*Sermaye Saltanatı*' unvanını" taşıyacağı açıklanmıştır, ancak bu broşürün basılıp basılmadığı (şimdilik) bilinmemektedir.¹⁽¹⁾

Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları

Türkiye Sosyalist Fırkası, 1920'li yıllarda emekçi sınıflara, onların düzeyini de göz önünde tutarak, insanlar veya toplum hayatındaki büyük sorunları örnek gösterip; buradan içinde bulundu-

¹⁽¹⁾ Hamit Erdem, *Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçi Hilmi*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2012.

Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları

ları toplumu, sınıfları ve sosyalist mücadeleyi tarihsel akışı içinde anlatan broşürler yayımlamışlardır.

Yukarıda adlarını andığımız broşürler gibi *Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları* da böyle bir broşürdür ve ilk defa Osmanlıcadan günümüz Türkçesine çevrilerek ilgilenenlerin bilgisine sunulmaktadır.

Aşağıda tam metni bulunan ve *Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları* başlığını taşıyan broşür; "Türkiye Sosyalist Fırkası Neşriyatından Adet: 3" üst başlığıyla basılmış, 1921 tarihli ve 16 sayfadır.

Yazarına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır.

Broşür, feodalizmden kapitalizme geçen toplumlardaki sınıflar; bu sınıfların konumları, çıkarları ve mücadelelerinin anlatıldığı bir bölümle başlamaktadır. (Sf. 1-4)

Yazar, anlamayı kolaylaştırıcı bir öge -ya da yerelleşme veya özgün olma çabası- olarak feodalizmden kapitalizme geçişte tarih sahnesine çıkan "burjuva" sınıfının Türkiye'deki karşılığını "bezirgân" kavramıyla açıklamaktadır.

Kapitalizmin ortaya çıkışındaki ekonomik ve sosyal nedenlerin anlatıldığı bu bölümde; "Frankların burjuva dedikleri kasaba ahalisi, yani bizim bu kitapta (bezirgânlar) dediğimiz sınıfın" yükseliği özetlenmekte ve şöyle yazılmaktadır: *En altta kalan esnaf, amele ve köylü idi. Hükümdarın elinde nüfuz-u siyasi, derebeylerin elinde toprak, bezirgânların elinde para vardı. Zanaattan ve çalışmaktan geçinen biçareler bunların hükmü altında zebun ve mahkûm kaldılar. Bezirgânlar bilahare büyük ihtilal yaparak hükümdarın elinden nüfuz-u siyasiyeyi aldılar, meşrutiyet yaptılar. Derebeylerin elinden toprağı aldılar, para ile serbest alım satım muamelesini tesis ettiler ve para kendi ellerinde olduğu için bittabi bu muameleden yalnız kendileri müstefid (yararlanan) oldular.*

Yazar, kapitalizmi; "Bezirgânlar Cemiyeti" olarak adlandırmaktadır. Bezirgânlar Cemiyeti'nin işleyişinin ve ruhunun tamamen "kazanç" mantığıyla çalıştığını kaydetmekte ve "Meşrutiyet diyor, kanun diyor, (hürriyet, adalet, müsavat) diyor, inanma... Bezirgânlık ruhunda bunların hiç biri yoktur, Bezirgânların elinde insanlar dahi demir, kömür vesair gibi kabil-i sarf bir maddedir. Onlar yalnız paraya tapar, evvah! Ne feci bir beşeriyetteyiz! Bu beşeriyet değil hayvaniyettir. Elim, derin bir hayvaniyettir!" diye tarif etmektedir.

Yazar; bundan sonraki bölümlerde "İmdi bu acayip hayvanın vücudunu muayene edelim diyerek, kapitalizmin neden olduğu sorunları; Bedeni ve müstevli illetler, Ahlaki marazlar, Sırf içtimai hastalıklar başlıkları altında incelemekte ve kapitalizmi; hayvan ve insan vücudunu -ve giderek bütün toplumu- tahrir eden illetler metaforu üzerinden izah etmektedir. (Sf. 5-13)

Metinde dikkat çeken satırlar arasında; Batı'da toplumu alt üst eden vahşi kapitalizmin ve sermaye düzeninin sınıflar arasında büyük uçurum yarattığı (bu uçurumun giderek derinleştiği); Şark'ta ise sınıflararası bu farklılığın "ehemmiyetsiz" olduğu yazılmaktadır.

Kahvede bir masa etrafında Eşraftan Mahmut Ağa'yı, Demirci Hüseyin'i, Bakkal Yorgi'yi, Çiftçi Mustafa'yı, Manifaturacı Hayim'i görürsünüz. Lakin Avrupa'da Eşraftan Mahmut Ağa Lord bilmem ne olmuş, kendi kulübünde vakit geçiriyor, Demirci Hüseyin fabrika amelesidir, ötekiler de kısmetlerine göre ya küçük, ya büyük bir şey olmuşlar. Herhalde sınıflar arasında mesafe pek büyüktür. Bir tarafta çok sermaye, bir tarafta mazlum bir fakr ü zaruret var. Bunların yanında da deminden beri izah ettiğim fenalıklar insanların kalbinde öyle derin nefretler uyandırmıştır ki bu fena hislerle yaşayan kimseler için artık beşeriyet-i namusun, hayânın hiçbir kıymeti yoktur."

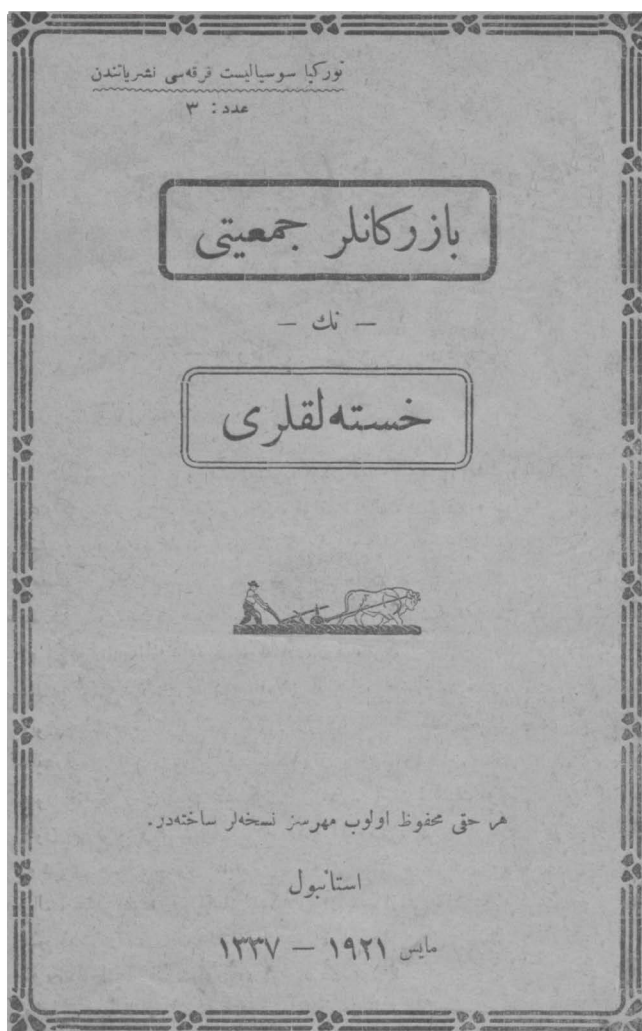
Broşürün sonuç bölümü "Acaba muntazam yani hasta olmayan bir cemiyetin esasları ne olmak lazım gelir?" diyerek çareyi de açıklamaktadır. (Sf. 14-15)

Yazarın anlatımına göre: “Toplumsal hayatın temelini oluşturan “*Hayat İşleri*”, üretim ve dağıtım diye ikiye ayrılmaktadır. Bir toplumsal yapıdan bağımsız olarak “*üretim ve dağıtım faaliyetleri*”, tabiatları gereği özel değil, sosyaldir. Hâlbuki bu toplumlarda üretim ve dağıtım imtiyazını elinde tutanlar, bir takım özel insanlardan oluşan dar bir bezirgânlar sınıfıdır. Cemiyetin hayatını doğrudan doğruya düzenleyen müesseseler *içtimai* bir hale dönüştürülürse mesele büsbütün değişecektir. O zaman gerek üretime, gerek dağıtıma toplumsal bir bakış hâkim olacak, onları teşkil eden müesseseler arasında bir ahenk temin edilecektir. Ve bugün bütün ayrılıkları, bütün kin ve nefretleri, bütün hırsları, ahlaksızlıkları doğuran haller bu yolda ıslahat icra edildikçe tedricen ortadan kalkacaktır.

Bunun gerçekleştirildiği gün, cemiyet yalnız bezirgânların değil, bütün milletin cemiyeti haline gelecektir.”

Sonuç olarak, Marksist iktisadın temelini oluşturan “*kapitalizmde; üretimin toplumsal karakteriyle, üretim araçlarının özel ellerde toplanmasının yarattığı çelişki*” sorunu bu broşürde işçilerin anlayabileceği bir düzeyde ele alınmıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 1921'de yayımladığı *Bezirganlar Cemiyetinin Hastalıkları* broşürünün tam metni aşağıdadır.

Türkiye Sosyalist Fırkası Neşriyatından / Adet: 3
Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları
Her Hakkı Mahfuz olup Mühürsüz Nüshalar Sahtedir
İstanbul
Mayıs 1338-1921

Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları

-1-

- Bezirgânlar Cemiyeti Ne Demektir? -

Memleketimizde alışverişle meşgul olan adamlara yaptıkları işin veya sattıkları şeylerin nev'ine göre çerçi, manifaturacı, kavaf, bakkal, sarraf vesaire gibi ayrı ayrı isimler verilirse de umumu- na birden bezirgân namı verilir. Büyük bezirgânlara tüccar, banker, komisyoncu falan deniliyor. Hâlbuki büyük tüccar küçük ticaretin büyümesiyle vücuda geldiği gibi, banker de sarraflıktan, komisyoncu da simsarlıktan yetişmiş yani hepsi bizim Anadolu halkının sade bir lisanla bezirgân dedikleri adamlardır.

Bugünkü medeniyetin merkezi olan Avrupa'da yüz otuz bir sene evveline gelinceye kadar bütün hayat derebeylerin elinde idi. Ziraatla meşgul olan köylüler derebeylerin hesabına çalışırlardı. İki derebeyi arasında toprak, borç veya kadın meselelerinden dolayı muharebe zuhur ettiği zaman köylü askerlik ederdi. Asla eksik olmayan siyasi muharebeler için hem köylü hem şehirli silâhaltına alınırdı. Din muharebeleri için yine köylü yine şehirli cephelere sevk edilirdi. Zavallı halk bir taraftan derebeylilere, bir taraftan kral diğer taraftan da papazlık teşkilatı arasında ezilmiş kalmıştı. Köyün çiftçisinde hiç kuvvet yoktu. Kasabanın bezirgânında az para vardı. Baştakilerin zulm ve istibdadını devirebilecek bir kudret ortada mevcut değildi. Fakat öyle bir zulm ve istibdadın ebediyen devamı kabil olmadığı için aşağıda anlatacağım gayet tabii ve tedrici sebeplerle nihayet bu büyük kudret husule geldi, memleketin idaresi emlak ve arazi müstebitlerin elinden alındı ve eski istibdadı meşru addeden kanunlar lağvedildi.

İnkılâbı yapan sebeplerin başlıcaları şunlardır:

1- Ehl-i Salib muharebelerinde büyük miyasta sevkıyat-ı askeriye yapmak mecburiyetinde kalan derebeyleri bu sevkıyatın masarifini temin edebilmek için külliyyatlı paralar istikraz ettiler. Parayı ikraz edenler o zaman alışverişten, muharebe fırsatlarından epeyi servet biriktirmeye muvaffak olan bezirgânlardı. Derebeyiler para tedarik etmek mecburiyetiyle zulm ve tahakkümlerini hafifletirmeye ve bazı imtiyazlarından sarf-ı nazar etmeye lüzum ve ihtiyaç gördüler. Frankların burjuva dedikleri kasaba ahalisi, yani bizim bu kitapta (bezirgânlar) dediğimiz sınıf ehemmiyet kazanmaya başladı.

2- Büyük muharebelerin çoğalmasi ve uzun müddet devam etmesi her tarafta nüfusun artmasından dolayı büyük şehirler ve büyük devletler teşkil etmesi bu devletlerin birbirlerine karşı uyanık davranmalarının ve icabında derhal harbe hazır olmak için daimi ordulara malik olmalarına mecburiyet hâsıl etti. Evvelce sebebi harp olan şeyler ehemmiyetsiz idi. Hatta ekseriya muharebe çapulculuk için yapıldı. O zaman derebeyi maiyetindeki efradı kolaycacık toplar giderdi. Hâlbuki büyük bir devlete mühim bir sebepten nâşi çarpışmak kolay bir şey olmadığı için her memleketin hükümdarı askerlik nokta-i nazarından yarını düşünmeye mecbur kaldı. Ve doğrudan doğruya hükümet-i merkeziyenin emrine tabi nizamiye ve bahriye askeri teşkiline, bunları bir kanun-u mahsusu tebe'an birkaç senelik bir hidemat ile mükellef tutarak bu veçhile husule gelen daimi orduyu talim ettirmeye, mühimmat-ı harbiye ile teçhiz etmeye, giydirmeye, beslemeye mecbur oldu. Bütün bunlar paraya mütevakkıf şeylerdi. Yeni ordu teşkilatı olunca (müteahhid), (mukriz), (simsar) ve-

Bezîrgânlar Cemiyetinin Hastalıkları

saire namıyla türlü türlü bezîrgânlar türedi ve hükümet bunların hidametinden azade olamadı. Yavaş yavaş bu türedilerin ehemmiyeti mali ve siyasi iktidarı çoğaldı, nihayet memlekette adı anılır hükümü sayılır bir sınıf oldular.

En altta kalan esnaf, amele ve köylü idi. Hükümdarın elinde nüfuz-u siyasi, derebeylerin elinde toprak, bezîrgânların elinde para vardı. Zanaattan ve çalışmaktan geçinen biçareler bunların hükümü altında zebun ve mahkûm kaldılar.

Bezîrgânlar bilahare büyük ihtilal yaparak hükümdarın elinden nüfuz-u siyasiyeyi aldılar

meşrutiyet yaptılar. Derebeylerin elinden toprağı aldılar, para ile serbest alım satım muamelesini tesis ettiler ve para kendi ellerinde olduğu için bittabi bu muameleden yalnız kendileri müstefid oldular.

Ondan sonra bununla iktifa etmeyerek muhtelif zanaatlar için icat edilen makineleri de bol para ile satın aldılar. Büyük makinelerin rekabetine tahammül edemeyen küçük zanaatkârlar nihayet züğürtlediler ve dükkânlarını kapatıp bezîrgânın fabrikasına amele olmaya mecbur oldular. Daha sonra gerek muharebelerden gerek müteahhitlik ve buna mümasil işlerden kazandıkları milyonlarla, büyük ziraat şirketleri tesis ederek –evvelce derebeyi amelesi olan– köylüyü bu defa bezîrgân amelesi yaptılar.

Eskiden yolları hükümet yapardı. Bu sefer büyük şose yolları ve şimendiferler yapmak icap ettiği ve bu da paraya tevakkuf eylediği için bezîrgânlar bu işi dahi üzerlerine alarak kendileri inşaat ve şimendifer şirketleri vücuda getirdiler. Hâsılı vapur şirketleri, tramvay şirketleri, şu, bu dediler cemiyet hayatının damarları olan münakalat vasıtalarını da ellerine aldılar.

Şimdi: Toprak ellerinde, ticaret ellerinde, hükümet ellerinde yollar ellerinde, ordular ellerinde, köylü ve amele ellerinde!... Ee!... Bu ne demektir?

Bu sadece demektir ki cemiyet-i beşeriye yalnız “Bezîrgânların Cemiyeti”dir. Derebeyilerden kurtulduk fakat onların pençesine düştük. Arada şu fark vardır ki derebeyi istibdatı mertçe icra ederdi. Bunlar avukatlıkla yapıyorlar. Meşrutiyet diyor, kanun diyor, (hürriyet, adalet, müsavât) diyor, inanma... Bezîrgânlık ruhunda bunların hiç biri yok. Onda olan hürsür, hodkâmlik ve hodbînliktir. Arzu-i galibiyettir. Hangi tarik ile hangi vasıta ile olursa olsun kazanç, kazanç, kazançtır. Kazanmak için mal satar, esham satar, toprak satar, ev satar, para satar. Ticaret fikriyle muharebe açar, kaç bin nefer, kaç bin çavuş ve kaç bin zabıt feda etmekle istimplâk muharebesini kazanabileceğini inceden inceleme hesap eder.

Bezîrgânların elinde insanlar dahi kabil-i sarf bir maddedir. Demir, kömür vesair gibi bir şeydir. Başkasının hayat ve haysiyeti, aileler, çocuklar, vicdan, namus onların nazarında hiçtir. Onlar yalnız paraya tapar, eyvah! Ne feci bir beşeriyetteyiz! Bu beşeriyet değil hayvaniyyettir. Elim, derin bir hayvaniyyet!

Cemiyetin Teşhisi

İmdi bu acaip hayvanın vücudunu muayene edelim.

Nabzına dokunur dokunmaz anlıyoruz ki hastadır, hem vahim hastadır. Vücudu ateşler içindedir. Deli gibi sayıklıyor. Ne yaptığından ne haykırdığından haberi yok. Başından ayağına kadar her tarafı yara bere oldu. Harici ve dâhili marazları saymakla tükenmez. Dimağı hasta çünkü makul, salim bir şey düşünüp hayatın intizamını temine muvaffak olamıyor. Midesi hasta çünkü açlığa, sefalete, istihsalât ve istihlakâtın yolunda olmasına çare olamıyor. Elleri hasta çünkü sa'y u amel erbabının ihtiyacını tatmin edemiyor. Ayakları hasta çünkü bütün manasız hareketlerine rağmen ileriye doğru bir adım atamıyor. Hâlâ bugün yirmi asırlık evvelki fecaiyi görüyoruz.

Bugünkü cemiyetin hastalıkları başlıca üç nevidir:

- 1- Bedeni ve müstevli illetler
- 2- Ahlaki marazlar
- 3- Sırf içtimai hastalıklar

Bedeni ve Müstevli İletler

İnsanın vücuduna arız olan hastalıkların bazıları tabii sebeplerden neşet eder. Bunları herkes bilir uzun uzadıya anlatmaya lüzum yoktur. Fakat diğer bazıları esas itibariyle tabii hastalıklar olmakla beraber her memlekette adet üzere icra-i hüküm etmez. Kolera veya sarıhumma, lekeli humma, frengi gibi. Bu müstevli illetler ve yine sâri hastalıklardan mâdud olan verem. Çiçek, kızıl, kızamık ilh. her suretle temiz olan bir memlekette asla bulunmamak lazım gelir.

Müstevli ve sâri hastalıklar şerait-i hayatîyenin fenalığından dolayı sirayet ve intişar eder.

Mesela hac zamanından binlercesi bir vapurda, binlercesi üst üste denilecek derecede kalabalık seyahat eden Hintli, Cavalı veya Rusyalı hacılar tabiidir ki yine böyle sürü halinde olarak karantinelerde ne kadar tathirata tabi tutulsalar kolera'nın hiç olmazsa birkaç mikrobunu –kaçak suretle gittikleri yerlere naklederler. Bu hayvancıklar memlekete girdimiydi teksir ve istila birkaç günlük meseledir.

Hâlbuki insanlar hususi ve temiz kamaralarda mükemmel ve tehlikeden masun şerait dâhilinde seyahat etmesi kabildir. Nitekim vapur ve trenlerde birinci mevkii yolcuları o suretle sefer ederler. Bunlar gittikleri yerlere bittabi aynı seviyede ve temizlikte otellere nazil olurlar. Güzel ve muntazam yemek yerler. Hastalığa bulaşık mahallere gitmezler. Binaenaleyh sıhhiye muayenelerinde birinci mevkii yolcuları arasında hiçbir vakit koleralı veya vebalı bir adama tesadüf edilmez. Edilse bile müstesna kabilinden bir şey olur ve o şeraitte yolculuk eden bir adama karşı tedabir ittihaz etmek kadar kolay bir şey olamaz.

Fakat yukarıda anlattığımız gibi münakalât vesaitini ellerinde tutan bezirgân şirketleri bütün insanları insan gibi seyahat ettirmezler. Bu ancak çok para verenlere nasip olur. Vapur şirketleriyle güverte yolcuları arasındaki uçurumu dolduracak, adaleti tatbik edecek öyle bir halden –güverte yolcuları için tevellüt eden rahatsızlıktan başka- umum cemiyet için hastalık ve ölüm tehlikesi tahassul ettiğini düşünenecek ve bunun men'ine çalışacak bir kuvvet mevcut olsaydı sirayetler ve istilaların elbette önü alınır ve zaman zaman yüz binlerce hayatların bu yüzden telef olmasına meydan verilmezdi. Çünkü müstevli illetler daima bulaşık memleketlerden gelen yolcular vasıtasıyla intişar eder ve mükemmel tedabir-i sıhhiye ile intişarına mani olmak insanın elindedir.

Lekeli humma hepimiz gördük ki muharebe mahsulüdür. Eğer biri birini ezmek için sermayedar grupları bu muharebeyi ortaya çıkarmamış olsalardı bu pis hastalığın aldığı kurbanlar bugün aramızda yaşayarak ailesinin, çocuğunun başında oturacaktı. Beş altı senelik askerlik hayatı bu müthiş illeti iyiden iyiye şehirlerde, kasabalarda, köylerde hatta dağ başlarında memleketin her köşe ve bucağına yaşattı. Ne fecaatler, ne acı ölümler husule getirdi.

İşte bu ve bunun gibi emrazın esbab-ı intişarı hiç tabii değildir, içtimaidir. Bunların önünü almak için bizde içtimai bir nokta-i nazardan düşünmeye mecburuz. Kezalik frengi denilen bela-i azim bu gün her memleketin mühim bir kısım ahalisinin hayatını kemirmekte, vücutlarını çürütmekte ve ırk-i tehlike de bırakmaktadır. Niçin? Hepimizin malumudur ki bu maraz-ı illetin mevcudiyeti fahişe denilen namussuz ve pis kadınlarla münasebette bulunulmasıdır. Temiz bir evlilik hayatı geçiren adamlar hiçbir vakit bu hastalığa duçar olmazlar. Bir adamın izdivaç edebilmesi aile teşkil edebilmesi ve bu gibi tehlikelerden kendini kurtarması gayet mühim ve hayat pahalılığı devam ettikçe daha ziyade ehemmiyet kesb eden, fevkalâde güçleşen bir meseledir. Bahusus yevmiyesi kut-i lâ-yemût geçinmesine ancak kifayet eden amele kolay kolay öyle bir yük altına giremez. Meğerki alacağı kadın servet sahibi ola.

Bezirgânlar Cemiyetinin Hastalıkları

İzdivacın bugün müşkül bir mesele haline alması iktisadi yani istihalat, ticaret, nakliyat, meskûn ve bunlar gibi idame-i hayata doğrudan doğruya lazım olan şeyler ve faaliyetlerin pek fena idare edilmesinden ve umuma değil ancak sermayedar sınıfına faide temin etmesinden ileri gelmektedir. Filhakika ucuzluk olan yerlerde izdivaçlar daha çok olur ve fuhuşiyattan mütevellit hastalıklar bin-nisbe az bulunur. Çünkü bunlar öyle marazlardır ki soğuk almakla, adamın ayağı kaymakla yahut başka türlü bir kaza tedbirsizlikle yakalanmaz. Hele son bahsettiğim frengi illeti sırf pis ve hastalıklı kadınlarla münasebette bulunmak suretiyle yakalanır ki öyle bir şeyden tevakki etmiş insanın elindedir ve pek kolaydır. Ancak bir hastalığa karşı tavsiye edilecek çare nasihatten ibaret olursa hükümsüz ve tesirsiz kalır. Zira ihtiyaç yahut hırs tatmin edilmek ister. Temizlik ve meşruyet yolunda teskini kabul olmazsa fena yollara sapmaktan cahil halkı hiçbir suretle men edemeyiz. Edemeyince hastalık alabildiğine intişar ve tevessü eder. Bugün yapılan istatistikler göstermektedir ki İstanbul'da fahişelerin yarınsından ziyadesi frengilidir ve ahalinin yüzde yirmisi bu hastalığa müpteladır. Unutmamalıdır ki sirayeti bu dereceyi bulmuş olan illetlerin mikrobu artık bu kadar çoğaldıktan sonra insanın vücuduna başka yollardan da girebilir.

Düşününüz arkadaşlar bu ne azim bir tehlikedir. Acaba öyle tehlikeler mevcut olmadığı zaman şahsi olarak mı düşünmek lazım gelir, yoksa bütün cemiyetimizi yani halkı, milleti nazar-ı itibara almak mı icap eder?

Bu suale başka bir bahiste cevap vereceğim. Şimdilik şunu hatırd tutalım ki elyevm bezirgân sınıfının elinde olan hayat-ı umumiyenin bozukluğu insanların fena şerait dâhilinde yaşayıp seyahat etmelerini intac ediyor. Fuhuşiyatı artırıyor, temiz ve meşru izdivaçların vukuuna mani oluyor ve bundan da sarî ve müstevli hastalıkların cemiyete serbestçe hüküm sürmesine ve pek fecayi tahribata sebebiyet veriyor.

Ahlaki Hastalıklar

Bundan evvelki makalede vücuda araz olan içtimai hastalıklardan bahsettim. Şimdi ruha tasallut eden marazlara tarif ve izah edeceğim.

Ruhun, ahlakın bozukluğuna delalet eden fenalıkların en hafifi yalancılıktır. Düşünelim: İnsan ne için ve ne vakit yalan söyler. Vakıa, bazı adamlar vardır ki yalan söyleye söyleye bu fenalığa o kadar alışmıştır ki artık lüzumlu lüzumsuz her zaman ve her yerde yalan söylemekten zevk alır. Fakat esas itibariyle yalan bir menfaat için söylenilir ve itiyad ondan hâsıl olur. Edinmek istenilen menfaat eğer meşru ve bir kaideye tabi olursa yalan söylemeye lüzum kalmaz. Ancak aldatmaya, kandırmaya, yutturmaya lüzum hissedildiği zaman yalan söylemek ihtiyacı hâsıl olur. Mesela amele vazife başında iken nasıl ve ne mecburiyetle yalan söyleyebilir? O muayyen bir iş görüyor ve hafta nihayetinde gündeliklerini alıyor. Aldatacak, kandıracak kimsesi yoktur. Bunu yapsa yapsa müstesni ve tesadüfi olarak yapar. Fakat hangi meslek ve sanatta olursa olsun ister dükkancı ister müteahhit ister sarf veya komisyoncu olsun bezirgan işini yürütmek, müşterisini kandırmak için her an yalan söylemeye mecburdur. Ticarete kaide evvela para, sonra ahlaktır. İcabında ahlak paraya feda edilir. Fakat bir yalanla kazanması mümkün olan para asla feda edilmez, bazı tüccarın namuslu olması yani akdettiği bir mukaveleden caymaması ve sözünü yerine getirmesi yine menfaat iktizasıdır. Çünkü ahlaqsızlığı bu dereceye vardırırsa kimse kendisine itimat edemez. Münasebet-i ticariyesi sekteye uğrar ve kazancı azalır.

Ben iddia etmiyorum ki yalanın menbaı ticarettir. Hayır, insan başka bir münasebetle de yalan söyleyebilir. Fakat başkalarına âriz ve tesadüfi olan bu fenalık bezirgânlar için daima bir ihtiyaçtır. Hele alıcılarla satıcılar arasında mutavassıtlık eden simsarlar, dellallar ve komisyoncuların bütün sermayesi yalandır.

Doğrulukla iş görelim derseler aç kaldıkları gündür.

Ahlaki fenalıklardan biri de serserilik ve tembelliktir. Bazı kimseler kendilerine münasip bir iş bulmakta güçlük çekerler ve köyden köye, kasabadan kasabaya, memleketten memlekete hicret ede

ede nihayet meyus olur ve işi dilencilığe ve serseriliğe vururlar. Çalışmakla hayatlarını temine muvaffak olmadıkları için başkalarına bâr olarak yaşarlar. Bunlar çalışmaksızın yaşadıkları cemiyetin vücudu üzerinde fuzuli olarak buldukları için hayvan veya insanın kanıyla beslenen bit, pire, tah-takurusu gibi hayvancıklar kabilindedir. Hükümetler serseriliğin önünü almak için serseri nizam-nameleri yaptılar ve bu nizamnameler mucibince zabıta memurları rast geldikleri serserileri tevkif edip hapse tıkarlar. Bu neye benzer bilir misiniz? Kirli bir vücut üzerinden o fukaraları toplayıp bir kutuya atmaya! Fakat vücut kirli kaldıktan sonra kaç para eder? Bir gün sonra mahut hayvancıklar tekrar zuhur eder ve daha ziyade çoğalırlar. Serseriler adeta ayrı bir millettir. Geceleri geç vakit köprü atlarında, cami avlularında, sığıntılar arasında, kabristanlarda, ötede beride yatarlar. Gündüzleri caddelerde serbestçe dolaşırlar ve sair insanlar gibi yukarıdan aşağı gidip gelirler. Elleri, vücudu, üstü başı kirli olan bu evsiz barksız adamlar en mükemmel hastalık nakilleridir. Bundan maada sefalet, açlık onları hırsızlığa ve her türlü fenalığa sevk eder. Eğer cemiyetlerde bir taraftan çalışmak mecburi olsa ve diğer taraftan işler bir sınıf mütehakkim elinde bulunmayıp da her çalışmak isteyenin ihtiyacına kışada bulunsa şüphesizdir ki hiçbir serseri kalmaz. Zira tembel olan adam kendi ihtiyacının tazyiki, hem zabitanın takibatı ve hem istediği anda kuvveti ve bilgisiyile mütenasip bir iş bulmak hususundaki suhulet hasebiyle akıbet say'ı ü amele teslim-i nefis eder.

Yankesicilik, gece hırsızlığı ve bahusus kasa hırsızlığı serseriliğin mütekâmil ve faal nevileridir.

Düşününüz: Bir taraftan namuslu yahut hiç olmazsa öyle görünmekte menfaat gören adamlar cemiyete az çok faydeli işlerle meşgul iken bunlar mütemadiyen başkalarını soyamak, evleri, kasaları boşaltmakla meşguldürler. Zannetmeyiniz ki bunlar müterakim servetlerin gayri-meşru olduğu kanaatinden münbais bir adalet fikriyle hareket ediyorlar. Haşa! Adalet böyle tatbik edilmez. Kanunla, islahatla, muntazam ve umumi islahatla tatbik edilir. Hırsız mal ve para toplamak için bu mesleki ihtiyar etmiş bir bezirgândır. Küçük yalanlarla iktifa eden satıcılar oldukça büyücek yalanlar yutturan simsarlar, yalandan başka sermayesi olmayan Bursa dellalları, tatlı dille şundan bundan para dolandıran kimseler. Sonra işi daha serbestliğe vurup doğrudan doğruya sirkate cüret edenler ve nihayet yukarıda ta'dad ettiğimiz ve şekavete ve kasa hırsızlığına kadar varan mesalik-i rediye erbabı hep derece derece bezirgânlardır. Hepsî aynı aile efradındandır. Yalnız alınlarının teriyle çalışan amele, memurin, müstahdemin ve mütefekkirin o aileden değildir.

Ahlaki hastalıklardan bir tanesi vardır ki ona -eyvah!- bilhassa müptela olan çalışanlardır: Bu hastalık ayyaşlıktır.

Bu gün aşıkâr bir hakikattir ki müskirat namıyla satılan ve azı keyif getirip, çoğu insanı sarhoş eden içkiler sinirleri uyuşturur, mideyi, kalbi, ak ve karaciğerleri tahrip eder, kanı zehirler ama bu tesirat tedrici olduğu için birdenbire hissedilemiyor. Bunun için cahiller inanmıyor. Hâlbuki aklı erenler, gözü görenler için hakikat meydandadır. Bir ayyaşı yüzüne, burnuna, gözlerine, ellerine bakınız. Yüzünde kırmızı alametler var mı? Burnu şişkin mi? Gözleri donuk mu? Elleri titrer mi? Birde hekim olsanız da vücudunun dâhilindeki azayı muayene etseniz oradaki cerihaları, çıbanları, iğrenç halleri görseniz eminim ki bir daha rakıyı ağzımıza almayacaksınız. Fakat bunu kaç kişi düşünür? Hele amele arasında kaç kişi tatbik eder?

Umumiyetle halk akşamüzeri işi terk ettikten sonra biraz zevk etmek, işin yorgunluğunu unutmak, eğlenmek, def-i gam etmek ister. Akıllı olanlar faydeli eğlenceler arar. Akılsız olanlar faydeli faidesiz her türlü eğlenceye dalar. Zenginler pahalıya eğlenir. Fıkara ucuz eğlenceye gider. Halkın ekseriyeti hem fakir hem cahil olduğu için en ucuz ve keyifli eğlence olmak üzere içkiyi bulmuş. Ona iyiden iyiye sarılmış fakr u zaruretten naşi, basit bir vasıta-i zevk bulmak mecburiyeti olmasaydı bazı da tiyatroya gidecek, ailesiyle bir araba gezmesi yapacak, yüksek ve mütenevvi zevklerle gönlünü eğlendirecek ve çok zaman belki de asla meyhaneye gitmeyecektir. Bununla beraber cehalet olmasaydı tabii süfli şeylerden hoşlanmasa, terbiyesi ince ve yüksek olsaydı yine meyhaneye gitmez müskiratla vücudunu ve ruhunu zehirlemezdi. Heva-yı latif olduğu zaman ailesiyle veya arkadaşlarıyla gezmeye gitmek, sair zamanlarda müfit ve eğlenceli kitaplar mütalaa etmekle iktifa ederdi.

Bezîrgânlar Cemiyetinin Hastalıkları

Fakat sermayedarların her suretle hayat-ı umumiyeye hükmetmeleri bu acibûşekil cemiyet dâhilinde halkın ekseriyeti sefil ve cahil yaşıyor. Para mahrumiyeti ile fikir mahrumiyeti bir arada oldukça işret gibi hem sıhhati mahveden hem ahlakı bozan ve çok defa cinayete sevk eden, hân mân söndüren belaları yarım tertip kanunlar ve tertiplerle ortadan kaldırmak kabil değildir. İşret bütün tesirat-ı mazarrasıyla bugünkü sermayedar cemiyetinin vücuduna has bir hastalıktır. Tarihin hiçbir devrinde bu fena adet bu kadar mehalik ve umumi bir maraz halini almamıştı. Hiç hiçbir zaman: Ne kurun-i ulâ da Mısırlılar, Yahudiler, Yunaniler ve Asurlilerde ne kurun-i vüsta da Romalılar arasında işret bu kadar vâsi ve esaslı bir adet olmamıştı. Herkes evinde yahut ziyafette bulunduğu zaman içerdi. Bugünkü gibi şehrin her sokağında aynı zamanda yüzlerle kişiyi zehirlemeye muktedir rakılar, konyaklar, viskiler, romlar mağuş ve boyalı şaraplarla ve her türlü yakıcı ve öldürücü mayilerle mebhuz müesseseler yoktu. Doğrusu bu lütuf-ı âlülâli bezîrgânlığın terakkiyatına medyundur. Sermayedarlığın terakkiyatına medyun olduğumuz müesseselerden biri de kumarhanelerdir. Şehrin bazı evlerinde yemek yemeden yorganın altına girip açlıktan kıvranan masum aileler, çocukları dururken kulüplerde banknotlar elden ele uçuyor; sonbahar yaprakları gibi masaları örtüyor, haris eller uzanıp onları mütemediyen topluyor. Banknotların masaya düşmesiyle toplanması arasında ne facialar geçiyor! Biri sahib-i servet olurken diğeri iflas ediyor. Birinin felaketinden öteki kâşane-i saadetini inşa ediyor. Buna da medeniyet deniliyor anladınız mı arkadaşlar?

Sermayedarlığın kadını ne hale getirdiğini hiç sormayınız. Bu günün en fecayi meselesi budur. Sefalet ve cehalet erkeği meyhaneye ve her türlü fenalığa sevk ettiği gibi kadını da umumhaneye sevk ediyor. Kadın bu girdaba tabii bir surette düşüyor. Derebeylik devrinde muaşakalar eksariya saf ve samimi bir surette cereyan ederdi. Menfaata müstenid olanlar bile hususi ve temiz bir halde vukuu bulur ve hemen her vakit izdivaca müncer olurlardı. Bazen ufak tefek istisnalara tesadüf edilirdi. Fakat şimdiki gibi düzinelerle "sermayeleri" bir evde toplayan ve makine gibi muayyen bir ücret mukabilinde işleyen fuhşiyat fabrikaları yoktu. Düşününüz ki arkadaşlar bu umumhanelerin çoğuna "sermayeler" adeta amele olarak kaydediliyor. Çünkü iş o kadar vüsat peyda etmiş ki öyle bir müesseseyi idare etmek için hayli bir paraya malik olmak icap eder. Binaenaleyh otelin ve otel dâhilinde meziyet-i mükellef-i mefruşatın sahibi veya sahibesi işleyecek kadınları tabii amele gibi bazı şerait dairesinde istihdam eder. Bunlardan maada hususi odalarda çalışanlar ve bunlardan başka ötekine berikine mevkuten metreslik edenler hâsılı kocalarından nail olamadıkları elbise ve mücevheratı elde edebilmek hırsıyla gizlice öteye beriye gidip ırzlarını satanlar ve hâsılı münevver ve terakkiperver görünmek için sıkılmadan hatta kimseden gizlemeksizin randevulara gidenler, erkek avına çıkanlar. Bütün bunlar, bütün bunlar var ve pek çoktur! Hem zannettiğinizden fazladır aziz arkadaşlar.

Ahlaki hastalıkların mahiyet itibarıyla en müthiş cinayettir.

Gazetelerin vukuat-ı cinaiye sütununu okurken dikkat ettiniz mi? Sermayedarlığın müterakki olmadiğı yıllarda alelhusus şark memleketlerindeki binnisbe azdır. Sermayedarlığın çok terakki ettiği memleketlerde ise yevmi cinayetler binlere baliğ olur. Bu bir vak'adır.

Şarkta halkın muhtelif sınıfları arasında servet farkı Avrupa ve Amerika'da olduğu gibi değildir. Hele Anadolu'da bu fark o kadar ehemmiyetsizdir ki sahib-i servet olanlar bundan dolayı büyük bir gurur bile hissetmezler. Kahvede bir masa etrafında eşraftan Mahmut ağayı, demirci Hüseyin'i, bakkal Yorgi'yi, çiftçi Mustafa'yı, manufakturacı Hayim'i görürsünüz. Lakin Avrupa'da eşraftan Mahmut ağa lord bilmem ne olmuş kendi kulübünde vakit geçiriyor, demirci Hüseyin fabrika amelesidir, ötekilerde kısmetlerine göre ya küçük ya büyük bir şey olmuşlar. Herhalde sınıflar arasında mesafe pek büyüktür. Bir tarafta çok sermaye bir tarafta mazlum bir fakr ü zaruret var. Bunların yanında da deminden beri izah ettiğim fenalıklar insanların kalbinde öyle derin nefretler uyandırmıştır ki bu fena hislerle yaşayan kimseler için artık beşeriyet-i namusun, hayânın hiçbir kıymeti yoktur. Cinayeti meslek ittihaz etmişler, bu meslekte tecrübe ve maharet sahibi olmuşlar, tutulup idam edilinceye kadar onda sebat ediyorlar. Müterakim sermayeler işte böyle hırsları uyandırmış cinayette kahramanlık derecesinde adamlar yetiştirmiştir. Cemaat cinayetlere karşı kendisini müdafaaya

lüzum görüyor ve ona kanunlar cezalar tertip ediyor, polis, jandarma teşkilatı ve hapishaneler vücuda getiriyor. Bunlar filhakika bir derece kadar müdafaaı temin eder. Fakat aynı zamanda fiil-i cinayeti, caniler sınıfını ibka eder lağv etmez. Ruhu cinayete mütemayil olanlar bu teşkilat-ı tedafüyyeden ihtiraz etmiş olsalardı şimdide kadar bilhassa garp memleketlerinde bu fenalığın hiç eseri kalmazdı.

Demek ki bir menbaı vardır. İşte bu menbaı sermayedarlıktır. Çünkü insan canı olarak doğmaz. Bazı ailelerde öyle irsi haller varsa da bu bir tereddidi yani bir düşkünlüktür. İnsan asliyesi de işret, terbiye gibi içtimai müessirlerdir. Sermaye hem sefaleti idame ediyor hem hırsı davet ediyor. Bu muzaaf tesirden netice olarak derece derece ahlaksızlıklar ve nihayet cinayet çıkıyor. Bundan daha bedihi bir hakikat olamaz.

Sırf İçtimai Hastalıklar

Mahiyeten içtimai olmakla beraber insanın vücudunda veya ruhunda hükümferma olan illetleri bundan evvelki bahislerde anlattım. Bu makalede izah edeceğim hastalıklar doğrudan doğruya insanın bedeni veya ahlakiyla alakadar olmayıp cemiyette bir hareket veya bir yokluk suretinde tecelli eder ve insanlar dolayısıyla gerek ruhen ve gerek bedenlen müteessir olurlar. Mesela asayişsizlik içtimai ve siyasi mücadelattan mütevellid inkıta-i münakalat, pahalılık, iktisadi muvazenesizliklerden mütevellid buhranlar hâsılı bazı sınıflarda daimi açlık, milletler arasında muharebeler. İşte bunlar birer illet-i içtimaiyelerdir.

Ben asla tasvir edemem ki serserilerin, ahlaksız ve canı adamların mütemadi ve faal surette iş gördüğü bir cemiyette asayiş ve emniyetin tamamen takriri kabil olsun.

Kezalik gerek münakalat ve istihsalatta gerek istihsalat ve umur-ı maliyede husule gelen buhranlar bugünün zaruri bir hastalığıdır. Çünkü sermayedar amelenin hakkını yemeksizin servetini idame edemez. Bu böyle olunca sermaye ile sa'y ü amel arasında mücadele, mübareze zaruridir. Mücadelet buhranları tevellüd eder.

Ve mesele-i mühime halledilmedikçe pahalılığı, yokluğu, açlığı izale etmek kabil değildir.

Muharebelere gelince: Malumdur ki bugün muharebeler ticaret için yapılıyor. Sermayedarlık bâki kaldıkça bu usul devam edecek ve cemiyet-i beşeriye fecaatlerden, felaketlerden kurtulamayacaktır.

Acaba muntazam yani hasta olmayan bir cemiyetin esasları ne olmak lazım gelir?

İçtimai hayatın esası yaşamaya lazım olan mevadı yapmak ve bu mevadı kullanacak olanlara tevcih etmektir. Bu işlerden birincisine "istihsal" ikincisine "tevzi" denilir. Birincisi de çalışmakla olur. İkincisi de yapılan mevaddan istifade etmek isteyen ya istihsalde ya tevzide çalışmalıdır. Ya tarlada, ya maden ocağında, ya fabrikada ya nakliyatta, ya mağazada veyahut bunların işleyebilmesine muktezi banka, daire-i devlet vesaire gibi müesseselerde iş görmelidir. Fakat bu işi gören adamın mevad-ı müstahsileden istifadiyeye hakkı olmalıdır. Aç, çıplak, hevayic-i zaruriyeden mahrum kalmamalı, binaenaleyh istihsal ve tevzi teşkilatı ona göre olmalıdır.

Cemiyette herkes çalışır ve herkes çalıştığından müstefid olursa fenalık kökünden kesilmiş olur. Bu hale adaletten umuma elleseyiye tevzii ve inzibatın ciddi surette temini keyfiyetleri inzimam ederse intizam-ı içtimaiye büsbütün tesis ve tespit edilmiş olur.

Bu kitabın iptidasından buraya kadar tarif ettiğim emraz-ı içtimaiyenin çare-i tedavisi layuadd ve layuhsa ulema ve mütehasıslar tarafından aranılmıştır. Bedeni ve müstevli illetlerin izalesi için

Bezîrgânlar Cemiyetinin Hastalıkları

hekimler çalışmışlar ve bu yolda pek mühim neticeler istihsal etmişlerdir. Büyük keşfiyata muvafak oldular ve kütüphaneler dolusu kitaplar telif ettiler. Bununla beraber bu hastalıklar elyevm zaman zaman her memlekete saldırtıyor ve azim tahribata sebebiyet veriyor. Anlaşıyor ki bu işte hekimliğin büyük bir münasebeti varsa da esasında hekimlikten gayri bir meslek ve marifete ait meseleler vardır. Eğer öyle olmasaydı mevzubahsimiz olan illetler tababetin daimi mübarezatına rağmen elan ötede beride hüküm sürmezdi ve ara sıra vasi mikyasta salgınlara kuvvet bulamazdı.

Ruha ait hastalıklar içinde ilm-i ahlak ve hukuk mütehasısları birçok nazariyeler tertip ettiler. Şüphesiz düşündükleri şeylerin çoğu doğrudur ve faideden hâli olmamıştır. Lakin işte görüyoruz: Ulemanın yüzlerce binlerce müellefatı, mahkemeler, kanunlar her türlü teşebbüsât-ı hayriye ve tedabir-i zecriye ahlak-ı umumiyeyi islah edememiştir. Bunun da sebebi şudur ki meseile yalnız ilm-i ahlak ve hukuk mütehasıslarının usulleri ve nazariyeleriyle halledilebilecek bir mahiyette değildir. Daha şamil ve umumdur. Binaenaleyh vasi bir nazarla bakmak ve ona göre bir çare aramak lazım gelir.

Sırf-ı içtimai dediğimiz ve kâh iktisadi buhranlar, kâh siyasi buhranlar tarzında hükümran olan hastalıklar için dahi bir taraftan iktisadiyyun diyer taraftan siyasiyyun uzun uzadıya düşünmüşler ve türlü türlü fikirler beyan etmişleridir. Hatta bu hususta icraata dahi girişerek hem muvazene-i iktisadiyeyi teminetmek, hem muharebe yerine beynelmilel muhakeme usulünü vaz eylemek üzere teşkilat-ı mahsusa vücuda getirdiler ve buna dair muahedat-ı beyneddüvel akdettiler. Fakat bütün bunlar tesirsiz kaldı. Ne iktisadiyatta ve ne siyasiyatta muvazene tesis edilebildi. Buhran ve muharebe hala devam ediyor. Meseileyi etrafiyla ve mahiyet-i hakikiyesiyle ilk defa olarak tedkik ve tâmik eden sosyalistlerdir.

Sosyalistler diyorlar ki cemiyetin duçar olduğu bütün felaketler ve intizamsızlıklar hayat işlerinin (sosyal) yani içtimai bir nokta-i nazarla değil hususi ve şahsi nokta-i nazarla tedvir edilmesinden ileri gelmektedir. Hayat işlerinin istihsal ve tevzii olmak üzere ikiye ayrıldığını yukarıda beyan etmiştim. İstihsalin müesseseleri toprak, maden ocağı ve fabrikadır. Tevzii müesseseleri vesait-i nakliye, mağazalar ve bankalardır. Yani ya bir takım eşhas veya bir takım müstakil ve hususi şirketler tarafından idare ediliyor. Hâlbuki deruhte ettikleri vazifeler hususi değil içtimai ve umumdur. Bir memlekette fabrikaların ve maden ocaklarının, nakliyatın işleyip işlememesi hayat-ı umumiye ye talik eden bir meseledir. Ziraatta bir sekte-i arız olursa bütün millet müteessir olur. O halde herkesin hayat-ı umumiyeye müteallik bir vazifeyi deruhte edip de hususi bir nokta-i nazarla, şahsi bir menfaatle hareket ettiği bir cemiyette teşviş ve intizamsızlık olacağı bedihi değil midir? Cemiyetin hayatına doğrudan doğruya tâlik eden müesseseler içtimai bir hale ifrağ edilirse mesele büsbütün değişir. O zaman gerek istihsalatta, gerek tevziatta umumi ve binaenaleyh vâhid bir nokta-i nazar hâkim olacağı cihetle onları teşkil eden müesseseler arasında bir ahenk temin etmek kabildir. Teşkilatın ruhu umumun ihtiyacını tatmin cihetine mâtuf olur. Ve bugün bütün ayrılıkları, bütün kin ve nefretleri, bütün hırsları, ahlaksızlıkları tevlied eden haller bu yolda ıslahat icra edildikçe tedricen zail olur. Yavaş yavaş bir gün, bir saadet günü gelirken cemiyet yalnız bezîrgânların değil, bütün milletin cemiyeti olur.

Nüshası 5 kuruştur.

Babîâli Caddesi

-Eskon Papazyan Matbaası-

İştirakiyyenin Anlamı: 19. Yüzyılda Arapların Sosyalizme Bakışı*

Murad Mecdi Vehbe

Sosyalizm sözcüğü Avrupa dillerinde görece yakın tarihlidir. İlk olarak Robert Owen'ın ve Fourier'nin toplum hayatını yeniden düzenlemeye yönelik sistemlerini adlandırmak üzere 1830'larda karşımıza çıkar. Ancak o zamandan bu yana terim muhtelif anlamlar kazanmıştır ve artık konuşanın kastettiği anlamı kesin olarak verebilmesi için önüne birtakım sıfatların eklenmesi gerekmektedir: demokratik sosyalizm, nasyonal sosyalizm, Hıristiyan sosyalizmi, Fabyan sosyalizmi, devrimci sosyalizm gibi. Sosyalizm iddiası taşıyan ideolojiler aşırı sağdan, ılımlı bir işçiliğe ya da toplumsal yaşamı tümünden değiştirmek isteyen bir devrimciliğe kadar çeşitlenebilmektedir.

Sosyalizm sözcüğünün çağrışım çeşitliliği Arap dünyasında da mevcuttur. (*İştirakiyye* olarak tercüme edilen) sosyalizm geniş bir içeriğe sahiptir. Örneğin 20. yüzyılın ortalarında terim Mısır'da solcularca, liberal anayasacılarca, Vefd, Kutla, Vatan partileri ya da kripto-faşist Genç Mısır Partisi gibi partilerin üyelerince ayırım gözetmeksizin kullanılmaktaydı.¹ Bilahare sözcüğün muhtelif çağrışimleri arasında anlam ayırımına gidilmesi gerekti. Örneğin Hz. Muhammed'in Medine'de uyguladığı rejime de *İştirakiyye* deniyordu. Bana kalırsa bu yorum en iyi biçimde Şevki'nin şu dizelerinde ifade edilmiştir:

Ey Muhammed sen ki imamısın sosyalistlerin
Şu müfrit insanlar ne derse desin

Daha sonraki yıllarda *İştirakiyye*, kastedilenin evrensel bilimsel sosyalizmin Arap dünyasına uygulanışı mı yoksa Marksist olmayan bir Arap sosyalizmi mi olduğuna bakılarak *arabiyye* sözcüğü ile beraber de kullanılmaya başladı. Daha yakın bir zamanda Mısır Arap Cumhuriyeti anayasasının 1. maddesi Mısır'ın "demokratik sosyalist" (*İştiraki dimuqrati*) bir hükümet sistemine sahip olduğunu bildirmişti. Bu türden bir sosyalizm ekonomide özelleştirmeyle ve ABD ordusu ile yapılacak askerî anlaşmalarla çatışır görünüyordu.

İştirakiyye terimi, görüldüğü üzere Arapçada da diğer dillerde olduğu gibi muhtelif gönderimleri olan bir içeriğe sahiptir. Anlaşılan o ki birkaç anlam katmanı kazanmış olan terimin her bir anlamının ayrı tarihsel öncülleri ve kullanıcıya göre değişen çağrışimleri bulunmaktadır. Bu çalışma terimin bir arkeolojisini sunmayı amaçlıyor.

Etimoloji: İslamî Köken

Kahire'deki Arap Dili Akademisi 1934 yılında Arapçada 'kapalı t' denen müenneslik (dişillik) işaretini taşıyan nesep ekinin (-iyye) bir köke eklenmesiyle yeni bir sözcük gövdesinin türetilbildiğini tasdik ediyordu; buna göre *cumhuriyye* hükümet biçimi cumhuriyet olan bir

* Wahba, Mourad Magdi. "The Meaning of Ishtirakiyah: Arab Perceptions of Socialism in the Nineteenth Century." *Alif: Journal of Comparative Poetics* 10 (1990): 42-55. Translated with permission.

¹ Rober Tignor "Equity in Egypt's Recent Past: 1945-1952", Gouda Abdel Khalek ve Robert Tignor (ed.), *The Political Economy of Income Distribution in Egypt* (New York: Holmes and Meier, 1982) içinde, s. 31.

İştirakiyyenin Anlamı

ülkeyi, *ıştirakiyye* ise *ıştirakı* (yani ortaklığı) yaymak isteyenlerin teorisini ve bu teorinin pratiğe geçtiği bir toplum biçimini kastediyordu.² Bu türden sözcük türetimi yeni olsa da *ıştirakiyyenin* *ş-r-k* biçimindeki kökü eskiye dayanır. Bu eylem kökü ortaklık düşüncesiyle ilgili muhtelif anlamları işaret edebilir: çok tanrıcılık, çok eşlilik, şirket, Aşai Rabbanı ayini gibi.³ *Tacu'l-Arus* ve *Lisânu'l Arab* gibi eski Arapça sözlüklerde iki farklı örneğe rastlanır. Bunlardan ilki bir hadistir: “İnsanlar suda, ateşte ve toprakta ortaktır.” İkinci örnekte Emevi halifesi Ömer bin Abdülaziz’in Yemenlilerin toprağı ortaklaşa sahiplendiklerine dair aktardıklarıdır:⁴

Ş-r-k kökü Arap yarımadasında İslam’dan önce de mevcuttur. İki olası anlamı vardır: olumsuz bir çağrışımla çoktanrılığa, olumlu bir çağrışımla ise bir tür doğa yasası olarak, hayatın su, ateş, toprak (barınak) gibi müşterek ihtiyaçları üzerinde ortak mülkiyete işaret eder. Ortak mülkiyet fikri İslam öncesi dönemde Yemen’de mülkiyet haklarının yasal düzenlenişinde de görülebilir. Hicret’ten sonra bir tür ortak mülkiyetin ve toplumsal servetin müşterek harcanmasının Mekkelilerle Ensar arasında yaşama geçirildiği görülür.

Yedinci yüzyıl gibi erken bir dönemde *ş-r-k* kökünün ortaklaşma ile ilişkilendirildiği anlaşılıyor. Ne var ki terimin Peygamber’in önyak olduğu düzene atıfta bulunan olumlu çağrışımlarının Avrupa sosyalizmi ile ilk karşılaşmaların yaşandığı 19. yüzyıl itibarıyla değişmeye başladığını görüyoruz.

İlk Karşılaşmalar

Avrupa’da yeni filizlenmeye başlayan sosyalist düşünce ile Osmanlı İmparatorluğu’nun tanışması oldukça erken bir döneme rastlar. 1845 gibi erken bir tarihte İzmir valisi bir İngiliz ziyaretçisine el koyduğu bir belgeyi gösterir, belge “yakın tarihte Paris’te basılmış sosyalist bir bildiri”dir.⁵ Üç yıl sonra 1848 Devrimi’nin ardından gelen baskıdan kaçarak İstanbul’a gelmiş bir Macar, açtığı kitabevi kanalıyla, Genç Osmanlılara “Avrupa’da çıkan en son bilimsel incelemeleri ve siyasal broşürleri temin etmektedir”.⁶

Bu temaslar her ne kadar sınırlı olsalar da 1861 basımı bir İngilizce-Türkçe sözlükte madde başı olarak sosyalizmin yer almasını gerekli kılacak önemdedirler. Bu, sosyalizmin (*ıştirak-i emwal* - malların ortaklığı) tanımlanmasında eylem kökenli bir ad olan *ıştirak* sözcüğünün ilk kez kullanıldığı örnektir Türkçede.⁷

1848 devrimlerinin Arap zihninde çok yankı bulmadığı anlaşılıyor. 1848 yılında Paris’te Saint Michel Bulvarı, 97 numaradaki Mısır askerî misyonunda ikamet etmekte olan müstakbel tarihçi ve roman yazarı Mübarek Ali Paşa büyük oranda otobiyografik olan ve esasen Fransız âdetlerinin anlatıldığı romanı *Alameddin*’de Haziran günlerinden hiç söz etmez. Askerî misyonun diğer üyeleri de kelimenin tam anlamıyla kapılarının önünde cereyan eden olaylarla ilgili olarak aynı biçimde suskundurlar.⁸ Mısır’a Paris’ten gönderilen bilgi notlarında sosyalizm bahsi hiç geçmez. Mısır ile Osmanlı arasındaki karşılıklı şüphelere binaen Avrupa’daki karışıklıklara dair haberleri de içeren Osmanlı basımının Mısır’da dikkatle incelendiği düşünüldüğünde bu durum oldukça tuhaftır. Şu halde, Paris misyonu üyelerinin sansür korkusuyla -nihayetinde söz konusu olan bir askerî misyondur- siyasi gelişmelerden söz etmekte isteksiz oldukları varsayılsa bile, Kahire’de

² Muhammed Şevki Emin’le görüşme, Arap Dili Akademisi, Ekim 1986

³ Örneğin krş. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, J. Milton Cowan, ed., (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1961).

⁴ Krş. *Tac el-Arus*, Ş-r-k maddesi.

⁵ C. MacFarlane, *Turkey and Its Destiny*, (Londra: John Murray, 1850), aktaran Şerif Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas* (Princeton: Princeton University Press, 1962), s. 195.

⁶ Ş. Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought*, s. 195.

⁷ J.W. Redhouse, *Lexicon of English and Turkish*, Bernard Quaritch, (Londra: 1861), “socialism” maddesi, s. 695.

⁸ Anouar Louca, *Voyageurs et écrivains égyptiens en France au XIXème Siècle* (Paris: Didier, 1970), s.103.

1848 olaylarına dair Türklerin bildirdiklerinden bir şekilde söz ediliyor olması beklenirdi. Yine de büyük bir sessizlikle karşı karşıyayız; üstelik bütün bu sessizlik Saint-Simoncuların yaşamak için seçtikleri bir ülkede cereyan ediyor.

1848 devrimleri, adı ironik bir biçimde *al-Moubacher: Le Porteur de Bonnes Nouvelles* (Mübaşir: İyi Haberler Ulağı) olan ve Arapça yayınlanan Fransız Cezayir'i menşeli gazetesinin 30 Haziran 1849 tarihli nüshasında ancak üstünkörü bir şekilde anılıyordu. Bu tarih olaylar yatıştıktan tam bir yıl sonrasıydı ve haberde hâlâ devrimciler “şer ehli” olarak anılıyor ve “Paris ve Lyon’da fesat çıkarmakla” suçlanıyorlardı. 1848 devrimlerine yapılan üstünkörü gönderimler ve sosyalizmden hiç söz edilmeyişi bu örnekte cehaletle açıklanamaz. Cezayir 1848 yılında bir Fransız sömürgesiydi ve *Le Porteur de Bonnes Nouvelles* devrimden önce idari genelgeleri ve resmi ziyaretleri haberleştirirken hiç sorun yaşamıyordu.

1871 Paris Komünü

1848 devrimlerine ilişkin haberlerin nispeten ihmal edilışı Arapçada sosyalizmin ele alınmasını 19. yüzyılın ilk yarısı boyunca engellemiş gibi görünüyor. Ne var ki bu ihmal 1871 Paris Komünü’nün basında geniş yer bulmasıyla giderilmiştir. Arap basınında Komün’le ilgili yayınlanan haberler Arap yazarlarını Fransa’da savaşan unsurların ideolojisi üzerine kafa yormaya ve bir fikir olarak sosyalizmin içeriğini daha belirgin biçimde tartışmaya itmiştir.

1848 devrimleri ihmal edilirken Komün’e basında nispeten daha geniş yer ayrılması kanımca iki nedene dayanıyor.

Birincisi, 1860’lardan önce bağımsız bir Arap haberciliğinden söz etmek mümkün değildi. İlk olarak Napolyoncu kampanyanın akim kalmış yayını *Tenbih* vardı, onu 1828’de yayına başlayan ve dış haberlerden ziyade yasa ve kararname içerikli *el-Vaka’i el Misriyye* takip etti. Dış haberler, düzenli olmamakla birlikte, 1860’lardan sonra⁹ üç gazetede verilmeye başlandı: *Vadi el-Nil* 1866’da Kahire’de yayınlanan *Le Nil*’in Arapça versiyonu idi. Fransızca orijinali gibi o da verdiği haberleri Avrupa gazetelerinden yapılan çevirilere ve yine Avrupa’dan gelen telgraflara dayandırıyor. Her iki gazete de yeni filizlenmekte olan milliyetçi siyasette etkindi. Nitekim, Nubar Paşa anılarında *Le Nil*’in Fransız yazarlarından “*ces messieurs les meneurs*” [“bu elebaşı baylar”] diyerek söz eder;¹⁰ gazetesinin editörünün Louis Blanc’ın 1848’den sonra Fransa’dan sürülmüş olan kardeşi Charles Blanc olduğu düşünülürse şaşırtıcı bir suçlama sayılmaz bu. Charles Blanc Kahire’de sosyalizme aşına yegâne kişi değildi; 1869’da Süveyş Kanalı’nın açılışını haberleştirmek üzere görevlendirilen *Le Siècle*’in dış haberler muhabiri bir Garibaldiciydi.¹¹ Charles Blanc’ın ya da 1869’da *Le Siècle* için çalışan Louise Colet’nin Mısırlı gazeteci ve aydınlar üzerinde etkili olup olmadıkları konusunda ancak tahminde bulunulabilir. *Vadi el-Nil* Komün’ün kuruluşuna denk gelen günlerde, 1871’in Mart ayında yayınına son verdi. Bu nedenle sosyalist fikirlerle ilgili tartışmalar noktasında kısıtlı bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Editörü Ebussuud Abdullah Efendi, Tahtavi’nin öğrencisiydi ve Mübarek Ali Paşa ile teşriki mesai içindeydi. Ebussuud Fransızcadan çeviriler yapıyor ve çeviri bölümünü bizzat idare ediyordu. Buradan yola çıkarak Fransa’da o tarihte mevcut olan entelektüel akımlarla temas etmiş olduğu tahmin edilebilir. *Vadi el-Nil*’de yazdığı başyazılardan onun Paris’in topografyasına olduğu kadar Fransa’nın siyasi güçlerine de aşına olduğu anlaşılmaktadır.

Doğru Akdeniz ve Mısır’a batıdan gelen fikirlerin aktarılmasında önemli rolü olan bir ailenin üyesi olan Salim Bustani’nin sahibi ve genel yayın yönetmeni olduğu bir başka haftalık gazete, Beyrut’ta *Cinan* adıyla yayımlanıyordu.

⁹ Sultan Abdülaziz döneminde çıkarılıp basını özgürleştirmeye hizmet etmiş olan yasanın etkisi bu bağlamda anılmalıdır.

¹⁰ Mirrit Boutros Ghali, ed., *Memoires de Nubar Pacha* (Beyrut: Librairie du Liban, 1983), s. 394.

¹¹ J. M. Carre, *Voyageurs et écrivains français en Egypte*, 2. Cilt. (Kahire: IFAO, 1956), s. 313.

İştirakiyyenin Anlamı

Komün iktidarı boyunca da yayınlanmış olan *Cinan* haber ve makalelerini muhtelif kaynaklardan temin ediyordu: Londra menşeli *The Times*, Versaillais gazetesi *La Situation* ve Komünarların sesi *Le Cri du Peuple*.

Üçüncü bir gazete de İstanbul'da Ahmed Faris Şidiyaq adındaki bir Suriye-Lübnanlı tarafından çıkarılıyordu: *Cevayib* (Haberler). Hourani'ye göre: "*Cevayib* gerçekten de kayda değer ilk Arapça gazetedir, ilk kez Arapça yayınlanan bir gazete Arapçanın konuşulduğu her yere dağıtılmakta ve dünya siyasetindeki meseleleri ele almaktadır [...]". Hourani, C.M. Doughty'nin bu hususta şunları söylediğini aktarıyor: "[...] gazete Arapçanın kullanıldığı bütün ülkelerde mevcut. Bombay'da Necd emirliğinin ticaret evlerinde bile buldum."¹² *Cevayib*'in editörünün 1848 yılında Yeni Ahit'in çevirisine yardım etmek üzere İngiltere'de bulunduğunu ve onun Paris Komünü günlerinde cari olan fikirlere dair oluşturduğu kanaatin büyük ölçüde *Elçilerin İşleri*'nde tariflenen ilkel komünizmle ilgili kavrayışından nasıplendiğini biliyoruz.

Sosyalist fikirlerin Avrupa'da olduğu gibi Arap dünyasında da tartışılmaya başlanmasının ilk nedeni bir takım Arapça süreli yayınların 1860'larda ortaya çıkışıdır. İkinci neden ise kanımca Paris olaylarının Fransa-Prusya savaşı tırmanırken cereyan etmiş olmasıdır. Savaş hakkında, Paris'te olan bitene değinmeden haber yapmak zordu. Komün'e ilişkin bazı haberler bu nedenle zorunlu olarak veriliyordu ve bu haberlerde olayların başkişilerini harekete geçiren fikirlerin de sunulması bir zorunluluk arz ediyordu.

Salim Bustani'nin gazetesi *Cinan*, Komün'ün ilanına öngelen Fransa-Prusya savaşına dair haberleri Londra'da yayınlanan *Times*'tan alınılıyordu. Dolayısıyla savaş haberleri çeviri idi ve hassaten *Cinan* okurlarının aşına oldukları bir konuya ilişkindi. İki askerî güç savaşıyor ve yenilen tarafta bir hükümet değişikliği yaşanıyor. Salim Bustani bir noktada haber çevirisi yapmayı bırakıp *hulasa siyasiyye* (siyasi özet) başlıklı köşesinde Komün'ü ve olan biteni yorumlamaya başlamıştı:

Paris'in aralarında ayaktakımından da hayli kimsenin bulunduğu kimi sakinlerini itaatsizliğe iten neden rahatlıktan yoksun bulunmalarıydı. Bu insanlar barışın ve düzenin ortadan kaldırılmasını kışkırtıp mevcut hükümeti ve ondan yana olan meclisi lağvetme işinde sadece kızıl parti diye adlandırılan devrimci partiden destek gördüler. Bunlar birleştiler ve refahta ortaklık (*ıştirak*) talep eden kızılar diye anılır oldular. Bunlar bir hayli celallendiler ve Montmartre'daki toplara el koydular [...] Maksatları bir komün (kentsel birlik, *cemiyye belediyye*) vs. teşkil etmektir.¹³

Bustani açık komünar-karşıtı fikirlerine rağmen devrimin sempatzanı olan kaynaklardan beslenen yegâne Arap gazeteciydi. *Journal Official*, *cemiyye belediyyenin* lehine olarak çevrilmişti, *Jules Valles*'nin *Le Cri du Peuple*'i ise Bustani'ye devrimi tarif edip Komün'ü şehir meclisi olarak andığı makalesi için gereken malzemeyi sağlıyordu.

Şurası yeterince açık görünüyor ki Bustani'nin 1871 olaylarını tariflerken kullandığı terminoloji net değil. Kesinlikten yoksunluk, benzer biçimde Bustani sosyalizm sözcüğünü çevirirken değil belki ama Arap okurlar için sözcüğün içeriğini aktarırken de karşımıza çıkıyor. Nitekim Louis Blanc'tan "ılımlı olmayan cumhuriyetçi parti"nin (*hizbu'l cumhuriyye gayru'l mu'tedile*) lideri olarak söz ediliyor.¹⁴ *Cinan*'da yayınlanan -bu kez Bustani'nin ortağı Antun Sabbagh tarafından yazılmış- başka bir başyazı sosyalist partiyi "para ve mülkte genel ortaklık partisi" (*hizbu'l-ıştiraku'l 'amm fil mel vel emlak*) olarak anıyor.¹⁵ Her iki başyazı da Fransız siyasetine aşına olunduğunun göstergesi ve her ikisinde de *ıştirak* sözcüğü sosyalizmi tanımlamakta kullanılıyor.

¹² A.H. Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age: 1789-1939*, (Londra: Oxford University Press, 1962), s. 98.

¹³ *Al-Jinan*, cilt VIII, 15 Nisan 1871, s.351-353.

¹⁴ *Al-Jinan*, cilt VIII, 15 Nisan 1871, s. 357.

¹⁵ *Al-Jinan*, cilt VIII, Şubat 1871.

Vadi el-Nil'deki makaleler de yabancı basına dayanıyor ancak bunların kaynağı daha ziyade *Le Nil*. *Vadi el-Nil*'in editörü Ebussuud tereddüt içinde gibi görünüyor: Nitekim, Komün'e (üstü örtülü de olsa) taraftar olan makaleleri çeviriyor. Bu tercihin anlamı bilhassa komünarların görüşlerini Parislilerin çoğunluğunun görüşleri olarak andığında açığa çıkarıyor: “ünlü şehrin halk hükümetine meyyal olan sakinleri”.¹⁶

Yine de Ebussuud hiçbir yerde komünarların görüşlerini anlatmaya, hatta onlara gönderimde bulunmaya kalkışmıyor. Nitekim Paris'te yaşanan askerî hareketliliğe dair detaylı bir anlatım olduğu halde siyasi fikirlere yapılan yegâne gönderimde seçim için yarışan partiler “ılımlı cumhuriyetçiler, durumu eskiden olduğu haliyle korumak isteyen muhafazakârlar” vs. biçiminde tanımlanıyor. Başka bir sayıda meclis adayları “meşruiyetçiler, cumhuriyetçiler ve ılımlılar” diye anılıyor.¹⁷ Sosyalistlerden söz edilmemesi göze çarpıyor; üstelik Louis Blanc'ın sürgündeki kardeşinin yazdığı makalelerin çevirisine dayanan bir gazete bu.

Üçüncü bir gazete ise Komün'e ve sosyalistlere yönelik tutumunda çok daha net. Sözünü ettiğimiz gazete Ahmed Faris Şidiyaq'ın İstanbul'da yayınladığı *Cevayib* gazetesi. *Cevayib* Komün'ün amacı ve ideolojisine dair tartışmaları karşıt bir yerden de olsa içeren tek Arap gazetesi oluyor.

Cevayib'de yer alan haberler *Reuters* ajansına dayanıyor, bunları Şidiyaq çevirip yorumluyor. Komün ortaya çıkınca Şidiyaq Paris ayaklanmasının Fransa'nın Almanlarca işgaline karşı direnişi ile ilgili haberlerden daha önemli olduğu çıkarımında bulunuyor:

Kızıl cumhuriyetçilerle hükümet arasında yaşanan çarpışmalar bizim için Fransız askerleri ile Alman askerleri arasında Paris kuşatması sırasında yaşanan çarpışmalardan daha önemli.¹⁸

29 Mart tarihli başyazıda *Cevayib*'in editörü Salim Şidiyaq Efendi “bu parti”nin üyelerinin “zenginlerin evlerini, dükkânlarını ve hükümet binalarını” ele geçirdiğini anlatıyor. Talepleri “mülk sahiplerinin mülkünü paylaşmak (*müşareket un-nas zuw'il emlak fi emlakihim*) ve mülkte ortaklık anlamına gelen bir komün kurmak”tır.¹⁹

Şidiyaq'ın makaleleri arasında belki de en şaşırtıcı olan Komün'ün Lyon ve Marsilya'ya yayılışını anlattığıdır. Komünarların doktrini makalede “ortaklık yolu” (*tarikatu'l iştirak*) olarak çevrilmiştir; bu, bugünkü *İştirakiyye*'ye en yakın ifadedir. Bu makalede Garibaldi'nin oğlunun 'République Sociale'in (*cumhuriyye 'umumiyye*) kurulması için verilen kavgada yer aldığı haber verilir ve Komünarların Enternasyonal'le olan ilişkisi aktarılır:

Enternasyonal kelimesinin beynelmilel demek olduğunu söylemiştim. Bununla kastedilen onların bütün uluslara birden ırk ya da doktrin farkı olmadan sadık olduklarıdır ancak bu birliğin üyeleri sadece zanaatkarlar ve işçilerdir. Biraraya gelmeleri kendi çıkarları için, kraliyetler karşısında konumlarını güçlendirmek içindir.²⁰

Makalenin en ilginç kısmı sosyalist fikirlerin Arap okuyucu için çevrilmeye çalışıldığı yerlerdir. Sosyalizm, *Elçilerin İşleri*'nin (dördüncü bölüm) örneği izlenerek mülkte ortaklaşmak olarak anılır. Ardından *Elçilerin İşleri*'nde geçen Hananya'nın hikâyesi detaylıca aktarılır.²¹ Sosyalizm ve -İslam olmasa da- din arasında kurulan bu bağ Arapların sosyalizm algısının sabit bir özelliği olmuştur hep.

¹⁶ *Majallat Wadi al-Nil*, 29 Cemaziyülevvel 1287 A.H (26 Ağustos 1870), s. 5 (Concorde Meydanı nümayişine dair haber)

¹⁷ *Wadi al-Nil*, 27 Zilhicce 1287 A.H. (18 Şubat 1871) s. 3. İkinci alıntı: 14 Şubat 1871 tarihli sayı, s. 7.

¹⁸ *Al-Jawa'ib*, 26 Mart 1871, No. 509, s. 1-2: başyazı (*cumle siyasiyye*)

¹⁹ a.g.e.

²⁰ a.g.e., 24 Mayıs 1871, s. 3.

²¹ a.g.e., s. 2. Sonradan Müslüman olmuş Şidiyaq'ın Yeni Ahit'i 1840'larda Arapçaya çevirdiğini not edelim.

İştirakiyyenin Anlamı

Yukarıdaki alıntılardan Arap gazetecilerin ikilemini anlamak kolaydır. Fransızların iç meselesi olarak Komün'e karşı nesnel bir konum alıp yanısıra her devrimin ardından gelen bir durumu tekrarlayarak normal yaşamı sekteye uğratması ve mülkü tahrip etmesi kınanmalı mı, yoksa devrimin nasıl sonuçlar doğurduğuna bakılmadan *el-iştirak fil-emwal* (malda ortaklık) eleştirilmeli mi? Belki de sadece Şidiyaq geçmişe atıfta bulunarak buna bir çözüm bulmuş oldu. Böylece Şidiyaq artık kanlı mücadelenin, ortadaki fikirlere ilişkin konum almaksızın, sadece *fitnenin* anlatımına girişebilirdi. Bu olanlar Hıristiyanlara hastı ve onların tarihlerindeki vakalarla ilgiliydi.

Yine de Şidiyaq'ın konumu Komün'ün yorumlanmasında İslam'ın bilinçli bir yapışöküme uğratılmasına dayanır. İslam'dan söz etmeyerek *iştirak* sözcüğünü bizim daha önce bu metinde göstermeye çalıştığımız gibi İslamî içeriğe sahip *ş-r-k* köküne bağlamayı da ihmal etmiş olur.

Tarihte İştirakiyye

Eğer Komün'e dair mevcut değerlendirmelerde Arap okuyucu için sosyalizmin yorumlanmasında zorlanılmışsa bu, gazetecilerin cehaletinden değildir. Yabancı kaynaklara Arapların 1870'lerin başlarında düzenli olarak ulaşabildikleri anlaşılıyor. Ayrıca, Arap gazeteciler ya 1848 mültecileri ya kendilerinin çıktıkları dış geziler ya da örneğin Kahire'dekiler gibi sosyalist fikirler serdeden yabancı gazeteciler yolu ile sosyalist fikirlere kısmen aşına idiler. Sosyalizm konuşmak yönündeki gönülsüzlük ya da sosyalist fikirleri Hıristiyanlık geçmişine nispet etmek siyasi bir tartışmadan kaçınmanın göstergesi gibi duruyor. Komün geçmişte kaldıktan itibaren artık bu konular rahatça konuşulabilir olmuştu; Arapların kendi geçmişleriyle doğrudan ilintili olanlar bile. Bunun en iyi örneğini *Muqtataf*'ta ve eski bir ansiklopedi olan *Kitab Da'iratu'l Ma'arif*'te görüyoruz.

Bustani'nin bu ansiklopedisinin 1878 tarihli cildinde 'hemze' harfinde *iştirakiyye* olmasa da *iştirakle* ilgili bir maddeye rastlıyoruz. Ne var ki bu maddede sosyalizm bir kez bile anılmıyor. *İştirakiyye* terimine ilişkin bir açıklama görmek için 1898'de yayınlanan cildin, 'S' harfindeki 'sosyalizm' maddesine bakmamız gerekiyor. Orada ilk kez *iştirakiyye* sosyalizm sözcüğünün çevirisi olarak, parantez içinde veriliyor. Bustani bu makalede sosyalizmin Avrupa'daki köklerini tartışırken bu kökleri felsefe ve dine bağlıyor. Bunun örneğini Platon'un *Devlet*'ini ve ardından Esseni doktrinlerini ve öğretileri batını olmakla beraber malda ortak olan ilk Hıristiyan tarikatlarını andığı bölümlerde görmek mümkün. Sosyalizmin kökleri oradan da Ortaçağ topluluklarına, Reform'a ve Thomas More'un *Ütopya*'sına bağlanıyor.

Bustani'nin makalesi daha sonra Larousse'un Babeuf, Saint Simon, Owen, Fourier, Louis Blanc, Marx ve Proudhon ile ilgili maddelerindeki yapıyı takip ediyor. Bustani muhtelif sosyalizm okullarının adlarını anmakla beraber öğretileri arasında ayırma gitmiyor: Nihilistler (*ademiyun*), Anarşistler (*fewdewiyun*), "kızıklar" olarak da andığı Komünistler (*ammiyun*) ve Carbonari (*fehhemini*). Daha önemlisi, Bustani her ne kadar sosyalizme karşı eleştirel bir tutum benimsese de Arapların kabile tarihinde de sosyalist eğilimlerin varlığını teslim ediyor. Daha yalıtık haldeki kabilelerdeki lidersizliği Bustani *fewdewiyeye* (anarşizm) olarak anıyor.²²

Muqtataf'taki makalelerinde Bustani sosyalizm eleştirisinde daha haşın davranıyor. Nitekim 1890'da sosyalizm karşıtı iddialarını şöyle ortaya koyuyor: "bu düşünce ilk başta yoksulların zenginlerin servetinden pay almaları gerektiğini savunduğu için faydalı gelebilir ama bunda bir adaletsizlik var, zira bu paylaşım bir yaz bulutu kadar geçicidir [...] sosyalist ilkeler nasıl sunulursa sunulsun zararlıdır."²³

Dört yıl sonra *Muqtataf*'da *el-İştirakiyyun wel Fewdewiyun* (Sosyalistler ve Anarşistler) adlı bir makale yayınlanır. Makalede açıkça "*İştirakiyye*(nin) İngilizce sosyalizm sözcüğünün Arapçaya

²² Al-Mu'allim Butrus al-Bustani, *Kitab da'irat al-ma'arif wa huwa Qamus 'amm li kul fann wa matlab*, (Beyrut: Matba'at al-Ma'arif, 1898), "Sosyalizm" maddesi.

²³ *Al-Muqtataf*, Cilt 6, yıl 14, Mart 1890, s. 361-364.

uyarlanmış hali” olduğu belirtilir. Daha sonra Bustani, daha önceki makalelerindeki görüşleri göz önüne alındığında şaşırtıcı olarak, *İştirakî*ye sözcüğünün ‘*İştirak*’la yani ortaklıkla ilgisi olmadığını iddia eder. Ona göre bu terim Komün’ün bir tarifini verir yalnızca. Sosyalizmin terim olarak Robert Owen tarafından ortaya atıldığı ve toplumun “yoksulluğun ve ıstırapların herkes dünyanın nimetlerinden nasibini alsın diye ortadan kaldırılması için” reforma uğratılmasını anlattığını söyler Bustani.²⁴ Sosyalizm teriminin devrimci yönünün vurgulanmasından toplumsal reformcu yönünün vurgulanmasına doğru açık bir kayma olduğu görülür burada. Ayrıca Arapların sosyalizme ilişkin söyleminde ilk kez olmak üzere sosyalizm ve komünizm arasında bir ayrıma gidilir. Sosyalizm terimi 19. yüzyılın sonları itibarıyla ehlileştirilmiştir. Şiddet ve devrimcilik çağrıştıran anlamlarından arındırılmıştır. Yine de bilahare sosyalizm terimi biraz da -ilk Hıristiyanlar ya da Müslümanlar özelinde- dinî bir renkle aşılansak ideolojileri en ılımlı toplumsal reformculuktan en şiddetli devrimciliğe kadar değişen birçok farklı grup tarafından kullanılabilir olmuştur.

Sosyalizm fikri Osmanlı İmparatorluğu’na 1848 olaylarının ertesinde ulaştı. 1848’den itibaren yarım yüzyıl boyunca Osmanlı ve Arap aydınları sözcüğün anlamsal çağrışımları üzerinde uzlaşmaya çalıştılar. 19. yüzyılın son çeyreğinde Arapça yayınlanan gazete ve dergilerde Avrupa’daki olaylar serbestçe tartışılıyor ve bu olaylar sırasında dolaşımda olan fikirler açıklanıyordu. Sosyalizm hususunda ise anlaşıldığı kadarıyla Arap okuyucu için terimin çevirisi muhtelif katmanlar içeriyordu.

İlk anlamsal çağrışım devrimle, kanlı çatışmalarla, huzursuzluk ve yaşamların ve mülklerin yitirilmesiyle ilişkiliydi. Olumsuz bir çağrışım bu.

İkincisi de aynı oranda olumsuzdu. Sosyalizm Avrupa’ya ait bir kavram olarak görülüyordu; onu icat edenin Hıristiyanlar olduğu düşünülüyor ve onlara has olmaklığı nedeniyle göz ardı ediliyordu. Böylece Arap aydın için sosyalizm sadece bir seyir konusu haline geliyordu.

Üçüncü çağrışım ise sosyalizmi Arapların hem İslamî hem de hatta İslam öncesi geçmişine bağlıyordu. Bu çağrışım *s-r-k* eylem köküne dayalı bir neolojizmin kullanımından türüyordu. Bu kök Yemen’de İslam öncesi çağda toprağın ortakça bölüşülmesine ve İslam’ın ilk yıllarında Peygamber’in sünneti uyarınca insanların yaşamın tüm ihtiyaçlarında eşit haklara sahip olmasına işaret ediyordu. Her ne kadar bu çağrışım olumlu ise de bir mukavele sorununa ya da temel toplum düzeyinde bir Arap ‘doğal yasa’sına işaret ediyor. 19. yüzyıldaki sosyalizme ilişkin Arap söyleminin hiçbir yerinde Hz. Ali’nin toplumsal adaletsizliklerle ilgili beyanlarına ya da Karmatîlerin 9. yüzyılda kurdukları sisteme gönderimde bulunulmamış olması ilginçtir.

Nihayet, 19. yüzyılın sonunda, Komün’ün yenilgisinden uzun zaman sonra, sosyalizmin tarihsel içeriğini boşaltmak için son bir hamle daha yapılmıştır. Devrimci sosyalizm “Komün” ya da *enternasyonal* diye anılırken sosyalizm toplumsal reforma indirgenmiştir. İlk çevirileri Bustani tarafından kullanılmış olan ve devrimci sosyalizm yerine kullanılan bu iki terim, çeviri yerine doğrudan doğruya aktarılmalarından da anlaşılacağı gibi, devrimci sosyalizmin içeriğinin Avrupa’da geçmişte yaşanmış bir takım olaylara indirgenmesi girişimini haber veriyor.

19. yüzyılın sonunda *İştirakî*ye terimi Arapçada sosyalizm yerine kullanılıyordu, onun kolektifliğini ve devrimciliğini yansıtmıyor olsa da.

[tercüme: *İştirakî*]

²⁴ *Al-Muqtataf*, Cilt 11, yıl 18, 1 Ağustos 1894, s. 721-729.

[...]

Çaydaki Şeker

Kendi'mizden pay biçmek... Sorgulanmamış bir kendi kimindir?

Tarihte ve toplumda sadece kendimizi görmek, her yaşananı kendimizden pay biçerek değerlendirmek bir anlam ifade etmiyor. Ruhun saflaşması peşinde, teorik-ideolojik çalışmanın adı olarak *İhvan-ı Safa Risâleleri*'nde dailere "halka, çaydaki şeker gibi karışın" emri veriliyor. Halkın-sa zalimle birlikte, onun eliyle kurulup yıkıldığını görmek gerekiyor. Zalim kendisini bir halkla birlikte kuruyor. Bunun için mücadelenin kurduğu halkı parçalıyor, dilediğini kendisine teslim alıyor.

Ama gene de halkçılık popülizm eleştirilerine kurban edilmemeli. Bu eleştiriler, ait olmanın hükmünün yitirilmesinin birer alameti. Kendinden menkul, kendinden sorumlu, birer burjuva özne olarak kimi yapılar halka düşman olmayı devrimcilik zannediyorlar. Devrimin halka muhtaç olmadığı yerde, halk da devrimciye ihtiyaç duymuyor.

Egemenler, misal Osmanlı'dan beri, halkların kuşaklar boyu, coğrafyalararası hafıza aktarımını iğdiş etmeye mecbur. Kendi özgül varlıklarını genele teşmil etmeleri gerek. Politik hareketlerin onların özgül olma hâllerinden çok şey öğrendikleri görülüyor. Oysa tuzak burada. En özel hissedildiği yerde bile çubuk genele bükülmeli. Egemenlerin hafızayı, dizgeyi, zihinsel ve pratik bağları dağıtmaya dönük çabalarına alet olunmamalı.

Misal Alevîlik. Onun elbette İslam öncesi, örneğin coğrafyadaki devrimci Hristiyan, Mazdekî vs. dinamiklerden ilham aldığı görmek lazım. Ama meseleyi buna indirgemek, onun İslam'ın teorik ve pratik âleminde açtığı yarığa, o yarıktan, o kapıdan mazlumların girdiği gerçeğine, yaşanan dönüşüme de körleşmemek zorunlu. Alevîliği kendi özneliğine kapatmak, kapıyı kapatmakla eşanlamlı. Bugün için Batı'nın felsefî koridorlarından apartılmış teolojik ve teorik temrinlere "Alevîlik" demek, sırf İslam'ı zayıflatmak için o batılı nefse göre bir Alevîlik kurmak, özneliği oradan tarif etmek çıkışsız. Protestanlık üzerinden edinilmiş Batılı ezberi buraya taşımak anlamsız. İslam Hristiyanlık hiç değil.

Anlam ve bağlam önemli. Bugün Alevîlik diye gördüğümüz şey, İttihatçılıktan beri imal edile gelen bir ideoloji ve bu ideolojinin devletin özgüllüğü ile rabitası mevcut. O, aynı özgüllükle, bu topraklardaki mazlum direnişinin posası çıkartılmış hâli. Dolayısıyla bir Alevî, solcu olmuşsa, ya sol örgüt devlete yakınlaşmıştır ya da o Alevî Alevîliğini terk etmiştir. Geçmişten taşınan ideolojik olguların mücadelenin tavında dövülmesi gerekli. Eskiden birer silâh olan bu ideolojilerin özne denilen modern, güncel "silâh" lehine oyuncağa çevrilmesine izin verilmemeli. O ideolojilerin dönüşümü dâhilinde, birer silâh olarak kuşanılması zorunlu. Silâh başka bir yerde kurulmalı.

Parya

Konspirasyon

Tarihte “çaydaki şeker olun” emrinin farklı bir seyri var. İhvan-ı Safa, Haşhaşiler, Tapınak Şövalyeleri, Karbonariler ve hatta Leninist örgüt arasında bir sürekliliğin olduğu iddiası doğru ise, buradaki şekle değil, öze örgütlenmek şart. Yani üç beş şefin etrafına kendisine benzer insanlar toplayıp kendilerini korumaları, etrafındaki halkaları koşullara göre genişletmeleri değil mesele. Galiba bu yüzden Tayyip Erdoğan’ın da böyle hareket ettiği, zaman içerisinde etrafındaki halkanın daraldığı düşünülüyor. Düşmanın da kendisi gibi hareket ettiğini düşünmek ne büyük bir yanılısma. “Ben Erdoğan’dan daha iyi yönetim ülkeyi” demekten başka bir şey söylemeyenlerin eleştirileri boş. Özneyi yücelten nesneyi küçültmek zorunda. Bu sayede halkaları genişleteceğini zannedenler gene nesnelliğin duvarına tosluyorlar.

Lenin, iki-üç yıl Çar’a yapılacak suikast için onun treninin geçeceği güzergâhtaki kasabada boyacılık yapıp sıradan bir insan gibi yaşayan Narodnik geleneğin dönüştürülmüş hâli. Artık bu irade bir kolektif, bir parti olarak ifa ediliyor Lenin’de. Teorik faaliyet karışmak, ayrılaşmak karşısında sürekli bir sorgulama meselesi. Mesafenin kollanması, yoklanması. Bugün bir hamle yaptığında arkasından kaç işçinin, kaç mahallenin ya da kaç gencin geleceğini hesap edenler, yerleşmeyi, kök salmayı, derinleşmeyi anlamsızlaştırıyorlar. Her şeyi bireylerin tekil iradelerine, eylemlerine indiriyorlar. Devletin de istediği bu. Devlet istihbarat belgelerinde, talimnamelerinde düşmanı bu şekilde çözdüğünü-çözeceğini söylüyor. Daha hâlâ bu tuzağa düşmenin ne anlamı var?

Konspirasyon düz manada “birlikte nefes almak” demek. Bizde ise sadece tek başına nefes almak önemli. Fanon, “insanlar nefes alamadıklarında isyan eder” diyor. Bizse bu lafı kendi nefesimizin ederine, kıymetine göre anlamlı buluyoruz. Mesele, dert, birlikte nefes almakta. Halka çaydaki şeker gibi karışmak ve ondaki-kendimizdeki düşmanla nefes alıp gerektiği yerde gerekli müdahaleyi gerçekleştirmek. Oysa bugün Türkiye, gündelik hayatın içinde erimiş, şeflerinden emir geleceğini bile unutmuş kadroların ve hâlâ o kadrolara bir gün söz geçireceğini zanneden, kafası kırık eski şeflerin memleketi. Dert, bu açıdan o şeflerin ve kadroların aritmetik toplamı olamaz. Oraya dönük bir teorinin ve pratiğin hiçbir kıymeti yok. Teorinin bir mahallede rakip-hasımla örgüte fark koymanın, o örgütle rekabet etmenin aracı olmadığı görülmeli. Kolektif içre, kolektifle, partiye dair düşünmek, mesafe almak, gidişatı görmek, akışı anlamak, düşmanın hamlelerini fark etmek, onu gerektiği yerde ve zamanda yere sermek, mesele bu olmalı. Bu açıdan bir doktora tezi yazıp ömrü boyunca o *asset*’inin, altın bileziğinin üzerine yatanlardan da bir şey çıkmaz. Bize daimî kavgacılar lazım.

Paradoks

“Her şey politiktir”se politika yoktur. Bu söz gündelik bilincin yarattığı basıncın ürünüdür. Kişinin meslekî, geçimle alakalı yönü politikayı kendi seviyesine çeker. Patlayan bir bomba sonrası insanlar sokağa çıktıklarında kendisi dışındaki herkesi “bombacı” gibi görmeye başlar. Devlet kendisini burada örgütler. Yarına çıkması için sürekli kısıtlı bir parayla ve imkânlarla boğulan halk, yarını devlette bulur. Her şeyin politik olma potansiyeli mevcuttur ama devlete örgütlenildiği momentte unutulmaması gereken, sınıflar mücadelesidir. Düz bir yol tasavvuru, mahalledeki ajit-prop çalışması için kısmen uygundur ama çok boyutlu, çok katmanlı bir gerçeklik karşısında işlevsizdir. Sınıflar mücadelesini bilmek ama onu proleterya diktatörlüğüne uzatmak, Marksizmdir ise, politika da bu yaklaşımdan münezzehtir değildir. Sınıflar mücadelesini unutmamak zorunlu ise, politika nisyanın huzuru olarak görülmemelidir. Sınırdan ve sınıftan azade, basit bir uğraş olarak politika burjuvalara hastır. Bu anlayışı komünist harekete kama misali sokanlarsa, küçük burjuvalardır. Onlar kendilerine yer açmak için kendi apolitizmlerini bile politikmiş gibi göstermeye mecburdurlar. Buradan da politika bireyle, benlikle, hazlarla inşa edilecektir. Bireyden gerçeğe doğru kurulan her tür politika liberalizme kapaklanır. Bize içinde, ait olduğumuz hakikatin kavgası olarak devrimci politika lazımdır.

Bir şey her yerde ise yoktur. Politika her yere yayılarak yok edilir. Faşizm politikanın imkân-sızlaştırılmasıdır. Faşizme yönelik eleştirilerde kitle-birey ayrımı üzerinde durulur ve faşizmin kitlelerle kurulduğuna vurgu yapılır. Bireyin temize çekilmesine dönük bu çaba da faşizm ve devlet içredir. Devlet bireye dair bir metafor olarak işler. Ezilenlere ses çıkardıkları, isyan ettikleri için acı çektikleri öğretilir. Bu, birey kapısından girilerek gerçekleştirilir. Kitlelerin kolektif ruhu ve bedeni bu türden tezviralara ve sapmalara karşı şerbetlidir. Faşizm devlet adına kitlenin ruhunu; liberalizm burjuvazi adına kitlenin bedenini çözer. Her ikisi de bu çözme işlemini bir birey kurgusu ile gerçekleştirir.

Yüceye yerleştirilen birey bağlara ihtiyaç duymaz, hatta onlara düşman olur. Birden bağı ve bağlamı düşmanlaştıran fikirler hücum eder. İhtiyaç her şeyin anasıdır. Egemenlerle ve devletle kurulan göbek bağı adına, her türden bağ bir bir kesilir. Bağlamın dağılmasıyla anlam da kalmaz. Oraya dönemeyen, geldiği yere, toprağa döner, intihar eder. Politika sınıflar mücadelesinden azade kılınınca, özgürleşileceği yanılması tehlikelidir. Özgürlüğü onlarda aramamak gerekir. "Dünya yoksa, sınıflar mücadelesinin ne anlamı var?" denilemez. Esasen "sınıflar mücadelesi yoksa, dünyanın anlamı yoktur" sözü doğrudur. Kendisini nerede ve kiminle anlamlı kıldığını düşünmek zorunda olan devrimciler, günbegün gerçeğe hesap vermek, gerçeğin içerisinde hesap sormak zorundadırlar.

Kapılar

Tarihimizdeki kişiler, olaylar gerçeğe açılan birer kapı değilse, hiçtir. Onlarla kurduğumuz ilişki hakikatle ilişkidir. Olmalıdır. Onlara yönelik her saldırı bireyin özgürlüğü adına savuşturulamaz, karşılanamaz. O saldırıda nimet bulmak tehlikelidir. Efendilerin çanağını yalayarak politika yapılamaz. Bizim beraber soğan kırdığımız ortak sofralarımız olmalıdır. İnşaat işçileri sendikası kurup ona sahip olmakla övüneceğimize, akşamları o yapıcılarla birlikte ekmek bölüşebilmek gerekir.

Müşterek tarihimizin kişilere ve olaylara bölünmesi anlamsızdır. Bu bölme girişiminde batıya has bir ilerlemecilik olduğu görülmelidir. Bizdeki Maoizm ve Castroizm, batıdan ithal edilen sol tercümelemlerin ilerlemecilikle iğdiş edilmesinin çilesini çekmiştir. Yani esasen Maoizm ve Castroizm Ekim Devrimi artık batı mahfillerinde "geri" kabul edildiği için belirli bir edinime tabi tutulmuş, bu devrimlerin her bir karesini, kişiliklerin biyografilerini ezberlemek merteye atlamak olarak algılanmıştır. Sonuçta bugün Ekim Devrimi'ni aşanlar, aştıklarını düşünenler, onun gerisini çekilerek Paris komüncülüğü düzeyine gelmişlerdir.

Bu, tarihteki kişiler ve olaylarla birey merkezli bir ilişki kurulmasının sonucudur. Bağlam öz-nelleştirilmiş, o bağlamla özne olunacağı düşünülmüştür. Anlam kazanılacak bağlamdır. Bağ kurulan yer anlam edinilen yerdir. Mevcut güç ilişkileri içerisinde yapılan tahliller en kısa erimli olana meyleder. Kişiler ve olayların kapısından geçip gerçeğe nüfuz etmeyi göze almayanlar, o kişi ve olayları kendi varlıklarında dondururlar. Kendi varlıklarını ise o kişi ve olaylarda kilitler. Bağlam dinamik; anlam kavgalı bir süreçtir. Mesele, Ekim'ci olmak veya Ekim'i (geriye/ileriye doğru) aşmak değil, onun açtığı kapıdan girmeye cüret etmektir. Kolay çözümler, kısa erimli anlamlar, kesik bağlamlar her daim düşmanındır, düşmandandır.

Ortadoğu

Avrupa-Amerika arasındaki yüzeysel gerilimin bölgeye sirayet etmesi sayesinde solun hasbelkader Ortadoğululaşmasına tanık oluyoruz. Orta sınıflar en ufak olayda, patlamada "nihayet bir Ortadoğu ülkesi olduk!" diye serzenişte bulunuyorlar. AKP'yi çapsız, beceriksiz ve gerici olmak üzerinden eleştiriye tabi tutabiliyorlar. Esasen Ortadoğululaşmıyorlar, Batı Asyalılaşıyorlar. Doğu'yu ağzına almamak için "Batı Asya" tabirini kullanıyorlar. Kendi özgüllüklerini, o özgüllüğün neşet ettiği özel coğrafya olarak Küçük Asya'yı öne çıkartıyorlar. Burada Asya hep Batı'nın uzanımı olarak görülüyor. Dolayısıyla sol, önemli ölçüde Batı'nın küçük ajanları, o da olamıyorsa,

Parya

küçük burjuvaları olarak kendisini kuruyor. Anlamını ve bağlamını burada bulabiliyor. Sınıfsal yapısı kurduğu bağlara sirayet ediyor.

SBKP yetmişlerin başında TKP'ye soruyor: "Seni hangi KP listesine alalım." O da "Avrupa KP'leri listesine alın" diyor. Berlin, Paris, Londra gibi yerlerde bu sebeple bürolar açılıyor. Oranın siyaseti bu sayede buraya tercüme ediliyor. SBKP Fransız, İtalyan KP'leri üzerinden çözülüyor. Bizim KP'miz bu sayede söz konusu çözülüşün parçası olabiliyor. Bu, sonraki kuşaklara miras kalıyor. KP dışı veya karşıtı dinamikler Batı failliğini o mahfillerden öğreniyor. Doğu'ya her daim bir misyoner, bir kolonyalist, bir İngiliz valisi gibi yaklaşıyor. Hindistan'daki paryalar sol sayesinde düzene ekleniyor. Yetmişlerin başında Ortadoğu'ya değil, Avrupa listesine girme kararı ideolojik açıdan sorgulanmayı bekliyor. Bu sorguya SBKP'nin Arap-Müslüman coğrafyaya "kapitalist olmayan yol"u önermesine ve Türkiye'yi bir kama gibi kullanmasına dönük eleştiriyi de dâhil etmek gerekiyor.

"Kapitalist olmayan yol" bir açıdan Çin ile alakalı. Sovyet-Çin geriliminin en iyi okunduğu yerlerden biri ise Filistin. Hareketin millî kurtuluş ve devrimci mücadele hattında bölünmesi bu momentte gerçekleşiyor. "İsrail'den mi kurtulacağız, yoksa devrim mi yapacağız?" tartışması hareketi çözüyor. Millî kurtuluş hareketlerinin hamisi olarak Çin, bitmiş-tamamlanmış devrimin savunucusu olarak Sovyetler her düzlemde kavga ediyor. Bağlam, anlam kaçırılıyor, bağlar kopuyor. Nihayetinde özneler dağılıyor.

Kürd'ün kavgası Sovyet-Çin bağlamında anlam kazanıyor. Filistinleştiği ölçüde ivme kazanıyor. Birinci İntifada ona da ruh veriyor. Kuzey Irak'a çekilmek İsrail ve Filistin ile ilgili sözlere de damgasını vuruyor. Suriye savaşı bu gerçeklikte yaşanıyor. Artık ABD-AB bağlamında farklı bir anlama kavuşmak gerekiyor. Özne olmak bu anlam aralığında tanımlanma imkânı buluyor. Bu imkânın sorgusuna asla izin verilmiyor. Her türden sorgu gericilik, arkaizm, tarihdışılık eleştirilerine maruz kalıyor. Ekim'i geri kabul edenler, "doğunun Ekim'i" diye yola çıkıp batının Şubat'ına, en iyi hâliyle Mart'ına tav oluyorlar. Zira o muhayyiledeki doğu, batının doğusu. ABD-AB geldiği için doğu kıymete biniyor, anlam kazanıyor, birden bağlam hâline geliyor. Doğunun sömürü ve zulme karşı yürüttüğü mevcut kavgasıyla bağ kurmak, bağlamı buradan oluşturmak, özneliğin anlamını bu gerçekte kazanmak geçersizleşiyor. Doğu ise devrimini başka bir yerde kuruyor. Bu yer, emperyalizm eliyle İslam'ın tasfiye edilmesi karşısında avuç ovuşturup sevinip, "bize gün doğuyor" diyenlerin ayaklarını bastığı yer asla değil.

Kâmil

Bitmiş-tamamlanmış bir İslam bağlamında cihad geçersizleşir. Zaten İslam'ın geçersiz kılınması için cihad münferit, her şeyden azade kılınıp yüceye çıkartılır. Allah olan, kul olma esaretinden, sorumluluğundan kurtulur. Aynı durum sosyalist hareket için de geçerlidir. Bitmiş-tamamlanmış, kâmil bir sosyalizm, bağlam hâline gelirse, anlam orada kurulursa, özne kuruculuk-yıkıcılık diyalektiğini askıya alır. Kuruluş ve yıkım arasında tercih yapar. Kendi kâmilliğine süreci kurban eder. Politik mücadele öznedeki tamamlanır, kemaliyete ulaşır. Sınıflar mücadelesi bu tama halel getireceği için kapı dışarı edilir. Kişilerin ve olayların açtığı kapılardan girme cüreti yüreği ve aklı terk eder.

Bugün özneliğin bitmiş-tamamlanmış İslam kurgusu olarak İŞİD üzerinden kurulmasının sebebi budur. Böylelikle kötü kâmil'e karşı iyi kâmiller aranıp bulunmaktadır. Devrimcilik yüceye yerleştirilmektedir. Ya da kâmil olarak özne kendisini satma imkânına bakmaktadır. Bağlamın burada, bu şekilde kurulması, anlamın bu biçimde bulunması özneyi süreçteki durum ve dönem denilen kırılmalara karşı körleştirmektedir. Süreç boyunca tek doğruyu sürekli dillendirmek politika zannedilmektedir.

Ezilenlerle ve onlar adına yürümek kâmil olmayı dışlar. O ancak herkesle, hep beraber verilen, müşterek kavgayla tanımlıdır. Kâmillik devletle oydasmaktır. "Devletin geri, burjuvazinin ileri"

olduğu üzerinden tanımlı siyaset de bu “kâmil özne” tasavvuru ile bağlantılıdır. Siyasetle ancak “kâmil özneler”in uğraşabileceği söylenir. Eğitim çalışmalarının amacı budur. Ezilendeki küfür, kırık kalp, eksik akıl bu siyaset için tehlikeli kabul edilir. “Burjuvazinin geri, devletin ileri” olduğunu söyleyen anlayış ile diğer anlayış arasında yüzeysel bir fark mevcuttur. Ezilenlerin-sömürülenlerin bu yüzeysel farka nispetle ayrıştırılması zûldür.

Kâmil özne, her olgu ve olaya kendisi gibi bitmiş-tamamlanmış bir şey olarak bakmak zordur. Yüzlerce yıldır süren teorik tartışma, kitlelere “her şeyin kader ya da yasa” olduğunu söylemenin yanlış olup olmadığı ile ilgilidir. Kader veya yasaya işaret edenlerin kitleselleşmesi önemlidir. Bir yükün beş kilo olduğunu söyleyen, onu sadece kendisinin taşıyacağını söyler. Ama kader veya yasa vurgusu, yükün bin kilo olduğuna vurgu yapar. Bu vurgu da yardıma, dayanışmaya, ortaklaşmaya muhtaç olduğunu söyler. Bitmiş-tamamlanmış özne ancak kendisi gibi olanı arar. Oysa devrim müşterektir, müşterek kavgaya ve emeğe muhtaçtır.

Celâlî İsyancıların hüküm sürdüğü bir zaman kesitinde ve bir coğrafyada Niyâzî-i Mısırî İstanbul’a geliyor, bir camide verdiği vaazda devranın yasak edilmesini eleştirdiği için ayağına bukağı vurularak Limni’ye sürülüyor. Devran “devir”in çoğulu. Şeyh olup tamama ermek derdinde olanların o devre en azından Osmanlı kadar düşman olduğunu görmek gerekiyor. İsyan coğrafyasında ortaklaşmaya dair her tür imkân tehdit olarak algılanıyor. Şeyhler, şefler yükseliyor, parya dışlanıyor. Bizim devranımıza ol paryayı katmamız, onu parya ile kurmamız gerekiyor. O devran celâlidir, kıyamîdir. Bizim dilimizde “bir derdim var, bin dermana değişmem” [Şah Hatayî] eksik olmamalıdır. O devran o dertle dönmektedir.

[...]

Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti

İsmail Şahin

Marksizmin Tarih Bilimi Işığında Eleştirisi ve Özeleştirisi

Dünyanın içinde bulunduğu küresel-kaotik durum hem soyut teorik ve hem de somut pratik açıdan âdeta bir kıyamet dönemini andırıyor. Küresel kapitalizm ekonomi-politik açısından dalga dalga insanlığı ve kendi temellerini sarsarak derin bir krize giriyor. Savaşlar, açlık, yoksulluk, işsizlik, evsizlik ve ekosistemin tahribatı insanlığı kara bir deliğe doğru sürüklüyor. Yeni Dünya Düzeni'yle vad edilen demokrasi ve özgürlük yalanının yarattığı tahribat, kapitalizmi kendisini bile kurtaramayacağı şartlara mahkûm ediyor. Küresel krizler, emperyalizmin can çekişmesini tetikleyerek, kapitalizmin varlığını toplu iflaslarla sarsıyor ve dünyayı yıkıma sürüklüyor. Bütün bunlar gelişirken, mevcut marksizm derin bir kriz içinde olmakla kalmayıp "ütopya" olarak bile umut vermekten uzakta. Bütün bu yıkım ve tahribat sürecinde tarihten gelen yeni umutlar (ulusçuluk, dindarlık) kurtuluş umudu olma yolunda hızla politik-pratik olarak bugünün içine giriyor. Peki neden böyle büyük yıkımlar karşısında insanlık geriye doğru dönüp bakıyor? Böyle bir kırılma noktasını açmadan önce "bunu bir bozulma değil, tarih üretici gücünün insan üretici gücüyle yeniden buluşması olarak ele almak ve sürecin bu yöne girmesine olumlu bakmak gerekir" diye düşünüyorum. Bunu açacağız. Tarihsel sürecin işleyişindeki bu diyalektik anlamak ve marksizmin içinde bulunduğu krize açıklık getirmek, yolumuzu yeniden belirlemek gerekir. Önce şunu bildirmekte yarar var; hem marksizm hem de marksistler bir kriz içerisindedirler. Peşinen bunu söylemek gerek.

Şimdi konuyu yavaş yavaş açarak krizin nedenlerine girelim. Tarihin okunuşunu, olguların, olayların ve süreçlerin kavranışını gerçekçi bir yol ve yöntemle ele almaya, dolayısıyla hem krizi açıklamaya çalışanlardan hem de onu reddedenlerden farklı bir yöntem ve terminoloji izlemeye çalışacağım. Toplumdaki sosyolojik olayları fen ve kimya olaylarından ayırt etmek, tarihsel olayları, olguları farklı bir yöntemle kavramak gerekir. Örneğin; demirin ya da alüminyumun içindeki alaşımların oranı ve yapısı ya da insanın kimyasal dizilimi önceden belirlenebilir. Toplumsal olaylar farklı bir diyalektik yöntemle, pozitivizmden apayrı, ön ve bön fikirlerden arınmış; diyalektik-materyalist temelde, olaylar ve süreçler bütünlüğü içinde değerlendirilmelidir. Bilime dâhil olan olgular ve şartlar bütünlüğü devrimin işleyişinin mutlak tabii olguları ve şartları değildir. O çok yaman, önceden bütünüyle kestirilemeyen bir dizi gelişmelerle ezberi bozan pratik politiktir. Buna en güzel örnek, Marks'ın ve Engels'in maddeci yöntemine diyalektik bir yöntem geliştiren ve onların politik pratik yapıcılığına yeni yöntem sentezini veren Lenin'in o büyük yapıcılığıdır. 'Geri Avrupa İleri Asya' diyerek mazlumların kurtuluşuna teorik pratik yöntemle yeni bir nitelik kazandırmıştır Lenin. Sovyetler Birliği ile eşitliği, adaleti kurmuş, pozitivizmin ezberini bozmuştur. Burada bir parantez açarak yeniden konuya dönmeye çalışacağız. Marks ve Engels kapitalizm ve sosyalizmin işleyiş yasalarını keşfetmişlerdir. Ama ne yazık ki dönemin koşulları ve kaynakların kıtlığı onları, son kertede pozitivizmin kısmen etkisinde kalarak toplum olaylarının önceden bilinebilirliğine dönük yaklaşımlarıyla sıkı bir Darwin etkisinde bırakmıştır. Oysa aynı dönemde toplumsal olgulara önemli bir katkı sunan Morgan'ın da çalışmalarını takip etmişler ve önemli sonuçlara varmışlardır. Marksizm Marks'ın ve Engels'in, hatta daha sonra Lenin'in

Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti

tamamlayıp bitirdiği teorik, politik, pratik bir ‘ideoloji’ değildir. Bugün marksizmin, leninizmin, sosyalizmin ve komünizmin hemen hemen bütün “marksistler” tarafından anlaşılamayan yanı da işte bu bitmeyen bilimleşme süreciyle ilgilidir. İlk kez Dr. Hikmet Kıvılcımlı tarafından başlatılan felsefeden, ‘ideoloji’den, pozitivistizmden kurtulma girişiminin başarıyla sonuçlanması, bilimleşmenin, bilimselleşmenin ne olup ne olmadığına anlaşılabilmesi, açıklanabilmesi ve yerli yerine oturtulabilmesi, pratik, politik adımların atılmasına bağlıdır. Tarihsel olayların günümüze kadar gelen süreçte insanlaşma çabaları ya da yıkıcı yanları (nasıl pozitivist bilimde atom altı parçacıklar varsa) insanlığın toplumsal yapısındaki çekirdek altı kanunlara dayalı olarak değişir-gelişir-işler. Yani toplumu mobilize eden üretim ve toplumsal ilişkilerin derinliklerinde 1,5-2 milyon yıldır insanın geleneklerine işlemiş komün çekirdeği vardır. Kıvılcımlı, bu komün geleneğinin toplumu ileri iten, ileri ittikçe kendisi de aşınıp bozulan bir motora benzediğini keşfetmiştir. Toplum biçimlerinin değişiminde ilkel komün geleneğinin nasıl köklü ve etkin bir rol oynadığını bize göstermiştir. Evet, insan ve tarih gücünün en yaman durumunda son sözü söylediğini İngiltere ve Japonya’daki kapitalizme geçişlerde gözleyebiliriz. Tarihin hiçbir yerinde (buna Fransız komünü ve Sovyet devrimi de dâhil) arı bir “modern sınıflar” öncelikli sosyal devrim gelişmemiştir. Toplumların ekonomik işleyişi kapitalizme kadar çoklu üretim ilişkilerinin bir arada var olduğu ve komün, köleci, feodal ilişkilerin yani pre-kapitalist ilişkilerin bir arada varoluş sergilediği bir yapı arz etmiştir. Kapitalist düzeyde olan bir toplumda bile ilkel komün ilişkisi kendini korumuştur. Köleci, feodal ilişkilerin sınıfsal çelişkileri keskinleştğinde ya çürüyen medeniyetin üstüne barbar akınlarıyla çöken ilkel komün geleneklerini taşıyan barbarlar rönesans yapmıştır ya da içeriden ilkel komün gelenekler toplumsal çelişkilere müdahale ederek yeni bir medeniyet kurmuştur. Tarihte kapitalizme kadar hiçbir toplumda hem sınıfsal çelişkiler hem de üretim ilişkileri saf bir toplum biçimi olarak varolamamıştır. Sınıfın tanımı ve üretici güçlerin konumu maalesef pozitivistizmden etkilenerek yanlış saptanmış, bu durum hem yapılabilecek devrimlerin imkânlarını daraltmış hem de marksizmin krizini derinleştirmiştir.

Marksizmde Yöntem Krizi

Marksizm Marks tarafından tamamlanmış ve bir bütünlüğe oturtulmuş bir ideoloji değildir. Marks’ta tarihin işleyişinden toplumların iç çelişkilerine ve çelişkilerin işleyişinde bir bütünlük kurmak ne yazık ki zordur. Marks hem toplumların gelişimindeki diyalektik yasayı hem de kapitalizmin yasalarını pozitivist zeminde ele almış, kalkış noktası teknik üretici gücün işleyiş mekanizması olmuştur. Böyle olunca da insanın evrimi, toplumların devrimi aydınlanmacı bir gözle yorumlanmıştır. İşçi sınıfı burjuvazi ikiliği onun son kertede anahtar anlayışıdır, bu yüzden tarihe bakışta aynı mantıkla hareket ederek toplumların gelişiminde hep egemen sınıfları öne çıkarmış, bunu bir ilerleme kabul etmiştir. Marks’ın üretim saplantısı ve üretimin metaların işleyişi üzerinden hareket ettiği varsayımı koca bir antik tarihî kapitalizmin işleyiş yasalarına yedirmiştir. Yani ona göre, tarihî bütünlük metaların işleyişi ve dolaşımıdır. Bu anlamda üretimi kontrol eden köle sahipleri de, feodal beyler de, burjuvazi de kendi tarihi içinde ilericidir. Tabii ki son kertede işçi sınıfını bekleyen Marks burjuvaziye aşırı misyon biçerek tarihin seyrini burjuvazinin gelişimine eklemiştir. Oysa tersine tarih ve gelişmenin, basit yeniden üretimin çemberinde ilkel komün toplumlarının medeniyetleri alaşağı etmesi olduğu görülür. Yani tarihin diyalektiğinde anahtar, barbar toplumlarıdır. Bu yüzden teknik, kaplumbağa hızında gelişmiştir. Marks tarihi gelişimde medeniyetlere fazla ağırlık verirken, onları kuran ve yıkan ama tekrar yeniden kuran ilkel komünün barbar toplumlarını gözleyememiştir. Bundan dolayı Marks’ta aydınlanmacı yan ağır basar ve sosyalizmin tek kurucu öznesinin işçi sınıfı olduğunda ısrar eder. Evet, bugün artık işçi sınıfı kapitalizmin iç işleyişinde devrimcidir ama Marks onu yaratacak burjuvaziyi âdeta selamlamıştır. Hindistan’ın İngilizler tarafından işgalini sevinçle karşılamış, Amerikan devrimini ve Lincoln’ü tebrik etmiştir. Marks’ın pozitivist yaklaşımı bilerek ya da bilmeyerek kapitalizmin gelişimine olanak tanımıştır. Bu yaklaşım üzerinden sosyalizm üretimin harıl aktığı bir süreçte tekabül ettirilmiştir. Ancak bu, doğru değildir. Elbette ki bugün üretici güçlerin kolektif birliğinin parçalandığı, kapitalizmin sebep olduğu farklı işbölümü ve uzmanlaşmanın yaşandığı konjonk-

türde üretim biçimi önem taşır ama temel nokta bu değildir. İnsanlık bir buçuk milyon yıl bölüşümü temel almıştır. Aslolan bölüşümdür ve üretici güçlerin kolektif bütünleşmesidir. Bugün dünyada en çok üretim yapan ABD’de işçi sınıfı kılını bile kıpırdatmamaktadır. Marks hep bu temelden hareketle Avrupa’da bir devrim beklemiştir. Ama devrim en geri ülkede, Rusya’da patlak vermiştir. Marks geri ülkelerde demokratik cumhuriyete, yani burjuva devrimlerine öncelik vermiş, “ancak böyle olursa, işçi sınıfı da gelişir ve devrimin öncüsü olabilir” görüşünü benimsemiştir. Lenin Marks’ta havada duran bu yönetsel bakışa marksist bir bütünlük getirerek aslolanın üretim bolluğu değil, toplumsal çelişkilerin devrimci durumu ve bölüşüm bütünlüğü olduğu görüşünü temele almış, sosyalizmin geri ülkelerden çıkacağını Alman devriminin yenilgisinden sonra net bir şekilde dile getirmiştir. Marks’ta gerek tarihe bakarken gerekse de konjonktürü değerlendirirken belirleyici olan şey yapıya bakıştır. Tarihi ve günü altyapının ekseninde kurmuştur. Evet altyapı, antik tarih dâhil, son kertede önemlidir. Lakin belirgin bir şekilde altyapının her şeyin üstünde olduğu yaklaşımı onu modernist kılar. Altyapıyı üretim biçimi ve ilişkileri üzerinden ele alarak, meta üretiminin esas alınması gerektiğini belirtir Marks. Onun için meta üretimi temeldir. İşlemin bu şekilde kurgulanması metaya hâkim olanın iktidara da hâkim olacağı sonucunu verir ve egemen sınıfın belirleyiciliği öne çıkar. Üstyapıyı da altyapıya hâkim olana göre tarif eder. Oysa tarihi kapitalizmi de dâhil edecek şekilde ele aldığımızda, ekonominin hep birbiri içinde seyrettiğini, birbirine bağlı olduğunu görürüz. Hangisinin temel ve üstün olduğu sermayeye göre saptanmaz. Üretici güçlere göre belirlenir. Bu anlamda tarihte günümüze kadar ağır basan insan üretici gücüyle tarih üretici gücüdür. Eğer altyapıya göre bakıyorsa, komün ekonomisi kapitalizme kadar hem altyapı hem de üstyapıya egemendir. Ama mesele yalnızca altyapıyla çözülmez. Her toplumsal dönüşümde üstyapının aşağıya doğru müdahale ettiğini görürüz. Yani tarih yapı ve üstyapıyı bir bütün hâline getirmez, onları birbirleriyle iletişim içinde bir bütünlüğe sokar. Bu yüzden tarih yapı ve üstyapıyla ilişki içerisinde karşılıklı dönüşümü tetikleyerek varolagelmiştir. Marks tarihi ekonomiye göre ele alır. Bu, elbette doğrudur. Ekonomi, yapı içerisinde, şekline çeki düzen veren bir üstyapıyı biçimlendirir ama üstyapı da altyapıyla ilişkili hâlde olarak altyapıya içkindir. Yani yapı da üstyapı da üretici güçlerin işlevselliğine göre örgütlüdür. Kapitalizmin ortaçağına kadar pre-kapitalist ilişkilerle ilişkili bir kapitalizm yaşandığı görülür, yani onun yanı başında komün ekonomisi de vardır. Ekonomide pre-kapitalist ilişkileri üstte tutmak ve onun mülkiyetini elinde bulunduranları daha ileri bir yapıya oturtmak Marks’taki aydınlanmacı, pozitivistçi bakıştan kaynaklanır. Bir şeyin ilerici oluşu bölüşüm ilişkilerine bağlıdır. Üretim biçimi de keza öyledir. Marks tarihe bakarken kapitalizmin ve teknik üretici gücün temelleri üzerinden hareket eder. Ona göre, sömürü ilişkileri tarihin kaçınılmaz gelişimidir ve bu açıdan bu süreç başından sonuna kadar hazırlanmış ve kurgulanmıştır. O tarihi işçi sınıfının oluşumuna, gelişimine göre yürütür, “tarih böyle yürümek zorundaydı” der ve ekler; “kapitalizm özgürlüğün kurucu unsurudur.” Kapitalizmin kendi mezar kazıcısını yaratarak insanlığın kurtuluşuna ebe olduğunu belirtir. Oysa tarih öyle işlememiştir. Yapıda ve üstyapıda egemenlik ilişkileri ve ekonominin yapısı, komün geleneğinin ve işleyişinin, egemen sınıflara karşı, yapıyı ve üstyapıyı parçalayacak şekilde cereyan etmesi şeklinde oluşmuştur. Ortaçağ’a kadar yapıda ve üstyapıda komün geleneği, yani insan üretici gücüyle tarih üretici gücü belirleyici olagelmiştir. Egemen sınıflara ve onun ekonomik ilişkilerine üstünlük atfetmek aydınlanmacı, modernist bakıştır. Marks işçi sınıfı uğruna bütün sermaye düzenini aklamış, bilerek bilmeyerek onun oluşumuna olanak sunmuştur. Marks gelişmiş ülkelerde devrimin sosyalist oluşumuna nereden hareketle karar vermiş ve geri ülkelerde demokratik cumhuriyetleri buna zemin hazırlayan bir gelişme olarak yorumlamıştır? Birincisi, sosyalizmi işçi sınıfına ait kılmış, onun bir özne olarak rolünü yerine getirmesi için nicel olarak varlığına bağlamıştır. İkincisi, sosyalizmi üretici güçlerden teknik üretici gücünün gelişmesi, yani sanayi devrimine dayandırmıştır. Geri toplumların (burjuva demokratik devrimini yapamamış) komün ekonomisi ve toprak düzeninde köleci feodal durum, ona göre, sosyalizme uzak düşen bir yapıya sahiptir. Oysa sosyalizm sanayi devrimine birebir bağlı değildir. Ona bağlamak burjuvaziyi ve sömürüyü aklamaktır. Kapitalizm dâhil üretici güçleri geliştiren komün geleneğidir. Evet toplumlar köleci, feodal, kapitalist bir süreç geçirmiştir ama yapı, yani yaşam biçimi

Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti

ve ekonomi ilkel komün ağırlıklıdır. Egemen sınıflara belirli rol biçmek, yapıyı, altyapıyı ona göre analiz edip öne çıkarmak toplumsal ilişkilerde komün gücünün ağırlığını gözden düşürmek, aydınlanmacı-modernist bakışın sonuçlarıdır. İkel komün geleneği tarihte hep belirleyici olmuştur. Medeniyetleri kuran da yıkan da barbar akınlardır. Marks kapitalist toplumun gelişimini öncelikli ve gerekli görmüştür. Bu yüzden burjuva demokratik devrimi yapamadan sosyalizm mümkün değildir ona göre. Bu yüzden bütün demokratik devrimleri selamlamıştır. Ancak Lenin'in marksizme müdahalesi ve az gelişmiş ülkelerde devrim beklentisine göre marksizme yeni bir sentez getirmesi bu durumu değiştirmiştir. Lenin, gerek demokratik devrim perspektifine gerekse de gelişmiş kapitalist ülkelerin emperyalist özüne dayanarak geri ülkelere kayan devrimlere yeni bir metot geliştirmiştir. Demokratik devrimleri burjuva özünden koparmış ve ezilenlere dayandırarak halk iktidarlarının önünü açan metodu marksist bakışa yedirmiştir. Lenin bu gelişimi iki türlü ortaya koymuştur. İlk olarak az gelişmiş ülkelerde işçi sınıfının bir özne olarak rolüne köylülükle müttefik olmasını ve ittifak yapmasını eklemiş, ikinci olarak da sömürge ülkelerde ulusların kendi kaderini tayin hakkı ilkesiyle o ülkelerin ezilenlerini öne çıkarmış ve demokratik halk devrimlerini ortaya koyarak marksizmde bu yönde olan eksikliği tamamlamıştır. Ama ne yazık ki kısmen o da pozitivist zeminden tam kopuşamamıştır. Marksizme getirdiği teorik-pratik katkıya rağmen sosyalizmin temel sorunu olarak teknik üretici gücünün gelişimine atıfta bulunmuştur. Günümüzde elbette sanayi sosyalizm için mihenk taşıdır ama bu, sanayinin olmadığı bir ülkede sosyalizmin imkânsız olduğu anlamına gelmez. Yukarıda da bahsettik, sosyalizm bölüşüm sorunudur, üretim sorunu değil. Marks'ın sosyalizmin olanaklılığının koşulunu üretimin harıl harıl işlediği ülkelerde görmesi yalnızca pozitivist bakışın bir sonucu değil, aynı zamanda aydınlanmacı, ilerlemeci, reformist bakışın da bir sonucudur. Lenin'in katkılarından sonra sosyalizmi yerelleştiren Hikmet Kıvılcımlı Batı'nın dışında dünyadaki bütün ülkelerin gelişim yasalarını diyalektik bir zeminde tahlil ederek, Avrupalı ve aydınlanmacı-pozitivist yaklaşımdan marksizmi koparmış, marksizmi tarih biliminin ışığında yeni bir senteze kavuşturmuştur.

Sosyalizmin gelişmiş kapitalist ülkelerde (Batı'da) kurulacağı saptaması tamamen Marks'ın üretici güçlerin gelişimine dönük bakışıyla ilgilidir. Marks sosyalizmin koşullarını gelişmiş bir tekniğe dayandırır. Yani meta üretiminin en gelişmiş hâliyle işlediği bir ekonomi sosyalizmin maddi koşullarını sağlar. Bu yaklaşım yalnızca kapitalizme içkin değil, bütün tarihe yedirilen bir saptamadır. Bu durum yapı-üstyapı analizinde de kendini derinden hissettirir. Tarihte ve günümüzde yapılar *koegzistans* şeklindedir, yani iç içedir. Bununla ilgili müstesna örnek gelişmiş batıdır. Batı'da yapı da üstyapı da birbirleri karşısında belli bir esnekliği barındırır. Kapitalizm bütün tarihsel dinamiklerden arınmış haliyle yapı ve üstyapıda egemendir ama bu, sosyalizmin kurulmasıyla ilişkili bir zemin olamaz. Tam tersine sosyalizm batı kapitalizmi bütün avantajlarını yitirdiğinde böyle bir imkâna dönüştürülecektir. Doktor, Marks'ın üretici güçler analizini, kırk yıllık doğu ve kuzey toplumları araştırmasından sonra yeni bir senteze kavuşturur. Tarihin motoru barbar akınlardır. Kapitalist olgunlaşmaya kadar yapı ve üstyapı komün gelenekleridir. Kapitalizme kadar ekonomik yapı ve özel mülkiyet, her kuruluşun ve sınıfsal çözülmenden sonra yeni bir barbar akınıyla geri itilmiş, komün geleneği yeniden yapıda ve üstyapıda hâkim olmuştur. Marks'ın öngördüğü gibi, sınıflı toplum saptaması ve onun üzerinden özel mülkiyeti ve köleci feodal beylerin varlığını daha ileri olarak saptaması tam bir modernist-aydınlanmacı yaklaşımdır. Şu doğrudur: "devrim eşittir sosyalizm" demek değildir. Ama devrimin içeriği sosyalizasyon barındırmalıdır. İşte diyalektik Lenin'de de, Kıvılcımlı'da da bu zemine göre konulur. Yani devrim batıdan doğuya kalmıştır. Doğudaki devrimlerin içeriğinin demokratik devrim olması üretici güçlerin gelişkinliğiyle değil, sınıfların menfaat ve pozisyonuyla ilgilidir. Devrim az gelişmiş ülkelerde sosyalizme daha yakındır. Çünkü o toplumlarda komün gelenekleri canlılığını hâlâ korumaktadır. Bu yüzden kapitalist olmayan yoldan sosyalizmi kurmak mümkündür. Kıvılcımlı toplumun yapı ve üstyapıda koruduğu tarihsel dinamikleri (ikel komün gelenekler) keşfetmiş ve onun üzerinden bir devrimci taktik sunmuştur. Kısmen Lenin de bunu keşfetmiş ama Marks'ın üretici güçler saptamasının etkilerinden kurtulamamıştır. İlk söylediği ve hamle yaptığı, elektrifikasyondur. Sosyalizm ne ta-

rihin böyle işlemesinden ne de tekniğin bu muazzam gelişiminden sorumludur. O kendi diyalektik yasalarından çıkıp gelir ve sanayi devrimini kapitalist olmayan yoldan da yapabilir. Sosyalizmi kapitalizmin bütün uygarlığına bağlayarak farklı bir uygarlık seçeneği yokmuş gibi davranmak modernizmdir. Sosyalizm esas olarak üretimden değil, bölüşümden sorumludur. Kapitalizm yapıda küçük bir adacıktır. Ağırlıklı olarak ilkel komün gelenekleri baskın çıkmaktadır. Devrimci dinamikler bu tarihsel dinamiklerdir. İşçi sınıfı dâhil bütün toplum bu gelenekleri bağrında taşır. Sınıfların özel mülkiyete dayalı olarak çözülmesi tarihsel dinamikleri tasfiye edememiştir. Tersine her özel mülkiyete doğru çözülme içeriden ya da dışarıdan barbar müdahalesi ile tasfiye edilmiştir. Kapitalizme geçiş bile barbar (ilkel komün) akınlarının sonucudur. Üretici güçlerden teknik kaplumbağa hızıyla seyretmiş, insan kolektif aksiyonu karşısında yerle bir olmuştur ve yeni baştan bir kuruluş yaşanmıştır. Sosyalizmi ve demokratik devrimi bölgede örgütlemek yukarıda bahsettiğimiz tarihsel dinamiklerle doğru ilişkilenebilir. Türkiye’de ve bölgede sosyalizmin maddi koşulları fazlaca vardır, lakin politik-taktik olarak birçok hareket modernist-aydınlanmacıdır ve liberalizme saplanmıştır. Anti-kapitalist unsurlar diye tarif edebileceğimiz tarihsel dinamiklerle doğru ilişkilenebiliriz. Emek-sermaye çelişkisi zemininde yalnızca üretimle ilişkilenen işçi sınıfının devrimci bir tutum almasını beklemek pozitivistin etkisinde kalmaktır. Üretimle ilişkilenen yanı sıra onu sermayeyle derin bir çelişkiye iter, bu itiliş de onu toplumsal muhalefet olarak harekete geçirmeye yetmez. Çünkü o tarihsel dinamiklerle de ilişkilidir. Bütün toplumlarda taşınan bu özellik sosyalizmin yol ve yöntemini batıdan çok farklı bir sürece itmektedir. Alevilikle, sünnilikle, Müslümanlıkla, soydaşlıkla ilişkilenebiliriz. Bizim pozitifist etkilerden arınmalıdır. İşçi sınıfı bu değerlerle sınıftır, çünkü bu değerler ilkel komün özellikleri de içinde taşır. Ezilenlerle doğru temas kurabilmek yukarıda saydığım değerlerle doğru ilişkilenebiliriz. Kürt Özgürlük Hareketi bu değerlerle ilişkilenebiliriz ve devrimi adım adım büyütme başlamıştır ve haklı olarak Türk devrimci hareketleri de kendine yedeklemiştir. Ulusalci ya da enternasyonalci olsun iki eğilimde modernizmin etkisindedir. Bu hâliyle hepsi hemen hemen liberaldir. Bir kesimi statükoya doğru gerileyerek karşı devrimci zemine doğru bozuluyor, diğer kesim ise emek-sermaye çelişkisini merkezinde tutmakla birlikte, toplumla doğru temas ve politik-pratik geliştiremediğinden hızla tasfiyeye doğru sürükleniyor. Ezilenlerle doğru temas yukarıda sayılan tarihsel dinamiklerle ilişkilenebilir, tersi tasfiyedir.

Kısa Bir Tarihsel Özet

Tarihteki bütün devrimler sınıflar mücadelesi olarak ele alınmakla birlikte, bu sınıflar mücadelesinin gelişimi esas olarak ilkel komün kolektif aksiyonuyla çürüme içinde olan medeniyetlerle barbarların kapışması olarak seyretmiştir. Sınıf çelişkilerinin derinleştiği ama bir türlü daha üst toplumsal formasyona sıçrayacak zindeliği taşımadığı için dışarıdan barbar akınlarıyla bütün tıkanma bir kılıç darbesiyle çözümlenerek bir üst toplumsal gelişime ve değişime geçilebilmiştir. Bütün bir tarih, kapitalizm dâhil, ilkel komün geleneklerin içinde var olan komün dinamizminin çürümeye karşı başkaldırısı olarak gerçekleşmiştir. Kapitalizme geçiş ve ondan daha ileri sosyalist devrimler dâhil hep ilkel komün gelenekli insan üretici gücünün kolektif aksiyonuyla olmuştur. Marksizmin tarihsel gelişimi ele alırken en önemli öğeler Alman felsefesi, Fransız sosyalizmi, İngiliz ekonomi-politigidir. Bu üç ülkenin Marks’ı etkileyen dinamikleri onun kapitalizmi belli bir evrede gelişimine denk düşen işçi sınıfı-burjuvazi karşıtlığına dayanan ekonomik temellerle ele alması ve buradan kapitalizmin yasalarını keşfetmesiyle sonuçlanmıştır. Böylelikle Marks bu yasaların sistemi hem üreten hem de karşıtlığı var eden bilimselliğini temele oturtan bir tarih-toplum bilimcisi olmuştur. Antik medeniyetlerin incelenmesi *Grundrisse*’de ele alınmakla birlikte kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu yüzden Paris Komünü’ndeki yukarı barbar gelenekli insan kolektif aksiyonu görülemediği, ezilen komün geleneğin bir isyanı olarak kavranamamıştır. Bu kavranamadığı için bütün kıtada yükselen ilkel komün geleneği modernite bir mantıkla bakıldığında yönlendirilememiş, devrimler karşı devrimlerle yok edilmiş, harcanmıştır. Marks devrimi sınıf mücadelesi ekseninde ele almasına rağmen işçi sınıfının tarihsel dinamiklerin üstyapısında taşıdığı konumu kendisi için bir sınıf olma gelişimine bağladığından komünün

Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti

içinde barındırdığı ilkel komünal özellikler politik olarak kavranamamış, Marks'ın güçlü sezilerine rağmen politik özneler reformizme ve ilerlemeci-aşamacı perspektifi öngören bir çizgiye, kapitalizmin olgunlaşmasına, işçi sınıfı-burjuvazi ikiliğinin gelişimine terk edilmiştir. Marksizmde temel alınacak olgu kapitalizmin işleyiş yasalarıyla emek-değer teorisidir. Marks her ne kadar tarihi gözlemede bir tarih bilimi sunsa da, kapitalizmin işleyiş yasalarının kabında seyreden bir sınıf mücadelesi kavrayışı getirir. Bu durum tarih bilimi açısından yeterli değildir, geliştirilmesi gerekmektedir. Sorunun bu yanına fazlaca girmeden, bir noktaya, üretici güçler sorununa değinerek konumuz açısından işçi sınıfının değişen yapısı ve kapitalizmin işleyiş yasalarına geri döneceğiz. Marks tarih bilimi olarak geliştirdiği tarihsel materyalizmin sınıflar mücadelesi olduğunu söyler ve öyledir de! Yalnız bu sınıf mücadelesine kapitalizmin içinden dışarıya, geriye doğru gidilerek bakılmıştır. İşçi sınıfı-burjuvazi karşıtlığı hem politik-pratik hem teorik-politik anlamda saf bir şekilde keskinleştirilmiştir. Geri ülkelerin işleyiş yasaları maalesef gözlemlenemmiştir. Geri ülkelerdeki ekonomik kriz, devrimin işçi sınıfı önderliğinde yükselebilecek dinamiklerini çeşitlendirmiş ve tarihsel gelenekleri de sürecin içine dâhil etmiştir. Şimdi devrimci mücadele bu tarihsel dinamiklerle de politik ilişkilenebilir. İşçi sınıfının politik bir özne olarak ona tarihsel bir rol verecek olan gücünün yanında, tarihsel dinamikler de onun devrimci yanını oluşturmaktadır. İşte tam burada üretici güçler ve üretim ilişkilerinde pozitifizmin fazlaca etkilerini görürüz. Oysaki günümüz emperyalizm ilişkilerine kadar tarihin işleyişi, üretim ilişkileri ve üretici güçlerle onlara dışarıdan müdahale eden barbarların çatışmaları olarak gelişmiştir. Cürüyen medeniyet ilişkileri, üretici güçlerden en diri ilkel komün gelenekli insan kolektif aksiyonunun müdahalesi ile daha ileri toplumsal formasyona sıçrama yapılmıştır. Bütün tarih üretici güçlerle üretim ilişkilerinin çelişkisi olarak seyretmiştir ama bu çelişki pratikte günümüze kadar ilkel komünal insanın kolektif aksiyonuyla çelişkiye giren üretim ilişkilerinin çatışmaları olarak gelişmiştir. Üretici güçler arasında kolektivizmin bozulmasına bağlı olarak teknik üretici gücünün hızlı gelişimi ve öne çıkarılması, insan kolektif aksiyonunun tarihsel üretici dinamiklerini parçalamayı, kendine yabancılaşmayı öne çıkarmıştır. Sonuç olarak marksizmde bize rehber olan teorik-politik derinliği yeniden keşfetmeye zorluyor yaşam bizleri. Bugün dünyanın her yerinde yolumuzu açacak en önemli öğe vicdan ve adalet vurgusudur. Bu durumda karşımıza çıkan hedef kitle işçi sınıfını, mazlum halkları, göçmenleri, savaş karşıtlarını ve kaçakları, barış hareketlerini, dindarları, ezilen kadınları, işsizleri ve ekolojistleri içermektedir. Bütün bu kesimler vicdanlara kadar cürüyüp giden, adalet duygusu tükenmiş vahşi medeniyetin düşmanı, devrimin müttefikleridir. Bugün artık olaylar ve olgular Müslüman, Hristiyan işçi, işsiz, Latin Amerikalı, Asyalı vs olarak gelişmiş ya da gelişiyor. Türkiye'den örneklersek, Karslı, Çerkes, Laz, Azeri, Sünni, Caferi, Alevi ve daha sonra işyerinde işçi ya da sokakta işsizdir. Yani orta barbar-göçebe kan kardeşlik gelenekleri ile yukarı barbar dindarlık dayanışmaları işçi de olsa işsiz de olsa ezilip sömürülenlerin kolektif aksiyonlarında önemli bir rol oynamaktadır. Teknik üretici gücünün bir parçası olarak işgücünü kullanırken işçi duyguları yanında Sünniliği, Aleviliği, Lazlığı, Kürtlüğü vardır. Dünyaya yaşadığı yerden bakarken ve kurduğu bütün ilişkilerinde ve çelişkilerinde bunlar da vardır. Bu yöntemle bakamadığımızdan sivil toplumcu olmaktan kurtulamıyoruz. Bugün tarih tam da bu nedenle ileriye sıçramak için geriye doğru çekiliyor. Süreci buradan kavrayamayanlar ne Meksika'da Zapatistalar ne Venezüella'da halk hareketini ne Lübnan'da Hizbullah'ı ne Irak'ta ve Afganistan'daki direnişleri ne de Brezilya ve Latin Amerika'daki Hristiyan teoloji hareketlerini anlayabilir. Sürece diyalektik bütünlükle bakamadığımızdan anlamakta zorlanıyoruz. Günümüzde tekrar bu dinamikler ivme kazanmış, kapitalizmin-emperyalizmin vahşiliği karşısında sınıfsal yapısının içinde hâlâ varlığını koruyan bir buçuk milyon yıllık geleneklerine geri dönmüş (yurttaşlık, dindarlık) mazlumların dili olarak insan kolektif aksiyonuyla yeniden cevap vermeye başlamıştır. Tarih bilimi bize şunu göstermektedir; tarih üretici gücü ışığında ilkel komün gelenekli insan kolektif aksiyonu günümüze kadar öncülüğünü korumuştur. Toplum biçimlerinin gelişiminde, değişiminde motor rolü oynayan odur. Tarih sürekli devrim biçiminde seyretmiştir. Bugün bu süreci kavrayamadığımızda insanlık ağır bir karanlığa sürüklenecektir. Süreci bu diyalektik metotla kavrayamamış olma, kapitalizmin krizleri aşmasını olgun-

laşmasını sağlamış, kıtada devrimler yitip gitmiştir. Emperyalist aşamaya giren kapitalizm dünya halklarını boğazlamaya başladığında kapitalizmin en zayıf halkası olan Rusya çelişkilerin en derin yaşandığı devrimci bir krize girmiştir. Aynı zamanda emperyalist ülkeler de dâhil bütün dünyada yaşanan krizin sonuçları ilkel komün gelenekli özelliklerin yanında sınıfsal yapısının da güçlü bir etkide bulunduğu derin bir devrimci kriz doğurmuşken, emperyalist ülkelerde devrimi pozitivist temelde ele alan yaklaşım ikinci bir devrimci yenilgiyi doğurmuş, yalnızca Rusya da devrim gerçekleşebilmiştir. Marksizme diyalektik bir metot ve pratik geliştiren Bolşevikler ezilenlerin dili olabilmeyi başarabilmiştir. Bütün bir kıtada devrimlerin yitip gittiği konjonktürde tek ülkede sosyalizmi kurabilmiştir. Gelişmiş batıda marksizmin pozitivistçe ele alınması kapitalizmin gelişimini doğururken, emperyalizmin ikinci krizi yeniden bütün dünyayı sarmış, gezegenin üçte birinde sosyalizmler kurulmuştur. Ne yazık ki hem Lenin sonrası Sovyetler hem de yeni kurulan sosyalizmler kapitalizmin teknik örgütlenmesini, yani Fordizmi temel alarak pozitivist bir iktisadi hayata geçirmiş, insanın üretime ve kendine yabancılaşması tersinden (sosyalizmde de) devam etmiştir. Bütün bu sosyalizm deneyleri kartondan kaleler gibi çökmüştür. Bu noktada günümüzde hâlen insan üretici gücü ve tarih üretici gücü gene son sözü söylüyor. Lübnan'da, Irak'ta, Latin Amerika'da emperyalizme karşı başkaldıran halkların aralarında tanrı tanımazlık ya da dindarlık biçimindeki ayrılıkların zerrece bir önemi kalmamıştır. Kardeşleşmelerinin temelinde onları yan yana getiren insan olma olgusuyla kapitalizmin vahşetidir.

Ortadoğu'daki Gelişmeler

Ortadoğu'ya dışarıdan bir coğrafya olarak bakıldığında, büyük petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip bir bölge görülür. Bunun dışında bu bölgenin coğrafya üretici gücünün emperyalist ülkeler için önemi açısından baktığımızda kapitalist sistemin işleyişinde, onun kendini üretiminde ve yeniden üretiminde yüzde seksen bu bölgeye bağımlı ve mutlaka ele geçirilip kontrolünde tutması gereken bir bölge olma özelliği taşır.

Bugün bölgenin insanının ve toprağının bir ateş topu gibi kaotik patlamaları yaşaması ya da gebe olması bu özellikleriyle anlaşılır.

Emperyalizm yayıldığı ve kontrol altında tutmak istediği bölgelerde coğrafya üretici gücünün yağmalanması için bu bölge insanlarını kültürel olarak da asimile etmek, politik olarak bağımlı hâle getirmek ister. Çünkü dünyanın hiçbir döneminde ve yerinde kendisiyle oluşturduğu bu bağlam üzerinden uzlaşmayı oluşturamadığı durumda sermaye birikimi ve yeniden birikimi sağlanamaz. ABD imparatorluğunun, AB'nin ve Şangay Beşlisi'nin bu bölgedeki iştahı, bölge insanın köleleştirilmesi bu yüzdendir. Şu gerçek unutulmaktadır: Ortadoğu bölgesi ilkel komün genetik ve gelenekli insan üretici gücüne sahiptir ve bu güç emperyalizm ne kadar burayı kirli iktidarlar aracılığıyla denetim altında tutsa da kendisine karşı bir patlamaya dönüşme olanağı taşımaktadır. Emperyalizmin bölgeye dönük kültürel asimilasyon ve politik bağımlılık temelinde seyreden insan üretici gücü yağmasının temel nedeni budur. Bu yüzden bu geleneği tehlikeli olmaktan çıkarması gerekir ki emperyalizmin esas hedeflerinden biri de bu olmaktadır. Onlara Hristiyanlaşmış İslamiyet dayatılarak Muhammed'den vazgeçilmiş bir model sunulmaya çalışılmaktadır. Devrimci yanından arındırılmış İslamiyet modernliğin pisliliğine bulandırılarak, bölge insanının insan üretici gücünü yok etme uğraşına soyundurulmaktadır.

Tam da bu durumda ötekileştirilmeye çalışılan Ortadoğu'nun insan üretici gücü, tarih üretici gücünün devrimci değerleriyle (komünal gelenekle) buluşarak "Muhammed İslamiyet'i yoksa Hristiyanlaştırılmış İslam kardeşliği de petrol de yok" demeye yönelmiştir. Emperyalizm ve modernizm kendi kirlenmiş değerlerinin dışındaki dünyaya, onu bir taraftan ötekileştirerek diğer yandan asimile ederek davranır. Tarihte bütün sömürge imparatorlukları ilkel komün gelenekli ülkelerin insanlarını ya toplu katliamlarla kırmış ya da asimile etmiştir. Hiçbir zaman değiştiremediği gerçek ise bir buçuk milyon yıl genetiğe işlemiş komün aksiyonu karşısında onları ötekileştirmekten ve hep öteki olarak bakmaktan vazgeçememiş olmasıdır. Onun için öteki dünya,

Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti

öteki insan, onun kaosu olmuş, onu savaşıcı bir yaşamdan vazgeçirememiştir. Ben ve ötekine sosyolojik bakmadığımızda onların sosyal bir ilişkinin dışında ve bağlamında soyut farklılıklar içerdiği görülür. Somut bir ilişkinin sosyolojik olarak çıkar ilişkilerini ve farklılıklarını kapsadığında, ezen-ezilen, sömüren-sömürülen, yenen-yenilen vs. durumu taşır. İlişkilerin bu anlamdaki sonuçları emperyalizm döneminde modernizm-barbarlık farklılığı olarak gelişmiştir. Ortadoğu ve ötekini daha iyi anlayabilmek için onu ortaya çıkaran koşulların maddi temellerini kavramaya çalışmak, konuyu daha anlaşılır kılmak açısından çok gerilere bu olguların var olmadığı komün koşullarına inmemiz gerekir.

İlkel sosyalizmin hâkim olduğu toplumlarda öteki yoktu. Kolektif bir şekilde diğer toplumlarla kandaşlık farklılıkları vardı. Bir savaş durumu klandan birinin katli ya da kolektif olarak başka klanlarla ganimet sorunu, yiyecek sorunu ayrılıklarından dolayı ortaya çıkar, birbirlerine savaş açarlar ama esir alınanların onuruna saygı duyulurdu. Hatta savaşı kazanan klana geçmek isterlerse yüceltilir, aynı klanın üyeleriyle eşit statüye sahip olunurdu. Klana katılmayanların kendilerini öldürmelerine izin verilir (kan teşkilatının dışındaki bir yaşam onlar için zaten ölüm demektir) asla ötekileştirilmezdi. Toplumlar yavaş yavaş sınıflara ayrıldıkça egemenliğin ve gücün şekli değişti. İktidar olanlar diğerlerini askerî açıdan silahsızlandırarak, ekonomik açıdan mülksüzleştirerek, sömürerek ötekileştirdi. Bugünün sömürü ilişkilerini ifade eden kapitalizme gelindi. Emperyalizm insanı yalnızca ötekileştirmekle kalmayıp onu köleleştirmiş bütün insanlığı emerek insanî değerlere yabancılaştırıp ağır bir sömürü altına almıştır. Marksistlerin anlayamadığı nokta budur. Bugün Ortadoğu'da verilen mücadele yalnızca petrolü ele geçiren emperyalizmin onu kontrolünde tutmak, onu sömürmek istemesine karşı bir başkaldırı değil, aynı zamanda onurlarını, kişiliklerini, insanlıklarını kontrol altına almak, onları modernizme entegre edip ötekileştirmeye karşı insan kalmanın çabası ve savaşıdır.

Lenin marksizmi pozitivistçe ele alan marksistlere şunu haykırmıştı: "Geri Avrupa ileri Asya". Bu haykırış aslolanın emperyalizmin köleleştirme, insanların vicdan ve adalet duygularını yok etme saldırısına karşı olmak demektir ve insan olmayı merkezine alarak bütün Asya'yı (kurtuluş savaşlarını) selamlamaktadır.

Devrim bilimsel olanla tarihsel olanın buluştuğu noktadır. Diyalektik olarak bilimsel olan şey sosyolojik olguları doğru kavrayıp konjonktürel olanla uyumlulaştırmak, tarihsel olanla konjonktürel olanı diyalektik metotla sentezleyebilmektir. Bugün dünyanın her yerinde özellikle Ortadoğu ve Latin Amerika'da ötekileştirilmeye çalışılan insanlık, yalnızca coğrafya üretici gücünü korumak için savaşıyor. Vicdan ve adalet duygularını çalmak isteyen emperyalizme karşı insanlığı koruma mücadelesi veriyor.

Sayın aydınlanmacı marksist beyler ve modernist aydınlar bugün elimizden alınmak istenene "uygarlaşma" demektedirler. İslamiyet'i, teolojik Hristiyan direnişlerini ya da merkez dışındaki tüm yerel din ve gelenekleri "gericilik" sayıp emperyalizme yedeklenen ve yamayan bir kültür ve düşüncenin taşıyıcısı olmaktadır. İnsanlık için direnenler arasında Tanrı'ya inanmayla ateist olma arasında zerrece fark kalmamıştır. Devrim ve onur onları kardeşleştirmiştir.

Büyük Ortadoğu Projesi yalnızca coğrafyamızı ve Kafkasları yağmalama planı değildi. O aynı zamanda kardeşleşmeyi parçalama, o çok ünlü bireyleşmeyi (bencil) gerçekleştirme, kapitalizmin önündeki en büyük engel olan vatanseverlik ve devrimci İslamiyet'i yok etme hamlesiydi. Marksistler ezberlerini bozmadığı sürece gelişmeleri anlayamayacak, bilerek ya da bilmeyerek emperyalizme hizmet edecektir.

Sonuç olarak emperyalizm ve medeniyet dünya halklarını hiçbir zaman modernize etmez, edemez. O yapısı gereği yalnızca kendi değerleriyle kaynaştırmaya çalıştığı (Hristiyanlaştırma, kapitalist bireyselleştirme) melez bir ötekini yaratmak ister. Emperyalizmin ötekileştirmeye çalıştığı halklar Latin Amerika ve Ortadoğu halklarıdır. Bu halklar ona en yabancı en çok karşı duran

halklardır. Bu yüzden emperyalizmin Truva Atı Siyonist İsrail de dâhil toptan bir kıyım çılgınlığına girişmiştir. Burada tutunmaya çalışması köhne Arap iktidarlarının gericiliğiyle kaynaşarak direnişi kırma çabasıdır. Evet bizler onların değil, ötekilerin, yani kardeşlerimizin yanındayız. Filistin'in, Irak'ın, Afganistan'ın, Lübnan'ın, Bolivya'nın, Küba'nın, Venezüella'nın yani Azteklerin, Mayaların, Arapların, Medlerin, Şiilerin, Alevilerin, Sünnilerin yanındayız. Bizlerin safları bellidir, direnenlerin yanı. Peki, sizler, aydınlanmacı, laik marksistler, sizlerin yanı neresidir?

Konjonktürel Olarak İşçi Sınıfının Değişen Yapısı ve Ezilenler

Marks bir bilim adamı olarak ele alındığında iktisat teorisi alanına giren iki olgudan bahsetmeliyiz. Marks'ın önemi de buradadır! Kapitalizmi sonlayan ve işçi sınıfının öncülüğünde sosyalizme geçişi öngören yaklaşımıyla ona değer vermeli, ancak devrimci eleştirimizi de gizlememeliyiz. Ona yapılacak en büyük saygısızlık onu idealistçe anlamak olur. Marks kapitalizmin işleyiş yasalarını doğru ortaya sunan tek devrimci iktisatçıdır. Yalnız sermayenin zaman içerisinde tekelleşmeyi doğuracağını, kapitalizmin emperyalist aşamaya varacağını beklemedi ve sonuç olarak görmedi. Kapitalizmin işleyiş içerisinde burjuvazi ile işçi sınıfının arasındaki çelişkilerin keskinleşerek onun yıkımına neden olacağını öngörmüştür. Kapitalizmin üretim biçimi ve ilişkileri ara sınıfları tasfiye edemeden sermayenin tekelleşmesi, oradan da emperyalist aşamaya sıçraması ve devrimlerin geri ülkelere kaymaları ya da kayacağı gözlemlenmemiştir. Tabii ki Marks'ın metodunda buna dair bir yön var, *Grundrisse* buna ışık tutuyor ama buna rağmen Lenin'in dışında bütün marksistler ve politik özneler bunu görmemişlerdir. Bu durum sınıf mücadelesinin ekonomik temelleri önceleyen mücadelesine bağlı olarak devrimci bir çelişkiye düşmeden kapitalizmin gelişimine ivme kazandırıp devrimci çelişkileri yumuşatıp hafifletmiştir. Bu süreç aynı zamanda teknik üretici gücünün muazzam gelişmesini yaratmıştır. Bu durum hem işçi sınıfının nitelik olarak değişimini hem de artı değer şeklini farklılaştırmıştır. Sınıf yapısındaki farklılık üretici güçlerin (teknik) gelişmesine paralel olarak değişim göstermiştir. Biyogenetik, iletişim, enformel, formel hizmet teknolojisinin gelişimi kol emeğine bağlı yapının yanında düşünüm yeteneği artı değer içerikli değişimi, fikir, düşünüm üretimi yanında hizmet üretiminin de yaygınlığı artı değeri kol yeteneği ile sınırlayan durumu farklılaştırıp toplumsal olarak kol, kafa hizmet üretiminin toplumsal artı değer gelişimini ortaya çıkarmıştır. Bu süreç işçi sınıfını çeşitlendirmeye birlikte büyümüş buna paralel olarak milyonların işsizleşmesiyle proletaryayı devrimci bir sürece girme noktasında hızlandırmıştır. Marks ikili bir olguyu dile getirirken (işçi sınıfı ve proletaryayı) bu duruma ışık tutmuştur. Sanayi ve iletişim, düşünsel, hizmet sektöründe çalışanın yanında işsizleşen milyonlar dâhil tümü proletaryayı oluşturmaktadır. Proletarya devrimin hem öznesi hem nesnesidir.

Bugün işçi sınıfının politik bir özne olarak tarihsel rolünü oynamakta geri düşmesinin iki önemli nedeni var. İki farklı tarihsel sürecin içinden geçen kapitalizm bu iki farklı süreçten dolayı sınıflar mücadelesinde kritik öneme sahiptir. Bu iki farklı tarihsel süreç hem burjuva demokratik devrimleri ve onun iktidarı kurmasındaki süreci hem de işçi devrimini ve politik bir özne olarak ortaya çıkmasının oluşumunu etkilemiştir. İşçi sınıfıyla hareket eden burjuvazi özgürlükleri ileri itmek zorunda kalmış, bu ileri itiş üretici güçlerin gelişimini ve sanayileşmeyi hızlandırmıştır. Batı işçi sınıfı politik bir özne olarak her sisteme yüklenişte demokratik ve ekonomik alanlarda burjuvazi taviz vermek durumunda kalmıştır. Sınıfsal çatışma kapitalizmin hem krize girmesini hem de krizi atlama işçi sınıfının ekonomist konumundan dolayı diyalektik bir işleyiş kazanmıştır. Batı'daki eşzamanlı devrimler işçi sınıfını politik bir özne olarak tarihsel rolünü oynamada ne yazık ki ekonomizm ağırlıklı bir demokrasi mücadelesine hapsettiğinden sistemden kaynaklı kriz atlatılmış devrimler yitip gitmiştir. Batı'da burjuvazi tüm derebeyi ve ona dayalı toprak düzenini kapitalizme uygun dizayn ederken baştan aşağıya burjuva normlarını da yerleştirmeyi başarmıştır. Sanayi devriminin yarattığı olanaklar işçi sınıfına ekonomik demokratik kazanımlarını somutlaştırma fırsatını vermiştir ama ne yazık ki işçici bir tutumla davrandığından kendi varlığına da son verecek politik bir tutumu maalesef alamamıştır. Doğu'da ise burjuvazi antika

Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti

sınıflarla ittifak içinde demokratik devrimini yaptığından devrimin sınırlı, güdük doğmasına sebep olmuştur. Batı marksizmiyle ilişkilenen Türk marksistleri sınıf insan ilişkilerinde ne yazık ki pozitivist bakıştan dolayı hem demokratik devrimi hem de bu devrimi sosyalizme taşımakta başarısız olmuştur. Az gelişmiş ülkelerde ilkel komün geleneklerin kan kardeşlik ve dinî inanç ortaklığı gericilik olarak algılanıp devrimci mücadelede ilişkilenelememiş, pozitivistin kurbanı olmuştur. Batı'da bütün antika sınıflar tasfiye edilirken doğuda tersinden süreç işlemiş bu durum bu ülkelerde güçlü bir devrimci krizi doğurmuştur. Batı işçi sınıfı ekonomist ve işçi konumuyla sovenistleşmiş, siyahlar, göçmenler ve ekolojistlerle ilişkilerinde ortak bir politik tutumdan uzak durmuştur. İşçi sınıfının politik bir özne olarak tarihsel rolünü oynayabilmesi marksistlerin pozitivist bakıştan kurtulmalarına bağlıdır. Doğu'da işçi sınıfının tarihsel dinamiklerle sentezlenen politik yapısı taktik olarak muazzam devrimci imkânlar sunmaktadır.

Batı işçi sınıfının kurtuluşu Doğu'daki işçi sınıfının kurtuluşuna bağlıdır. Doğu toplumlarında süreci böyle kavrayıp ilişkileneemediğimizde bu muazzam devrimci olanakları pozitivistin kurbanı olmaktan kurtaramayız. Ya bütün toplumlar derin bir fetreti yaşar ya da kapitalizmin krizleri atlatmasına yedekleniriz. Ortak coğrafyayı kullandığımız Kürtler de yukarıda bahsettiğimiz dinamikler gibi bizim önemli müttefikimizdir.

Kürtler Yedek Güç Olmaktan Çıkmıştır

Tarihte "ulusal sorun", bildik pozitivist yaklaşımların iddia ettiği gibi, kapitalizmin ortaya çıkmasıyla var olmamıştır. İlkel komün kan teşkilatlanmasıyla başlayan süreç kapitalizme ulusal bir bütünlük kazandıracak şartları sunmuş, geniş yeniden üretimin imkânlarına temel oluşturmuştur. Kapitalizmden önceki toplum biçimlerinde de, örneğin Yukarı Barbarlık'ta ortak yurt ve yurt edinilen toprağın yurttaşları vatandaş ve dindaş olarak bir birlik temeli oluşturabilmişlerdir. Tarihte ulusçuluğun iki ayrı gelişimini görmekteyiz; biri yurttaş ulusçuluğu, diğeri kandaş, yani etnik temele dayanan vatandaş ulusçuluğudur. Yurttaş ulusçuluğu coğrafya üretici gücüne dayanır. Vatan edinilen toprağın üzerinde yaşayan halkların bütününe kapsayan üst kimlik olarak coğrafyayı öne çıkaran yurttaşlar topluluğudur. Diğeri etnik temele dayalı soydaş ulusçuluğudur. Biri kapitalizmin daha gelişkin olduğu, diğeri daha geri olduğu şartlara tekabül eder. Konumuz açısından bizim için önemli arz eden, daha geri olan ama devrimlere ivme kazandıran kandaş ulusçuluğudur.

İşçi sınıfı tarihsel dinamikleriyle buluşan yeni yapısıyla dönem dönem içinde gerilim ve asabiyet yaşayacak, birbirlerini öteleyen ilişki içinde diyalektik olarak barışacak, mücadeleye hız katacaktır. Demokrasi her zaman olmasa da genellikle az gelişmiş ülkelerde gerilimden beslenir. Güçlerin demokrasi talepleri birbirini iter ve çeker. Evet işçi sınıfının homojen talepleri, karmaşıklaşmış, birbirini ötekileştiren bir tabloyla karşı karşıyadır. Bu, yalnızca üretimde örgütlendiği pozisyonuyla değil, istek ve taleplerinin farklılaştığı tarihsel dinamikleri içinde barındırmasıyla ilgili olarak yukarıda da belirttiğimiz nedenlerle ilgilidir, yani tarihsel güç olmaktan kaynaklanan çelişkilerle karşı karşıya gelmemektedir. Yeni durumun yarattığı farklılaşma, diyalektik ilişki ve çelişkilerinde bir bütünlük taşır. Bu farklar devrim ve demokrasi mücadelesinin zıtların çelişkisi üzerinden devrimci demokrasiye doğru besler. Bugün Kürt Ulusal Hareketi tam da sınıfla ve Türkiye sosyalistleriyle sınıfın içindeki farklılıklar gibi farklılıklardan dolayı müttefiklerdir. Türkiye'deki demokrasi meselesine özel durumuyla, yani bu farklılığından dolayı katkı sunar. Kürt halkı tarihsel dinamikleriyle yedek güç olmaktan çıkmıştır. Türkiye'de demokrasinin gelişmesinde ana güç konumundadır. Onu temel güç yapan, demokrasinin olgunlaşmasında gerilimin baş aktörü yapan Kürt halkının bu tarihsel özelliğidir. Kürdistan'daki devrimci durum tam da tarihsel dinamikleriyle yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı devrimcidir. Toplumsal yapı ilkel sosyalist öze sahiptir, yukarı barbar geleneklerin (din ve ırk kardeşliğinin) ağır bastığı bugünkü konjonktürde kan teşkilatı ve şafi cemaat yapısıyla sosyalizme en yakın konuma sahiptir. Sosyalistler bu kalkışmanın sağından ve solundan durmadan onu sıkıştırmaktan vazgeçmelidir. Türkiye'deki işçi sınıfının kazanımlarının teminatı Kürt halkının demokrasi mücadelesinden geçer. Sosyalist-

lerin hızla yapması ve alması gereken politik tutum, demokratik cumhuriyet talebine sıkı sıkıya sarılmaktır. Kürt halkı kapitalizm tarafından rafine edilmemiş yapısıyla yalnız Türkiye’de değil, bölgede de demokratik kazanımların ana aktörü konumundadır. İşçi sınıfı işçici taleplerindeki ekonomist ve şovenist tutumundan arındırılmalı, onu tarihsel dinamikleriyle buluşturacak politik hat oluşturmalıdır. Bugün tam da demokratik cumhuriyet talebini tırmandırma zamanıdır. Demokratik cumhuriyetin içini doldurmak devrimci güçlerin iradesine bağlı olacaktır. Dört parçaya ayrılmış Kürdistan halkının içinde sosyalizme en yakın olan kesim Türkiye’deki Kürtlerdir. İlkel komün gelenekleri sosyalizme sızrama yapabilecek bir dinamiği barındırmaktadır. Kapitalizmin pre-kapitalist özelliği buna engel değildir. Yüz binlerce işsiz insan ve topraksız köylü PKK içinde olabildiğince aktiftir. PKK’nin dayandığı temel güç işsizler ve yoksul köylülüktür. PKK, coğrafyasındaki halkların tarihsel özelliklerini doğru okumaktadır. Yukarı barbar geleneklerle ilişkilenebilecek önemli başarılar elde etmektedir. Sosyalistler hızla ulusal hareketle müttefik ilişkisini kurabilecek adımlar atmak zorundadır. Devrimci demokrasinin kazanımları, PKK’nin TC ile yaptığı pazarlığı mevziden düşmeden yürütmesi de bir o kadar önemlidir. Elbette Türkiye’den ikinci bir cephe açılırsa, demokratik cumhuriyete giden yol kolaylaşacaktır. Kürtlerle müttefik bir güç yaratmak sosyalistlere düşmektedir.

Geleneksel Sol Krizde

Yapmaya çalıştığımız değerlendirmenin Türkiye sol hareketine bir çekidüzen verme olmadığını belirtmek isterim. Böyle bir şey haddimize düşmez, yalnız içinde bulunduğumuz konjonktürde küreselleşen sermayenin her şeyi yıkıma sürüklediği, özellikle Türkiye’nin jeopolitik bağlara sahip olduğu Avrasya’da yıkım ve etnik parçalanmayı doğuracak gelişmeler her türlü provokasyonu önleyecek yoldaşlaşmamızı organize olmamızı gerektirdiğinden derlenmeye acil ihtiyaç var. Dünyanın içinde bulunduğu tablo hiç vakit kaybetmeden bizleri de küresel ölçekte karşı cepheyi örmemizi dayatıyor. Sermayenin küreselleşmesi kıtalararası ekonomik ve siyasi örgütlenmesinden, çokuluslu şirketlerle ulusüstü organizasyonu, ulusal ve millî özellikleri tasfiye etmeye zorluyor. Küresel sermaye can çekişme hâline yeni açılımlar sağlamak için bir taraftan dünya halklarının yıkıma karşı direnişini kırmayı, diğer taraftan ulus devletleri tasfiye etmeyi zorluyor. Ekonomik ve siyasi olarak Avrasya-Büyük Ortadoğu Projesi doğalgaz, petrol ve zengin madenlerin ele geçirilip kontrolünü sağlama projesidir. Bunun için etnik ve dinsel farklılıkları tetikleyerek ulusal bütünlüğü yok etmek daha rahat kontrol edebileceği küçük devletçikler yaratmak istemektedir. Balkanlarda bu süreç tamamlanmıştır. Ancak bunun bu kadar kolay olmayacağı dünya halklarının özellikle bölgemizdeki direnişleriyle görülmektedir. Bu şartlar altında acilen anti-emperyalist mazlumlar cephesini ve işçi sınıfının birliğini örmemiz gerekiyor. Bu yüzden eleştirilerimizi dostça görmelerini, niyetimizin kardeşleşmiş bir devrimci cepheyi yaratmak olduğunu anlamalarını isteriz. Eleştirimizin esas olarak ağırlıklı yanı küreselleşen sermayenin sonucuna bağlı olarak ortaya çıkan sivil toplumculuk, yani post-marksizm ve ulusal sol, yani milliyetçi bir duruşu ele almak olacak. Bu iki sapmayla hesaplaşmadan yol almamız ve devrimci duruşu yaratmamız mümkün olmayacaktır. Ama öncelikle kısa bir şekilde küresel sermayenin ve emperyalizmin pozisyonuna değinelim. Küreselleşmenin ekonomik, politik karşılığı olan liberalizm ve bireysel özgürlükler yalanı yeni dünya düzensizliğini kaosa sürüklüyor. Tüm dünyada yağmalama ve talan bütün hızıyla devam ediyor. Sermayenin bireysel girişimciliği ve onun insanlara daha iyi bir yaşam sunacağı yalanı bütün çıplaklığıyla insanî değerlere yabancılaşmayı derinleştiriyor. Sermayenin küreselleştiği dünyada içerisi-dışarısı ikiliği, doğu-batı çelişkisi, uygar ve barbar toplumlar karşıtlığı derinleşerek devam ediyor. Küresel sermayenin liberalizm talanı karşısında merkezin dışındaki ülkelerde emperyalizme karşı direnişler yükseliyor. Emperyalist merkezlerde de sistemin dıştalamaya başladığı göçmenler, savaş karşıtları, ekolojistler küreselleşmenin yıkımına karşı anti-kapitalist tepkiler üretmeye başlıyor. Seattle ve Avrupa’daki olaylar karşı çıkışın pratik sonuçlarını üretmeye başlamasının ilk adımlarını oluşturuyor. Sosyalizm deneylerinin başarısızlığı, insanlığın yeni kurtuluş umudu olmayı sağlayamayan emperyalizm, dünyayı hızla kaosa ve savaşa sürüklüyor. Tek kutuplu emperyalist dünya bütün yalan ve yıkımıyla

Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti

kendi sonunu hızla hazırlıyor. Kısa sürede olmasa da uzun vadede anti-emperyalist, anti-kapitalist cephe yerel küresel düzeyde belli özgüllükler içerisinde genişliyor. Adalet ve eşitlik istemi bütün belirsiz ortama rağmen gelişerek devam edecek. Yakın geçmişe baktarsak küresel ölçekte ilk ciddi kalkışma altmış sekiz olaylarıdır. Bu kalkışma daha çok romantizm ağırlıklı anarşist bir tepki dalgasıydı, kapitalizmin iş disiplinine karşı bireysel özgürlüğü savunuyordu ve dünyada önemli gençlik hareketlerini değişik özgüllüklerde kapitalizme karşı çıkışı etkiledi ama ne yazık ki onu aşan bir zemine sıçrayamadı. Günümüzün küresel karşı çıkışı direk kapitalizmi aşma, onu reddetme temelinde yükseliyor. Küreselleşmenin yarattığı tahribat hiç kimsenin yaşama şansının kalmayacağı bir kaosa sürüklenirken, emperyalist merkezlerde ilk defa beyaz insan sınıfsal farklılıkları gözetmeksizin kapitalizmin kendisine tepki üretiyor. Merkezde bu gelişmeler yaşanırken, dünyada kapitalizme karşı farklı cephelerden değişik anlayışlardan direnişler hızla büyüyor. Bölgemiz, çokuluslu şirketlerin sentezleşmesine bağlı olarak vücut bulan teknelci emperyalizmin yeniden paylaşımının ve talanının merkezinde bulunmaktadır. Dağılan Sovyetler'in ortaya çıkardığı yeni sömürü alanları Kafkaslar, Hazar, Orta Asya dünyanın sömürü alanlarının merkezi konumundadır, Türkiye bölgemizde gelececek direnişlerin jeopolitik özeliğinden dolayı merkezî bir konuma sahiptir. Türkiye'de yükselecek devrimci mücadelenin iç dinamikleri bölgeyi kapsayacak özellikler barındırmaktadır. Gelişmeler tarihsel dinamiklere devrimci içerikleri barındıran özellikler kazandırırken, Yurtseverlik-Din Kardeşliği dinamiği, kapitalizmin ortaya çıkardığı, sınıf hareketleri, savaş karşıtları, ekolojistler gibi hareketlerin yarattığı yeni mücadele dinamikleriyle buluşabilecek taktik ve stratejik yapılanmaları gerektiriyor, dayatıyor. Türkiye devrimci hareketinin marksist zeminde yeni bir paradigmaya ihtiyacı var. Eski söylem ve eylem tarzları bugünün şartlarına cevap veremekten uzaktadır. "Ne yapmalıyız?" sorusuna cevaplar üretmeden önce Türkiye devrimci mücadelesine musallat olan, milliyetçilik, post-marksizm ve sivil toplumculukla hesaplaşmak zorundayız. Bunun için Türkiye'de kapitalizmin gelişimi ve devrimci süreci ele almalıyız. Bunun yanında geleneksel sol marksizme de çekidüzen vermek gerekir. Teorik-pratik, politik-pratik devrimci açılımların buna artık son derece ihtiyacı var aksi takdirde küresel yıkım herkesin tepesine çökecektir. Önce kısa bir özet: Türkiye'de kapitalizmin yaygınlaşıp üretim ilişkilerinde derinleşmesi toplumsal yapıda köklü değişiklikleri doğurdu. 68 hareketinin devamı olan 78'ler hareketi, sınıfsal çelişkilerin ekonomik demokratik sendikal mücadeleye denk gelen yükselişle uyumlu olmayan bir sıçramayı yaşadı. Yukarı barbar geleneklerin itişiyile buluşan gençlik hareketi, iktidar perspektifi olmayan, anti-emperyalist, anti-faşist mücadeleyi öne çıkararak, finans kapitalle hesaplaşmayı, MHP ile hesaplaşmaya indirgeyerek faşistlerle sokak savaşına sıkışarak yoruldu. Daha sonra yorulan bu yükseliş 12 Eylül askerî darbesiyle boğularak tasfiye edildi. 68 hareketi dünyada özgürlük hareketlerinin yükseldiği döneme denk düşen konjonktürde Marksizm-kemalizm karması melez bir ulusal kurtuluşçu söyleme dayanıyordu. 78 hareketi bu çıkışın devamı olarak, pratikte sınıf çelişkileri içine girerek ekonomik demokratik söylemi öne çıkarırken, anti-faşist mücadeleye doğru hızla sürüklenmiştir. Küçük burjuva radikalizminin tabanla uyumlu olmayan yükselişi, ekonomik-demokratik çizginin ve sendikalizmin etkisine sıkışarak taktik mücadeleyi stratejik konuma dönüştürmüş, kazanılan haklara sıkışan, düzenin sınırları içinde kalan konumuyla yorulup boğulmuştur. Burjuva sosyalizmi ise anti-faşist mücadeleyi bile küçümseyerek, finans kapital dışı bütün kesimlere ileri demokrasi mücadelesini önererek kapitalizm içi daha bir geri mevzide sıkışıp kalmıştır. Bugün bu hareketlerin devamı olanlar sivil toplumu ya da ulusal solcu olarak ortak noktada demokratizm-ekonomizm perspektifinde ileri demokrasiciğe sıkışıp kalmışlardır. Geleneksel sol marksist zeminde tutunmaya çalışanlar ise dar sektör ama bir o kadar da işçi konumlarıyla mevcut konjonktürel zeminde devrimci bir yenilenmeyi başarmaktan uzaktırlar. Bugün mevcut hareketler, aralarında belli farklılıklara rağmen, sivil toplumcu, reformist hareketler olarak tasfiyeyle karşı karşıyadırlar. ÖDP ve TKP demokratik mücadelenin belli bir ivme kazanmasına paralel işçi sınıfının önderliğinde gelececek sosyalist mücadelenin iktidara taşınması söylemi, içi doldurulamayan ve pratikte geliştirilemeyen devrimci mücadele ve örgütsel legalizm, düzen içinde belli mevziler kazanmasına rağmen legalist, reformist, modernist konumu içinde kiteselleştikçe orta sınıfları da kapsayacak şekildeki

siyasal açılımı, taktik olarak demokratik görevleri ittifak zemininde ele almayan, sosyalizm iktidarı kapsamında cepheyi genişleten duruşuyla milliyetçi, sivil toplumcu karma bir burjuva aydın hareketlerine dönüşmeye başlamışlardır. Bu durum onları burjuva kuyrukçuluğuna sıkıştırarak sivil toplumcu, reformist, aydınlanmacı konuma sıkışıp kalmışlardır. Önerilen anti-emperyalist eksenli sosyalist mücadele finans kapital dışı bütün kesimlere çağrı yapılarak, burjuva kuyrukçuluğuna sürüklerken milliyetçi bir karakter özelliği de alarak şovenist zemine de sürüklenmişlerdir. Emperyalizme ve gericiğe karşı mücadele burjuvaziye kadar genişletilerek kemalistlere, sivil toplumlara, orduya kadar çağrı öne çıkarılmıştır. Bu ne demektir? Devrimden vazgeçme kapitalizmin kendi işleyiş seyri içinde işçi sınıfı-finans kapital zıtlığına süreci rahat bırakmak dolayısı ile sivil toplumluluğa çark etmektir. İP başından beri burjuva kuyrukçusu, milliyetçi bir ulusal sol konumunda olmasına rağmen son tahlilde varacağı nokta milliyetçi yapısını korumakla birlikte sivil toplumdur ama daha özgül ve gerici bir öze, kapitalizmi olduğundan geri görek milli bir burjuvazi yaratma isteğinde olan, emperyalizmden koparılmış finans kapital dışı bütün burjuvaziyle ittifak arayışı içindedir. Sosyalizmin her türünden uzaktır. Laik modern kemalist güçlerle ittifak içinde emperyalizme karşı tekel dışı burjuvaziyi öne çıkararak kapitalizmin gelişme hedefleriyle sınırlı yapısı onu hızla karşı devrimci cepheye itmektedir. Son tahlilde ilerlemeci bir mantığı taşıdığından sivil toplumcu milliyetçi melez yapı özelliği taşır. Geleneksel sol marksist hareketler ise ufak tefek farklılıklara rağmen pozitivist-modernist sosyalist mücadele içinde, işçi sınıfının öncülüğünde bir sosyalist devrimi öncelermelerine rağmen, taktik olarak demokratik devrimi işçi sınıfı öncülüğünde aşamacı şekilde ele alanlar dâhil pozitivistin aşırı etkisindedir. Kalkınmacı-modernleşmeci mantığı içinde sınıfı hem arı bir şekilde her türlü etkilerden arınmış (gelenek, görenek, etnik kimlik, dindarlık, mezhepsel farklılık) kendisi için sınıf olmayı önceleyen olarak gören, tarihsel dinamikleri devrimci olanaklar olarak harekete geçirmekten uzak, kapitalizmin gelişme seyri içinde ortaya çıkan yeni sosyal dinamiklere de yabancı pozitivist bakışı onu da son tahlilde ilerlemeci bir zemine sıkıştırır. Kapitalizmin eşitsiz gelişim yapısının ortaya çıkardığı devrimci dinamikleri kapitalizmin çözemediği sorunları devrimin ittifak unsurları olarak kapsayamadığından, teorik olarak mümkün görmekle birlikte pratikte uzak düşün yapısıyla o da son tahlilde sivil toplumluluğa sıkışır. Türkiye'nin çok kültürlülüğü, çok dinliğı, çok etnikliğı ve ekonomik olarak orta ve küçük burjuvazi yoksul köylülük sorunları sosyalizmin önüne demokratik görevleri koyar. Bu durumda bu sorunların üstünden atlamak istenmeyen bir süreç olarak sorunun zamana yayılmasını kaçınılmazlaştırır. Pozitivist sosyalist gelenek bu hedeflerinden düşerek, keskin sosyalizm eylemliliğini ve işçi sınıfı önderliğini süresiz muhalefet etme durumuna sıkıştırarak son tahlilde sivil toplumluluğa varır. Şimdi işçi sınıfının farklılaştığını anlamak için Türkiye'de kapitalizmin seyrine ve siyasi öznelerin taktik ve stratejik gelişimine bakmak gerekir.

Türkiye Devrimci Hareketi Krizde

Türkiye devrimci hareketinin tıkanması taktik kırılmanın yanında stratejik sapmayla ilgilidir. Krizin nedenlerini anlayabilmek için hem yakın devrimci hareketlerin gelişimine hem de sınıf ilişkisi ve çatışmalarına bakmak gerekir. 1980'lerin ağır yenilgisinden sonra dünyada konjonktürel olarak devrimci durumların tıkanıdığı ve bunun sonucu olarak Türkiye'ye yansıyan gelişmeleri 87-89 bahar eylemliliklerine rağmen devrimci önderliklerin bu eylemliliklerle buluşamaması durumunu yalnızca darbenin askerî önlemlerinin yarattığı yıkım ya da Sovyetler'in dağılmasına bağlayamayız. Esas neden kapitalizmin kendi stratejik gelişimi yanında, bu gelişimin toplumu sosyolojik değişime gösterememesiyle ilgilidir.

Türkiye Kapitalizminin Değişimi

Türkiye kapitalizminin toplumsal yapıda sosyal çehreyi nasıl bir değişikliğe uğrattığını, sınıfa etkilerinin nasıl olduğunu kavrayabilmek için Türkiye'de kapitalizmin gelişimini izlemek gerekir. Türkiye kapitalizme geç giren ama hızlı gelişen bunun için kurulduğu anda tekelleşen bir ülkedir. Bu durum sosyal yapıyı da aynı biçimde ve hızla etkiledi. Hızlı bir şekilde ithalata dayalı sermaye

Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti

birikim modeli kentleşmeyi montaj sanayi ile zorlarken, kırlardan kentlere doğru bir çözülmeyi tetikledi. 1950'lere kadar gerek kentlerde gerek kırsal alanda sosyal yapının çehresini yarı yarıya değiştiren kapitalizmin ilk kurulduğu dönemlerde 22 kişiden biri işçiydi ve kentlerdeki nüfus oranı %22 civarındaydı, 1950'lere gelindiğinde ise bu oranlar her 10 kişiden biri işçi ve kentlerdeki nüfus bakımından da %35 olarak değişti. 1950'lerdeki kapitalizmin gelişimi kırlarda kapitalizmin yaygınlığına bağlı olarak ve onun altyapı sonuçlarının bir uzantısı olarak (yol, su, kanalizasyon, elektrik) Menderes'i iktidara taşıdı. Bu süreçten sonra emperyalizmle girilen yüz-süz ilişkiler daha da hızlı kapitalizmin gelişmesini sağlamış ama aşırı bir şekilde de borçlanma krizine neden olmuştur. Sonuç, emperyalizmle bu yüz-süz ilişkileri kontrol altına almayı ve buna bir çekidüzen getirmeyi isteyen devlet sınıflarından ordunun darbe yapması koşullarını hazırlamış, emperyalizmle daha kontrollü ilişkiyi düzenlemek istemiştir. Devlet sınıflarının siyasal iktidarı tekrar hizaya getiren ve çekidüzen veren operasyonu Menderes'in sonunu getirmiştir. Zinde güçlerin dışlandığı süreçte bir tepki olarak ordu emperyalizmle ilişkilere bir çekidüzen verirken, darbenin kanı halkın demokratik (nispi) haklarına daha ileri imkânlar sunan diyeti oldu. Ama artık asla emperyalizmle ilişkiler cumhuriyetin ilk dönem ilişkileri gibi olamazdı. Hem tekelci burjuvazi büyük oranda palazlanmış, ithal ikameci modelin yıkıcı sonuçlarına rağmen imalat sanayi, tarımsal ve ticaret sanayinin önüne geçmiş, ithalat devam etmekle birlikte ihracata dayalı sermaye birikim modeli başlamıştır. Ve bu nedenden dolayı ordu artık kemalizmin önlemleriyle hareket edemezdi. Menderes'in on yıllık iktidarı hem kapitalizmin kırlardaki yaygınlığını zor yakalanılacak bir gelişime-değişime neden olmuş hem de kentlerdeki sosyolojik yapıda %50'lere varan, üç kişiden birinin işçi olduğu, sınıfın nicelik olarak %200 büyüdüğü bir duruma tekabül etmiştir. Bu hızlı değişim sosyal yapıdaki değişiklikleri, yani kırların büyük oranda boşalması, kent-sel patlama, yoksullaşan köylülükle işçileşen kentliyi, sosyal siyasal kültürel anafora sürüklemiştir. Bununla birlikte başlayan köylü ve sınıf huzursuzlukları 60 anayasasının da etkisiyle bu iki alana dayanan devrimci hareketleri doğurmuştur. Bu hareketler sınıfın ve köylülüğün ekonomik, siyasi taleplerini öne çıkaran ama ağırlıklı olarak ekonomik, demokratik ve toprak taleplerini önceleyen anti-emperyalist bir yükselişi tetiklemiştir. 70'lere kadar bu taleplerle seyreden süreç, yani içi doldurulamayan anti-emperyalizm ve ekonomik, demokratik, toprak talepleri, 70'lerde kapitalizmin karşı darbesiyle tasfiyeye uğratılmıştır. Bu süreçte kapitalizmin çehresi de çok değişmiştir. İthalata dayalı sanayi birikimi, ihracata sızramış ve ara malları üretimini de ortaya çıkaran bir aşamaya ulaşarak devletin de yapısında köklü değişikliklere neden olmuştur. Bir önceki hataya düşmemeyi hesaplayan Finans-Kapital orduyu da sermayenin bir gücü hâline getirerek manipüle etmeye çalışmıştır. Devletçi bir şekilde gelişen kapitalizm bir taraftan onun içindeki imalat ve ara mallara yönelen sermaye gücü orduya da belli olanaklar sunmuştur. Bunun sonucu olarak OYAK-Renault gibi kuruluşlarla onu kontrol altına almak istemiştir. 80'lere gelindiğinde kapitalizm büyük oranda temel gelişimini tamamlamış, imalat ve ara ve yatırım malları sanayinde önemli bir noktaya gelmiştir. Devletin bütün yatırım olanaklarından çekilmesinin sürecini başlatmış ve artık kırların bir ekonomik güç ve siyasi rol oynayamadığı, oynayamayacağı, kentlerin %70 öne çıktığı, her üç kişiden ikisinin kırlarda dâhil işçi sınıfına katıldığı ama bu durumla uyumlu olmayan ama onunla hareket eden devrimci yükseliş kanla yenilgiye uğratılmıştır. Bir kronoloji olarak yaşanan süreçte devrimci hareketler nerede hata yapmıştır? Türkiye devrimci hareketi biri konjonktürel diğeri marksizmin bilimcil yanını öne çıkaran, sınıf mücadelesini zama yayan, pratik-politik sınıf kuyrukçuluğuna sıkışmıştır. Konjonktürel olan, kapitalizmin gelişme evrelerinin çözdüğü, sosyal parçalanmanın doğurduğu dalgalanmaya uygun düşen bir ekonomizmle ilgilidir, gelişim evresindeki sürecin doğurduğu kırlardaki topraksızlaşma, kentlerdeki yoksullaşma etkisi ile kapitalizmi olduğundan geri gören anti-emperyalist, anti-faşist taktik ve ekonomik indirgemeciliğe sıkışılmıştır. Silahlı mücadeleyi önceleyen, köylü ayaklanmasını stratejik mücadele olarak öngören duruş içeride kapitalizmi hedeflemeyen, hatta onun varlığını gözden düşüren anti-emperyalist söylemle temel hedeften uzak düşmüştür. Bu anlamda kapitalizmin geçerken yarattığı sosyal çözümlenin konjonktürel tepkisi olarak ekonomizme sıkışan küçük burjuva radikalizmi bir tepki hareketi olarak kalmıştır. Kapitalist büyümenin buna bağlı

olarak siyasal kalkışmanın tepe noktasında kazanılan ekonomik olanaklar onu silahlı mücadele hedeflerinden demokrasi ve insan hakları söylemine geriletmis, değişen ve başkalaşan sosyal tabana uygun tüm ülkeyi kapsayan ekonomizme, demokratizme siyasi olarak geri çekilmiştir. Bu tanım ufak tefek farklılıklarıyla tüm silahlı mücadeleyi hedefleyen bütün küçük burjuva radikalizmi için geçerlidir. Diğerleri ise baştan beri kapitalizmin gelişme evresinden, onun geri tablosundan bugünkü sürecine kadar işçi sınıfının iktidarı ve sosyalist hedefi elden hiç bırakmayan batı marksizmine denk düşen modernist ve pozitivist, işçi sınıfının nicel ve nitel olgunlaşmasını bekleyen kuyrukçuluğu önclemiştir. Küçük burjuva radikalizmini anarşizm olarak görerek, bilerek bilmeyerek tehlikeli davranışlara girmiş, en önemlisi, beklenen çocuğun doğumunu kapitalizmin gelişimine bırakmıştır. Ekonomizme, sendikalizme kilitlenen yapısı kapitalizme hizmet etmiş, onun kendisini geliştirme olanaklarını sunmuştur. Yükselen sınıf hareketleri karşısında devrimden ürken, doğacak çocuktan korkan onun sorumluluğunu üstlenemeyen yapısı onu burjuva kuyrukçuluğuna savurmuştur. Marksizmi bir eylem kılavuzu olarak görmeyen, bir bilim alanına çeviren tutumuyla reformist, ekonomist sendikalizme sıkışarak küçük burjuvazinin konumuna denk düşmüştür.

Nasıl Bir Devrimci Taktik, Nasıl Bir Stratejik Hedef?

Dünyada sermayenin küreselleşmesi ve Türkiye kapitalizminin küresel sermaye ile bütünleşmesi sosyal yapıda ve sınıf yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu durum devrimin içeriğini, taktiğin biçimini, stratejinin hedefini değiştirmiştir. Dünyada bugün kapitalizm emperyalizmle harmanlanmakta, sermaye daha bir sentezlenmektedir. Siyasal, kültürel açıdan birlikte hareket etmektedir. Bu durumda devrimin bir iç sorun olma özelliğini yaratan ayrımlar silikleşerek bir bölgesel sorun ve durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Emperyalizmin Avrasya projesi, devrimin taktik ve stratejisini iç sınırlarından bölgeye doğru genişletmiştir. BOP'un Ortadoğu ve Kafkasları kan gölüne çeviren uygulamaları hem sınırlarımız içinde hem de bölgeye doğru uzanacak devrimci imkânlar sunmaktadır. Bu anlamda devrimci taktik-strateji ve Türkiye'nin değişen sosyal yapısı bağlamında işçi sınıfının ihmal edilmediği ama onun ekonomik siyasi hedeflerini aşan bir değişimle karşı karşıyayız. Son yirmi yılda gelişen sermaye ve teknolojik yapı Türkiye'de enformel, formel ve hizmet sektörlerinin yanında sınıf dışı çoğalan kesimler kentlere sıkıştırılmış deklase yığınları doğurdu. Bugünkü duruma baktığımızda açlık sınırının altına inen milyonların yüzde yetmişinin varoşlarda yaşayan formel iletişimsel ve bilgi üreten sektörlerde çalışan milyonlar olduklarını görürüz. Gerçeği söylemek gerekirse Marks'ın tarif ettiği ağır sanayi proletaryasının yoksulluk sınırı oran olarak yüzde yirmi beşlere gerilemiştir. Bu kesimler kaybetmeleri olası şeylere eskisine nazaran daha fazla sahiptir (ev, araba, tatil yeri vs.). Bu tablo bize şunu öğretmektedir: artı değer üreten işçi sınıfının yanında hizmet ve bilgi üreten proletaryanın nicelik olarak daha fazla olduğunu görürüz. İşçi sınıfının artı değer üreten kesimi devrimin nesnesi olma özelliğini korumaktadır ancak bu durum ezilenlere doğru genişlemiştir. Devrim bilime dâhil olan değil, pratiğe uygun olandır. Bugünkü pratikten sosyal çehreye baktığımızda ezilenlerin sınıfla ortak kaderi paylaştığını görürüz. Oran olarak da işçi sınıfının yarısını oluşturmaktadır. Oysa Marks'ın tanımında bununla ilgili yöntem geliştirilmiştir. Ne yazık ki marksistler kapitalizmin can çekişme ve teknolojik gelişme durumunun yarattığı sonuçları pozitivistin etkisinden dolayı görememiştir. Üretim dışı ve küçük üretim alanlarında var ettiği milyonları "lumpen" olarak tarif etmişlerdir. Bugün dünyanın her tarafında artık işçi sınıfının dışında var olan işsiz milyonlar yani ezilenler, fareler gibi, sosyal yaşamdan kopuk bir vaziyette yaşamaktadır. Marksizm bir kılavuzdur, ezber değil. Onu ezber olarak okuduğumuzda ortaya burjuvazi ile işçi sınıfının bir denge kurduğu, diğer kesimlerin ise sosyal hayatın dışına itildiğini okuruz. Marks sınıfla proletaryayı ayırırken bu gelişmelere ışık tutacak öngöründe zaten bulunmuştu. Proletarya yalnızca ağır sanayi işçisi, artı değer üreten kesim değil, aynı zamanda yukarıda belirttiğimiz sosyal alanın dışına itilmiş deklase milyonlardır. Devrimin sosyal dinamikleri ağır sanayi işçisi yanında varoşlara sıkışmış, işsiz güçsüz insanlar ve köylerdeki kır emekçileridir. Devrimin içeriği demokratik cumhuriyettir ve bu içerik kapitalizmin gelişirken yarattığı sosyolojik farklılıklar tükenip sosyalizmin

Kapitalizmin Yapısal Kıyameti, Devrimin Küresel Selameti

imkânlarına dönüşecek zamana kadar sürecektir. Bugün mücadeleyi modernizmin tersinden de okuyabilme zamanı gelmiştir. Dünya evsizlikten, hastalıktan, işsizlikten kırılmaktadır. Bizi sosyalizme tüm bölgeyi kapsayabilecek, emperyalizmi-kapitalizmi doğrudan hedef alan bir taktik, ezilenlerin demokratik cephesi götürecektir. Bir kızgın boğa gibi emperyalizmin açık şiddetiyle her yerde her sorunda karşı karşıyayız. Emperyalizmin bu yüzü açıkça görünür hâle gelmiştir. Artık anti-emperyalizm son derece olgunlaşmış, dünya nüfusunun yüzde seksenini ayağa kaldırmıştır. Devrimin taktik olasılıkları devrimci mücadelenin krizden çıkması, Türkiye gerçeklerinin doğru kavranılması ve Türkiye’de ezilenlerin vicdan ve adalet duygusunu kapsayabilmesine bağlıdır. Devrimciler pratik gerçekleri doğru okuyamadıkları sürece ve bu pratik gerçeklerin içine giremeyen söylemlerle krizden çıkamazlar. Genel, soyut “sosyalizm” söylemi mücadelede tatmin edici olmaktan uzaktır. Eşitliği, adaleti, ete kemiğe büründürmeyen, işçi sınıfının değişik bileşenlerinin, işsizlerin, evsizlerin, eğitim emekçilerinin, sağlık emekçilerinin, tarihsel geleneklerin çözümünde memur zihniyetinden kopamayan sosyalist mücadele tasfiye olmaya mahkûmdur. Birkaç gösteri, birkaç basın açıklamasıyla yasak savma işinden vazgeçemililer. Bu ülkenin yüzde sekseni anti-amerikancı olmasına rağmen, Balkanların, Ortadoğu’nun, Latin Amerika’nın, Asya’nın kana buladığı emperyalistlere burjuva partileri kadar bile politik pratik manada karşı koyamamışlardır. Kendini dinî kimliğiyle, etnik kimliğiyle, gelenekleriyle, sınıf kimliğiyle büründüren işsizlerin, çalışanların, göçmenlerin tepkilerine karşılık verilememiştir. Ama marksizme de helal getirmemişlerdir. Marksizm pratik ideoloji olacaksa toprağa buğday tutturulup ekmek elde edilebilmeli. Bu başarılammamaktadır. Sorun ne sosyalistlerin birliğinde ne de işçi sınıfının örgütlenememesindedir. Sorun doğru taktik adım atılmadığındandır. Baştan aşağıya her şeyi değiştirmeliyiz. Parti taktiği, örgüt taktiği, politik-pratik adımlar. Hepsi ezilenlerle doğru temas kurmak için. Sol modernist bakıştan kopuşabilmeli, treni olduğu yerde gidiyormuş gibi sanmaktan vazgeçmelidir. İşsizliğin, açlığın, doğanın tahribatının, ötekileştirilmenin, göçmenliğin ve savaşın zalimliğinin yarattığı öfkeyi harekete geçirebilmeli ve bölgeye doğru genişletebilmeliyiz. Anti-emperyalizmi alışıldık söylemlerle değil, zalimliğinin dünyada hareket ettiği neresi varsa, yıkım ve tahribatı neleri vuruyorsa, bütün vurulan ve tahrip edilen değerlerle ittifak içinde olmalıyız. Bölgemizi yıkıma uğratan BOP İslam’ı topyekûn karşısına almış, onu dönüştürme çabasıdadır. Öyle ise İslam’la da barışık olan bir ezilenler bloğuna ihtiyacımız var. Balkanlarda olduğu gibi Ortadoğu’da da kıyım tepkiyi İslamî hareketlerin direnişleri yükseltmektedir. Tüm ezilenlerin ortak paydası olan adalet ve insanlık vurgusunu öne çıkarmalıyız. Bugünkü konjonktür acil bir pratik olarak bunu önümüze çıkarmaktadır. Zalimlerin tüm dünyayı kana, açlığa, yoksulluğa, evsizliğe, göçmenliğe, kimliksizliğe sürükleyen yapısına karşı emperyalizme bu yeni argümanlarla cevap vermeli ve karşı çıkmalıyız.

Yığınlar, Yığınaklar ve İki Marksizm

Korel Topaloğlu

Girizgâh

Dünya'nın Batı tekelciliği yörüngesinin biçimsiz sonuçları gitgide Doğu'dan gelen isyanları tetiklemekte ve bu tetiklemeler gelecek isyanların habercisi durumundadır. Sermaye egemenliğinin emek/sermaye cetveli artık yerkürenin tamamını kapsamaktadır. "Çağımız emperyalizm ve proleter devrimler çağıdır" sözünün 20. yüzyılın başlarında ve 20. yüzyılın en büyük örgütçüsü tarafından saptanması sol hareketlerin hemen hemen hepsine kılavuzluk etmekte. Ancak 20. yüzyılın son 10 yılında SSCB'nin çözülmesinin yarattığı umutsuzluk dalgasıyla saptamanın sadece ilk kısmının geçerliliğini koruduğuna dair bir izlenim oluştu. "Çağımız emperyalizm çağıdır."

Bütün sol/sosyalist hareketler için geçerli olan bu durum, saptamanın ikinci kısmı eksiltildiği için doğal olarak birçok sosyalistin, liberal-karma diyebileceğimiz "yeni denge" arayışları içine girmesi, toplumun geniş kesimlerinde çaresizlik üretti. Siyaset boşluk tanımadığı için, çaresizlik de ufku perçinleyen çözümsüz bir kabule zorladı sol kesimi. Bu gidişat sadece belli başlı ülkelerdeki sol dinamikleri emperyalizm hegemonyasını kutsamaya itmekle kalmadı. Asıl olarak "üçüncü dünya" diyebileceğimiz ülkeleri bu yola itti. Geçmişte BAAS anlayışına tabi ülkeler yaşanan bu çözümler karşısında toplu şekilde teslim oldular. Emperyalist hegemonya karşısında konumlanan blokların çökmesiyle koşulları çok doğal olarak değişime uğrattılar. Bu değişim tek uçlu olmadı, kimi yerde eski yüzüyle, kimi yerde ise, Amerikan-Avrupalı yaşam tarzının cazibesini yansıtan, finans kapitalin pembe balonları gibiydi. Böylelikle Doğu dünyasına ayar verilmek istendi. İşte bu uluslararası sermaye egemenliğinin tanınması ve onun tesisi idi.

Tarihte Var Olan Yığınlar

Bu çağı tanımlayan proletarya/halk düzleminin etkilerini kırmak uluslararası sermaye için tarihten bir fırsat olarak gözükmekte. 20. yüzyıldan çıkış Marksizmin genel geçer alanından da çıkıldığıнын bir göstergesidir. Artık "21. yüzyıl" diyoruz, denmeli de. Burada bir söz oyunu gibi gelen şey aslında tarihsel-toplumsal seyrin sinir uçlarını yakalamak. İmha edilmeye yüz tutan kavramları devirmenin yolunun çağ ve o çağların felsefi alanlardaki niyetlerini sorgulamak olmadığını söylemeliyiz. Bu, yaşarken yaşamamak gibi bir şeydir. Tarih-toplum sosyolojisi geçmişte gösterdiği gibi bu yüzyıldaki yığınları da gösteriyor. Marksizmin kurucu tarihsel hareketi Çarlık Rusya'sında 19. yüzyılın sonlarına doğru yayılmaya başladı. O zamanki Rusya, daha önce Fransa'da tarihsel-sosyalist hareketlerin doğrudan çalkantılı koşullarının bir benzerini taşımaktaydı. Bir tarafta feodal ilişkilerin seyri ve tasfiyesi, bir tarafta ise sanayileşme sürüyordu. Bu sancılı geçişler emekçi/halk yığınlarında huzursuzluk yaratmıştı. Bu sancılı birbirine bağlı geçişler, haksızlıklara karşı "doğrudan isyan" diyebileceğimiz Narodnik (halkçı) devrimci akımını ortaya çıkarmıştır. Bu akım tarihten aldığı yığımsal devrimci-aksiyon tarzını hem kendilerini hem de köylüleri bilinçlendirme şeklinde yürütüyorlardı. Bilimle bilinçlenme yerine, tarihsel güç ilişkilerinin açtığı yoldan bir kolektif bilinçlenme şeklini kurgulamaktaydılar. O dönemlerde yaptıkları bütün örgütlenme biçimi ve eylemleri yığınların kolektif bilinçlenmesine içkin kurgulanıyordu. Dönem için şu söylenebilir: "Narodniklerin tarihsel olana hizmet ettiği gerçeğinin üzerinden atlamak yığınların üzerinden atlamaktır." Çar baskısı ve Kilise'nin zihinsel denetimi altında olan köylülüğü Rusya'nın uçsuz

İki Marksizm

bucaksız topraklarında içinde buldukları ağır koşullara rağmen, gerçeği gösterme ve düzeni değiştirme bilincine vardıklarını bir başarı kümesidir. Yığınlara tarihsel olarak aşılana "dışarıdan bilinç" daha sonradan Bolşeviklerin yöntemi haline geliyor. İşte Rusya'da Marksizm, böyle bir Narodnik kültürün üstüne geldi. Keza Almanya'da işçi sınıfı ve işçi partisi gerçekliğine rağmen, ülke çapında gelişmiş sendikalarda örgütlenmiş bir işçi sınıfının bir parçası olarak vücut bulmuştu. Devasa bir köylü ülkesi olan Rusya'da işçi sınıfı çok azdı. Bu koşullara rağmen 1898'de Rus Sosyal Demokrat Partisi (RSDİP) tarih sahnesine çıktı ve Lenin/Bolşevikler "dışarıdan bilinç" kültürünü Narodniklerden devraldı.

Avrupa ve Lenin

Tohumları Marks ve Engels'in öncülüğünde atılan, daha sonradan ise Lenin'de saptanan teori *Ne Yapmalı?* adlı eserde şöyle ifade edilmektedir:

"İşçiler arasında sosyal-demokrat bilincin olamayacağını söyledik. Bu bilinç onlara dışarıdan getirilmeliydi. Bütün ülkelerin tarihi göstermektedir ki, işçi sınıfı, salt kendi çabasıyla sadece sendika bilincini, yani sendikalar içerisinde birleşmenin, işverenlere karşı mücadele etmenin ve hükümeti gerekli iş yasalarını çıkarmaya zorlamanın vb. gerekli olduğu inancını geliştirebilir. Oysa sosyalizm teorisi, mülk sahibi sınıfların eğitilmiş temsilcileri tarafından, aydınlar tarafından geliştirilen, felsefi, tarihsel ve ekonomik teorilerden doğmuştur. Modern bilimsel sosyalizmin kurucuları Marks ve Engels, toplumsal konuları itibarıyla burjuva aydın tabakasına mensupturlar."¹

Burada aktarılan ifadeyle Lenin modern-bilimsel algı içinde olan bir Marksizmin farkındadır. Dışarıdan bilinçten aldığı kategoriyi emekçi sınıflarla, eğitilmiş/görgünlü durumunda olan aydın kategorisini de sınıfsal-teori gerçekliğiyle okumaktadır. Daha sonraları ise 1913'te yazdığı "Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Ögesi" adlı makalesinde bu gerçekliği daha somut ele almıştır:

"Marksizm, mevcut akıl dışı dünyayı aklıymış gibi gösteren felsefi, tarihsel ve ekonomik teorilerden doğmuş değildir. Marksizm, tam tersine, akıl dışı dünyayı zihinde yeniden üreten bu teorilerin eleştirisini yapmıştır."²

Lenin burada daha bütünsel bir tespit yapıyor ama Marksizmin salt bir bilim olarak yorumlanması sadece bu bilimi bilenler yada bilmeyenler gibi bir algının da içine düşmüyor. Yani bu bilimi bilenler "kutsal bilginin sahipleri ve seçkin insanlar", bilmeyenler ise sıradan emekçiler-yoksullar "kendi başlarına ancak sendikal ekonomik bilince erişebilirler." Lenin bu orantsız hali, kendi koşullarında Doğu ülkesi, köylülük, halk gerçekliğinden yola çıkarak bütünsel bir evreye taşımaktadır. Marksizmi ulu irade, seçkin insan, ileri aydın üzerine kurulu Avrupa kategorisinden uzaklaştırmaktadır. Eğer böyle olmasaydı, Lenin ve bir avuç Bolşevik azınlık Rusya'da devrime öncülük edemezdi. Lenin Doğulu kılıcı, tüm Dünya'ya yayılmayı öngören bir ufukla birlikte, Avrupa modernizmine de salıyor.

Karşı Yığınlar: İşçilik-Ezilencilik

Günümüzde "Marksizmin krizi" diyenlerin ya da "Marksizm krizde mi?" sorusunu soranların bir türlü alt edemedikleri yığınla külliyata parantez açıp satır aralarında buldukları yanlışları yaşanmış olan üzerinden değil de, bir masa üzerinde tartışıp iki el hareketiyle üzerinden atlamaları Marksizmdeki kan, ter ve damarın üzerinden atlamaya kapılar açıyor. Karşı yığının Marksizm içine damlattığı iksir bir yana, yarattığı kategorik felaket bir yana yaratılan söylence güvensizlik aşılaktan başka bir heves aşılamiyor. Hem külliyat hem yaşanmış olan, bir fanusun içinde boşluğa havale ediliyor. Olay-durum-anlama yetisi yerine, dalış-kaybolma-boşluk konum alıyor. Böylelikle karşı yığınak sürek hali içinde daha güçlü hale geliyor. Marksizmde bütün çelişkilerin tek taraflı olarak kodlanması işçilik-ezilenci için yekpare bir durumdur. Bunu *ezilenci ezen-ezilen, işçilik de emek-sermaye üzerinden salverir*. Aslında bu, bir kaçıştır ve bu kaçışın politik sonuçları

¹ V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 375

² V. İ. Lenin, *Karl Marks ve Marksizm Üzerine*, Yordam yay.

da oldukça ağırdır. Devlet arasındaki sürtüşmelerin bir türüdür. Meta/para, mülkiyet/rekabet ilişkisine hizmet etmektedir. Sorgulama yetisini kaybetmiş olan bu iki anlayış Avrupa'dan Lenin'e Türkiye'den de Kürd'e bakmaya özdeştir. Yaratılan bu iki salınım hali Marksizmin damar hallerini açığa çıkartmadığı gibi, bu damarları gereksiz savunular olarak kategorize etmektedir.

Yığınların Damarı: Sınıfsal Zemin

Yığınların gücü geride duran birikmiş toplumsal gerçeği ifade ederken, kitlelerin gücü kapitalist kentin güncel bir uğrağı pozisyonu almaktadır. Dolayısıyla "Kitle mi? Yığın mı?" tartışması hâlâ güncel bir yerde durmaktadır. Kitle toplumsaldır ama toplumsal olduğu kadar da kara bir deliktir. O açıdan "kitle sosyolojinin biraz ters tarafındadır" denebilir. Bireysel kategoriye içkin bir yer teşkil edip, yaşadığımız dünyayı da orta-sınıf bir yerden okumaya yeltenir. Marksizmin iki farklı yorumları buralarda düğümlenir. Orta-sınıf sol eksen için şunları söyleyebiliriz:

"Orta sınıf solculuğu için sınıfın döl yatağı hâlâ İngiltere, devriminki ise Fransa'dır. Bu yönüyle, iktisadî ve siyasî hayatın başlangıç noktaları olarak bu iki ülkeyi belirleyen güneyciler ve doğucular, doğal olarak, içinde yaşanılan gerçeğe âit sınıfa ve devrime ihtiyaç duymamaktadırlar.

Marksizmle ilişkisi -batıcı değilse de- batılı normlar uyarınca biçimlenmiş kişiler doğuya has kimi özelliklerin içinde yoğun olmayı ve orada olmayı iğreti bulurlar. Teorik-pratikleri bundan uzaklaşma amacını güder. Kendi politik ve teorik açmazlarını aşmak için coğrafya belirlemeyi çıkar yol bellemişlerdir. Devrimci mücadeleyle parçalanmış ve kendi politik devrimci hattını öne çıkartmış olan belli bir coğrafyanın insanı olarak marksist mücadele yürütmek yerine, özsel dönüşümü biçimsel değişimle gerçekleştirme yanılışına düşmektedirler. Buradaki hata, sınıfsal varoluşun, coğrafi oluşun ve bedensel varlığın ilkel hâline atıfta bulunarak kendi varoluşlarını, oluşlarını ve varlıklarını teorik ve politik mücadelenin kanı ve barutundan uzak tutmaya çalışmaktır.

80 sonrası bedenine, ülkesine ve sınıfına biat eden orta sınıflar, tâbi oldukları bedeni karşıt varlık alanlarının, ülkeyi karşıt coğrafi konumlanışların ve sınıfı da karşıt ekonomik güçlerin arasına yerleştirmişlerdir. Dolayım unsuru olarak kendisini ve kendi uzantılarını/özdeşliklerini karşıtılıkların/çelişkilerin arasına yerleştiren bu özneler, söz konusu karşıtıtlıkların/çelişkilerin fiilî pratiğinden nemalanarak var olmaktan başka bir şey yapmamaktadırlar. Bu unsurların somut maddî gerçekliği ancak onların özneliği sayesinde anlaşılıp çözüme kavuşturulabilir. Bu öznelere tek stratejisi ne yardan ne serden geçmektir.

Orta sınıflara mensup solcular, ortada olmanın cezasını harekete ve mücadeleye ödetmektedirler. Bedenlerini doğa-toplum; ülkelerini kuzey-güney ya da doğu-batı; sınıfları teorik planda üretici güçler-toplumsal formasyon, politik düzlemde devlet ve demokrasi ilişkilerinin ortasına yerleştirmektedirler. Ortada olan özne, her iki tarafın ayrıştığı ve birleştiği noktanın kendi varlık tasarımları olduklarını düşünmektedir. Meseleleri ayrıştıran da birleştiren de kendisidir. Nesnel planda yaşanan ayrışmaları ve birleşmeleri, yani kavşakları görememekte, olası sonuçların yönlerini belirleyip kendi hareket planını çizemediğinden yenilmektedir.

Her kavşakta yollar hem birleşir, hem de ayrışır. Kavşakta olmak yerine, ara yollarda kaybolanların günahlarını sınıfsal-devrimci hareket ödemektedir."³

İki Marksizm

Marksist mücadele yürütenlerin suyun akışındaki açmazları kendi politik varoluşlarıdır. Doğu-Batı ayrışmasının günümüzde hâlâ harita üzerinden okunan bir biçim aldığı söylersek abartmış olmayız. Aslında Doğu-Batı çok ciddi bir toplumsal gerçeğin üzerine oturmaktadır. Batı gelişen proletaryayı, Doğu ise emperyalizmi içermektedir. Dolayısıyla yığınların tarihsel momenti karşı yığınların çok ötesindedir ve hâlâ güncel bir tartışma konusudur.

³ Eren Balkır, "Ekim'in Doğusu, Doğu'nun Ekim'i", *istiraki.blogspot.com*

Görünür Dünyanın Cehennemi: Cizre

Alper Kumli

Mehmet Yavuzer'in annesine...

yok başka bir cehennem yaşıyorsunuz işte...

Behçet Aysan

*Cehennem acı çektiğimiz yer değildir,
acı çektiğimizi kimsenin duymadığı yerdir.*

Hallac-ı Mansur

Dünyayı şiddetle değiştiriyorsak şiddet hiç bitmeyecek.

Hanna Arendt

*Dünya yaşamak için tehlikeli bir yer; kötülük
yapanlar yüzünden değil, durup seyreden ve
onlara ses çıkarmayanlar yüzünden.*

Albert Einstein

Ey Cizre,

*"Kafka, karabasanlarında gördü belki seni, ama adlandırmadı.
Bilseydi, senin gibi bir yer var yeryüzünde
en korkunç kitabının konusu sen olurdu.
Tolstoy bilseydi seni
soyluluğundan bin beter utanırdı.
Ve kim bilir belki yazarlığımdan(...)
Dostoyevski sürülseydi sana
Yer üstünden Notlar'ı yazardı
ya da Suç ve Suç'u. [Ferit Edgü]*

Proudhon sağ olsaydı, Kürtlerin ahvaline şunları kaleme alırdı herhalde:

Kürtler için başkaları tarafından yönetilmek; kimliği yüzünden fena halde dışlanmak, hakarete uğramak, anadilinde konuşamamak, buna bedel her gün tutuklanmak, devlet dairelerinde, kamusal alanlarda Türkçe bilmediği için baskıya, hor görülmeye maruz kalmak, asimilasyon merkezleriyle 'yola getirilmek', seçilmiş değil de atanmışların tekelinde olmak, her köşe başında kimlik kontrolünden geçmek, sabahın köründe ev baskınıyla gözaltına alınmak, keyfince sorgulanmak, ablukalarla bir anda kentleri hapishaneye çevirmek, "terörist", "hain" diye damgalanmak, keskin nişancılarla gözetlenmek, özel harekât timleriyle denetlenmek, sınırlarla sınırlandırılmak, ne idüğü belirsizlerin emri altında felç olmak, hak talep ettiğinde tankla, topla, tüfekle cezalandırılmak, kamu huzuru bahanesiyle diri diri yakılmak, 30 kurşunla infaz edildikten sonra özel hareketçilerce zırlı araç arkasında cansız bedeniyle sürüklenmek, sömürülmek, kurşuna dizilmek, Gever'de (Yüksekova) elleri ters kelepçelenip yere yatırılmak; "Bu devlet size ne yaptı

Cizre

lan!” diye tehdit edilmek, lanetlenmek, işkence edilmiş, çıplak ölü bedeniyile sokaklarda teşhir edilmek, yaşadığı köyden, şehirden göçertilmek, metropollerde alaya alınmak, bu da yetmiyor-muş gibi “canım İstanbul’u da mahvetmek”, küfürlere, nefret diline maruz kalmak... demektir. Başkası tarafından yönetilmek, bu saatten sonra Kürtler için boğazında bir iple ya da daha doğru bir ifadeyle elektrik kablosu cinsel organına bağlıyken yaşamak demektir.

Kürt gençlerinin saçlarını ağartan, öğrendiğinde, “keşke bunları bilmeseydim” diyeceği, geri dönüşü olmayan dehşet dolu sırlarla doluydu Cizre. Omuzlarına yüklenen, taşıyamayacağı, anlatmazsan rahat nefes alamayacağı, anlatırsan cezalandırılacağı bir yük...

Bu yazıyla size yaşananların ancak dış kabuğunu gösterebiliriz. Zebanilerin yaşattıklarını dinlemeye yüreği kaldıran dinlesin:

...bu dünyadan çok öbür dünyanın düzeniyile ilgilenmek için çabalardım; ama devlet her defasında soğuk yüzüyle hatırlatırdı kendini; tâ ki namazda keskin nişancılarca canımı alana kadar... Cizre halkı tarih boyunca şahsiyetlerinin derinliklerinde hiçbir otoriteyi kabul etmemişlerdir. Üstlerinde egemenlik kurulmuştur ama o firavunlara biat etmemiş bir halktır. Hakikat tüm benlikleriyle onlardır. Devlet Cizre’yi kendi aklınca öğüttü, yutmaya çalıştı lakin boğazına düğüm-lendi ve kusmak zorunda kaldı, şimdi tükürdüğünü yalamaya çalışıyor. Tiksendiniz değil mi, işte devlet bu derece tiksinc bir mekanizma artık Kürtlerin nezdinde. Dayanılmaz gerçeği sese dökemiyorum bir türlü; bunlar insan olamaz...

(Cizre ablukasında evinde namaz kılarken keskin nişancılar tarafından infaz edilen yaşlı Cizrelinin anlattığıdır.)

...birden bir tüfek geceyi delen bir çığlık misali zihnimde patladı, kızım kapı önündeki sokakta yerle yeksan. Yüreğim ağzımda dışarı attım kendimi; sonra bir çığlık koptu Cizre’nin semalarında, o ses ciğerlerimden mi çıkmıştı, boğuk ve gırtlaktandı. Bu kadar. O gece kızımın cesediyle sabahladım. Cesedini günlerce buzdolabında sakladım, çürümesin diye. O çığlığım Ankara’daki bin kapılı sarayı yerle bir etti mi acaba, ya da Fırat’ın öte yakasından kaç kişi duydu yakarışlarını? Keşke Cizre’de tanık olduğum onca infazlara dair bildiğim her şey ağzımdan dökülebilse ama dökülemiyor. Anlıyor musun?..

(13 yaşında infaz edilen Cemile Çağırğa’nın annesinin anlattığıdır. Onu en son gördüğümde Cemile’nin yüzünün yadigâr kaldığı bir vesikalık ve mekik oyalı yazması sahibini bulamamanın verdiği hüznle öylece sarkıyordu ellerinden...)

...Cizre halkı olarak Saray’a biat etmeyi sertçe reddederken, bunun acı bedeli olarak akla gelebilecek her tür eziyeti çekmeye razı olmuştuk, fakat bu kadarını beklemiyordum. Bedenimde 30’a yakın kurşunla, devletin kolluk güçlerince zırhlı aracın arkasına bağlanıp sürüklendiğimde, zamanın güç sahiplerine karşı direnenlerin avukatlığını yapan Tahir Elçi’nin benim de avukatlığımı yapacağını, günler sonra dört ayaklı minarenin önünde onun da gaddarca katledileceğini nereden bilebilirdim ki? Çok merak ediyorum, yeryüzünde ölümlere işkence eden başka bir devlet var mıdır? O gün insanlığa dair tüm değerleriniz benimle birlikte sürüklendi. Biline!

(Hacı Lokman Birlik’in anlattığıdır.)

...Annem ilk vurulduğunda, amcam gidip almak istemiş, o da keskin nişancıların hedefi olmuş. Gittiğimde amcamı taşıyordu komşular, annemi sordum, “sokakta kaldı” dediler, gitmek istedim, tuttular. Annem sokağın ortasında kaldı öylece, önce belli belirsiz kıpırdıyordu, sonra saatler geçtikçe hareketleri azaldı... Annem tamı tamına 7 gün sokakta kaldı... Hiçbimiz uyuyamadık, köpekler gelir, kuşlar konar diye, gözlerimizin önünde can verdi, biz ise 150 metre ilerisinde manen öldük... Bir insan bir insana ne kadar acı çektirebilirse, devlet de bize bunu 7 günde yaptı. Annem 7 gün kara kış soğuşunda kaldı, en acısı kaç saat yaralı kaldı bilememek. Keşke diyordum hemen

ölmüş olsa. Elinde sımsıkı tuttuğu kanlı tülbendi hâlâ gözlerimin önünde...

(11 çocuk annesi Silopili Taybet İnan'ın evladının anlattığıdır.)

...safını belirlemek için kuşatma altındaki Cizre'ye doğru yola çıkan vicdanlı birkaç karınca haricinde o gece tüm Türkiye uyudu. Cizre'deki bodrumlarda alevler yükselirken, canı yanan o insanların çığlıklarını kim duysaydı aklını yitirirdi ya da ürküp Cizre'yi terk ederdi. Ateş ve duman, acılar içinde kıvranan canları bir anda sardı, diri bedenleri ağır ağır eriten alevlerin arasından tarifi zor işkenceler içindeki insanların ıstırap çığlıkları Cizre semalarını delip geçti; birden, kulakları yırtarcasına çok samimi bir yakarış yükseldi Derya Koç isimli genç kadından; "Ey Nuh! Cudî dağına geminle geri gel ve yeryüzüne saldıgın tüm insanlığı geri toplaaa!"

Bu akıl almaz derecede dehşet verici katliam saatlerce sürdü. Ancak ondan sonra alevler söndü, duman yayılarak dağıldı. Geriye kapkara, tüten, kömürleşmiş, yakınlarının teşhis edemeyecek haldeki cesetler kaldı, evet tarihe kapkara bir insanlık utancı kaldı geriye...

(Mem û Zîn'in Cizre'deki türbelerinde tanık olduklarına dair anlattıklarıdır.)

Devlet güçleri akıl almaz bir vahşetin hüküm sürdüğü Cizre bodrumlarında insanları benzinle yakarken herhangi bir öğretiyi savunmadılar, insanları katlettiler; fakat insan, mücadelesindeki haklılığını bir başka insanı barbarca yakarak değil, aksine İbrahim misali onurlu mücadelesi uğruna yakılmayı göze alarak açıklamış olur.

Herkesin her şeyi bildiği ve hiç kimsenin hiçbir şeyi dile getiremediği tuhaf bir zaman bu. Dünya var olalı bütün kötülükler, tekçi görüşlerini ve politikalarını yegâne doğru olarak ilân eden, güç zehirlenmesi yaşayan dinbaz iktidarlardan, firavunlardan gelmiştir. Devletin topuyla tüfeğiyle gelip kendini dayattığı her yerde, vicdanın gasp edilmesine boyun eğmeyen kişiler için her zaman sadece iki yol vardır: Devlet terörüyle açıktan mücadele etmek ve bir şehit olma yolunu kabullenmek; bu en cesur yolu, açıkça direnmeyi seçen Cizreliler kendilerine dayatılan zorbalığı alev almış bir giysi gibi üzerlerinden attılar, şimdi yıkıntıları ve kendi külleri arasından yeniden yeşeriyorlar...

Şükür ki yaban naneleri, gevenler, dağ dikenleri, çoban kekikleri, kayalık sümbülleri vardılar ve canı ve barbar olanın yetkisi onları sökmeye yetmemiştir.

"Bir zamanlar bir yerlerde ve sadece bir kereliğine bunlar yaşandı diyoruz.

Etrafımızda olanları görmezlikten geliyor,

insanlığın susmayan çığlıklarına kulaklarımızı tıkıyoruz."

[Alain Resnais'nin *Gece ve Sis* filminden]

Not: Bu yazı ölülerimiz hâlâ gömülmeyi beklerken yazıldı.

Benim Canım Ulus Devletim

Behzat Fikrî Çözer

Modernizm, son yüzyılda insanlığın canını okuyan olgulardan.

Bizlere iki dünya savaşı armağan etmesine karşılık küresel ve lokal çatışmaları üzerimizden eksik etmemiş ve “ardışık şok saldırı”larıyla kendisini sürekli yeniden üretmiştir.

Bu güncel amentü geçmişe, gelenekle ve her türlü “eski”yle daimi bir çatışma içerisinde bulunmasına karşın, beşer açısından hiçbir zaman “kadîm şeyler” kadar net ve rahatlatıcı olamamıştır.

Mütemadiyen başgösteren ontik ve epistemik krizleri ve bu krizlere bir türlü çıkar yol bulunamaması, bugün son yüzyılın en derin kaotik atmosferini teneffüs etmemize neden oldu ve oluyor.

“Hayali cemaatler”in içini doldurduğu ulus-devlet de, modern anlayışın sonuçlarından biri.

Sahip olan için “durmadan problem üreten” şey demek olan bu sistem, sahip olmayan için ise “ölüm” anlamına geliyor.

“Ölüm” sözcüğü, sevgili okur tarafından mecaz olarak algılanabilir, fakat bir halkın devamlı “öldürülmesi” bir noktadan sonra bu mefhumu sıradanlaştırarak “kabul edilebilir” bir hâle getiriyor. Belki, “ölüm”den daha kötü olan şey de bu, “cinayetlerin kaderleşmesi...”

Kürdler, son yüzyılda yüz binlerce evladını toprağa verdiler. Bu, kendi vatanlarının gizli bir anlaşmayla parçalanıp paylaşılmasının bir sonucu. Çünkü, 1916’da yapılan Sykes-Picot Muka-velesi, aslında Kürdler için bir “ölüm fermanı”ydı.

Toprakları dörde bölünmüş olan ve hiçbir parçada kendilerini yönetme hakkı bulunmayan Kürdler, statüsüz ve kimliksiz olarak “ulus-devlet”e merhaba dediler ve bu soğuk merhaba, yüz binlerce Kürd’ün soykırıma, katliama ve tehirciye maruz kalması demekti.

İşte Ortadoğu’da dinsel, etnik ve mezhepsel çatışmaların temelinde yatan şey de tam olarak ulus-devlet dediğimiz meseledir. Yalnız, kendi devletleri olan halklar için bir problem kaynağı olarak görülmeyen bu olgu, iş ulus-devlet mahrumiyetinden dolayı mağdur ve mazlum olan bir milletin bunu talep etmesine geldiğinde binbir türlü kahr ve musibetle anılan bir canavara dönüşüyor.

“Ulus-devlet ümmeti böler” diyen ancak kendi ulus-devletlerinden zerre taviz vermeyen “ulus-devlet putperestleri” ile “tam bağımsız Türkiye”, “tam bağımsız Suriye” veyahut “tam bağımsız İran” diyen fakat “ulus-devlet fetişisti” olan enternasyonalistlerden bahsetmiyorum bile. Onlar konumuz dışında.

Tam olarak söylemeye çalıştığımız şey şu: “Evet, ulus-devlet kötüdür. Sınırları çizmek haramdır. ümmetçilik-enternasyonalizm hem İslâmî hem de insanî olandır.”

Benim Canım Ulus Devletim

Ancak, bunu söylemek zorunda olan, ulus-devleti olmayan ve bundan dolayı hep zulüm gören, “ben” olmamalıyım. Bilakis, “sen” olmalısın. Çünkü, payıma düşen parçalardan benim rızam olmadan alıp diktiğiniz elbisenin siz giydiğinizde iyi, ben giydiğimde kötü göründüğünü söylüyorsanız, orada üçkağıt yapıyorsunuz demektir ve ben bunu yüz sene önce yiyordum ancak bugün ne ben aynı benim ne de uluslararası dengeler...

O yüzden ya mevcut ulus-devlet konsepti değiştirilerek herkesi kapsayan, kucaklayan; hiçbir etnik ve mezhebî kimliği merkez edinmeyen; jakoben olmayan çokdilli, çokkimlikli bir formata geçilecek ya da bu zorbalığı kendi halklarına dayatanlar parçalanıp gidecekler.

Önümüzde Irak ve Suriye örnekleri varken, mevcut müesses nizamın sürmesi için çaba sarf etmemiz, akıntıya karşı kürek çekmemizden başka bir şey değildir.

Eğer, insan haysiyeti ve onuruna yarasır, “yeni bir yaşam” kurulmazsa, Ortadoğu’da yüz sene-den beri süregiden bir mezalimin mağduru Kürdler, ne kadar kötü olursa olsun, kendi ulus-devletlerini kurmak zorunda oldukları gerçeğiyle karşı karşıya kalacaklardır.

Bu tercih, Kürdlerin güle oynaya sahiplendiği bir çözüm yolu olmaktan çok muarızları tarafından itildikleri bir istasyon, tabiri caizse, köprüden önce bir son çıkış.

Sabah-akşam ulus-devleti övüp, “kardeşimiz” dediğiniz bir halka geldiği vakit ise, “zamanı geçti, işlevini yitirdi” yalanına sarılmanın bir manası yok. Yalanlar hakikat karşısında yıkılmaya mahkûmdur çünkü.

Dolayısıyla, “yalanlar üstüne” kurulmuş ve kurgulanmış bir sistem ne abad olur ne de payidar kalır.

Frantz Fanon'un Gözüyle Filistin

Nick Rodrigo ve Wael Omar

Bölüm 1 (Nick Rodrigo)

Neden Fanon?

Fikrin Zorunluluğu ve Eylemin Aciliyeti

Filistin ayaklanma sancuları içinde. Olaylar İsraili Harem-üş-şerif eylemcilerine (ve onların destekçilerine) karşı Kudüs'te, Filistin maneviyatının ve ulusal kurtuluşunun simgesel payandası olan Mescid-i Aksa'da gerçekleştirilen protesto gösterileriyle başladı ve bilahare Yeşil Hat'tın her iki yanındaki şehirlere doğru yayıldı. Nasıra'dan Nablus'a ve Beytüllahim'e kadar her yerde Filistinli gençler sokaklara çıkıp geleceklerini yağmalayan ve bedenlerini bir sömürge çarkında ögüten işgalci düzeni taş ve molotof kokteyli yağmuruna tuttular. Bireysel şiddet eylemleri de İsraililere korku saldı ve onları paranoyakça bir ruh hali içinde askerler aracılığıyla ölçsüz bir şiddete ve sivil nüfusça ortaya konan ve halen süregelen çete güdümlü linç eylemlerine başvurmaya yöneltti.

Filistinli gençlerce gerçekleştirilen, hızla yayılan ve örgütsüz olan bu gösterilerin ve şiddet eylemlerinin herhangi bir siyasi partiyle ilişkili olmadığı anlaşılıyor. Siyasi partilerin isyan eylemlerinde tasarlayıcı rolünde bulunmalarının "Oslo'nun çocukları" nca reddedilmesi belki de Mahmud Abbas dönemine damgasını vuran siyasi hoşnutsuzluğa dair en son yakınmayı temsil ediyor. Abbas kendi siyasi sınıfının çıkarlarını koruyan bir rejimi sürdürmek için hep İsraililerle işbirliği içinde oldu.

Edward Said'in adını koyduğu şekliyle, *Filistin Sorunu* 1948'den bu yana sayısız dönüşüme uğradı; bu dönüşümler 1948 tarihli Nekbe'den birinci İntifada'ya karakterini veren Sumud'a, Oslo'da verilen ödünlere İkinci İntifada sonrası yaşanan ayrışmaya ve mevcut statüko'ya kadar çeşitlilik arz ediyor. Bütün bu aşamalar boyunca muhtelif söylemler ve kurumlar ortaya çıktı ve bunlar Filistin ulusal hareketinin doğasını değiştirdiler. Ancak İsrail sömürgeciliği gerçeği değişmeden kaldı; şedit, uzlaşmaz ve güvenilirmez olarak. Hâlihazırdaki olayları anlamak için aslen Martinikli olup psikiyatrik çalışmaları dolayısı ile Cezayir'e yerleşen devrimci Frantz Fanon'un yazılarına eğilmek hayatı önem taşıyor; zira onun aykırı düşüncelerinin sömürgecilik-sonrası çalışmaları alanına müthiş katkıları var.

Yılmayan Ası

1925 yılı Siyah devrimciler için bereketli bir yıld. 12 aylık bir zaman aralığında Malcolm X, Patrice Lumumba ve Frantz Fanon doğdu. Büyük insan yığınlarına sömürge boyunduruğu altındaki yaşamlarının en belirgin özelliği olan baskının katmanlarını analiz eden bir çerçeveyi sunan işte bu son anılan ismin coşkulu polemikleri ve psikanalitik araştırmalarıydı. Kısa hayatında Fanon, sömürgeleştirilmiş halklara ataletlerinden kurtulup "yeni bir insan" ve baskıya ve tahakküme karşı yeni bir direniş biçimi oluşturmaları için bir model sunan bir felsefe geliştirdi. Yazınsal anlamda çarpıcı ve entelektüel bakımdan ilgi çekici oluşunun yanısıra öznel deneyimlerini eserlerine yedirmekte de mahirdi. 36 yaşında ölene kadar Fanon sömürge toplumu muhtelif

Fanon Filistin’de

bağlamlarda ilk elden deneyimlemişti: Martinik’in Fransa sömürgesi olan kısmında geçen gençliği ve “Anavatan Fransa” için Nazi Almanyası’yla savaştığı askerlik yıllarından tutun da Fransa’nın büyük şehirlerindeki öğrencilik hayatına ve Ulusal Kurtuluş Cephesi’nde (FLN) Cezayirli devrimcilerle yaptığı çalışmalara kadar.

Siyah Deri, Beyaz Maskeler

Siyah Deri, Beyaz Maskeler’de Fanon sömürge toplumlarında içkin olan siyah karşıt ırkçılığın sosyojenik ve psikanalitik bir açıklamasını kendi öznel deneyimlerine dayanarak geliştirmişti. Bu ufuk açıcı metinde Fanon, Hegelci fenomenolojik efendi/köle diyalektiğini siyahî bir perspektiften ele alıyordu. Hegel’in diyalektiğinde köle tanınma peşindedir ve efendiden korkusundan ötürü bağımsız bir düşünce ve kendisinin asli, vazgeçilmez oluşuna, efendisinin ona muhtaç olduğuna ilişkin bir bilinç edinerek bir duyarlılık geliştirir. Ancak “köle siyah olduğunda” diye yazar Fanon, “efendinin köleden istediği tanınma değil, çalışmadır.” Sonuçta köle “efendilerce gizlenen değerleri” talep etme noktasına gelir. Fanon bu diyalektiğin sonunda karşılıklı tanınmanın sağlanmadığı konusunda Hegel’le aynı görüşte olmakla beraber, siyah kölenin bağımsız bir bilince ulaşmayabileceği iddiası ile ondan ayrılır: “Ama siyah adam özgürlüğün değerini bilmez, zira hiç onun kavgasını vermemiştir.” Malcolm X’in sözlerini hatırlatarak şöyle der: “Özgürlüğü kimse size bahsetmez, eğer adamsanız onu kendiniz elde edersiniz.” Bu tanınma ve özgürlük mücadelesi Fanon’un yaşamını ve eserlerini biçimlendirmiştir.

Devrimci Terapi ve Yabancılaşmanın Aşılması Süreci

1953 yılında Fanon Fransa sömürge bölgesinden Cezayir’de Blida’ya taşındı. Orada Cezayir’in yerli toplulukları arasında çalışıp Arapların ve İslam’ın kendine has özelliklerini çalışmalarında içererek rehabilitasyon ve tedavi yöntemleri geliştirmek suretiyle psikanalize devrimci bir yaklaşım getirdi. Fanon meslek hayatı boyunca psikiyatrik yaklaşımlara dair 15 makale yayınladı, bulgularının çoğu ise *Siyah Deri, Beyaz Maskeler*’de ulaştığı psikolojik çıkarımlara uygundu. Fanon’un psikanalizinin ve “sosyojenik” araştırmalarının merkezinde sömürgeciliğin neden olduğu toplumsal ölümle gelen yabancılaşmanın aşılması kaygısı yer alır. Marx’ın *Kapital*’inde emeğin yabancılaşması derinlemesine tahlil edilmiştir ve bunu yaparken Marx kapitalist toplumun insanî olmayan yanını açığa çıkarmıştır; sermayenin bulunmadığı bir toplum kendi praksisini yürütmeye kadir olacaktır. Fanon sömürge toplumlarında kendi kültürel yaratıcılığına yabancılaşmanın nasıl cereyan ettiğini incelemiştir; bundan muradı sömürülenin sömürene özenmesinin önünü almaktır. Fanon’a göre sömürgeleştirilenler yabancılaşmayı eylemli olarak aşmaya gayret etmek durumundadır.

Devrimci Şiddet ve Yeni-sömürgeciliğin Tuzakları Üzerine

Cezayir’de bulunduğu süre zarfında FLN Fanon’la ondan sağlık hizmeti almak ve kliniğinde savaşçılara bir alan tesis etmesini sağlamak üzere irtibat kurmuştur. Fanon bilahare onların davasına tüm gücüyle omuz verecek, FLN yayını *El Moujahed* için yazacak ve Gana’nın Kwameh Nkrumah’sı ve Kongo’nun Patrice Lumumba’sıyla bağ kurduğu Sahraaltı Afrika konferanslarında FLN’yi temsil edecektir. Fanon FLN ile birlikte hareket ederken Afrikalı ulusları sömürgecilerden kurtarmak için bir Afrika Lejyonu kurulması ve Sahraaltı Afrika ile Cezayir arasında silah nakli için güneyden bir yol açılması fikrini geliştirdi. Fanon Cezayir mücadelesinin sonuçlanmasının sömürgecilik-sonrası hareketlerinin ve Afrika’nın henüz özgürleşmiş uluslarının gidişatı üzerinde belirleyici olacağı düşüncesindeydi.

Ölüm Döşesindeki Sömürgecilik’in yayınlanmasıyla *siyahçılıktan* sömürgeciliğin reddinde temel bileşen olarak *devrimciliğe* geçtiği gözlemlenir. Sömürgeleştirilenlerin devrimci mücadele sürecinde kendilerini bulmaları ve aynı zamanda ulusal taleplerinin ve ırksal özelliklerinin oynadığı rolü keşfetmeleri ile yeni bir insanlığın doğması kabildir ona göre.

1962 yılında Fanon’a lösemi teşhisi konur ve aynı yıl, teşhisten sonraki birkaç ay içinde tamamlayacağı, fakat ancak ölümünden sonra yayınlanacak olan *Yeryüzünün Lanetlileri* üzerinde

çalışmaya başlar. Öfkeli bir enerji içinde yazılmış bu metin hem sömürgecilik-sonrası hareketleri bakımından her zaman işlevsel bir el kitabı hem de bir tarih çalışmasıdır. Fanon'un şiddet üzerine yaptığı bilimsel tetkikler hem destekçileri hem de muarızlarınca çoğunlukla yanlış yorumlanmıştır. Fanon bazılarının ileri sürdüğü gibi şiddet sevdalıdır değildir. O, sömürgeciliğin hem içinde şiddet barındıran hem de şiddeti üreten bir proje olduğunu ortaya koymuştur. Bu şiddet, sömürgeciliğe maruz kalanın toplumsal yapısını da tayin eder. Onun toprağı, kaynakları ve hayatı bir şiddet durumunun kuşatması altına girmiştir ve ona sunulan bu çerçevede önündeki yegâne seçenek şiddettir. Fanon, ileri görüşlülükle, denetim altına alınmadıkça bu şiddetin kabileciliğe ve bunun tarafları için ölümcül olabilecek bir iç çatışmaya yol açacak biçimde sömürgeleştirilenin kendisine de dönebileceğini yazar. Bu durumdan da çıksa çıksa devrimci hareketler içinde yer alan elitlerin siyasi sermayelerini eski sömürgecilerle onlardan siyasi güç ve sermaye edinmek üzere değiş tokuş edecekleri ve böylelikle bunlara kaynaklara ve ekonomik zenginliğe doymak bilmez bir hırsla üşüşme imkânı verecekleri yeni-sömürgeci bir proje çıkar.

1963 yılındaki ölümünden önce Fanon, dostu Roger Tayyib'e bir veda mektubu yollar ve orada sunları söyler: "Eğer her şeyden önce bir davaya, halkın davasına, adalet ve hürriyet davasına hizmet etmezsek, bu dünyada birer hiçiz. Bilmeni isterim ki doktorlar umutlarını tümünden yitirdiklerinde bile hâlâ, zihnim biraz bulanık olmakla beraber, Cezayir halkını, üçüncü dünya halklarını düşünmekte idim ve eğer biraz daha dayanabildiysem, bu onların sayesindedir."

Bir Yeni-sömürgeci Proje Olarak İsrail İşgali

Fanon'un bizden beklediği ezilenlerin mücadelesini yeni bir varoluş hali, yeni bir insanlık biçimi yaratma mücadelesi olarak görmemizdir. Fanon kitlelerin devrimci mücadelelerinde yeni insanlığın tohumlarının saklı olduğu düşüncesindeydi. Filistin'de bugün süregelen direniş yeni bir olgu değil, bu direniş özgürlük için ve -Hegel'in ve Fanon'un müştereken onaylayacağı biçimde- tanınmak için verilen onlarca yıllık bir mücadelenin en sonuncu safhası. Küçük ve aciz hale düşürülmüş kantonlarda, sömürgeciden gelecek işe muhtaç olarak değil, kelimenin en bütüncül anlamıyla insan olarak tanınmak. Taş atmalar, bıçaklamalar ve bombalamalar böyle bir tanımayı reddeden sömürgeci rejime verilen tepkiler.

Bu makaleler boyunca, Fanon'un yukarıda sözü edilen ana çalışmalarından Arap dünyasının paternalist etkisinden kurtulup samimiyetle bir tanınma arayışına girişmiş olan Filistin ulusal hareketini incelemekte faydalanılacak. Bir gözümüz Fanon'da olacak biçimde bu tarihte izlenecek bir seyrin sonunda, hareketin büyük ölçüde lidersiz ama hâlâ etkin olduğu günümüze gelinecek. Bu süreç boyunca okuyucuların sadece Filistinlilerle beraber düşünüp onlarla duygudaşlık kurmaları değil, aynı zamanda bu duygularla, Fanon'un eseri ışığında, kolektif insanlık ruhuyla eyleme geçmeleri de umulur.

Bölüm 2 (Wael Omar)

Sumud'dan Teslimiyete

Geçen bölümde Frantz Fanon'un hayatı ve yazıları onun tanınma kavramı merkeze alınarak incelenmişti. Fanon yazınsal ustalıklı ve entelektüel maharetle Hegel'i ırk odaklılıktan kurtarıp onun efendi/köle diyalektiğinden yeni-sömürgeciliğe maruz kalmış zihniyetin tuzaklarını ortaya seren kavramsal araçlar aracılığıyla yararlanmıştı.

Fanon sömürgeleştirilmiş toplumların kendileri hakkında oluşturulan küçümseyici yargıları içselleştirme eğiliminde olduklarını, bu nedenle bu yargıların yapısal ilişkilerle beraber doğal bir şey olarak algılanmaya başladığını ileri sürer. Yerleşimci sömürgecilik yerli halkın ülke toprağındaki varlığını tasfiye ederek işler. Bu aslî unsur olmadan yerleşimci sömürgecilik faaliyette bulunamaz. Yerleşimci sömürgecilik yerlileri sömürmekle ilgilenmez, onun derdi kendisinin reddi demek olan yerli halkın varlığına son verip onları görünmez kılmak, "istenmeyen adam"lar

Fanon Filistin’de

haline getirmektedir. Bu yüzdendir ki Filistin-İsrail açmazı belirli, tekil olayların ışığında değil, yerli Filistinlilerin bir varlık olarak tasfiyesi üzerinden işleyen bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Hâkim sömürgeci yapı tarafından onun belirlediği koşullarda tanınma arzusu bir tür yanlış-tanınma olarak görülebilir, zira ezenin tahakkümünü pekiştirir, meşruiyetini açmazın bizatihi kaynağı olan yerde arar ve sömürgeciyi son çare gibi gösterir: “beyaz adamı benim insan olduğumu kabul etmek zorunda bırakacağım.” demiş olur.

Bu makale dizisinin ikinci bölümünde Filistin ulusal hareketinin toplumsal-tarihsel gelişiminin ve onun tanınma arayışının izlerini süreceğim. Tanınmak için uygulanan muhtelif taktikleri inceleyerek şu anda sürmekte olan intifadanın sembolik sermayesinin kaynağını ve mevcut Filistin liderliğinin başarısızlığının Filistinlilerin tanınmasının önüne esaslı engeller çıkardığını göstermeyi hedefliyorum.

Sumud

Sumud kelimesi ‘sebat’ olarak çevrilebilir ama başka anlamları da haizdir. Örneğin birçok mülteci 1948’de ülkelerinden kovulmalarını anlatırken, kendi varlıklarını somutlaşmış “direniş” ya da Sumud’un tecellisi olarak sunarlar. FKÖ’nün söyleminde Sumud’un izini sürmek siyasi stratejisinin direnişten İsrail tarafından tanınma çabasına evrilmesinin bu söylemi, aslına bakılırsa ulusal hareketin tamamının söylemini, nasıl etkilediğini göstermek bakımından faydalı olacaktır. Böylesi bir çerçeve bize Filistinlilerin sömürgecilik karşıtı mücadelede hangi yolları izlediklerinin, söylemler yoluyla bir Filistin siyasi tarihi oluşturmayı nasıl başardıklarının ve İsrail’i tanıyıp ondan ve uluslararası toplumdan tanınma beklemeye başlamasının ardından hareketin nasıl akamete uğradığının bilgisini verecektir.

Sumud: 60’lar ve 70’ler

1959 yılına tarihlenen Filistin hareketinin halk tabanına dayanan tabiatı Arap milliyetçiliğinin birbiri ardınca gelen başarısızlıklarından ve silahlı mücadele merkezli ayrı bir Filistin ulusal gündeminin ortaya çıkmasından sonra dikkati çekmeye başladı. Ulusal mücadele sürgündeki diaspora ve mülteci kamplarında örnek Filistinli olarak gösterilen Fedailerin yaşamı etrafında formüle edilmiştir. Bir ulusal ve kültürel kahraman olarak militan-fedai fikri Fetih tarafından mülteci kamplarından destek devşirmek üzere kullanılmıştır. Daha önce birleşik ve kolektif bir Filistin mücadelesi yokken bu yeni durum bilhassa Gassân Kenefâni’nin romanlarında yansımalarını bulduğu haliyle, Filistinli söylem ve kimliğinde bir kopuşu ve dönüşümü imler.

Arafat bu imgeyi iyi değerlendirir ve onu kendi söylemine içerir, bunun en bilinen örneği 1974 yılında Birleşmiş Milletler’de yaptığı konuşmadır. BM genel kurulunda Fedailerin üniforması içinde boy gösteren Arafat silahlı direniş hakkına vurgu yapar ve Filistin mücadelesini emperyalizme, sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı verilen küresel mücadelenin bir parçası olarak sunar. Bu konuşma, davasının daha çok tanınıp daha fazla meşruiyet kazanmasını önünü açacaktır. Her ne kadar Fetih’in ana bileşeni olduğu FKÖ uluslararası toplumca bilahare Filistin halkının yegâne meşru temsilcisi olarak kabul edilecekse de sahada herhangi bir sonuç alma noktasında başarısız oldu. Bu durum FKÖ’nün Ürdün ve Lübnan’dan çıkarılması ile birleşince işgal topraklarında yaşayanlarda bir tür hayal kırıklığı yarattı ve halktan kopuk liderliği şaşırta bir halk eylemliliğinin yükselişini getirdi.

İntifada: İşgale Karşı Kıyam

İşgal topraklarındaki Filistin direnişi Birinci İntifada sırasında İsrail ordusu ile karşı karşıya gelerek ve kitlesel gösteriler, grevler, vergi ödemenin reddedilmesi gibi doğrudan doğruya Filistinlilerin sömürgeci kurumlarla bağıni kesmek yönündeki çabalara işaret eden sivil itaatsizlik eylemleri düzenleyerek doruk noktasına ulaşmıştı. İntifada Fetih’in eylemlerinden ayrılıyordu, zira halk konseyleri ve Ulusal Birleşik İntifada Liderliği (*Al-Qiyada al-Wataniyya al-Muwahhada lil Intifada*) ile eli yürütülüyor ve üzerinde Fetih ve FKÖ’nün etkisini çok az

taşıyordu. Gerçi ayaklanma önceleri Fetih'in denetiminde bulunuyordu; 1991'de Madrid'deki barış görüşmeleri bu bağlamda gerçekleşmişti, esasta ise 1994'teki Oslo sürecinin ve Filistin Ulusal Meclisi'nin kurulmasının yolu döşeniyordu. İntifada'nın varlığı koşullarında ve FKÖ'nün etkisi ile Filistin'in manda idaresinden kurtulup devlet statüsüne kavuşması yönünde bir söylem değişikliği meydana gelmişti ki bu tanınma çabasının ve diplomasinin yeni siyasi stratejiler olarak belirlenmesi anlamına geliyordu.

Teslimiyet

Barış sürecinin başlamasında dönüm noktası olan Madrid görüşmeleri İntifada'yı sonlandırmak dışında hiçbir işe yaramamıştı. Bu durum Filistinlilerin merkezî önemdeki meselelerin ertelenmesini reddetmelerinden ve İsrail başbakanı İzak Şamir'in görüşmeleri geciktirmesinden kaynaklanıyordu. Hem sahadaki durumu değiştirmeye hem de işgali pekiştirmeye yarayan bu geciktirme taktiği barış süreci dâhilindeki görüşmelerin tümünde tekerrür eden bir uygulama olacaktı. Madrid süreci mülteciler sorunu ve toprak kaybı gibi Filistinli delegelerin ısrarla üzerinde durduğu esas konuları gündemine almadı; bu, sonun başlangıcıydı ve bundan sonraki bütün barış görüşmelerinde bu tavır bir teamül haline gelecekti. Oslo, uluslararası yasal egemenlik modeline dayalı bir devletin kurulması peşinde koşan bir yapının inşası neticesinde bu uzlaşmama halini sürdüren kurumların oluşmasına hizmet etti yalnızca. Yine de ilk kez esas meselelerin ertelenmesi ile Siyonist ideolojinin ve onun pratiklerinin kurumsallaştırıldığını belirten bir söylem ulusal hareket içerisinde belirmiş oluyordu böylece.

Statükonun Kurumsallaşması

FKÖ tanınma peşinde koşarak uluslararası toplumun ve sömürgeci gücün -İsrail'in- dilini edinmiş oldu, böylece sömürgeci şiddete karşı koymayarak statükonun da devamını garanti altına almış oluyordu. Oslo görüşmeleri boyunca FKÖ *de facto* olarak İsrail-Filistin ilişkilerindeki söylemi karakterize eden Siyonizmin iki pratiğini ve düşüncesini kabulleniyordu: etnik temizlik ve işgalin maksimizasyonu. Oslo anlaşmalarında İsrail-Filistin ilişkilerinde inkârın en yalın ifadesi olan bir mesele olarak Filistinlilerin 1948 yılında yaşadıkları sürgünden hiç bahsedilmiyordu. Mültecilerin adı geçmekle beraber İsrail'e Filistinlilerin zorla yurtlarından edilmiş oluşlarıyla ilgili olarak yüklenen açık bir sorumluluk söz konusu değildi. Tehcirin yanısıra işgal edilen alanın genişlemesi meselesi de vardı ki bu ikincisi Siyonizmin ilk günden beri uyguladığı bir stratejiydi. Bugün benzer pratikler Kudüs'te ve Batı Şeria'da görülebilir; Nekbe ve işgal devam etmektedir.

Aslı Meselelerin Feda Edilmesi

Azmi Bişara'nın 1999'da öngördüğü gibi eğer Filistin Ulusal Meclisi (FUM) bir Filistin devletinin kurulduğunu ilan ederse konu artık bu devletin tanınması olacak, yerleşimler ve mülteciler hakkında konuşulacak ama hep bu devletin tanınması meselesi odakta olacak ve siyasi strateji bunun üzerine bina edilecek. Nitekim Filistinliler enerjilerini tanınmanın garantilenmesi ve yarı-devletin yaşaması konularına sarf etmeye zorlanırken FUM'un içeriye dönük stratejisi İsrail devletiyle herhangi bir karşı karşıya gelişin önünün alınması olarak beliriyor. Bu yarı-devletin tanınması çabaları Filistin Yönetimi'nin, İsraililerle müşterek güvenlik gücü kurma, uluslararası finans sistemi içindeki yerin tahkimi ve işgal yönetiminin bürokratizasyonu gibi eylemlerde bulunmasını koşulladı. Bu ziyadesiyle yeni-sömürgeci pratikler bu dizinin "Kapitülasyon Ekonomisi" başlıklı üçüncü bölümünde daha ayrıntılı olarak incelenecek.

FKÖ'nün İsrail'e yönelik tutumunu gösterir biçimde Sumud'dan teslimiyete doğru yaşanan gelişme, FUM'un ezenin onların nasıl olması gerektiği hakkındaki kanaatinin içselleştirilmesinin ürününe dönüştüğü koşullarda Fanon'un "ezilenin ırkçı epidermalizasyonu"¹ dediği duruma

¹*Epidermalizasyon*: Kronik iltihap durumlarında hücre tabakalarının olması gerekenin dışına çıkması, bir dokuda olmaması gereken bir hücre grubunun oluşması durumu. Yazar burada Fanon'un terimi üzerinden FKÖ'nün ve Filistin Ulusal Meclisi'nin Beyaz'a (İsrail'e) benzemesine atıfta bulunuyor. Fanon ilgili kavramı şu şekilde tarif ediyor: "Sosyo-ekonomik adaletsizlikler üzerinden aşağılık kompleksinin içselleştirilip ırkı beyazlaştırma arzusu."

Fanon Filistin’de

işaret ediyor. FUM kendi tarihini ve kazanımlarını inkâr ederek barışçıl ve uygar olan ve bu nedenle kendi öz devletini hak eden yeni bir Filistinli imgesi sunmaya yeltendi. Böylece, tanınma çabasının bir sonucu olarak mücadelenin odağı tanınma ihtiyacını doğuran yerleşimci sömürgeciliğin kendisinden bu yeni imgenin tanınması arzusuna kaydı. Fanon’un tespit ettiği gibi, sömürgeleştirilmiş olan, beyaz adamın siyah adam hakkında yanıldığını göstermek yönündeki güçlü kaygıyla onun (beyaz adamın) dikkatini çekebilmeyi takıntı haline getirdi.

Fanon kitlelerin “yeri göğü birbirine katarak” süreç içinde sömürgeci ezenin karşısında aşğıllık komplekslerinin üstesinden geldiklerini yazmıştı. Sumud döneminde ortaya çıkan şey “yeni insan”ı yaratacak devrimci bir sürece dâhil olmanın dönüştürücü imkânlarını idrak eden bir halk ve önderlikti. Fanon milliyetçilik tutkunu değildi ama ırksal ve ulusal özelliklerin kitlelerin harekete getirilmesinde öncelikli olduğunu biliyordu. Filistin Yönetimi’nin ulusal çıkarlar adına hareket ettikleri yönündeki iddialarının bile azalmış olması Filistin milliyetçiliğinin devrimci bileşenlerinin çöküşünün sembolüdür. Makale dizisinin sonraki bölümünde yeni-sömürgeci kapitülasyonlardan doğan kurumlar ele alınacak.

Bölüm 3 (Nick Rodrigo)

Kapitülasyon Kurumları

İkinci bölümde Filistin Ulusal Hareketinin (FUH) tarihsel gelişiminin izi, Arap dünyasının paternalist etkisinden kurtulmasından Sumud yıllarına ve Oslo anlaşmasına kadar sürülmüştü. İsrail’i Madrid konferansında tanınmasının karşılığında FUH da tanınmış oldu. Ne var ki bu tanınma sömürgeci ezenin dayattığı koşullarda ve uluslararası sistemin hegemonik ideallerinin de tanınması ile gerçekleşti. İsrail’i tanıyan FKÖ onun etnik temizlik ve işgalin maksimizasyonu gibi iki kurucu ilkesini de örtük olarak onaylamış oldu. Oslo ve ona eşlik eden Paris Protokolü yerleşimci-sömürgeci bir projenin sosyoekonomik dinamiklerini tahkim etti ve İsrail, Filistin Yönetimini (FY) kendisinin bir kolu haline getirdi. Oslo’nun işgalin, istimlâklerin ve tehcirin altyapısının oluşturulmasında büyük rolü olan kapitülasyon kurumlarını nasıl doğurduğunu anlayıp kavramsallaştırmak için, tekrar, yeni-sömürgeciliğin bağımsızlık sonrası gelişimine dair uyarılarda bulunmuş olan Frantz Fanon’a kulak vermek gerekiyor.

Fanon’un Kehaneti

1958 yılında Charles De Gaulle eski sömürgeci Frankofon topluma dâhil ederek onları Cezayir’de yaşanan drama gözlerini yummaları için ikna etmeye uğraşırken, bir yandan da Fransa’nın Cezayir’deki askerî varlığını artırıyor; bu taktik FLN’nin üzerinde askerî ve diplomatik bir baskı oluşturuyordu. Bu sırada Fanon ulusal burjuvaziye sömürgeleşmişliğin gerçekten aşılması yönündeki devrimci bir praksisin gelişmesinin önünde engel teşkil etmekle eleştiriyordu. Onun bazı düşünceleri *Ölüm Döşğindeki Sömürgecilik*’te serimlenmişti ama Fanon’un siyasi vasiyeti haline gelen asıl kitap, ölümünden sonra yayınlanan *Yeryüzünün Lanetlileri*’ydi. Bu kışkırtıcı metin yerli gerilla hareketleri için bir el kitabına dönüştüğü gibi, sömürgeleşmişliği aşmaya yönelmiş 60’lı yıllardaki hareketlere de ilham veren bir ruhun ortaya konması anlamını taşıyordu. Fanon’un yeni ortaya çıkmış olan Afrika burjuva liderliğine dair çözümlemesi ve onların ihanetlerine durmak bilmeden saldırması Oslo sonrası Filistin liderliğinin durumu düşünüldüğünde kaçınılmaz olarak akla geliyor.

Fanon milliyetçilik hususunda miyop bir devrimin “kendini kimi durumlarda ter dökerek ortaya koymuş da olsa nihayetinde neoliberal olan bir evrenselciliğin uluslaşma talebi sanılması”na yol açacak bir kafa karışıklığının müsebbibi olabileceğini belirtir. Tanınma sağlamak yönündeki gelişmeler gerçekten devrimci bir dilin oluşturulmasını da engelleyerek milliyetçiliğin devrimci bileşenlerinin kendilerine ait belirli hususiyetlere kapanmasını koşullar. Ulusal liderlik, tanınma arzusuyla, sömürgecinin sömürgeyi terk ettikten sonra arkasında bıraktığı makamları doldurur ve “Avrupa’nın taklidine bile değil, karikatürüne” dönüşür. Bu karikatür Fanon’a göre cepleri

doldurmaya ve eski sömürgeci efendileri ve dünya güçlerini ekonomik açıdan cezbetmeye yönelmiş haris bir tutku ile tanımlıdır. Fanon, jilet kadar keskin bir açıklıkla bağımsızlık sonrası liderliğinin ekonomik programının, nihayetinde sömürgecinin çekilmesine zemin hazırlayan “yüzyüze” görüşmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan sanayi projelerine hasredilmiş yabancı yatırımları nasıl çektiğini anlatır. Ekonomik planlarındaki kaçakları maskeleyerek üzere hedonistik projeler geliştirilir ki bunların ulusun gelişmesiyle ilgisi yoktur; çok geçmeden ulusal burjuvazi sadece yabancı yatırımın aracısı ve idarecisi haline gelir.

Fanon polemğinde Filistin bağlamına da uyar görünen üç kurum üzerinde durur:

1. Parti: Devrimci potansiyelini yitirmiş, sadece yeni-sömürgeci sistemin simgesel ve bürokratik bir mekanizmasına dönüşmüş bir siyasi makine.
2. Sermaye idarecileri ve bürokratları olarak ulusal burjuvazi.
3. Bağımsızlık sonrası yaşanan çelişkiler geniş çapta protestolara neden olduğunda duruma müdahale etmeye çağrılan dış-destekli bir ordu.

Fetih ve Filistin Yönetimi

1959 yılında Yaser Arafat tarafından kurulan Fetih bir zamanlar silahlı direniş ilkesinden ödün vermeyen, sofistike ve halkçı bir imajın sahibi, silahlı eylemlerin icrası yolu ile Filistin’in yeniden fethini gündemleştiren bir yapıydı. FKÖ içindeki baskınlığı ve mülteci kamplarında tutuluyor oluşu 1967’den sonra ona diğer hareketler üzerinde bir otorite kazandırdı. Ancak 1987’deki Birinci İntifada itibarıyla Fetih’in bir zamanlar sahip olduğu devrimci coşku artık Filistin halk komitelerine ve halkın doğrudan örgütlenmelerine geçmiş görünüyordu. Kendini bir anda bir takım ihtiyaçların ürettiği bir artı unsur konumunda bulan FKÖ Oslo anlaşmasına imza attı ve İntifada sırasında biçimlenen kitlesel hareketlerin çağrılarını kulak ardı ederek Filistin Yönetimi’nin kuruluşunu ilan etmiş oldu.

Fanon, partinin bağımsızlık sonrası misyonunun halka “tamamen hareketsizleşmiş” parti kolları aracılığıyla “tepeden emirler vermek” biçiminde dönüştüğünü yazar. Halk ve parti arasında aşağıdan yukarıya kurulacak bir diyalog yerine, parti kitleler ve önder arasında bir engele dönüşür. Fetih’in siyasi mitingleri ve düzenlediği eylemler herhangi bir praksis ve taktikten yoksun halleriyle Fanon’un partiyi ataletle sürükleyen uyumsuzluk konusundaki uyarılarının isabetliliğini gösterir nitelikte. Mahmud Abbas’ın siyasi gücü eline geçirmesi ve Fetih’i Filistin devlet kurumlarından biri halinde kurumsal bir çerçeveye oturtması da oldukça açıklayıcı. Bir zamanlar devrim aygıtı olan Fetih artık geçmişin devrimci hayaletiyle aparatçıkları ve parti bürokratlarını besleyen statükonun devamı arasında bînamaz halde. Bütün bunların sonucunda elde kalan ise muarızları karşısında gerici, belirli aralıklarla işgali tel’in eden ama bunu ancak uluslararası sistemin sınırları dâhilinde yapabilen bir parti.

Filistin Burjuvazisi ve Uluslararası Toplum

Filistin ulusal burjuvazisi küresel kapitalizm için aracılık eder hale geldi, ancak bu aracılığı Batının insan hakları ve kalkınma rejiminin payandası olan bir “insanî” yapıyı işlerliğe koyan “insancıl sermaye”sinin sızmasını destekleyen bir tarzda ifa etti. Oslo anlaşması “devletleşmek” için düzenlenmiş kurumların geliştirilmesini öngören bir mantığı haiz bir sistem yarattı. Çatışma Oslo’nun ardından çarpıcı biçimde yeni bir çerçeveye oturtuldu; bu dönüşüm süregelen bir sömürgecilik-karşıtı mücadelenin siyasetleştirilmiş ve kalkınma odaklı bir “kapasite inşası” sanayisine evrilmesi biçiminde gerçekleşti. Kapasite inşası bir yandan “devletleşmek” için gerekli kurumları hazırlarken, bir yandan da işgalin maddî etkisini hissettirmeme işlevi gören bir STK sektörünün geliştirilmesi ile başlayacaktı.

Oslo’dan bu yana Filistin ekonomisi büyük oranda dış yardıma bağlı hale geldi, bu yardımlar karmaşık bir STK ağı ile ediniliyor. Bu örgütlerde istihdamı Filistin liderliği düzenliyor, kadrolar Filistin Yönetimi ile çok yakın ilişki içinde ve çoğunlukla Fetih ile de bağlara sahipler. Filistin

Fanon Filistin’de

siyasetinin “STKlaştırılması”, İsrail’in askerî işgalinin zararlı etkilerinden ötürü tahrip olmuş bir ekonomiyi iyileştirmeye hiçbir katkısı olmayan kurumları Filistin Yönetimi ile el ele verip geliştirmeye çalışan karmaşık bir bürokrasiyi ortaya çıkardı. Körfez-temelli uluslararası kapitalist sınıf da bu neoliberal devlet fonlama mantığına sahip araçlar arasında. Bu sınıf büyük bankaları, ticaret ve sanayi şirketlerini, iletişim firmalarını kontrol ediyor ve Körfez holdinglerinin bölgesel hâkimiyetine olanak sağlıyor. Filistin ekonomisi STK’ların fonlaması ve Körfez ülkelerinin doğrudan sermaye yatırımları üzerinden büyüme gösterdi ancak bunun sıradan Filistinlilere etkisi yok denecek kadar az. Aksine bu durum dokunulmazlık kazanmış olan STK’lara ve uluslararası kapitalist sınıfa sadece birtakım seçkinlerin hizmetinde olduğu anlaşılan bir ekonomiye yaptıkları yatırımların meyvelerini yeme imkânı bahsetti.

Güvenlik Sahasında İşbirliği

Fanon sömürge-sonrası toplumdaki atalet ve yoksulluk ile bu toplumun liderliğinin dışarıdan akıl ve destek alan bir orduya giderek bağımlı hale gelmesi arasında bir koşutluk kuruyor. Ne var ki Filistin’de Oslo-sonrası kurumları arasında en büyüklerinden biri olarak beliren ordu değil, işbirlikçi bir paramiliter güvenlik kuruluşu; bu kuruluşun eylemlerini Filistin Yönetimi ve İsrail’in iç güvenlik örgütü Şin Bet ortaklaşa idare ediyorlar.

Filistin ekonomisi sarsılıp İsrail işgali Filistinlilerin haklarını daha fazla göz ardı ederken Filistin güvenlik sektörü sahneye girdi ve halkın protesto eylemlerini engellemeye ve İsraililerle birlikte uygulamaya koydukları tedbirlerle direnişi boşa düşürmeye girişti. Güvenlik sahasındaki işbirliği uluslararası desteğe de sahip ve her yıl Avrupa Birliği’nin Filistin Polis Misyonu tarafından bu işbirliğine 8 milyon dolarlık bir bütçe ayrılıyor. Bu arada Britanya güvenlik için Filistin Yönetimine 76 milyon pound tahsis etti. Bu para, her ikisi de Fetih liderliğinden kişilerce yönetilmekte olan Başkanlık Muhafızları İstihbarat Servisi’ne ve Önleyici Güvenlik Gücü’ne aktarıldı. Bu kurumların personeli çoğu durumda Dayton Doktrini çerçevesinde doğrudan doğruya ABD tarafından eğitiliyor ve emir-komuta zincirinin bütün unsurlarına itaatkâr bir birlik duygusu aşılanıyor. Bunların Hamas ve İslamî Cihad mensuplarına işkence edilmesinde ve protestoculara yönelik keyfi gözaltı uygulamalarında suç ortağı oldukları anlaşıldı. Eski başbakan Selam Feyyad güvenlik işbirliği sistemini bir “Filistin devleti”nin oluşturulmasına önayak olan merkezî önemde bir kurum olarak sahipleniyordu.

Bu hal Fanon’un, sömürgecinin belirlediği koşullarda gerçekleşecek bir tanınmaya raptedilmiş bir ulusal bilincin tehlikelerine ilişkin düşüncelerini akla getiriyor. Güvenlik sektörü değil, onun burjuva seçkinlerin sınıfsal ve bürokratik ayrıcalıklarından nasiplenen özel bir bölümünü koruyor. Belki de bu durumun en açık göstergesi 2007 yılında Fetih’in bir kolunun, İsrail’in ve Batı’nın desteğini alarak, Gazze Şeridi’nde 2006’daki milletvekili seçimlerinden birinci parti olarak çıkan Hamas’ın kurduğu hükümeti devirme girişiminde bulunması oldu.

Filistin’deki kapitülasyon kurumlarının kökleri derine uzanıyor ve bunların birçoğunun ortaya çıkışı mevcut liderliğin denetimi dışında yer alan uluslararası yapısal etkenlere dayanıyor. Ayrıca, siyasi durgunluk, ekonomik sıkışmışlık ve “Filistin Sorunu” bağlamındaki genel atalet uzlaşmaz ve güvenilmez bir işgalci gücün varlığında düğümleniyor. Ancak bir zamanlar Filistin halkının, özellikle de sürgündekilerin bir parçası olan Filistin liderliğinin ulusal hareketin ufkunu çarpıcı biçimde daralttığı da bir gerçek. Bu, kısmen tanınma peşinde koşmaktan ileri geliyor ama liderliğin sömürgecilerin haris tutumlarına özenmesi de söz konusu. Bu durum işgalcinin asimetrik gücünü perdeleyen, başarısız olmuş bir siyasi projeye meşruluk kazandırmaya çalışan ve sadece küçük bir kliğe hizmet eden kurumların ortaya çıkmasını koşulladı.

[tercüme: *ıştırakî*]

Filistin Sineması

Emrah Karakuş

İyileşmek hayattaki bir mücadele. bir kurbanın yegâne yükümlülüğü. İyileşerek eziyete direniş gösterirsin. Ama üst üste canın yandığında yaraları unutmak hayatının kuralı olur. Unutulmuş yaralar iyileşmez. Ben de iyileşmek için film çekiyorum.

Emad Burnat, *5 Kırık Kamera*

Filistin sinemasında 'köken' problemi en önemli temalardan biridir. Bu bazen İsraili biriyle bir Filistinlinin tartışması aracılığıyla verilir, bazen de *Limon Ağacı*'nda olduğu gibi, İsraililerin müzik ve yemek kültürlerinin olmayışları gösterilerek. "Ferid Atraş dinliyorlar sanki anlıyorlarmış gibi" diyor Selma, İsrail savunma bakanının partisini anlatırken. Bu köken problemi *Bu Denizin Tuzu*'nda [Milh Hadha Al-bahr] eski evinde ayaküstü misafir durumuna düşen Soraya'nın durumuyla da anlatılır. Yine bu filmde İsraili arkeologlar Yahudi tarihine ait eserler bulmuşlardır, aynı döneme ait onlarca Arap eserinin arasında.

Kutsal Direniş'te aynı problem turiste yol tarif etme sahnesinde ele alınıyor: İsrail askerine adres soran turiste, asker bir dakika diyerek askerî araçtan bir Filistinli tutuklu çıkarır ve turistten ona sormasını ister. Tutuklu Filistinli gözü kapalı olduğu halde üç değişik şekilde adresi tarif eder. Elia İsraililere şunu söylemektedir: "Sizin gözünüz açıkken bilemediğiniz yerleri biz gözü kapalı biliyoruz bu topraklarda."

Limon Ağacı'nda İhtiyar hem Selma'nın hem de bahçenin babasıdır. Her ikisi de onun elinde büyümüştür, yani Filistinlilerin aslıdır, mahkemeye geleneksel kıyafetiyle katılması bu yüzdendir. Mahkemede bahçeyi anlatırken ise 'neredeyse her bir taşı, her bir ağacı tanıyor... Bununla da kalmıyor... Her bir ağacın tarihini, daha önceki ve şu anki sahiplerinin kimler olduğunu, ne kadar meyve verdiğini, bu mevsimde ne kadar büyüyeceğini, geçen mevsim ne kadar büyüdüğünü biliyor...' [Ğ. Kanafani, *Filistin'in Çocukları*, 92]. Tüm bunlar, İsraililerin ısrarla reddettiği 'Filistinli' kimliğinin varlığının anlatımıdır. Ama bu kimlik insanlığın üzerine inşa edilmektedir. İhtiyar "ağaçlar insanlar gibidir" derken, ağaçların 'köklü' olduğunu vurgulamaktadır. *5 Kırık Kamera*'da Fil, İsraili yerleşimcilerin yaktığı zeytin ağaçları için "bunu nasıl yaparlar, zeytin ağacı Allah'a dua eder" diyor. İşte bu iki ifade 'Filistinli' kimliğidir.

Filmlerde işlenen bir diğer tema 'İsraililerin korkusu'dur. Bu, bir paranoya değildir. Her an Filistinliler saldırabilirler. Burada ekonomik ve siyasi bağımsızlığın özgür olmaya yetmediğini görüyoruz. *5 Kırık Kamera*'da askerler başa çıkamadıkları eylemcilerden birinin (Daba) ayağına sıkırlar, gerçek mermi kullanırlar, *Kutsal Direniş*'te üzerinde Arafat resmi olan balona nişan alırlar. *Limon Ağacı*'nda kendi bahçesinin bakımını yapan Selma ve İhtiyar'a aniden rastlayan bir gizli servis polisi silahını onlara doğrultur. Yine *Limon Ağacı*'nda İsraililerin korkusu, savunma bakanının eşinin komşusunu ziyaret etmesine, iyi bir komşu olmasına engeldir.

Ve duvar veya sınır kontrolleri filmlerin değişik şekillerde ele aldığı bir diğer temadır. *5 Kırık Kamera*'da küçük Cibril'in öğrendiği ilk kelimelerden biri 'duvar'dır (cidar). Ömer filminde Ömer, duvarın diğer tarafındaki sevgilisini görmek için duvarı aşmak zorundadır. Ve aşık olduğu süre

Filistin Sineması

boyunca zorlanmadan aşabilmektedir duvarı. Duvara tırmanamadığı gün artık aşkını kaybettiği gündür. Sınır kontrolleri sebebiyle sevgilisini evine bırakamayan Elia Süleyman'ın zekice bir çözümlü vardır. Sevgilisi ise sorunu cesaretiyle, cesaretli endamiyle çözer. 'Asya barbarlığına karşı Avrupa kalesi' İsrail'in kontrol noktalarında insanlara işkence yapılmaktadır. Elia, İsrail subayının kontrol noktalarında bekleyen Filistinlilerle manyakça eğlenmesini göstermektedir. Bu yaptıkları '48'in hemen sonrasındaki günlerde, Yahudi bir sokak göstericisinin sirk maymununa 'haydi oğlum göster bakalım, bir Arap, yemek karnesini yerden nasıl kaldırır' yaklaşımının devamıdır.

Tüm filmlerde ele alınan ortak tema elbette işgaldir. İşgal limon ağaçlarının çoğunun (benliğinizin, özgürlüğünüzün, gerçek hayatınızın, güveninizin) budanmasıdır (tamamının sökülmesi hakkı saklı olmakla birlikte). Bu, armasında zeytin yaprakları olan İsrail yargıtayının kararıdır. (Filistinli bir yazar Yahudilere şunu soruyor: "Eğer bu toprakları size Tanrı vaad ettiyse neden üzerindeki ağaçları yakıyor ya da söküyorsunuz?") İşgal, silahsız eylemlerde de öldürülenizdir. İşgal 'arkanızda düşman önünüzde azgın deniz'in olmasıdır. İşgal sevgilinizi kavuşamamanızın sebebidir. İşgal, babanıza ne olduğunu öğrenmek için matematiğinizi (elinizdeki tek silahı) kullanarak sınırı geçmeye çalışmanızın sebebidir. *Seni Gördüğümde*'de Tarık'ın babası pek çok baba gibi sınırın diğer tarafında kalmıştır ve ona ne olduğu belli değildir.

Dünyanın meseleye bakışı, en iyi şekilde *Kutsal Direniş* filminde anlatılır. Kutsal Direniş'in ilk sahnesinde Noel Baba'yı görüyoruz. Noel Baba, hediye paketleriyle dolu çuvalını sırtlamış, Filistinli çocuklardan kaçmaktadır. Noel Baba'yı kovalayan Filistinli çocuklardan biri çuvaldan düşen küçük paketi alır, bakar ve atıp Noel Baba'yı kovalamaya devam eder. Noel Baba, Nasıra'da, yani İsa'nın doğduğu yerdedir ve hediyeler de İsa içindir. Elia, burada kızgın olduğu batılılara bir gönderme yapmaktadır. Noel Baba'nın hediyeleri batılıların (yanlış akideleriyle) Tanrı'ya yakıştırdığı çocuğa gitmektedir, yani Batılıların yanlış akidelerindeki Tanrı bile kendi ailesini düşünmektedir, başkalarını değil. Böyle bir Tanrı'ya inanan halkın başkalarını düşünmesi beklenemez. Diğer bir ifadeyle hediyelere ancak Allah'ın (hâşâ) sevgilileri, çocukları (bkz: Maide,18) layıktır, 'yeryüzünün lanetlileri' değil. *Limon Ağacı*'nda ise Batılı siyasilere yine 'destek açıklamaları' yaparken görürüz.

"Unutulmuş yaralar iyileşmez..." Böyle diyor 5 kamerası 'dünyanın en medeni ordusu' tarafından kırılan Emad. Kendisinin ve Filistinlilerin üst üste yaralar aldığını anlatıyor. Daha bir yara iyileşmeden bir diğeri, sonra bir diğeri... Dünyanın unuttuğunu söyleyemeyiz. Yüzlerce makale, görüntü, canlı şahitler, dava dosyaları varken unutmaktan söz edemeyiz. Dünyanın yaptığı, hep olduğu gibi unutmak değil, umursamamak.

Elia, *Kutsal Direniş*'te trafik ışıkları sahnesinde de yine dünya ile Filistin meselesinin durumunu anlatmaktadır. Işıklarda Elia'nın yanında duran araçta bir Yahudi vardır. Elia, 'seni büyüledim' (Natacha Atlas - *I Put A Spell On You*) şarkısını açar ve ses verir. Güneş gözlüklerini takar, öfke ile İsrailiye bakar. Kendisine bakıldığını fark eden İsraili de Eila'ya bakar öfkeyle. Yeşil yanmıştır ama trafik durmuştur. Kornalar... Kornalar... Tüm dünya bu meselenin çözümünü beklemektedir. Ve dünyadaki pek çok gürültü bu tür sıkışıklıklardan dolaydır.

Filistin ve İsraililerin kendi meselelerine bakışları nasıldır? *Beş Kırk Kamera*'da Fil (Phil), İsrail askerlerine "bizler (Araplar ve İsraililer) amca çocuklarıyız, bir arada yaşayabiliriz" diye seslenmektedir. Bu öneri aslında "biz beraber yaşamak isteriz ama onlar bizi yok etmek istiyorlar" diye düşünen çoğu İsrailiye bir cevaptır. Aslında bu "beraber yaşama" söyleminin kendisi muğlaktır. "Niçin beraber?" sorusu kolayca cevaplanabilir ama "nasıl beraber yaşarsınız?", zor olan bu sorudur. Ve zaten bu öneriyi sunan Fil, silahsız bir gösteride şehit olacaktır. Aslında neredeyse bütün önermelerin egemenler tarafından ve elbette diğer gruplar tarafından farklı farklı yorumlandığını görüyoruz. Ve aslında egemenlerin anlayışı pek çok bileşkenin bir araya gelmesiyle günlük hayatımızı yönlendiren temel oluyor. Ve bu temel insanların dine, değerlere, çalışmaya, birbirlerine, hayatın kendisine bakışının temeli oluyor. İnsanlar o temele göre yaşıyor. "Tarih ka-

zananları alkışlıyor.” [W. A. Durant] *Limon Ağacı* filminde bunu daha açık görebiliriz. Savunma bakanına komşu olmak kolay değildir. Savunma bakanının eşi “daha iyi bir komşu olmak isterdim” diyor. Ama sonuçta evi terk ediyor, yani egemene başka türlü boyun eğiyor. Ama Selma, direnişinin sonucunda ağaçlarının tamamının yok edilmesini engelliyor ve tüm yalnızlığına rağmen “böyle daha iyiyim” diyor. Her Cuma (gösteri gününün Cuma olması önemli bir ayrıntıdır) gösteri yapan Bill’in halkı da başarı elde ediyor ve başarıları tüm Filistinli Araplara örnek oluyor. Demek henüz son söz söylenmemiş.

Filmlerin tamamında direniş ön plandadır. Örneğin *5 Kırık Kamera*’da Edip gösteriye katılacağı için damat gibi süslenmektedir. *Limon Ağacı*’nda Selma İsrail ordusunu karşısına almaktadır. Ömer hain arkadaşını değil, işgalciyi hedef almaktadır. Tarık ne pahasına olursa olsun sınırdan geçmek istemektedir. Takiyyeddin’in mutluluğunun sebebi ‘denizi görmesidir’, *Bu Denizin Tuzu*’nda tüm aksiliklere cesaretle karşı konulmaktadır. Filistin’den gitmekten vazgeçilmektedir. Elia, Kutsal Direniş’in fantastik sahnesinde profesyonel İsrail askerlerini hayaliyle alt etmektedir. Fewaz Türki, Filistin direnişinin kuşandığı felsefenin geleceğin açık uçluluğuna dair olan anti-determinizm olduğunu söylüyor. Elia’nın sevgilisi o fantastik sahnede tam olarak işte bu anti-determinizmi kuşanmıştır.

Filmlerde Arap müziğinin yeni ve eski çok güzel örneklerini görüyoruz. *5 Kırık Kamera*’nın müziğini, Le Trio Joubran grubu yapmıştır. *Bu Denizin Tuzu*’nun Müziği DAM adlı rap grubuna aittir. DAM meşhur ‘bahariyye’ şarkısını raplerine arka plan yapmıştır. Kutsal Direniş’te, Natacha Atlas’tan *I Put a spell On You* şarkısını dinliyoruz.

Son olarak Filistin konulu videolardan söz etmek istiyorum, Bansky’in “*Make this the year YOU discover a new destination*” adıyla 2015’te, yani 2014 Temmuz saldırılarından sonra Gazze’ye giderek yıkık duvarlara yaptığı, kedi gözetleme kulesini atıklarınca yapmış çocuklar ve Rodin’in ‘Düşünen Adam’ heykelinin yorumu olarak ‘*Bomb Damage*’, yani ‘Bomba Hasarı’ adlı resimleriyle beraber Gazze’de o günlerdeki hayattan kareleri de anlattığı bir video hazırlamıştır. Yogi Godman’ın hazırladığı kısa animasyonda ise Filistinlilerin hapsedilmişliği anlatılmaktadır. Elkandili Abdurrahman’ın hazırladığı animasyon videoda ise Filistinli bir çocuk şöyle demektedir: “Birileri gelsin, halimizi görsün. Elektrik yok, su yok, yiyecek yok, kara betonda oturuyoruz. Bu hayat mıdır? Böyle kuşatma mı olur? Gelsinler, görsünler nasıl atılmışız buralara. Ne öğrenebiliyoruz, bir şeyler ne okuyabiliyoruz ne gülebiliyoruz. Oyun oynamayı bile unuttuk. Hayatımız hep silah sesleri, patlamalar, saldırılar ve durmak bilmeyen cenazeler. Ne çocuk programlarını seyrediyoruz, ne çizgi filmlerden bir şey öğrenebiliyoruz. Hep savaş hep savaş, hayatımızda başka bir şey yok, dilenci gibi atılmışız bir kenara. Başka ülke çocukları hep oynuyor, gülüyor hayatlarını yaşıyorlar.”

Yasak Bölge adlı kısa videoda katliamın insanların seyirci kalmasıyla ortaya çıktığı, Filistinlilerin yalnız olmadığı anlatılmaktadır. Imensions’ta yayınlanan çizgi videoda, Gazze saldırılarının arka planı $x+y+z/Gazze=???$ olarak anlatılmış. Müslüman Devrimciler’in *Taş* (Filistin Konulu Belgesel) adlı videosunda ise Filistin meselesinin düşünsel ve siyasi arka planı ile günümüzdeki durumu genel olarak anlatılıyor. Videonun finalinde inşaat, çocuklar ve Filistin bayrağı tablolarıyla Filistin’in kuruluşuna işaret ediliyor.

Metinde Adı Geçen Filmler

Yadon Ilaheyya, Divine Intervention, Kutsal Direniş, 2012, Elia Suleiman (İlya Süleyman)

Five Broken Cameras, 5 Kırık Kamera, 2011, Emad Burnat, Guy Davidi

Milh Hadha Al-bahr, Salt of This Sea, Bu Denizin Tuzu, 2008, Annemarie Jacir

Lamma shoftak/When I Saw You, Seni Gördüğümde, 2012, Annemarie Jacir

Omar, Ömer, 2014, Hany Abu-Assad

Şeceretü leymon, Limon Tree, limon ağacı, 2008, Eran Riklis.

Mahmut Latreş'in Biyografisi

Mohamed Walid Grine*

Mağripli¹ Mahmut Latreş hem Filistin'de, Ortadoğu'da, *Enternasyonal Komünist Hareket*'te, *Komintern* içinde, Moskova'da yirmilerde ve otuzlarda, öte yandan Cezayir'de kırklardan altmışlara dek faaliyet yürütmüş önemli bir komünist şahsiyettir.

Gerçek ismi Mahmud Hacı Rabih olan Cezayir asıllı Filistinli komünist lider Mahmud Latreş 1903'te Kudüs'ün Haretü'l Mağariba² semtinde doğdu. İşçi olan annesi ve babası Fransız işgali altındaki yurtları Cezayir'i terk edip Filistin'e göç etti. Babasını erken yaşta kaybetti.

Mahmut Latreş ilkokulu Yafa'da bitirdi, 10 yaşındayken Kuran-ı Kerim'i hıfzetti. Lakin ortaokulu 1917'de, inşaat sektöründe çalışmak için, terk etmek zorunda kalmıştı. Komünist yahudilerle tanıştıktan sonra *Komünist Gençlik* örgütüne üye olup 1926'da o örgütün Yafa kolunun sekreteri oldu. Başka gençlerle birlikte Yafa'da inşaat ve liman işçileri için sendikalar kurmaya çalıştı. 1927'de *Filistin Komünist Partisi* idaresi Mahmut'u "Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi"nde okuması için Moskova'ya gönderdi. Orada üç yıl kaldı. Filistin'e döndükten sonra FKP (*Filistin Komünist Partisi*) yönetimine girdi. Parti'nin Araplaştırılmasını öngören yedinci kongre 1930 Aralık ayının sonunda gerçekleştirildi. Bu kongrede Mahmut merkez komite sekreterliğine seçildi.

Nisan 1933'te Partisi FKP namına Mahmut Latreş Suriye ve Lübnan'a gönderildi. Orada 1936'ya dek *Suriye-Lübnan Komünist Partisi* (SLKP) yönetiminde çalıştı. Öte yandan, o dönemde FKP'nin gerçek manada 'Araplaştırılması' hedefine uygun çalışmalarda bulundu, ayrıca *Irak Komünist Partisi*'nin kurulması, *Mısır Komünist Partisi*'nin yeniden inşa edilmesine katıldı.

Mayıs 1935'te Şam'da Piyer Şadrovyan (Şam'daki SLKP'nin sorumlusu) ile tutuklanıp Suriye'den kovuldu. Filistin'e gönderildi. Orada Kudüs hapishanesinde altı ay geçirdi. Siyasi tutuklular Latreş'e yönelik kötü muameleyi protesto etmek için 19 gün açlık grevi yaptılar.

7. *Komintern* Kongresi Latreş'i Yürütme Komitesi'ne üye seçti. Lakin Mahmud Latreş yeniden Beyrut'ta 1936'nın ilkbaharında tutuklandı. Latreş'in Suriye'ye ve Lübnan'a girişi yasaklandı.

1936-1938 yılları arasında Arap ülkelerinde Komintern Yürütme Komitesi adına komünist partilerin temsilciliğini yaptı. 1938 yılında Paris'i resmi olarak ziyaret eden İngiltere kralı 6. George'a suikast planladığı iddiasıyla Mahmud Latreş bir 'Filistinli terörist' olmakla suçlanıp Paris'te hapsedildi. Fransız başkentinde bulunan 'La Santé' hapishanesinde birkaç ay geçirdikten sonra mahkemeye dek şartlı tahliye edildi. Sonra da *Komintern* Yönetimi onu Cezayir'e gönderdi. Fakat 1939'da Mahmut PCA³'nin (*Cezayir Komünist Partisi*) üyesi olduğu için tutuklanıp Cezayir'de bulunan 'Barbaros' hapishanesinde birkaç ay geçirdi. 1943-1946 yılında Cezayir İnşaat İşçilerin Sendikası'nın yönetimine üye seçildi. 1946-1955 arası dönemde CKP'nin merkez organı olan *El*

* Grine Cezayirli bir yazar, çevirmen ve blogcudur.

¹ Çünkü ailesi Mağrip'ten (Kuzey Afrika'dan) Filistin'e göç etmişti.

² Türkçe: Mağripliler (Kuzey Afrikalılar) Mahallesi.

³ Fransızca: *Parti Communiste Algérie*. Arapça HŞC: *el Hizb eş-Şuyû el Cezayiri*

Mahmut Latreş

Cezayir-ül-Cedide (Yeni Cezayir) gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. Cezayir Kurtuluş Savaşı'nda, 1954-1962 yılları arasında gizli örgütlenen direniş hareketine katıldı, 1959'da tutuklanıp öncelikle Beni Messus cezaevi, sonra da Düveyra cezaevine konuldu.

Cezayir bağımsızlığı kazandığı zaman 1963 yılın sonundan 19 Haziran 1965 tarihine kadar Mahmud Latreş *El Cezayir-ül Cumhuriye'/Alger Republican* (Cumhuriyetçi Cezayir) gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. Eylül 1965'te Cezayir'de yeni iktidara gelen hükümet onu hapse attı. 21 günlük açlık grevinin ardından, Ağustos 1966'da serbest bırakıldı. 1967-1968 arasında İAUC/UGTA'nın (Cezayir Genel İşçi Sendikası) merkez organı *Révolution et travail /Et-thawra vel âmel* (Devrim ve Eylem) gazetesinde çalıştı. 1968'de Cezayir'i terk edip Almanya Demokratik Cumhuriyeti'ne göç etti. Doğu Berlin'de anılarını kaleme aldı.

Mahmut Latreş birçok rapor yazıp 1930'da FKP'nin illegal dergisinin İla-l-amam (İleri) yayın kurulunun da üyesiydi. 1934-1936 yılları arasında hem FKP'nin Paris'te çıkarttığı *Eş-Şarku'l Arabi* (Arap Doğusu) dergisinde hem de SLKP'nin gizli gazetesi *Nizalü's şaâb* (Halk kavgası) yayın kurulunda yer aldı. Komintern'in gazetesi *Komünist Enternasyonal*'de de aynı görevi ifa etti.

Mahmut Latreş, Doğu Berlin'de bir süre kaldıktan sonra 1976'da Cezayir'e döndü. Şubat 1981'de Berlin'de vefat etti ve başkent Cezayir'deki Kettar mezarlığında defnedildi. Latreş'in cenazesine birçok sosyalist ülkenin büyükelçileri ve çeşitli ilerici partilerin temsilcileri katıldılar.

Komünist militan ve yönetici olarak hayatı boyunca Mahmut Latreş çeşitli lakaplar almıştı: 'Marat' (Moskova'dayken), 'Mesut' (Sovyet Birliği'nden Filistin'e döndükten sonra), 'Ebu Davud' (Lübnan'dayken), 'Selim Abbud' (Suriye'deyken), 'İsodore'⁵ (Cezayir Bağımsızlık Savaşı sırasında).

Mahmut Latreş'in Erken Bilinçlenmesi

Daha küçükken Latreş sömürgeciliğin manasını iyi anlamıştı: annesi ona anayurdu Cezayir'de Fransız işgal kuvvetlerinin Cezayirli sivillere karşı yaptıkları canavarlık ve zulmü, Fransız askerlerin Cezayirli kadınların içini açıp çocukları nasıl öldürdüklerini ve yaşlılara nasıl merhametsizce kıydıklarını anlatmıştı.

Büyüyünce Filistin'de satılan Mısır ve Suriye gazetelerini okudukça⁶ Latreş'in siyasi bilinci arttı. O gazetelerin sayesinde Mahmut Latreş Avrupa'daki işçilerin düzenledikleri protestoları, gösterileri ve grevleri, Rusya'da 17 Ekim Bolşevik Devrimi'ni, Mısır'da İngiliz işgaline karşı gerçekleştirilen halk ayaklanmasını, Fransız himayesine karşı Suriye halk direnişini öğrendi. Öte yandan Mahmut Latreş İngiliz işgali sırasında Filistin'e yerleşen siyonist militanlardan nefret edip onlara ve siyonizme karşı propaganda eylemleri yaptı.

Eserleri

Mahmut Latreş'in yazdığı en önemli eseri Doğu Berlin'de yazılan anılarıdır. Birinci cilt *Tarîkû'l kifâh fi Filistin vel Maşrekû'l Arabî, 1903-1939*⁷ (Filistin'de ve Arap Doğu'sunda Kavganın Yolu, 1903-1939) Filistin'de yayımlandı. İkinci cilt ise *Tarîku'l kifâh: es-sefer ila Cezayir*⁸ (Kavganın Yolu: Cezayir'e İntikali). Latreş'in anılarının birinci kısmında Filistinli komünist lider Kudüs'teki hayatı ve çalışmasını, Yafa'daki çalışma koşullarını, Birinci Dünya Savaşı esnasında Filistin'in durumunu, Rusya'da Ekim Devrimi'nin Filistinli işçi gençliğin üzerindeki etkisini, komünizmi keşfini, sendikalizm faaliyetlerini, Filistin ulusal hareketinin durumunu, 1925-1927 yılları arasında FKP'nin Suriye Devrimi'ne verdiği desteği, FKP'ye üye olmasını, Moskova'ya, Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne yolculuğunu, oradaki Arap öğrencilerin durumunu, Filistin'deki Ağustos

⁴ Arapça: *el İttihad-ul-Âm lil Ômmal el Cezairiyyin*. Fransızca: *Union Générale des Travailleurs Algériens*

⁵ Türkçe telaffuzu: İzidor

⁶ *El Ahram* (Ünlü mısırli gazetesi), 'El Hilal', 'El Mukataf', 'Elif Be'

⁷ Yayınevi: Müesseset ed-diraset el Filistiniyye, Beyrut, 2015.

⁸ Henüz yayımlanmadı.

1929 Ayaklanması'nı, Filistin'de Ocak 1930'da Arap işçilerin 1. kongresini, Filistin Komünist Partisi'nin "Parti'nin Araplaşması" denilen 7. Kongresini aktarır. Anıları İngiliz işgali esnasında hapisanelerin durumu ile ilgili birçok ilginç belgeyi, Filistinli tutsakların işgal hapisanelerinde çektikleri ıstırapları, Latreş'in 1930'larda SLKP'nin yönetiminde oynadığı rolü, Moskova'da *Komintern* Yürütme Komitesi'ndeki faaliyetlerini, Stalin'in Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin içinde yaptığı 'Temizleme' operasyonuna karşı tepkisini ve tutumunu, Paris'te nasıl tutuklandığını ve oradan Cezayir'e nasıl intikal ettiğini içermektedir.

Mahmut Latreş bir etütler dizisi yazmıştır. Bunlardan en önemlileri olarak *Filistin min-el ems ila-l-yewm* (Geçmişten Bugüne Filistin) ve *El Vehde el Arabiyye'* (Arap Birliği) sayılabilir.

Kaynaklar:

www.palpeople.org/

assafir.com/

www.alhayat.com/

algeriedebat.over-blog.com/

مذكرات فلسطيني-جزائري فرض اللغة العربية على قيادات شيوعية، جريدة الحياة، ٥١٠٢/٠١/٥١

مذكرات محمود الأطرش، جريدة السفير، ٥١٠٢/١١/٨١

مذكرات القائد الشيوعي محمود الأطرش المغربي ١٩٣٠-١٩٣٩، إعداد وتحرير: معر الشريف

Çağdaş Aydınlikçı Barbarlar

Ali Eren Demir

İnsan özgürlüğünü savunmak, “Boyun Eğme” mesini talep etmek mücadele eden kendi benliğinden uzaklaştırır mı? Toplumsal dayanaklarını görememesine neden olur mu? Toplumsal dayanakları olmadan bir toplumsal özgürlük mücadelesi nereye kadar verilebilir?

Sosyalizm mücadelesi insan denilen büyük bir deryayı kurtarmak için vardır. İnsan olmadan sosyalizm mücadelesinin önemi yoktur. Sosyalizmin vidası insan değildir. İnsanın vidası sosyalizmdir. Sosyalist toplumda esas olan parti-devleti var etmek değil, modernleşme ile kirilenen insanı tekrar kendine döndürmektir. Yeni insanı yaratmaktır. Yeni ise tarihte saklıdır. Mao'nun bahsettiği yeni insan mücadelesinin özü esasında budur. Yeni insan mücadelesi uygar aydın medeniyetin bozduğunu tekrar ortaya çıkarmaktır.

Anne karnına düştüğü an çocuk cennetini yitirir. Uygar toplumda toplumsallaşmaya atılan ilk adım özden uzaklaşmaya atılan ilk adımdır. Maymunun ağaçtan inmesidir medeniyetin başladığı nokta. Kaybolan masumiyeti aramaktır hakikat arayışı ve öze inme meselesidir. İnsan geçmişinde saklıdır, sosyalizmin zaferi de geçmiştir. Zafer gelecekte değil geçmişte aranmalıdır. Hep derler ya “nerede kaybettiysen oradadır.”

İnsanlık sosyalizmin, yani özünün anahtarını geçmişte kapitalist medeniyete adım attığı yerde kaybetti. İnsanın insan yapan ölçü ahlakî toplumsal belleğidir, kapitalizm bu belleği silmeye çalıştı uygarlık ile. İnsan onu var eden değerlerden uzaklaştığı an düzeniçileşir ve kendinde olmadığını fark ettiğinde başlar mücadelesi.

Dersim’de kiwralık önemli bir toplumsal değer taşır. Kiwra kiwranın gözünden bir damla yaş akıtırsa tüm kutsal ziyaretler tarafından yok edileceğine inanılır. Dersim İsyanı, hükümetin misilleştirdiği bir Dersimlinin kiwrasını öldürmesi ile başlar. “Hükümet kiwrayı kiwraya öldürttü, devlete kurşun sıkmalıyız” diyerek başkaldırır sömürgecilere. Dersim dedi ki “bizi biz yapan madem bu ahlakî değerlerdir, biz bunu kaybettiğimizde kendimizi kaybederiz, özümüzü kaybederiz” ve o değerleri için savaştı.

Sosyalizm mücadelesi insanı korumak, insanı insan yapan değerlere sahip çıkmaktır. Marksizm sadece işçiyi hiçleştirilenlere karşı kullanmak ideolojik tekçiliktir. Politikleşmenin ve sosyalizm mücadelesinin ilk adımı öncelikle donuk ideolojik ezberi yerinden oynatmaktır. Sosyalizm insanın özüne çağrıdır ve yaratıcı olunmalıdır.

Kapitalizmin öze dönüş çağrısından farklı olmalıdır sosyalizmin öze dönüş çağrısı. Kapitalizmin gizli vaadi şudur: “ana rahmi güvenini sana sağlayabilirim, kayıp cenneti yine sana sunabilirim.” Kapitalizm bir fantezi âlemi sunar. Akıl almaz lükste evler, arabalar doğanın koruyuculuğu yerine ikame edilir. Doğanın sunduğu tüm kutsal toplumsal değerler devşirilerek kapitalist insan yaratılır.

Şimdi kutsal toplumsal değerlerden bahsederken çoğu kişi diyalektikle ilgili yazılar kaleme alacaktır. Çünkü dayanakları olan bilimsel yöntemler, toplumsal değer ve kutsallarını anlamsız

Çağdaş Aydınlıkçı Barbarlar

kılar: “Toplumsal kutsallıklar aptalcadır, bilim her şeydir” diyen “insan özgürlük savaşçıları” insandan bihaberlerdir. Bu bilimsel arkadaşlar toplumu özgürleştireceklerini savunup bir gün faşist iktidarı yıkacaklarını söylerler. Karşı çıktıkları iktidarlar bile toplumsal değerleri onlardan daha iyi kavramışlardır. Toplumsal değerler önemli bir silahtır. Faşist iktidarın elinde katliam aracına dönüşebiliyor mesela. Toplumsal dayanaklar bu denli önemliyken, diyalektiği yanlış anlayan arkadaşların söz konusu dayanaklara bu şekilde sırt dönmesi onların tarih sayfalarından bir gün silineceklerine işarettir.

Kapitalizm insanı insan yapan toplumsal değerlerinden bir bir koparıp bireyselliğe ve sözde özgürlüğüne götürceğini vadeder. Ama insanın doğal hafızası tarihini hiçbir zaman unutmaz ve öz arayışını sürdürür. Yeni insan ve yeni demokrasi arayışı kapitalist insan ve demokrasi modelinin karşısına bu arayış ile çıkacaktır.

Burada asıl sorun şu: toplumsal değerler ne noktada önemlidir? Gerçekten de uygar insan gelecekteki insan, vahşi insan da geçmişteki insan mıdır? Amerikan yerlileri mi daha çok insandı; yoksa onları katleden batılı koloniler mi? Doğadan olmak, onunla uyum içinde yaşamak vahşilik. Doğadan uzaklaşmak, kendi öz değer yargılarını yitirmek ise medeniliktir. Marks'ın tabiriyle “uygarlığın bağrındaki barbarlar” mıdır medeniler?

1938’de Dersim’deki aşiretler vahşidir; ancak cumhuriyetin aydınlık orduları medenidir. Toplumsallığın özüne inilmesi gerekir. Toplumsallığın özünde o denli incelikler vardır ki medeniyetin bir hiç olduğunu anlarsınız. Örneğin “vahşi” denilen toplumlar avladıkları hayvanların ruhundan özür dilerdi. İnsan hayatı hiçbir zaman hayvan hayatından değerli görülmezdi. Dersim’de mesela böyledir. Vurulan, kesilen hayvana ağıtlar yakılır, ona hürmet gösterilir, kutsal kılınır. Kestiği hayvan ona can vermiştir, hayat bahşetmiştir, yaşamını sürdürmesini sağlamıştır. Ama toplumsal özüne baktığımızda doğa ile veganlar ve vejetaryenlere kıyasla daha fazla içiçelik görürüz “barbarlarda”.

Sözün özü: sosyalizm kendinde olmaktadır. Kendini bulmaktır. Komünizmi inşa etmek aslında kolay olandır. Komünleşebilmektir aslında zor olan. Komünist olmaktadır zor olan. İnsanı kendine döndürmek olan mücadele insanın toplumsal değerlerinden uzak yapılamaz. Toplumsal dayanaklar bulmalıdır ve donuk Marksist cümlelerden uzaklaşmaktır aslolan. Aydınlanma politikleşmedikçe, ideolojik kaldıkça körleşmeye mahkûmdur. Politikleştikçe de artık eski aydınlanma olmayacaktır o. Laik/aydınlanmacı kültürel ezberden çok toplumsal değerlere bel bağlanmalıdır.

Kaypakmaya'nın işaret ettiği yolun yeniden döşenmesi, zenginleştirilmesi imkânı belirlemiştir. Toplumsal ahlaki değerleri Marksizm ile yaratıcı bir biçimde birleştirip uygarlığın yok ettiği yeni insanı yaratmaktır mücadele. İnce Memed’ler aranmalıdır.

Koala [Şiir]

Emrah Karakuş

yeni bir cinayetler daha çözüüyor new
york'ta.

bazı insanlar hâlâ aynı.

bir pelür kâğıt da değilsin

kaç mantık kırıldı açık zihnimde

yok o ortalıkta gördüğün r değil n

(son)

yani oğul. yani erkek.

anne, bize doğru düzgün öğle yemeği vermedin

ben hâlâ açım.

hamlet orospular kadar da olamamaktan ben bir sevdiğimi rüyamda iplik tükürürken bir diğerini
unutkanlıktan şikayet ederken görmektennnn

bir ordumuz olduğunda savaşız kazanmaktan söz etmekten

alınmayacağım

dünya hepimizindi ey orospular öğle yemekleri yemedim diye beni annesiz kalmış kanguru
yavrusu yerine koymayın

ben al pacino sigara yaktığında sigara yakarım (mike carlione veya frank slade değil)

ey benî kanguru!

(benî)yani hem müzekkeri hem müennesi kapsar

erkekler kadınlar sigara içenler içmeyenler baş örtülüler akıllı telefonu olmayanlar

lays and centelmens

biraz mola

iç bu sudan koala

Uğur'un Olayı [Şiir]

Uğur Demirkıran

1.

Hepimiz biraz hüzünle yaşıyor bazılarımız biraz fazlasıyla.

Bazılarımız biraz fazlasıyla bağlı dünyaya bir elde bir sigara (sigara bize yanmıyor)

diğer elde ağızdan çıkan büyük sözler bir elimiz daha olsaydı !

Bir elimiz yok

Ama olsaydı onda da suya düşüp ıslanan hayallerimizi alıp dumanla kuruturduk

Hamd olsun bir elimiz daha yok Çok yazık suda bekletiliyor düşenler

Şekli bozuk iğrenç şeyler oluena bekletilenler bir elim daha olsa almam onları.

Biraz fazla bağılıyım bağılıyız dünyaya çok yazık olmuş bize

Sadece mutlu olmak için yaşamakta çekilir şey değil derdi tanımadığım biri Tanımadığım insanlar neler derdi bu saatlerde uyumayanlar için Saat 04:05 çok yazık tanımadığımız insanlara Perdeler çekili insanlar uyuyor işsizler hariç İşi olanlar uyuyor babam uyuyor.

İyiliğin ne demek olduğunu bilseydim keşke Ben iyilik diyince aklıma bize camide şeker veren amca geliyor

Biz de bir amca olur muyuz dersin ? Sen bir şey demeden de bir çok insanı etkilersin Gece uyumayan ilk insan kabil miydi dersin ?

Biz de biraz kabiliz derim. Kimsenin kanı gömleğimizde leke etmedi ama kendimizi öldürmüş olmanın tatlı pişmanlığı içindeyiz derim.

Ya sen ne dersin ?

Buralar çok karanlık perdeler sigara dumanı renginde . Sigara dumanı iyi midir dersin? Abim olsaydı büyük ihtimal büyük şehirleri sevmezdi bana bakıp Bana bakarmıydı dersin ?

Abim olsaydı büyük şehirleri hatırlatan şeyleri sevmezdi Çok konuşuyorum. Haberleri sevmezdi mesela abim sınavları ve onlara çalışanlarında sevmezdi kesin Bir kuş düşüyor Şu anda kötü şeyler oluyor kesin Oyun nasıl geçti ?

Şu içinde bulunduğum boşluk ah seni gidi boşluk. Biraz fazla bağılıyım dünyaya İstanbul kartım nüfus cüzdanımdan daha değerli gibi bir çok şeyden kaçırıyor beni

Burası ev olamayacak kadar güzel mi sence ? Ben dünyaya aşık gibiyim üstündekiler hariç. Senin- de yırtığın bir şeylerin varmı ? İnsanın yırtığı şeylerin hesabını kim verecek.

Uğur'un Olayı

biraz fazla bağılıyım dünyaya perdelerin arkasından. Birileri üzülmüyor bende saçlarımı kesiyorum elimden gelen tek şey bu. Üzüntü insanın beyaz gömleğindeki nar lekesi gibi çıkmıyor bir türlü “ zamanla geçer iyi çitileyemiyorsun “ dedimi hiç bana biri ? Peki ben sana bir şey diyim ya suda bi hata varsa ? Ya lekeyi çıkaracak suyu biz yanlış yerden almışsak ? Çok soru soruyorum . İğrençliğin tadını çıkarıyorum dünyayı severken Hiç birşey yapmıyorum Düşünmüyorum da Ne zamana kadar sigara içerim sence ? Param bitene kadar .

Kürdan gibi duygular ve ağız dolusu küfürler Çok bağılıyım dünyaya Mutsuzluğu hak etmek için yeterince yürümedim sanırım sürekli bir şeyler yapmacık duruyor içimde plastik bir çiçek gibi. Seni linç edecek bir tarafım muhakkak bulunur

2.

.Her insan biraz Amerika Sanırım ben fazlasıyla oraliyim. Ora Ora demek eğlenceli bir şey demeden anlaşılacağını zannetmiyorum “ora” hmm ora Evet oraliyim Bir süre oradaydım dık sabahları giderdim oraya sonra öğlen git dediler sonra sabah böyle gittim geldim bi yerden sonra onlar git demese de ben gitmeyi öğrendim kimse git demiyordu ama ben nereye gitmem lazım hepsini biliyordum böyle güzel bir şeydi yani .

sistemin dışında kalıp insanların gözünde beceriksiz olmaksızın sisteme dahil olup insanların gözünde hamarat olmak daha güzel daha azapsız (dünyada)

Sonra ne olduysa burdan git dediler nereye dedim o tarafa oraya orası artık gitmen gereken yer burası değil buraya artık “ora” deme dediler hmm dedim sonra tamam dedim büyüklerimi saymak saygı küçüklerimi sevmek sevgi falan onu da okuma dediler lan ne kadar eğlenceli biseymiş orası iyi ki gidiyorum iyi ki başka bi ora var artık ya falan dedim oraya gidicem işte kayıt yap dediler ne dedim kayıt dediler orali olmak için oraya kayıt olman lazım olm

Sonra ben tabi tek başıma para etmiyorum orada baban gelsin velin gelsin dediler tabi ya dedim böyle ama noktasız dedim sonra velim geldi velime orali olmam için para vermesi gerektiğini söylediler sonra zorla aldıkları paraya hayır fişi kestiler ulan dedim adamlar zorla hayır yaptırıyor helal olsun bu oralar eğlenceli yerler galiba dedim de oraya verdiğimiz para ora içinmiş yani öyle fakire fukaraya gitmeyecekmiş o para neyse dedim sonuçta makbuzumuz var bizim oraya da gidip burası çok tırt deriz belki sonra tabi demedik noktasız virgülsüz demedik Sonra bu orada cuma namazlarına gidemiyoruz tabi bizim namaz saatinde sınıfa bi erkek hoca giriyor ulan diyorum bu hoca namaza gitmiyor mu kesin annesi bilmiyor namaza gitmediğini tabi bunuda noktasız virgülsüz söylüyorum Sonra ben dedim orayı sevmedim sonra ora bura oldu baya gittim geldim çok gidip gelmişim daha gelme dediler ama düzenli gittim geldim orada tost yemem gereken saatlerin falan hepsini biliyorum sonra cuma saati buraya gelmezsem yarım gün yok yazılacağımı da biliyorum ama gidiyorum noktayla gidiyorum ünlemle gidiyorum sonra kahve içiyorum falan ama çok efendiyim acıib böyle takıma alınmıyorum ama sorun yok takıma alınırsam sorun oluyor çünkü noktali sorun oluyor Sonra sen burda çok simit yedin dışarıda da çok gezdin loloy sen gelme gayri dediler ama yani demesi kolay hangi gün ne gıyeceğim kaçta çıkacağım falan hepsi belli ben niye gelmişim yani virgüllerle gelirim niye gelmişim Sonra dediler ki burası artık orası değil sen başka bi ora bul kendine bende he öyle diyin dedim Puanım insanlığa yetiyormuş aslında ben mühendis olacaktım ama insan olmaya yetiyormuş sinirlendim tabi ünlem dolu küfürlü sinirlendim virgüller falan havada uçuşuyo o ara o ara devlet insan ataması da yapmıyor çok fazla neyse boşta kalmıyım diye şehir halkının öğrenci ve askerden geçindiği bi üniversiteye gittim virgülle gittim orayı sevmedim.

Kaçta gitmem gerek belli ama sevmedim İnsanlık okumak eğlenceli değil inşaat mühendisi olacaktım en olmadı tarih okuyup formasyon alacaktım insan bölümü nedir Devlet çok atama yapmıyor noktası bol atama yapıyor. Ben 4 yıllık insanlık kazandım ama insan olacağımdan değil

babam da öyle dedi noktali dedi hatta insan olacağından değil işte orayı merak ediyor dedi tabi nokta falan kullanmadı

3.

Gerçekten de insan olma merakım yok sanırım sadece insanlar sorduğunda evet bir şeyler yapıyorum yapmaya çalışıyorum ileride çok önemli birisi olucam ve hepinize tepeden bakıcam inşallah diyorum tabi bu onların çok hoşuna gidiyor çünkü kendilerine saygı duyan başarısız birisini tanımaktansa kendilerine tepeden bakan onları umursamayan başarılı insanları daha çok seviyorlar

bu yüzdendir ki neyse üç nokta koyup bunu yazmicam orayı sevmedim

entel arkadaşlarım var onları da sevmedim saçları rengarenk gökkuşağı gibi olanlar da var onları da sevmedim orayı ne kadar sevmediysem onları da o kadar sevmedim bi arkadaşım vardı benden gizli entellik yapıyormuş bunu bana iki nokta üst üste getirecek şekilde itiraf edince çok üzül-müştüm loloy sen bilmiyorsun ama ben akşamları arkadaşlarla entellikler yapıyorum tişörtlerim de var penyelerim var renkli loloy kusura bakma dedi kendimi aldatılmış hissettim kullanılmış ve tekrar kullanılmaya müsait dondurma kabı gibi hissettim birden fazla kullanılabilen promos-yon ürünler gibi hissettim boş beyaz kâğıt gibi hissettim sanki tembel bi çocuğun elindeydim de sadece adını yazmakla yetiniyordu bana ne bir kuru kafa çizdi üstüme nede bozuk para koyup karaladı öylece ismini yazdı matematik bilmiyordu sanırım garip şekiller yapamadı öyle üzüldüm yakın arkadaşım akşamları benden gizli entellik yapıyormuş

tabi geçti sonra üzüntüm üzüntü biraz da böyle bi şey aslında ilk önce çok kullanırsın bunu sonra arşivlere kaldırırsın ihtiyacın oldukça çıkarıp kullanırsın üzüntü de bir ihtiyaçtır nihayetinde noktali ihtiyaçtır not alın burayı önemli buralar İnsanlar bir şeylerden kaçabilmek için onları gözlerinde büyütüyor bizde de böyle şeyler olmuyor değil oraya gidiyorum öğle saatleri ismi çok affili olan ama içeride sadece hocanın özel hayatını dinlediğimiz bir ders var insan olmak için bu şartmış öğreten o zaman dedik tabi kalbimiz kararladı o sıra belki de biz kararımızın farkında değildik

sürekli bir şeylerden kaçmalı bir yerlere gitmeliydik çok gitmeliydik çok kaçmalıydık kaçışlar zamansız gitmeler çok düzenli olmalıydı burun kıvrarak suratımıza bakanlara aldırış etmeliydik orada küfür etmeli sövmeli yeri geldiğinde dayanın kralını yemeliydik lakin yemedik noktaları da yemedik düştük bari düşünelimden ileriye gidemeyen muhabbetlerin içerisinde yerimizi daima aldık ama kalbimizle buğuz etmedik

ölen her amerikalı içimizi acıttı fakat bizden olanları pek düşünmedik

sonuçta insan bölümünü okuyordum ben insan olacaktım sonra formasyon alıp bolca sınava girecektim KPSS ales kurum sınavları falanlı sınavlar filanlı sınavlar hepsine girecektim girdim tabi insanlığı diğerlerine bırakmadım ama devlet ilk sene çok insan almadı inşaat mühendisi olsaydım böyle olmayacaktı ama soranlara işsiz insanım demedim başarısızlığın da çeşitleri var sonuçta noktali çeşitleri var ünlemleri çeşitleri de var benim başarısızlığımın sebebini entel arkadaşımaya yıktım bi süre aldatıldım dedim tırnak içerisine koyup bunu sonra baktım yaş ilerliyo toplum mevcut şartlar kapitalist dünya falan ne bulursam söylüyorum sigara da içiyorum söy-lerken sigara içmeyi ihmal etmiyorum arada hobi olarak sınavlara giriyorum komşular bir şeyler kafalarına takılınca bana soruyor sen bilirsin insanlık bu durumla ilgili ne düşünüyor diyorlar bazı şeyler için ben de bazı şeyler insanlığı ilgilendirmez uzayın buradan diyorum

insanlık bu çocuğa yaramadı diyorlar haklısınız diyorum tabi herkese öyle konuşmuyorum me-sela bizim bakkal nurinin oğlu var ona öyle demiyorum noktasız demiyorum bi de abi ben büyü-yünce insan bölümü okicam diyo okuyup insan olup napcan bak ben insan oldum atanamıyorum

Uğur'un Olayı

boşver dedim seni inşaat mühendisi yapcaz dedim tmden bu kadar yapsan matbir de şu kadar yapsan ohooo iyiyim diyorum doğru diyorsun bu devirde insan olup napcam diyo sen de insan olmak için okumadın zaten herkes biliyo diyo zoruma gidiyo parantez içinde gidiyo bi de görmeniz lazım bi sigara ver babana söyleme diyorum parasını ne zaman vericen son insan artığı abi diyo yakın zamanda diyorum veriyo vermese borçlanmicam boşuna niye veriyor ki mesela banka vermiyor insan olmuşsun ama kredi notun düşük diyolar hadi be diyorum sonra sinirleniyorum tabi ama çok sinirleniyorum çok sinirlenirsem bakkal nuri zarar ediyor çünkü çok sigara içiyorum öyle olursa böyle şeyler var

insan olmak bu devirde zor iş inşaat mühendisi olsaydım kolay olurdu 50 yıl daha devam eder inşaat ben de para kazanırdım toplumun ihtiyacının inşaat olmadığını fark etmesiyle ben para kazanıcam ama ohooo onun da bi 75 senesi var son çeyrekte para kazanabiliyorum ama son çeyreği görmem pek olası değil sıkılıyorum

Manifesto: *Bu Festival Bir Mezarlıktır**

Želimir Žilnik

1. Geçen sene eleştirel sinemaya karşı sektör dışından örgütlenen ve desteklenen saldırı tam bir ahlaki çöküşle sonuçlandı. Bugün, çok da farklı olmayan bir durumda, herkes sözde *müdahil film* denilen ama geleneksel burjuva sinemamızın hakim modasından farklı olmadığı anlaşılan filmlerin kahramanı ya da temsilcisi olmaya soyunuyor. Toplumun en alt sınıflarındaki insanların yaşamı konusunda boğulacak kadar bilgi sahibiyiz ama kimse, onların neden böyle bir yaşam sürdürdüğünü açıklamaya yeltenmiyor. Çünkü bu "hayatımızı kim yönetiyor?" sorusunu öne çıkaracaktır. Bu sözde müdahil filmler dalgasına kapılmış kimseler hayatın ufak detaylarını araştırmakla yetiniyorlar ve de kameranın karşısında yeterince ikna edici bir şekilde acı çekmeye hazır olan en zavallı, en pitoresk insanı bulup, böylece kendilerine atfettikleri sözde toplumsal cesareti biçimsel bir düzeyde olumluyorlar. Biz, halka dair bu bir anda ortaya çıkan ilginin temsilcileri olan sinema kast'ını, kurusıkı kandırmacaların yeni bir türü olarak görüyoruz.

2. Bu filmler hâlâ sahadan, sokaklardan haber getirdiklerini iddia ediyorlar. Ama kimden getiriyorlar bu haberleri? Bizim belgesel sinemamızın burada, bu festivalde olanlardan daha başka bir seyircisi mi var? Bu seyircinin izlemesi için toplumsal olarak mahrum bırakılmış gruplarla ilgili film yapmak aşağılık bir şeydir çünkü onlar bu filmleri de yüksek kaliteli eğlenceyi alımladıkları gibi alımlarlar. Biz, bu seyircinin ideolojik olarak kendisini olumlamasına hizmet eden filmler yapmayı ya da bu filmlere destek olmayı reddediyoruz: Bu seyirci şaşırılmalı, korkutulmalı ve onunla kavgaya tutuşulmalıdır. Bu ancak, yeni gelişen orta sınıfın, bu sınıfın sömürde oynadığı rolün ve ahlaki sefaletinin kameranın önüne getirilmesiyle mümkündür. Ancak böyle filmler özgürlük ve filmlerimizin yaratıcı sınırları için bir gösterge olabilir. Amacımız "geleceğimizin sorumluluğunu" üstelenenlerin, toplumsal filmlerimizin sözde ideolojik bağına ile hiçbir ortak yönünün olmadığını göstermektir. İdeolojik bilinçlilik meselesi onlar için çok uzun zaman önce halledilmiştir. Onlar sadece güç, kâr ve başarı ilkeleri ile hareket ederler.

3. Bir Genç Yugoslav Sineması olduğuna dair önerme, sinemamızın varolan durumuna dair başka bir manipülasyondur. Böyle bir sinemadan bahsedilemez. Kendini genç ilan edenler aslında orta yaşlıdır ve daha da kötüsü, onların varolan üretim koşulları ile eksiksiz işbirlikleri ve kendilerini ortaya çıkaran ortama rıza gösteren özdeşleşmeleridir. Bu festivaldeki hiçbir sinemacı risk almaya ve kendilerine izin verileden daha fazla sorumluluk üstlenmeye cüret etmez. Dünyada ortaya çıkan genç sinema karşısında bizim sözde genç sinemamız kesinlikle gericedir: bu sinema Yugoslavya'da hiç de özerk olmayan sinemacılığın geleneksel koşullarını yeniden üretir ve fitratındaki kötülük nedeniyle de oldukça bilindikdir.

4. Halihazırda pis kokular saçmaya başlayan kendi çürümüşlüğümüzün pisliği içinde debelenmek istemiyorsak, bir sonraki festival tamamen farklı ilkelerle yapılmalıdır. Biz, bu salonun

* Bu manifesto, yazarı Želimir Žilnik tarafından 2-9 Mart 1971'de Belgrad'da düzenlenen 18. Yugoslavya Belgesel ve Kısa Film Festivali'nde okunmuştur.

Kaynak: Report 17th Westdeutsche Kurzfilmtage Oberhausen, 1971

Manifesto: *Bu Festival Bir Mezarlıktır*

dışında bulunan insanlara gösterim yapılmasını talep ediyoruz. Gerçek bir kopuştan ziyade kısa film desteklerinin sürmesiyle yakından ilgilenen sinemacıların filmlerinin yanında 16mm ya da 8mm çekilen, bağımsız, kişisel, gayriresmi yapımların da gösterilmesini istiyoruz.

5. Bu festival bir mezarlıktır: Bu festivalin parçası olan her şey, şüphesiz ki bu bildiriye imzalayanlar da dahil olmak üzere, yanyana mezarlarda yatmaktadırlar.

[tercüme: *Mustafa Kerem Yüksel*]